

NOAH E. COTSEN LIBRARY OF
YIDDISH CHILDREN'S LITERATURE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 01111

MEDINAS YISROEL UN ERETS
YISROEL

Solomon Simon

*Permanent preservation of this book was made possible
by Shirley Isaacson Nadel
in memory of
Leah & Henschel Day*

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלמה סימאן

מדינת ישראל

תון

ארץ ישראל

פארלאן „אונזער בוך“ בוענאס-אירעס

יאָר פון באַפֿרײַען גענעראַל סאַן-מאַרטין, 1950.

PRINTED IN ARGENTINA
IMPRESO EN ARGENTINA

Copyright By
Dr. Solomón Simón, New York

SOLOMON SIMON

"MEDINATH ISRAEL UN ERETZ ISRAEL"

Buenos Aires, 1950

AÑO DEL LIBERTADOR GENERAL SAN MARTÍN

געווידמעט:

מיין ברודער בנימין,

מיין שוועגערן חנקע,

מיינע פלימעניקלעך

בן ציון און אביבה,

די תושבים פון רעננה, מדינת ישראל.

אַרײַנפיר

עלף וואָכן און דריי טעג האָב איך פאַרבראַכט אין מדינת ישראל. איך האָב ניט באַזוכט די כנסת. איך האָב זיך ניט געזען מיט קיין מינים-טארן, רעדאַקטאָרן פון גרויסע צייטונגען און בכלל מיט אַפיציעלע פּער-זענלעכקייטן. געציילטע מאָל האָב איך פאַרבראַכט מיט יונגעלייט, וואָס פאַרנעמען וויכטיקע פּאַסטנס אין דער רעגירונג. אַבער די יונגעלייט זענען נישט באַוווסט דעם ברייטן עולם. איך האָב זיך געטראָפן מיט זיי נישט אין זייערע ביוראָס, נאָר ביי מיינע חברים אין די הייזער, וווּ איך האָב געגעסן און געשלאָפן. די יונגעלייט זענען געווען די קינדער אַדער איי-דעמס פון מיינע חברים.

איך האָב זיך נישט געזען מיט די גרויסע שררות, נישט ווייל איך האָב נישט געהאַט די געלעגנהייט. צוויי מאָל, נישט געבעמענערעהייט, האָב איך געקראָגן איינלאָדונגען. אפילו איינער פון די מיניסטאָרן האָט מיך איינגעלאָדן צו באַזוכן אים אין הויז. מיין פרוי האָט געהלשט צו זען ווי אַ יידישער מיניסטער לעבט. איך האָב אַבער גאַנץ איידל זיך אָפּגעזאָגט פון דעם כבוד. איך האָב מיט אַ כיוון נישט געוואָלט זיך באַגעגענען מיט שררות. איך האָב נישט געוואָלט באַאיינפלוסט ווערן פון זייער אויטאָרי-טעט און גלאַנץ.

איך האָב אַבער געלייענט די גאַנצע טאַג-פּרעסע יעדן טאַג, צען-עלף צייטונגען אַ טאַג, הויך וועכנטלעכע און חודשלעכע זשורנאַלן, און פאַר-בראַכט מיט עמר. איך האָלט, אַז די מיינונגען אַרויסגעזאָגט פון די „קליינע מענטשעלעך“ זענען וויכטיקער ווי די מיינונגען פון די געציילטע אויסדערוויילטע. איבערהויפּט וויכטיק זענען די מיינונגען, וואָס ווערן

איבערגעזחרט פון יעדן איינעם פון די „גרויע מענטשן“, וואָס זענען סוף-כל-סוף מיט זייער צאל דער אַנטישוידנדיקער כוח פון אַ לאַנד.

איך האָב פאַרבראַכט מיט די גרויע אַנאַנימען אין די אַנגעפאַקטע אויטאָבוסן, אין די רושיקע גאַסן, אין די רעסטאָראַנען, אין די קיבוצים און אין די מושבים. איך בין שעהען לאַנג געשמאַנען אויף די בירושעס, וווּ די באַלעגאַלעס און אַרבעטסלאָזע געפינען זיך. איך האָב פאַרבראַכט לאַנגע שעהען אין גוּז-קרעמלעך אין די אַוונטן, און בייטאָג אין ביכער-געשעפטן. איך בין געשמאַנען שעהען-לאַנג אויף די אויטאָבוסן-סטאַנציעס, וווּ עס וואַרטן לאַנגע רייען מענער, פרויען און קינדער. איך האָב פאַר-בראַכט טעג אין די בתי-עולים; איך האָב זיך אַפּגעשטעלט אויף די שפּיל-פלעצער פון די קינדער; אַוונטן גאַנצע האָב איך אַפּגעגעבן, געזעסן ר-ר איק און צוגעקוקט זיך צו די פעולות (אונטערנעמונגען), צו די קומיזיצן (צוזאַמענקומען) פון דער יוגנט. איך האָב באַזוכט צענדליקער הייזער פון מושבניקעס, פון פשוטע יידן פון די שטעט, שמעטלעך און דערפער פון ישראל.

איך האָב אַפט געפרעגט נישט קיין זייער טאַקטישע פראַגעס. נאָך אַפּטער בין איך צוגעשמאַנען צו מענטשן און האָב זיי אויסגעפרעגט וועגן די אומוויכטיקסטע קלייניקייטן און פּערזענלעכסטע אַנגעלעגנהייטן. נישט זעלטן בין איך געווען כרוטאַל אַפּנהאַרציק און זייער נישט טאַקטיש מיט מיינע קריטישע באַמערקונגען. איך האָב עס געטון נישט כדי עמעצן וויי צו טון, נאָר פשוט ווייל איך האָב געוואַלט זען און הערן די רעאַקציע פון די טאַג-טעגלעכע פאַרהאַרעוועטע מענטשן צו מיינע מיינונגען.

זעלטן איז מען געווען צו מיר נישט העפלעך. קיין מאָל האָט מען מיר נישט באַליידיקט. אַבער גאָר אַפט האָבן זייערע אַפּנהאַרציקע ענט-פּערס מיר וויי געטון ביזן בייך, ווייל איך האָב געזען ווי ווייט זיי דער-גרייכן.

איך האָב אויסגעפונען, אַז געוויסע מיינונגען זענען אַנגענומען ביים פאַלק אָן אונטערשיד פון שטאַנד. אויב די פירערס און די פּרעסע זאָגן עס נישט אַרויס אָפּן, איז עס בלויז צוליב טאַקטישע טעמים. אַבער דער זוכער האָט געקאַנט געפינען אַנדייטונגען אין די רייד פון די שררות און אין דעם שרייבן פון די וויכטיקסטע פּובליציסטן.

אַט דאָס געשריבענע איז אַ באַריכט פון מיינע איינדרוקן, וואָס איך האָב געקראָגן פונעם לאַנד און פון די מענטשן.

ס'איז נישט קיין באַריכט וועגן וויכטיקע געשעענישן און פּאָליטישע

און עקאנאָמישע איינשמעלונגען. איך היט זיך נישט צו פאלעמיוזירן וועגן טאָקטיק און מייד אויס קריטיק איבער צייטווייליקע שוועריקייטן. די גרויסע ליידן פון געוויסע שיכטן זענען פארבייגייענדיקע זאכן. איך רעד דאָ און באַריכט וועגן עיקר זאכן, גרונט-פרינציפן, וואָס זענען געוואָרן דער קנין פון פאלק.

דער לייענער דאָרף פארשמין, אַז איך לאָז בכיוון אויס אַ סך זאכן, וואָס די פרעסע איז מיט זיי פול. סקאנדאַלן, אומאַרדענונג, נויט, עקאָנאָ-מישע שוועריקייטן, די גרויסע פיין פון די נייע עולים, אוממאַראַלישע אויפפירונגען, פאַרברעכנס, שוואַרצער מאַרק — דאָס זענען בלויז די חבלי-לידה פון אַ יונגער מדינה. ישראל איז איבערגעקומען גרעסערע שוועריקייטן און אַרויס געשטאַרקט. ביי מיר איז וויכטיק דער עצם גאַנג פון דער מדינה. קאָן מדינת-ישראל לייזן די יידישע פראַגע און די יידן-פראַגע? איז די איצטיקע מדינה אַ פאַרזעצונג פון יידישער געשיכטע אָדער אַ טאַטאַלער איבערברוך מיט יידישן עבר און יידישן גאַנג אין דער וועלט? וואָס איז די באַציהונג פון מדינת-ישראל צום גלות? ווי נעמט אויף אַן אַמעריקאַנער ייד אַט די געשעעניש און דעם גרויסן אויפטו פון דעם ישוב?

איך וועל פרווון געבן אַן ענטפער אויף די פראַגעס. איך וועל פרווון געבן דעם ענטפער ניט מיט חקירות און מיינונגען, נאָר איך וועל מאַלן וואָס איך האָב געזען און געפילט. זאָל דער לייענער אַליין געבן דעם ענטפער.

ברוקלין, חשון תש"י

קאפיטל איינס

ווער וואָלט עס גענלרייבט?

מי האמין לשמעתנו — ווער וואָלט גע-

גלייבט וואָס מיר האָבן געהערט?

(ישעיה נ"ג, א)

אין דריי טעג אַרום פאָר איך אָפּ קיין... איך ווייס נישט צי איך פאָר
קיין ארץ-ישראל, אָדער קיין מדינת ישראל.
איך, אַ נירויאַרקער תושב, האָב געלעבט אין ארץ-ישראל די ערשטע פופצן
יאָר פון מיין לעבן. געבוירן בין איך געבוירן געוואָרן אין אַ קליין ליטוויש
שטעטל און דאָרטן טאַקע געווינט. אָבער לעבן האָב איך געלעבט, ווי אַלע יידי-
שע קינדער, אין ארץ-ישראל. אַ תושב בין איך דאָרטן געווען. איך בין געווען,
איינער פון די יידן פון יהודה און יעדער באַרג, יעדער טאָל איז מיר געווען באַ-
קאַנט, נאָענט און טייער.

אוודאי האָב איך צונויפגעמישט דורות מיט דורות. די געצעלטן פון די
אבות — אברהם, יצחק און יעקב — זענען געשטאַנען האָרט לעבן דעם העל-
פאַנט-ביין פאַלאַץ. וואָס אחאב האָט אויפגעבויט אין שומרון... בית-אל, באַר-
שבע, לוד, חברון און יבנה זענען ביי מיר געווען איין שטאָט. יצחק האָט זיך
געקריגט מיט אבימלכן וועגן די ברונעמער אין איין עק שטאָט, און רבי עקיבא
האָט געלערנט תורה מיט זיינע פיר און צוואנציק טויזנט תלמידים אין דעם אַנ-
דערן עק שטאָט.

אָבער איך האָב געקענט פערזענלעך אברהם אבינו און די מוטער שרה;
איך האָב געזען מיט מיינע אייגענע אויגן ווי יעקב אבינו האָט באַנגענט צום
ערשטן מאָל די שיינע יונגע מוטער רחל. איך האָב גערעדט פה אל פה מיט
רבי יוחנן בן-זכאי, געוואסט וואָס פאָר אַ קאָליר באַרד עס האָט געהאַט רבי
יהושע בן חנניה; און דעם מסדר פון משנה, רבי הקרוש, וואָלט איך דערקענט,
ווען איך זע אים שפאַצירן אין גאַס.

ווען דער ערשטער בית-המקדש איז חרוב געוואָרן בין איך פּאַרטריבו גע-
וואָרן מיט די גולים. איך געדענק, ווי עס וואָלט געווען נעכטן: ירמיהו גייט
געשמידט אין קייטן. אויף די פּלייצעס איז ביי אים געלעגן איינגעשנורעוועט
אַ קליין פעקעלע, געוויקלט אין עניפטישן פּאַפּירוס, — דאָס האָט ער געטראָגן
פּאַרשריבענע מגילות: די חמשה חומשי תורה און די רייד פון ישעיהו, עמוסן
און הושען. אָט ווי איצט זע איך ווי די גולים זענען צוגעפּאַלן מיט געוויין און
געבעט צו מוטער רחל'ס קבר. אין מיינע אויערן קלינגט נאָך איצט דאָס קול פון
ירמיהו, ווי ער טרייסט די יידן און זאָגט צו זיי, אַז די מאַמע רחל בעט פאַר
זיי, און אַז גאָט האָט זיך צוגעהערט צו איר געבעט:

— אזוי האָט גאָט געזאָגט:

פאַרמייד דיין קול פון געוויין,

און דייע אַויגן פון טרערן.

דיין מיען זיך פאַר דייע קינדער וועט באַלוינט ווערן.

זיי וועלן זיך אומקערן פון שונאס לאַנד.

ס'איז פאַראַן אַ האַפּענונג פאַר די פאַרבליבענע:

זיי וועלן זיך אומקערן צו די גרענעצן פון זייער לאַנד.

און די גולים האָבן זיך אומגעקערט,

און איך האָב זיך אומגעקערט מיט זיי פון בבל.

חדשים לאַנג האָבן מיר זיך געשלעפט. איך געדענק קלאַר: ווי מיר זענען
צוגעקומען צו די גרענעצן פון ארץ-ישראל האָבן מיר זיך אָפּגעשטעלט. אַ הוי-
כער מאַן, אָנגעטון אין פּערסישע מיליטע-קליידער, האָט אויסגערופּן:
— יידן, זייט גרייט! אָט טרעטן מיר אַריבער די גרענעצן פון דעם הייליקן
לאַנד! מיטאַמאָל האָט זיך דערהערט אַ געזאַנג. אַ קליין דאַר יידעלע מיט אַ
שניי-וויסער באָרד און טונקעלע האָר האָט אויסגעזונגען מיט אַ מאַדנער הוי-
כער שטים:

— אַז גאָט קערט אום די געפּאַנגענשאַפט פון ציון,

זענען מיר דאָך ווי אין חלום...

גרויסע זאַכן האָט ער געטון מיט אונדז!

גרויסע זאַכן האָט ער געטון מיט אונדז!

זיס און מעלאָדיש איז געווען דער ניגון. דאָס געזאַנג איז אויפגעכאַפט גע-
וואָרן פריער פון איינצלענע, און באַלד כמעט פון דער גאַנצער מחנה.

אַבער לעבן מיר איז געזעסן אַן אַלטער ייד און געבורטשעט:

— גרויסע זאַכן! וואָס פאַר אַ גרויסע זאַכן? גאָט אַליין האָט דאָך אונדז

געדארפט אויסלייזן, און זעט: מיר זענען דאָ מיט דעם חסד פון אַ גוי, אַ געצן-דינער — כורש, אַן ערל!

אָבער די שטימען פון די אומצופרידענע זענען געווען בלויז פון געצילטע אַלטע לייט. אַלע זענען געווען ווי באַטרונקענע: מיר קומען צוריק אויפצושטעלן גאָטס קעניגרייך. מקוים וועלן ווערן די אַלע הבטחות פון ירמיהו און יחזקאל, און די רייד פון דעם נייעם גלות-נביא, דעם גרויסן טרויסטער, וועלן פאַרווירק-לעכט ווערן...

פאַר איך איצט זען דאָס לאַנד. היינטיקס מאָל האָב איך נישט זוכה געווען צו זיין פון די יסודהמעלה. דריי מאָל בין איך געווען איינער פון די עולמים. עפעס ווי דורך אַ חלום געדענק איך די עליה מיט אברהם אבינו. איך בין גע-ווען איינער פון די חניכים. ס'איז געווען אזוי לאַנג צוריק, אַז עס איז געבליבן אין זכרון ניט מער ווי אַ שאַטן פון אַ שאַטן פון אַ זכר. עפעס מער געדענק איך פון דער עליה מיט יהושעו. גאָר קלאָר געדענק איך דעם יסודהמעלה, די עליה פון בבל מיט עזראן. איך האָב באַשיינפערלעך געזען די קדושה, מיט וועלכער יידן זענען געקומען פון גלות. איך בין געווען אַן עדות, ווי זיי האָבן פאַרלאָזט זייער האָב און גוטס. גיטער און כבוד האָבן זיי איבערגעלאָזט אין גלות און אוועק בויען גאָטס קעניגרייך.

אַ קורצע צייט זענען יידן געווען אין גלות, אָבער אין דער קורצער צייט האָבן זיי טיילן פון דער פרעמדער קולטור געמאַכט פאַר אייגנס. זיי האָבן געקאָנט עברית, אָבער גערעדט האָבן זיי אַראַמיאיש און געשריבן עברית מיט אַראַ-מיאישע אותיות. זיי האָבן געקאָנט עברית, ווייל גאָטס וואָרט איז דאָך געזאָגט געוואָרן אויף דעם לשון. אָבער זיי האָבן זיך נישט געאייילט אַרויסצורייסן די פרעמדע צינג, וואָס איז געוואָרן אייגנס. דער עיקר איז דאָך געווען גאָטס קע-ניגרייך, וואָס איז אויסגעטרוימט געוואָרן אין בבל. ווען מען וועט עטאָבלירן די מלוכה פון קדושה, וועט מען דעמאָלט זען וואָס עס זאָל ווערן פון דעם פרעמדן גייסטיקן פאַרמעגן, וואָס איז געוואָרן אייגנס. דערווייל האָט מען גאַרנישט אַרויסגעוואָרפן.

איצט פאַר איך זען דאָס לאַנד. וואָס וועל איך דאָרטן טרעפן? אַרץ-ישראל, וואָס איז המשך, צי בלויז ישראל, וואָס איז בלויז מדינה? וועל איך דאָרטן זען אַ נייע עליה, אַ צוגאָב צו יענע דריי עליות, צי בלויז נאָך אַ מלוכה? זענען די נייע עולים געקומען עטאָבלירן אַ ניי גאָטס קעניגרייך, אָדער זיי זענען געקומען קיין אַרץ-ישראל, ווייל זיי האָבן מער נישט געוואָלט זיין קיין אויסנאַמס-פּאַלק?

ווייל זיי זענען מיר געוואָרן פון טראָגן דעם יאָך און ווילן ווערן אַ פּאָלק ווי אַלע אַנדערע פעלקער?

מיין האַרץ ציטערט אין מיר. וועל איך דאָרטן געפינען דעם גייסט פון א. ד. נאַרדאָן, וואָס האָט געהאַט דעם מוט איבערצוברעכן זיין אייגן לעבן, און גע-וואָלט באַנייען די אַלמע ייִדישקייט; וואָס האָט פאַרוואַנדלט אַרבעט אין קדושה, און קדושה האָט ער פאַרוואַנדלט אין טאַג-טעגלעכקייט? אָדער איך וועל געפיר-נען דעם נייעם יידן, וואָס האָט זיך אָנגעליטן פון דער גויישער ביסס און גע-קראָגן אַ ביסס אין האַנט, און ווייל לערנען בלס מיט דעם גוי?

איך ווייס נישט, איך ווייס נישט.

**

איך פּאַר. איך פּליי. עס געפעלט מיר נישט דער גאַנצער ענין פון פּאַרן מיט אַן עראָפּלאַן. איר גייט אַרײַן, איר זעצט זיך אַוועק, און מען פאַרהאַקט די טיר הײַנטער אייך. איר זיצט און איר פּלייט. נישט מע זעט עפעס, נישט מען הערט עפעס, חוץ דאָס זשומען פון מאָטאָר.

דער עראָפּלאַן איז געווען אַ גרויסער, אָבער מען האָט אים אַזוי אָנגעפאַקט, אַז מען קאָן זיך קיין ריר נישט טאָן. שווער איז צו כאַפּן אַ שמועס מיט די מיט-פאַרערס. כאַפּן אַ שטיקל שפּאַציר איז נאָך שווערער. דאָס ווענטל פון שכנישן זיך-פּלאַץ שפּאַרט אייך אין די אויגן, און מען פּרוווט לייענען אָדער כאַפּן אַ דרימל. אַ גליק וואָס די רייזע געדויערט נישט צו לאַנג — אין גאַנצן אַ זעקס און דרייסיק שעה פּליי-צייט.

מיר זענען אַרויסגעפאַרן פון רוים פיר פאַרטאָג. אין זעקס שעה אַרום וועלן מיר זיין אין מדינת ישראל. קיינער האָט מיט קיין אויג נישט צוגעמאַכט. אַ מאָדנע אומרואיקייט איז אַלעמען באַפּאַלן.

מיר האָבן זיך דערנענטערט צו ארץ-ישראל. פון לעצטן זיך-פּלאַץ האָט זיך אָנגעהויבן אַ געזאַנג. באלד האָט דער גאַנצער עראָפּלאַן געזונגען. מיטאַמאָל, האָט אַ ייד אָנגעהויבן לייענען פּסוקים פון ישעיה:

הייב אויף דייע אױגן און קוק זיך אַרום:

אַלע האָבן זיך צונויפגעקליבן.

דייע זיין קומען פון דער ווייט,

און דייע קליינע קינדער ווערן געטראָגן אויף די הענט.

וואָס זענען דאָס פאַר שיפן, וואָס פליען ווי וואָלקנס,

און ווי טױבן, וואָס פליען צו זיערע שטייגן?

איך האָב פאַרמאַכט די אויגן, און מיין האַרץ האָט זיך געוואָרפן: די פּסוּ-רים זענען דאָך געזאַגט געוואָרן אויף אונדז, אויף אונדז, וואָס פליען איצט קיין

מדינת-ישראל! אין עראָפלאַן זיצן יידן פון אלע עקן פון דער וועלט: יידן פון אייראָפּע, פון אלע אמעריקעס; ס'איז דאָ אַ ייד אזש פון באַנאַטא, בריטיש קאָלומביע.

אַ ייד טענהט מיט תרעומות:

— איר לייענט נישט די פסוקים דיכטיק. דאָרטן שטייט נישט דאָס וואָרט:

שיפן.

דער לייענער ענטפערט אים:

— קוקט נאָך די מפרשים. דאָס איז דער ריכטיקער טייטש.

און איך האַלט נאָך אלץ מיינע אויגן פארמאַכט און זע באַשיינפערלעך, אַז דער נביא האָט עס געמיינט אונדז: דער עראָפלאַן פליט ווי אַ וואַלקן; קליינע קינדער זיצן אויף טאַטע-מאַמעס הענט; אַ ליכטיק יינגלעלע, מיטן נאָמען יואל, פאַטשט מיט די הענטלעך: „באַלד, באַלד וועלן מיר זיין אין ירושלים!“ עס זעט זיך לאַנד! פאַרוואָס ציען זיך אזוי לאַנג די מינוטן? פאַרוואָס נעמט אזוי לאַנג דאָס אַראָפלאַזן זיך? וואָס זיצט דאָרטן דער פילאָט אזוי רואיק? יא, דער עראָפלאַן האָט זיך אָפגעשטעלט! די טיר האָט זיך געעפנט. מיר זענען אַרויס.

צוויי באַאַמטע, אָנגעטון אין מיליטערישע קלירער, האָבן אונדז באַגריסט:

— שלום, יהודים, ברוכים הבאים!

איך הייב אויף מיינע אויגן. די בלויווייסע פאַן פלאַטערט איבער דעם פלי-פעלד. אויף די אַרבל ביי די מיליטער-לייט שטייט אָנגעשריבן: משטרה צבאית — מיליטערישע פּאָליציי.

יא, ס'איז אַן אמת! ס'איז טאַקע אַ יידישע מדינה! די פיר רבנים פון אונדזער גרופע האָבן געמאַכט שהחינו בשם ומלכות. מיך האָט פאַרדראָסן, וואָס איך האָב שוין אזוי פיל יאָרן נישט געדאַוונט.

עס וואָרטן אויף אונדז קרובים. זיי פאַכען צו אונדז. מיר פאַכען צוריק מיט טיכעלעך. עס הערן זיך אויסגעשרייען:

— יאַנקל! דוד! שלמה!

מיר הייבן זיך אָן שטופן צום אָפגעצאַמטן אָרט. פיר פּאָליציי-לייט פאַר-שמעלן אונדז דעם וועג. דער פּאָליציאַנט מיט די שטרייפן אויפן אַרבל זאָגט גוטמוטיק אויף אַ ליטווישן יידיש:

— יידן, סטופט זיך ניט! ס'וועט אייך ניט העלפן! די קרובים וועלן מוזן בלייבן סטיין און וואָרטן.

מע פירט אונדז צו רעווידירן די פאַספּאָרטן. פאַראַן צווישן אונדז אַזעלכע, וואָס רעדן אַ פיינעם העברעאיש. די באַאַמטע ענטפערן אויף העברעאיש. איך רעד

צו זיי יידיש. מען ענטפערט מיר אויף יידיש. דאָס לשון איז אין זייער מויל נאָ-
טירלעך, אָן אָנשטעל.

די באַצמטע זענען נישט שטרענג. נישטאָ קיין זכר פון „קאזנא“. ס'איז נישט
קיין העפלעכע געשולטע באַמיונג פון גוט-טרענירטע באַצמטע. ס'איז דאָס
אויפפירן זיך פון היימישע אייגענע מענטשן.

גאָר אינטערעסאַנט איז געווען, ווען ס'איז געקומען צום אָפּצאָל. מיין פרוי
און איך האָבן אויסגעלייגט אויף דעם לאַנגן טיש אונדזערע זיבן וואַליועס. אַ
שמייכלענדיקער, גוטמוטיקער יונגערמאַן האָט אָפּנהאַרציק געפרעגט:

— פירט איר זאכן, וואָס ס'קומט פאַר זיי אן אָפּצאָל?

איך האָב געענטפערט:

— איך האָב געבראַכט טאַבאַק, איך בין אַ שווערער רויכערער, און זיך-
בערנע גאָפּל־מעסער — אַ מתנה מיין שוועגערין און ברודער.

— פאַר אַזעלכע זאַכן איז דאָ אַ הויכער אָפּצאָל.

— מיכאַ — האָב איך געענטפערט — וועט זיך מיר לוינען באַצאָלן, וועל

איך באַצאָלן, אַנט וועל איך עס אייך איבערלאָזן.

איך האָב אַרויסגענומען דעם טאַבאַק און גאָפּל־מעסער. ער האָט באַקומט
מיין טאַבאַק.

— אַ שאַכטל ציגאַרן און צוויי פונט טאַבאַק. נו, און וווּ זענען אייערע

ליולקעס?

איך האָב פאַרשטאַנען די קאַפּוליער אָנצוהערעניש. איך האָב אַרויסגענור-

מען מיניע צוויי ליולקעס. ער האָט זיי באַטראַכט און געזאָגט:

— פיינע ליולקעס! איר מענט דעם טאַבאַק מיטנעמען, אָבער וועגן דעם

זילבער דאַרף איך זיך מישב זיין.

ער האָט צוגערופן אַ העכערן באַאַמטן. יענער האָט באַטראַכט דאָס זילבער

און געזאָגט:

— זייער פייין! איר האָט גענומען אייער אייגענעם גאַנג זילבער און גע-

בראַכט דעם ברודער אַ מתנה. זייער אַ פיינע מתנה! הלוואי האָב איך אזאַ ברור-

דער! גייט און זאָל ער עס נוצן געזונטערהייט!

מיט בייטן געלט איז צוגעגאַנגען שווערלעך. דאָס צימערל איז געווען ענג,

דאָס טישל — קליין און שמאַל. בלויז איינער איז געזעסן און האָט גערעכנט.

דער עולם האָט זיך געוויצלט:

— די ישראל־דעגירונג האָט געמעגט האָבן איר באַנס נישט אין קיין היל-

צערנעם קעסטל.

דער באַצמטער האָט גענומען ערנסט דאָס וויצלען זיך און געענטפערט מיט

האַרץ:

— קומט איבעראיפֿאר, וועט איר זען וווּ אונדזער באַנק וועט זיין. מיר וועלן זיין צעשפּרייט איבער פיר צימערן און מיר וועלן פֿאַר אייך האָבן ווייכע „קרע-סלעס“ (שטולן). מיידלעך וועלן קלאַפּן אויף שרייב-מאַשינקעס, און אַ גרויסע חשבון-מאַשין וועט שטיין אין מיטן צימער. וואָס מיינט איר, מיר וועלן בלייבן אָט אין דעם לאַך?

— אמן! — האָבן אַלע געענטפּערט.

מיין ברודער האָט געוואַרט אויף אונדז מיט אַ טאַקסי. מיר האָבן זיך אַרײַנגעזעצט צו פֿאַרן קיין רעננה. מיין ברודער האָט גערעדט צו מיר. איך האָב ניט געהערט. מיין שוועגערין האָט, דאַכט זיך מיר, געוויינט: ענדלעך געקומען נאָך אזוי פיל יאָרן וואַרטעניש! איך האָב אָבער געהערט נאָר מיט אַ שפיץ אויער. אין די אויערן האָט נאָך אַלץ געקלונגען:

— שלום, יהודים, ברוכים הבאים!

איך האָב אַלץ נאָך געזען פֿאַר זיך די ייִדיש־ריידנדיקע באַאַמטע.

— מיר זענען אין יידן־לאַנד, אין יידן־לאַנד! — האָט אין מיר געשריגן

— דו ביסט געקומען און זעסט מיט דינע אייגענע אויגן דאָס צוגעזאַנטע לאַנד!

ווער וואָלט געגלויבט וואָס מען האָט געהערט?

קאפיטל צוויי

קינדער

דאָס ייִדישע ווערטל זאָגט:

— גאָט שיקט צו דעם שיכור זיין שנאָפּס, און דעם שפינער — זיין פּלאַקס.
גלייך אין דעם ערשטן פּרימאָרגן האָב איך זיך צונויפגעטראָפּן מיט פיר הונ-
דערט קינדער.

האַרט ביי מיין ברודערס הויף געפינט זיך דער בית-ספר הכללי (די פּאַלקס-
שול) פון דעם שטעטל רעננה. נאָר די הינער-שטייגן און אַ ריי ביימער טיילן אָפּ
מיין ברודערס הויף פון דעם שול-הויף. אינדערפרי האָבן מיך אויפגעוועקט קינד-
דערשע אויסגעשרייען און אויסרופן. איך האָב זיך אויף גיך אָנגעטון, און בין
אַרויסגעגאַנגען אין דרויסן. ביים ברעג פון שול-הויף שטייט אַ ריי עקאַליפּטוס-
ביימער. איך האָב זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ בערגל, פאַרשטעלט פון אַ בוים און
האַב זיך צוגעקוקט צום געזעמל פון די קינדער.

זיי האָבן געשפּילט אַ מיין פּוס-באַל, בעסער געזאָגט, אַ מיין קאָמבינאַציע
פון פּוסבאַל און קאַרבבאַל. איך האָב אָנגעשטעלט מיינע אויערן אויפצוכאַפּן
זייערע אויסגעשרייען, צו פאַרשטיין זייערע אויסרופן, אָבער איך האָב נישט
פאַרשטאַנען קיין וואָרט. עס האָט מיך אַ היבש ביסל פאַרדראַסן. הערט נאָר אַ
מעשה: אויב פאַרשטיי איך, אַ שטיקל גמרא איז מיר נישט פּרעמד, דער רמב"ם
איז פאַר מיר נישט קיין צו שווערער ספר, און וואָס די צוציקעס שרייען, הייב
איך נישט אָן צו פאַרשטיין.

אָבער עס ווייזט אויס, אַז קענען אַ שפּראַך איז איין זאַך, אָבער עס איז
נאָר אַן אַנדערע זאַך זי צו פאַרשטיין, ווען מע רעדט זי גיך, שנעל, מיט אַן אויס-
שפּראַך, וואָס דער אויער איז צו איר נישט צוגעוויינט. בין איך געזעסן און האָב
זיך געזעטיקט מיט זייער פּרייד.

זיי האָבן מיך לאַנג נישט געלאָזן זיצן רואיק. זיי האָבן מיך באַמערקט און אַ לאַז נעטון זיך צו מיר. אַ דרייסיק־פּערציק קינדער האָבן אויסגעשריגן אין איין קול:

— אמריקאי! אַן אַמעריקאַנער!

איך האָב אַרויסגענומען מיין ליולקע פון מויל און זיך אַ וויצל געטון:

— ירוק! (אַ גרינער).

הפּנים, זיי האָבן נישט פאַרשטאַנען וואָס איך מיינ. איך האָב נישט גע־זאָגט: יאַראַק, נאָר יאַרויק. און אפּשר האָבן זיי גלאַט נישט פאַרשטאַנען, וואָס דער אויסדרוק „גרינער“ מיינט. אַלע אין איין קול האָבן אויסגערופן:
— מה ישׁ?

די פּראַגע האָב איך שוין נישט פאַרשטאַנען. לויט ווי איך קען העברעאיש קאָן מען נישט זאָגן „מה ישׁ“ אַן אַ צוגאַב־וואָרט. איז וואָס מיינען זיי מיט „מה ישׁ“? שפּעטער האָב איך אויסגעפונען, אַז אין מדינת־ישראל נוצט מען דעם אויסדרוק אַזוי אָפט ווי ביי אונדז אין אַמעריקע „אַלרייט“. „מה ישׁ“ מיינט: וואָס מיינט עס? וואָס האָסטו דאַרט? וואָס ווילסטו? וואָס מאַכסטו? וואָס האָט פאַסירט? פאַרוואָס? איז דאָ עפּעס נייס? און נאָך, און נאָך.

בין איך געזעסן און נישט געוויסט וואָס צו ענטפּערן. דערווייל זענען צור־געקומען נאָך און נאָך קינדער. אַלע אויף איין מאָל האָבן זיי אָנגעהויבן האַנגלען מיט פּראַגעס. אַנדערע האָבן געשריגן און געליאַרעמט. דער טומל האָט זיך גע־טראָגן ביזן הימל.

איך האָב פאַרמאַכט מיינע אויגן, און מיין האַרץ האָט געטאַנצט פאַר פּרייד און פאַרדרוס. אָט שטייען פאַר מיר אַ פּאָר הונדערט יידישע קינדער מיט אַ נאָ־טירלעכן יידיש־לשון אין מויל, און אַזוי פול מיט נייגעריקייט וועגן אַנדערע יידן. אָבער אַ סך נענטער וואָלטן זיי געווען צו מיר, ווען זיי וואָלטן גערעדט מיין לשון, דאָס לשון פון מיין טאַטע־מאַמע און די שפּראַך, וואָס מיינע קינדער פאַרשטייען. און אויב שוין יאָ העברעאיש, פאַרוואָס מיט אַן אויסשפּראַך, וואָס דער העברעאיש קלינגט ווי איטאַליעניש אָדער אַראַביש? איז אונדזער לשון־קודשדיקע ירושה שוין גאַרנישט ווערט?

אַ פייפל האָט אַ פייף געטון, אַ פייקל האָט אַ קלאַפּ געטון, און אַ שטימ האָט אויסגעשריגן:

— אין די רייען! איבונגען!

דאָס פייפל האָט עטלעכע מאָל זיך געדאַרפט צעפּיפּן, איידער די קינדער האָבן זיך אויסגעשטעלט. די איבונגען האָבן זיי געמאַכט אָן חשק. די לערערין פון גימנאַסטיק האָט געדאַרפט איבערחזרן אירע באַפּעלן עטלעכע מאָל. די קינ־דער האָבן געפּאָלגט אָן חשק. נאָך די איבונגען האָבן די קינדער זיך ווידער אַ

לאז געטון צו מיר. דאָס פייפל האָט זיך געבייזערט, און איך האָב זיך געבעטן ביי זיי:

— גייט אין די קלאַסן אַריין!

זיי האָבן געפאַלגט, אָבער אוועקגייענדיק האָבן זיי געליאַרעמט:

— באַזוך דעם בית-הספר! קום אַריין אין די קלאַסן! איך בין אין כיתה ז',

איך בין אין כיתה ו', פאַרנעם ניט כיתה ט'!

איך האָב אָפּגעגעסן פּרישטיק און בין אוועק אין שול. דער מנהל (פירער)

האָט מיך אויפגענומען מיט גוטמוטיקער רוגז:

— איר האָט מיר היינט איבערגעפירט די קינדער. זייער אָפט קומען אַהער

געסט, אָבער די קינדער קוקן זיך נישט אום אויף זיי. פאַרוואָס קלעפּן זיי צו

אייד?

איך האָב געענטפערט מיט שפּאַס:

— איר פאַרשטייט, איך בין דאָך באמת אַ לערער, און קינדער נעמען אויף

זייער גוט אַ לערער, וואָס לערנט נישט מיט זיי.

— נו, מילא, לאָמיר אייך באַקענען מיט די לערערס.

ער האָט מיך אַריינגעפירט אין לערערס-צימער. נישט קיין צו גרויסער צי-

מער, אָבער דערפאַר גוט באַזאָרגט מיט מאַפעס און אַנדערע מכשירים, און גאָר-

גאָר אַ פיינער קאַלעקציע פון פאָד-ביכער. איך האָב דאָרטן געטראָפּן אפילו

מאנדרלעכערנס קאָנקראַדאַנציע, און אַ תלמוד אין איין באַנד.

ס'איז געווען איבעררייס-ציט, און די לערערס זענען געזעסן אַרום טיש

און געטרונקען טיי. דאָס טיי טרינקען האָט מיר אויסגעזען מאָדנע, אָבער שפּע-

טער האָב איך אויסגעפונען, אַז טיי טרינקען איז אַן איינגעשטעלטער מנהג אין

ישראל. יעדע אינסטיטוציע סערווירט טיי עטלעכע מאָל אַ טאָג צו אירע אָנגער-

שטעלטע.

איך האָב זיך באַקענט מיט די לערערס און גערעדט מיט זיי יידיש. יעדער

רער פון זיי האָט גערעדט אַ פיינעם זאַפטיקן יידיש. נאָר איין לערער, דער לע-

רער פון ענגליש, האָט דווקא גערעדט מיט מיר העברעאיש. איך האָב שפּעטער

אויסגעפונען, אַז ער איז יאָרן-לאַנג געווען אין צפון-אַמעריקע און איז געווען

אַ געשווירענער אַנטי-יידישיסט.

די לערערס האָבן זיך אַן עצה געהאַלטן. אַלע קינדער ווילן מיך זען. זאָל איך

אַריין אין דער לעצטער כיתה. אין יענעם צימער וועט מען אַריינברענגען נאָך

צוויי כיתות, וועל איך רעדן פאַר דריי כיתות קינדער.

איך בין אַריין אין צימער. אַלע קינדער האָבן זיך אויפגעשטעלט. ס'איז אַ

מנהג אזא, ווען אַ לערער אָדער וועלכער ס'איז אַנדערער חשובער גאַסט קומט

אריין אין קלאס-צימער, שטעלן זיך אלע קינדער אויף. דאָס איז מיר דווקא גע-
פעלן געוואָרן.

איך האָב באַקומט דעם צימער. אַ גרויסער שרייב־טאַול, מאַפעס, אַ וואַנט-
צייטונג און בילדער פון ביאָליק, ש. בן־ציון, הערצל און שלום עליכם אויף די
ווענט. שלום עליכם, האָט זיך מיר אויסגעדוכט, האָט געקומט אויף מיר און גע-
זאָגט:

— זעסט: יידישע קינדערלעך! מיר זאָל זיין פאַר זייערע ביינדרלעך! רעדן
רעדן זיי טאַקע אַ משונהדיק לשון, אַלץ מיט פאַסאַכן, אָבער נישקשה, נישקשה,
דאָס זענען טייערע משהלעך און שלמהלעך, רבקהלעך און שרהלעך.
דער לערער האָט מיך פאַרגעשטעלט:

— דאָס איז אַ יידישער שרייבער פון אַמעריקע. ער וועט צו אייך רעדן
עברית, העברעאיש, אָבער מיט דער גלות־אויסשפראַך — הברה הגלותית.

איך האָב אָנגעהויבן רעדן, נאָכמאַכנדיק די ספרדישע הברה, אָבער זיי
האָבן מיך נישט געלאָזט רעדן. יעדן צווייטן וואָרט האָבן זיי קאָרעגירט, און קאָ-
רעגירן האָבן זיי קאָרעגירט אויפן קול, אזוי אז עס איז געווען אוממעגלעך צו
רעדן.

דער לערער האָט זיך גוטמוטיק אַ בייזער געטון:

— סאַברעלעך, האָט אַביסל דרד־ארץ! ער קאָן עברית בעסער פון אייך.
איי, זיין אויסשפראַך? נו, ער איז דאָך אפילו קיין טאָג נישט אין ישראל. ערשט
נעכטן פינף אזייגער פאַרנאַכט איז ער אַהער אָנגעקומען. זייט טאָלעראַנט! ער
וועט זיך אויסלערנען צו רעדן מיט אונדזער הברה.

איך האָב ווידער אָנגעהויבן רעדן. ס'איז שטיל געוואָרן. עס האָט זיי אָנגע-
הויבן צו פאַראינטערעסירן מיין אינפאַרמאַציע. ווען איך האָב זיך צעוואַרעמט,
האָב איך אויפגעהערט נאָכמאַכן דעם פאַסאַכדיקן העברעאיש און גערעדט אין
גאַנצן מיט דער אשכנזישער הברה. חברה האָט הפנים פאַרשטאַנען מיין „גלות-
לשון“.

איך האָב זיי דערציילט וועגן די רעגירונגס־שולן, וואָס די יידישע קינדער
באַזוכן, וועגן די נאָכמיטיק־שולן, וועגן די תלמוד־תורות, יידישע טאַג־שולן, ישר-
בות און זונטיק־שולן. איך האָב זיי דערציילט וועגן די „באָי־סקאוטס“, הבונים,
יונט־קלובן, „יאנג איזראַעל“ און קינדער־קלובן אַרום די שולן. דערנאָך האָב איך
זיי דערציילט וועגן די יידישע צייטונגען, העברעאישן „הדואר“ און וועגן די
דריי קינדער־זשורנאַלן, וואָס מיר פאַרמאַגן.

ווען איך האָב געענדיקט, האָבן זיי מיך פאַרשאַטן מיט פראַגעס. איך האָב
זיי געבעטן רעדן פאַמעלעך. דער לערער האָט צו זיי אַפּעלירט, אז זיי זאָלן נישט

רעדן בשטף און בשותף (א וואָרט-שפּיל: בשטף — שנעל און בשותף — אין איינעם). טייל פּראָגעס זענען געווען גאָר שאַרפע און אינטערעסאַנטע.

— פאַרוואָס קלייבן זיך נישט אַריבער די אַמעריקאַנער יידן קיין ישׂראָל?

— ווייסן די אַמעריקאַנער יידישע קינדער ווי מיר האָבן דאָ געקעמפט קעגן

זיבן פעלקער?

— צו וואָס דאַרף מען האָבן ספּעציעלע קינדער-זשורנאַלן, איבערהויפט פאַר

די קינדער, וואָס קאָנען העברעאיש, ווען ס'איז דאָ אַ פאַרטיקער גוטער קינדער-

זשורנאַל, ווי „דבר לילדים“?

איך האָב אָנגעהויבן ענטפערן אויף זייערע פּראָגעס, אָבער עס זענען געקו-

מען פּראָגעס אויף די ענטפערס. צום ביישפּיל: איך האָב זיי דערקלערט, אז אין

אַמעריקע זענען פאַראַן פינף מיליאָן יידן. די קינדער זענען נשתומם געוואָרן:

וואָס, אזוי פיל יידן זענען דאָ אין אַמעריקע? איך האָב פאַרגעזעצט: יאָ, פינף

מיליאָן יידן זענען דאָ אין אַמעריקע. שטעלט זיך פאַר, ווען אלע יידן פון אַמע-

ריקע קומען אַריין קיין ישׂראָל. וווּ וואָלטן זיי זיך אַהינגעטון? נישט גאָר וואָלט

נישט געווען קיין אָרט אין ישׂראָל צו בויען הייזער, פלאַנצן גערטנער און פאַר-

זייען פעלדער. עס וואָלט נישט געווען קיין אָרט פאַר אלעמען צו שטיין באַקוועם.

אַ יינגל האָט זיך אַ הייב געטון און אויסגעשריגן:

— און דער נגב?

— אפילו דער נגב איז נישט גרויס גענוג אַריינצונעמען אלע יידן פון אַמע-

ריקע. אַ מיידל פון אַ יאָר צוועלף האָט זיך אָנגערופן:

— און דער עבר הירדן?

און נאָך אַ יינגל האָט אַ זאָג געטון:

— נישקשה, מיר וועלן זיך אַן עצה געבן. זיבן פעלקער האָבן מיר צעשלאָגן,

ענגלאַנד האָבן מיר אַרויסגעטריבן, וועלן מיר זיך נישט קאָנען אַן עצה געבן מיט

פינף מיליאָן יידן פון אַמעריקע? איר קאָנט אונדז נישט!

— נו, איך וועל זיי זאָגן — האָב איך צוגעזאָגט — אָבער וועלן זיי מיך

פאַלגן?

— צוערשט בלייבט איר דאָ — האָט זיך אָנגערופן אַ יינגל מיט אַ פנים פול

מיט זומער-שפרענקעלעך — צו וואָס זאָלט איר פאַרן צוריק קיין אַמעריקע?

דאָרט וועט אויך קומען אַ היטלער, און אייער סוף וועט זיין דער זעלביקער ווי

פון די דייטשישע יידן.

דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס איך האָב געהערט דעם פּזמון,

אָבער נישט דאָס לעצטע מאָל.

דערנאָך האָט זיך אָנגעהויבן אַן עסק מיט די קינדער-זשורנאַלן. איך האָב

זיי דערקלערט אז אַ יידישער קינדער-זשורנאַל אין אַמעריקע איז גאָר אַנדערש

פון א קינדער-זשורנאל אין ישראל. אין אמעריקע לייענען די יידישע קינדער אויך ענגלישע זשורנאלן. דאָרטן לייענען זיי איבער נאטור, מעכאניק און נאך ענלעכע זאכן. די יידישע קינדער-זשורנאלן שרייבן אויסשליסלעך איבער יידישע ענינים. א יינגל, וואָס איז געשטאַנען לעבן דער טיר (קאָנטיק), אז עס זענען אַריין

א סך קינדער פון אנדערע קלאַסן) האָט זיך אָנגערופן:

— זייט אזוי גוט און שרייבט אָן אויפן טאָוול דעם אינהאַלט פון לעצטן „קינדער-זשורנאל“.

איך האָב אָנגעשריבן אויפן טאָוול דעם אינהאַלט פון מאי נומער „קינדער-זשורנאל“ און האָב איבערגעגעבן בקיצור יעדע מעשה.

א יינגל פון דער לעצטער באַנק האָט זיך אָנגערופן:

— סטייטש, ווי שרייבט א יידישער שרייבער פון לינקס צו רעכטס?

— וואָס? — האָב איך אויסגערופן — איך האָב געשריבן די יידישע אות-

יות פון לינקס צו רעכטס?

— נישט די אותיות — האָט דאָס יינגל געענטפערט — נאָר איר האָט

די עמודים (קאָלומס) אויסגעשטעלט פון לינקס צו רעכטס.

איך האָב זיך פאַרענטפערט:

— איך בין געשטאַנען ביים לינקן ברעג פון טאָוול, און האָב אין אָנהייב

געמיינט, אז דער אינהאַלט וועט זיך אויסשטעלן אויף איין עמוד. איך האָב אָבער

א טעות געהאַט, האָב איך צוגעשטעלט נאָך אַן עמוד.

דאָס יינגל האָט נישט אָנגענומען מיין ענטפער:

— אפשר האָט איר עס געטון ווייל איר לייענט א גאַנצן טאָג ענגליש?

איך האָב עס נישט געוואָלט אָפלייקענען.

נאָך א יינגל האָט אויפגעהויבן א האַנט:

— איר האָט דאָרטן א מעשה „הערשעלען לאָזט מען נישט אַריין“, פון פ.

ביזבערג. דער שרייבער דערציילט ווי א יינגל איז געפאָרן מיט זיין טאַטן קיין

אַרגענטינע און מען האָט זיי נישט אַריינגעלאָזט. צו וואָס דרוקן א נאַרישע מעשה

וועגן א יינגל, וואָס וויל אויסבייטן איין גלות אויף א צווייטן? ישראל איז אַפן

פאַר אַלע יידן, פאַרוואָס איז ער נישט געפאָרן קיין ישראל?

אן אנדער יינגל האָט באַמערקט:

— איר האָט געשריבן „אַרגעמינע“ אנשטאט „אַרגענטינע“.

איך האָב אָנגעהויבן ענטפערן, אָבער דאָס גלעקל האָט שוין געקלונגען צום

דריטן מאָל. דער לערער האָט אויפגעהויבן די האַנט:

— גענוג פאַר היינט. מיר וועלן נאָך איינלאָרן דאָקטער סיימאָנען א צווייטן

און דריטן מאָל.

דער גאנצער קלאס האָט זיך אויפגעשטעלט און אויסגערופן אין איין קול:
— יופי, יופי!

ס'איז ווידער געווען פאר מיר אַ ניי וואָרט. איך האָב דערנאָך אויסגעפונען,
אַז אין ישראל זאָגט מען אויף אַ זאך וואָס געפעלט: יופי, יופי (שיינקייט), און
ניט: יפה (שין).

דאָס איז געווען מיין ערשטער צוזאַמענערעה מיט די קינדער פון ישראל,
אַבער נישט דער לעצטער.

קאפיטל דריי

טאטאלע מלחמה

„וויסן דארף מען וויסן, אז דאס וועט זיין די אנטשיידן-דיקע מלחמה, א מלחמה איינגעטונקט אין בלוט. אין איר וועט אנטשיידט ווערן דאס געדאנגל צווישן די יידן און אראבער, וואס אין צייטיק געווארן אין משך פון דרייסיק יאר זינט דער באַלפֿור־דעקלאַראַציע.“
(אורי אבנרי, בשדות פלשת, 1948, יוסן קרבי זייט 11)

„אויף די ברעגן פון ירדן און אין שרון, דארטן רוען מחנות אראבער. צו אונדו וועט געהערן דאס לאַנד, אין דו וועסט זיין איינער פון די בויער.“
(ש. טשערניכאווסקי, וויגיליר, 1897, איבערזעצט אין פראזע)

„מיר וועלן ארויף אויף דעם לאַנד און עס אפירשענען.“
(פינפטער פרינציפ פון די צען פרינציפן, וואס די בילדעם האבן אנגענומען).

איך האָב פארבראכט אין רעננה קרוב צו אַ וואַך און זיך אָנגעזעטיקט מיט דעם ברודער, וואָס איך האָב אים נישט געזען זעקס און דרייסיק יאָר. איך בין טאָקע נישט געזעסן אין שטוב: ס'איז פאַראַן גענוג וואָס צו זען אין רעננה און אַרום רעננה. אָבער איך האָב זייער געוואָלט זיין אין תל־אביב, נאָר מיר האָט זיך נישט געוואָלט איינשטיין אין קיין האַטעל. ערשטנס בין איך בכלל נישט בקי בהלכות האַטעלן, און איך ווייס נישט ווי אַזוי אויסצוקלייבן אַ גומן האָט מעל, און צווייטנס האָב איך בעסער געוואָלט זיין ביי אַ געוויינטלעכן יידן אין שטוב: זען ווי ער וווינט, וואָס ער עסט, ווו ער שלאַפּט, וואָס פאַר אַ צייטונג גען ער לייענט, און בכלל באַקענען זיך מיטן טאַג־טעגלעכן לעבן פון אַ יידן אין דער גרעסטער שטאָט פון יידן־לאַנד.

שבת האָט מיך באַזוכט אַ ייד פון תל־אביב, אַ שטיקל קרוב פון מיינעם אַ חבר. דער חבר האָט אים געשיקט אַ קליינע מתנה, איז דער תושב פון תל־אביב

געקומען זי אָפּגעמען, און דערווייל איינגעלאָרן מיך און די פּאַמיליע צו זיך אין שטוב. ער האָט אונדז געזאָגט, אז ער האָט אַ גרויסע וווינונג און ער וועט אונדז אָפּגעבן אַ באַזונדער צימער, און מיר מעגן דאָרטן זיין ווי לאַנג מיר ווילן. איך האָב אָנגענומען די איינלאָדונג.

שפעטער האָט מיך פּאַרדראָסן וואָס איך האָב אָנגענומען זיין איינלאָדונג. די מענטשן דאָ זענען שוין צופיל גאַסטפּריינטלעך. אָט בין איך און נאָך פיר מענטשן אַריינגעפּאַלן צופּעליק צו מיינעם אַ חבר. מיר זענען פּאַרבייגעפּאַרן און אים באַזוכט. איך האָב געוואָלט מיט אים אָפּרעדן, ווען איך קאָן קומען צו אים אויף אַ פּאַר טעג. נו, האָט ער אונדז נישט אפּגעלאָזט. מיר האָבן געמוזט טרינקען גווי, זיסע געטראַנקען, און ביר, און דערנאָך צובייסן. שפעטער האָט די באַלעבאַסטע פּאַר אונדז געגרייט מיטאַנג: אַ סאַלאַט, אייער און פּלייש, און, פּאַרשטייט זיך, פּודינג, וואָס מיינט געקאָכטע פּרוכט אָדער „דזשעלאַ“, ווי איר ווילט, און צום סוף, רויע פּרוכט און ווידער זיסע געטראַנקען. געדענקען דאַרף מען, אז שפּיין, חוץ ברויט, איז דאָ בראַנד טייער, און נישט אַלץ קאָן מען קריגן. פּלייש, אויב מען קריגט, איז נאָר צוויי מאָל אַ וואָך און אויף קאַרטן. אייער זען נאָר נישט בנמצא — מ'טיילט אויס צוויי אייער אַ וואָך אויף אַ מענטשן. קאַנט איר זיך פּאַרשטעלן ווי מיר האָבן זיך געפּילט. מיין חבר איז אַ לערער. זיין געהאַלט איז אַ באַשיידענער. מיר האָבן געגעסן און זיך געוואָרגן. מיר זענען געווען זיכער, אז ער האָט אונדז אוועקגעגעבן זיינע פיר טעג עסן. אָבער אָפּזאָגן זיך האָט נישט געהאַלפּן.

נאָך ערנער איז געווען מיטן יידן פון תּל־אביב. ער האָט געהאַט צוויי קינדער — אַ פּאַמיליע פון פיר מענטשן — און זיין גאַנצע „גרויסע“ וווינונג איז באַשטאַנען פון צוויי און אַ האַלב צימערן. ער האָט אָפּגעטראָטן פּאַר מיר, מיין פרוי און מיין טעכטערל דעם שענסטן צימער. נו, מילא, האָב איך געטראַכט, מיר וועלן שוין איבערשלאָפּן דאָ די עטלעכע נעכט — פּאַרפּאַלן. איך קאָן זיך דאָך נישט אויפהייבן און אוועקגיין אָן אַ תּירוץ. ווי באַליידיקט מען אַ מענטשן? הפּנים, אין זיינע אויגן איז דאָס אַ גרויסע דירה. אָבער מיר האָבן געמוזט ביי אים עסן. דאָס עסן האָט זיך מיר געשטעלט אין האַלדז. איך האָב מורא געהאַט, אז מיר עסן פון אַ סעודה שאינה מספּקת את בעליה — אַ מאָלצייט, וואָס איז נישט גענוג פּאַרן באַלעבאַסן. צום גליק איז ער נישט געווען אזאַ פּאַרריסענער בעל־גאוונה, ווי אַלע איינוווינער פון ישׂראל. ער האָט אָנגענומען מתנות. מיר האָבן אים געגעבן צוויי פעקלעך שפּיין פון די שפּיין סערטיפּיקאַטן, וואָס מיר האָבן געבראַכט, און געלאָזן מתנות פּאַר די קינדער. אונדזער געוויסן איז געבליבן ריין: מיר האָבן געמיינט אז מיר האָבן מער אָדער ווייניקער באַצאַלט פּאַרן עסן. שפעטער האָבן מיר אויסגעפונען, אז מיר האָבן נאָך אַלץ געכאַפט אַ מציאַה.

אָבער ס'איז געווען גוט, וואָס מיר זענען איינגעשטאַנען ביי דעם יידן. ער איז געווען אַ באַרעדעוודיקער מענטש. די שטוב איז אויך אַלעמאַל געווען פול מיט באַזוכער. יעדער איינער האָט פאַר מיר געלויבט, אויף זיין אופן, דאָס לאַנד און דערציילט די ניסים פון דער לעצטער מלחמה. און גאַנץ ישראל איז אזוי: יעדער ייד איז גרייט ביי דער ערשטער געלעגנהייט אייך צו דערציילן די ווונדער, וואָס די יוגנט האָט אויפגעטון, די העלדישקייט וואָס די סאַברעס האָבן אַרויסגעוויזן און ווי פאַרדאַרבן, ווילד און אכזריותדיק די אַראַבער זענען. אָט דער ייד איז נישט געווען קיין אויסנאַם. באַלד ווי ער האָט זיך אָנגע-הויבן פילן מיט מיר אַביסל היימיש, האָט ער גענומען רעדן וועגן דער מלחמה, פאַרשטייט זיך אויף יידיש.

— איר זעט, ס'איז רואיק און שטיל אין תל-אביב. טאַקסיס פאָרן און זוכן קונדן, פרויען גייען איינקויפן, קינדער שפילן זיך אין די גאַסן. אָבער מיט איין יאָר צוריק איז דאָ געווען אַ ניהנום. אָט דאָ, וווּ איר זיצט, גלייך אונטערן פענצטער, זענען געפאלן באַמבעס. און וואָס נאָר באַמבעס? פון יאפע האָט מען נישט דערלאָנגט אהער מיט פראַסטע ביקסן?

זיין ווייב איז איו אַריינגעפאלן אין די רייד:

— קיין איין אַראַבער טאָר מען נישט געטרויען. דאַכט זיך, אז ער איז אייער פריינד. איר קאָנט אים פון יאָרן. אָבער ביי דער ערשטער געלעגנהייט וועט ער אייך אַריינרוקן אַ מעסער אין רוקן. — אָבער אונדזערע פלמחניקעס האָבן זיי דערלאָנגט. די פראים וועלן אונדז געדענקען.

— איר זעט, ס'איז אַ רואיקע פיינע שטאַט, תל-אביב. אָבער כל-זמן יאפע איז געווען באַזעצט מיט די אַראַבער זענען מיר געווען אין סכנה. די אַראַבישע יאפע איז געווען אַ שפיז קעגן דעם האַרץ פון דער יידישער תל-אביב.

— דער, וואָס האָט דאָ נישט געלעבט ווען די פראים זענען דאָ געווען, קאָן נישט פאַרשטיין דאָס גליק פון דער איצטיקער שלוה. אַ ייד, וואָס איז געקומען אָנקוקן די אַמעריקאַנער, פאַלט אַריין אין די רייד:

— נו, פעלט אונדז אויס פלייש! האָבן מיר נישט קיין פוטער! זענען דאָ ווייניק אייער! איז מילך קוים מיט צרות נענוג פאַר די עופהלעך! נו, איז וואָס? אַלץ בעסער ווי פאַראַיאָרן אין דער צייט. פטור געוואָרן פון די ענגלענדער. אויס אַראַבער. מיר זענען אַליין פאַר זיך באַלעבאַטיים, און מיר זענען זיכער מיטן לעבן. וואָס נאָך קאָנען מיר פאַרלאָנגען?

— ס'איז אונדז גוט און ס'וועט זיין נאָך בעסער. מיר וועלן ווייזן דער וועלט וואָס מיר קאָנען אויפטון.

דער ייד, וואָס איז געקומען אונדז אָנקוקן, האָט אַ לאַך געטון צו זיך און אָנגעהויבן:

— הערט נאָר עפעס שיינס. אין יאפע איז געווען אַן אַראַבער, אַ גרויסער סוחר, געווען באַקאַנט איבערן גאַנצן לאַנד, עפעס אַ קלייניקייט, אַ — — —! נו, איז ער אַנטלאָפן. ויצט ער אין ביירוט מיט זיין בינטל שליסלען, און היט אָפּ די שליסלען, ווי דאָס אויג אין קאָפּ. ער האָט געדאַרפט איצט אַ קוק טון אויף זיינע שפייכלערס, אויף זיינע קראַמען, אויף זיין שטוב און אויף זיין גרוי-סער פאַבריק! ס'איז קיין זכר נישט געבליבן. דער שוטה מיינט, אַז שלעסער האָבן אונדז געקאָנט אָפהאַלטן.

איך האָב געשוויגן, זיך נישט אַריינגעמישט אין געשפרעך און נישט גע-שטעלט קיין פראַגעס.

דער באַלעבאָס האָט מיר ווייטער גענומען דערקלערן די לאַגע:

— מיר האָבן די גאַנצע צייט געוואָלט דורכקומען מיט די אַראַבער. זיי האָבן נישט געוואָלט. זיי האָבן געהאַלטן, אַז מיר זענען געקומען ווי פאַרקאַפער. דער אמת איז, אַז מיר האָבן נישט געוואָלט פאַרקאַפן דאָס גאַנצע לאַנד. מיר האָבן געוואָלט בלויז באַזעצן זיך. ווען די ענגלענדער זענען אַרויס, האָבן די אַראַ-בער געמיינט, אַז איצט איז דער שעת הכושר אַריינצוטרייבן די יידן אין ים אַריין. איז עס פאַר אונדז געווען אַ גליק. מיר האָבן זיך אָפּן געקאָנט פאַרמעסטן מיט זיי. איר ווילט מלחמה, נו, איז אדרבה!

דאָס ווייב האָט זיך אַריינגעמישט:

— מען האָט זיי געזאָגט: אַנטלויפט!

— ווער האָט עס זיי געזאָגט? — האָב איך געפרעגט.

— די נאַרישע אַראַבישע פירער און די ענגלענדער האָבן געהאַלטן אין איין שרייען צו די אַראַבער: אַנטלויפט! וואָס איז געווען זייער אויסרעכענונג? ס'וועט זיין גרינגער אַריינצוטרייבן די יידן אין ים אַריין. האָבן מיר געזאָגט: לויפט נישט, שוטיב, מיר וועלן אייך קיין שלעכטס נישט טון. האָבן זיי אָבער נישט געפאַלגט. האָבן מיר געטראַכט: איר ווילט לויפן, לויפט! מיר וועלן אייך נאָך צוהעלפן. מיר וועלן אייך אַביסל אָנשרעקן. זאָלן די פראים טאַקע מיינען, אַז מיר וועלן נישט זיין בעסער פון זיי. און די אצלניקעס האָבן זיי אונטערגע-שטופט מיט באַנגעטן.

דאָס יונגל פון באַלעבאָס האָט זיך אַריינגעמישט אין געשפרעך. ער האָט

גערעדט העברעאיש:

— די אַראַבער האָבן צווישן זיך פאַרשפרייט אַ קלאַנג, אַז מיר האָבן אַ

שטיקעלע פון דער אַטאָמישער באַמבע. מיר האָבן עס נישט אָפּגעליקנט. זאָלן זיי אזוי מיינען. נאָך „דיר יאַסין“ האָבן זיי פאַרשפרייט אַ קלאַנג, אַז מיר הרגענען

ווייבער, קינדער און אלטע לייט. מיר האָבן עס נישט אָפגעלייקנט. פארקערט, די אצלניקעס האָבן זיך נאָך באַרימט און געסטראַשעט.

— דו מיט דייע אצלניקעס און חרותניקעס — האָט זיך דער טאטע אָנגערופן מיט ביטול — גרויסע אויפטוערס!

— עס האָט געהאָלפן — האָט דער זון געענטפערט — די אַראַבער פאַרשטייען אַ סך בעסער דאָס לשון פון די רעוויזיאַניסטן, ווי אַלע פֿלידערייען (פּטפּוטים) פון אייך, אלטע לייט, וועגן יושר און איינזעעניש. אדרבה, דו ווייז בעסער דעם גאָסט ווי אַזוי מיר האָבן איינגענומען יאפע. זאָל ער זען. ער וועט שוין אַליין פאַרשטיין פאַרוואָס זיי זענען אַנטלאָפן.

— זעסטו, דאָס איז טאקע אַ פּלאַן. פאַרנאַכט צו, ווען עס וועט ווערן אַביסל קילער, וועלן מיר כאַפן אַ שפּאַציר פון תּל-אַביב קיין יאפע.

**

פאַרנאַכט האָט דער בעל-דירה אונדז גענומען אויף אַ שפּאַציר. מיר זענען געגאַנגען פון תּל-אַביב קיין יאפע דורך דעם ים-ברעג. דער ייד האָט שפּאַצירט אויף דעם אַספּאַלטענעם טראַטואַר און זיך געהאַלטן אין איין באַרימען מיט דער שיינקייט פון דעם ים-ברעג. באמת, ס'איז געווען מיט וואָס זיך צו באַרימען. דער טראַטואַר איז אין גאַנצן אויסגעגאַסן פון אַספּאַלט און איז צוויי מאָל אַזוי די ברייט ווי דער קוני איילאַנדער טראַטואַר. ערטערווייז דריי און פיר מאָל אַזוי די ברייט. וווּ מ'טוט זיך אַ קער זענען אויסגעשטעלט פיין געפאַרבטע בענק. פון דער יבשה-זייט שטייען פּראַכטפולע האָטעלן, דריי און פיר שטאַקיקע גע-ביידעס, מיט גרויסע וועראַנדעס, וואָס פאַרכאַפן דאָס אויג. די וועראַנדעס זענען די ים-ברעג קאַפּען. דער זאַמדיקער ברעג איז ריין, ציכטיק, מיט רייען שטולן און רעגנ-שירעמס צו פאַרשטעלן די זון. ערטערווייז איז דער טראַטואַר אַזוי ברייט, אַז אין מיטן שטייט אַ קאַפּע אָדער עס איז פאַרפּלאַנצט אַ בלומען-גאַרטן.

דער ייד האָט געהאַלטן אין איין רעדן און דערציילן די געשיכטע פון יעדן האָטעל און יעדן בנין. ער האָט אויך נישט פאַרפּעלט די געשעענישן פון דער לעצ-טער מלחמה.

— איר זעט די לעכער אין די ווענט? דאָס האָבן די באַנדיטן געשאַסן אויף דעם האָטעל. טוט אַ קוק אויף דער וואַנט פון דעם האָטעל מיט די ברוינע ווענט. איר זעט אַ לאַך? דאָ איז געפּאַלן אַ באַמבע און דערהרגעט אַן אלטע יידענע.

מיר קומען צו גענטער צו יאפע. מיין באַגלייטער ווערט נאָך מער באַרע-דעוודיק:

— אין דער געגנט האָט אַ ייד זיך נישט געקענט ווייזן. די פראים זענען געשטאַנען אויף די דעכער פון יאפע און האָבן געשאָסן און געהרגעט מענטשן. נו, אונדזערדיקע האָבן אויך נישט געשוויגן. אָבער נאָך וואָבן איבערשיסן זיך, האָבן מיר דערזען, אַז עס איז אַ מעשה אָן אַן עק. זענען געקומען אונדזערע יינגלעך און מיידלעך, אַ טייל אצלניקעס, אָבער איבערהויפט אונדזערע פלמח-ניקעס, און זיי האָבן זיך דערטראַכט צו עפעס רעכטס: אויפרייסן די הייזער פון די באַנדיטן. קיין קאַנאַנען האָבן מיר נישט געהאַט, אָבער דינאַמיט איז ביי אונדז געווען מער ווי גענוג. האַנט-גראַנאַטן, רימונים, אויך. נו, האָבן מיר זיך דערנענטערט צו די הייזער מיט מסירות נפש און אויפגעריסן גאַנצע גאַסן. תל-אביב איז געראַטעוועט געוואָרן. איר וועט באַלד זען.

איך האָב געזען. פריער איינצלענע אויפגעריסענע הייזער, דערנאָך גאַנצע גאַסן מיט חורבות. פון ביידע זייטן גאַס קופעס מיט צעמענט. דאָ און דאָרט אַ האַלב אינגעפאַלענע וואַנט, אַן אייזערנער באַלקאָן און טרעפּ פון אינעווייניק פון אַ הויז. די גאַס איז אָפגערייניקט געוואָרן פאַרן אויטאָמאָביל-פאַרקער, אָבער פון ביידע זייטן חורבות און חורבות.

— איר זעט אַ שטיקעלע אַרבעט? ס'האָט געקאָסט קרבנות, אָבער תל-אביב איז געראַטעוועט געוואָרן. אַט זעט איר אַ פיינעם דיל אויסגעלייגט פון שיינע קאָלירטע קאלען? דאָ איז געווען די הויפט-קוואַרטיר פון די אַראַבישע מחנות. אונדזערע יינגלעך זענען ביינאַכט צוגעשווומען אַהער. מיט קיין אַנדערן וועג ווי דורכן ים האָט מען אַהער נישט געקאָנט צוקומען. זענען זיי צוגעשווומען, אונטערגעלייגט עטלעכע באַמבעטשקעס — פיר-פאַף — אויס געביידע און אויס באַנדיטישער שטאַב.

מיר זענען אָפגעגאַנגען היפשע עטלעכע גאַסן. עס האָבן זיך אָנגעהויבן ווייזן האַלב-גאַנצע הייזער, באַווינט מיט עולם. איך האָב זיך אָפגעשטעלט ביי אַ הויז, וווּ אַ ייד איז געשטאַנען איבער אַן אויוון, געקאָכט „פאלאפּאל“ — אַ מין שפייז, וואָס זעט אויס ווי געהאַקטע פלייש-קאָטלעטן, אָבער באמת גע-מאַכט פון גרינסן און געווירצן. ער האָט אויסגעשריגן זיין סחורה מיט דעם ניגון פון גאָלדפאַדנס אָפערעמעט, פאַרשטייט זיך אויף יידיש:

— קויפט, יידעלעך, פאלאפּל, זיס ווי צוקער! צענייט אין מויל! געפעפערט אַז עס דערלאַנגט אין נאָז!

איך האָב זיך פונאַנדערגערעדט מיט דעם יידן:
— וואָס איז דאָס פאַר אַן אַרבעט פאַר אַ יידן אין ישראל? מ'דאַרף האָבן אַרבעטער אויף די פעלדער, אויף די שאַסייען, און אַ ברייט-פלייציקער ייד ווי איר האָט זיך נאָר גענומען פאַרקויפן פאלאפּל!
ער האָט מיר געענטפערט אויף אַ פיינעם זאַפטיקן כעסאַראַבישן יידיש:

— איך בין דאָ בלויז זעקס חדשים. איך אַרבעט שוואַרצע אַרבעט ביים בויען הייזער. איך בין געזעסן אין בית-עולים נאָר צוויי חדשים. איך האָב פיינט, אַז מען גיט מיר קיצבת. אָבער מ'דאַרף דאָך קומען צו עפעס אַ תכלית. נו, אין אַוונט פאַרקויף איך פאלאפּל, פאַלן אַרײַן נאָך אַ פּאָר פּיאַסטערס. זיי וועלן צו-נוץ קומען. איך בין דאָך געקומען אַהער אָן שײך, אָן קליידער, אָן קיין שום באַ-לעבאַטישקייט. מיט אַ פאַמיליע אַ הויזע, אַ נאַקעטע, אָן אַ שטיקל מעבל. מען דאַרף און מען דאַרף. אדרבה, באַקוקט מיין ווײַנגג, וועט איר זען וואָס עס פעלט מיר.

איך בין אַרײַן אין די צימערן. אַ בעט, אַ פּאָר קעסטלעך, אויף צו זיצן. און אַ פּאַס איבערגעדעקט מיט אַ ברעט פאַר אַ טיש. די ווענט האַלב צעשאַסן. איין האַלבע וואַנט פון נייע ציגל און שטיינער.

זיין פרוי האָט מיט שטאַלץ געוויזן אויף דער וואַנט:

— איר זעט? דאָס האָט מיין מאַן, אַ געזונט אויף אים, אַליין פאַרריכט. ער האָט דאָך צוויי גילדערנע הענט, און קיין אַרבעט איז אים נישט צו שווער. שפעט אין דער נאַכט האָט ער אַליין געמישט צעמענט און געלייגט די שטיינער. דאָ אין ווינקל בעטן מיר אויס אַ געלעגער פאַר אונזער מיידעלע. אָבער עס איז שווער צו לעבן — האָט זי אַ זיפּץ געטון.

מיין באַגלייטער, דער תושב פון תל-אביב, האָט זיך אָנגערופּן מיט פאַר-דרום:

— אונדז איז שווערער געווען צו לעבן. ווען מיר האָבן געקראָגן אַ צריף (אַ צימער צונויפגעקלאַפט פון ברעטער) זענען מיר געווען גליקלעך. איר האָט דאָך צוויי גרויסע צימערן, און אַז איר וועט זיי איינשמעלן, וועט איר דאָך לעבן זוי מאַנאַרבן.

די פרוי האָט צוגעגעבן:

— אוודאי איז אונדז בעסער ווי אין די לאַגערן. און, אַ דאַנק גאָט, מיר זענען איצט אין יידן-לאַגער. נישטאָ קיין מורא פאַרן גוי. אָבער ווען איך דער-מאָן זיך אין די יאָרן פאַר דער מלחמה, ווען מיר האָבן געלעבט ווי מענטשן, נו, רייסט זיך אַרויס אַ זיפּץ פון האַרצן.

— נישקשה, עס וועט אונדז זיין גוט! — האָט דער תושב געענטפערט — מיר זענען איבערגעקומען ערנערע צרות.

— אמן — האָט די פרוי געענטפערט און איז אַרויס צו איר „געשעפט“.

מיר זענען אוועק ווייטער.

די הייזער אויף די גאַסן זענען שוין נישט געווען אַזוינע חרובע. ס'האָבן געפעלט בלויז דאָ און דאָרטן פענצטער, טירן און בלויז אַ האַלבער דאָך איז גע-ווען אַראָפּגעריסן. אָבער די שטיבער זענען געווען באַוווינט. קיין צימער איז

נישט געווען ליידיק. א פיבערישע טעטיקייט איז אָנגענאַנגען אומעטום. כמעט אַרום יעדער קראָם האָט עמעצער געקלאַפט טשוועקעס, אַריינגעשטעלט טירן, צורעכט געמאַכט די סטעליע אָדער פאַרריכט דעם טראָטואַר.

מיין באַגלייטער דערקלערט מיר:

— באַלד נאָך די שלאַכטן האָט מען גענומען שלעפּן. מען האָט געשלעפּט וואָס מען האָט נאָר געפונען. דערנאָך האָט מען אָנגעהויבן שלעפּן טירן, פענצ-טער. מען האָט אפילו אַראָפּגעריסן דעכער.

די שטאָט איז געוואָרן אַליץ לעבעדיקער און די הייזער גאַנצער. אין מיטן איז די שטאָט נישט געווען באַרירט. די שוויפענצטער באַלויכטן, די קראַמען באַפּוצט, די קאַפּען פּול, און די אויטאָבוסן געפאַקט. מען האָט גערעדט אַלער-ליי לשונות, אָבער מייסטנס יידיש און העברעאיש. מען האָט געטומלט, גע-שפּאַסט, געשריגן און אָנגעפירט דעבאַטעס.

מיר זענען געגאַנגען ווייטער און ווייטער. די שטאָט האָט געקאַכט און גע-טומלט פּריידיק. איך האָב געאַגט צו מיין באַגלייטער:

— זיי האָבן דאָך דאָ געקענט קעמפּן און קעמפּן. עס וואָלט דאָך גענומען חדשים אַפּצורייניקן די שטאָט.

— אָט דאָס איז דאָך טאַקע דער נס — האָט מיין באַגלייטער געענטפּערט. צוריק זענען מיר געפאַרן. דער אויטאָבוס איז געווען געפאַקט מיט יוגנט, וואָס האָט געזונגען און זיך געוויצלט. איך בין געזעסן אויף דער הינטערשטער באַנק, די אויגן פאַרמאַכט, און האָב געטראַכט:

— מיר האָבן פאַרנומען אַ לאַנד, עס באַזיגט מיט דער שווערד, דער שונא איז אַנטלאָפּן. און באַלד איז מיר געקומען אַ פּסוק אויפן זינגען. אין ישראל פאַלן אָפּט אַרײַן פּסוקים אין מויל אַרײַן. איך האָב זיך דערמאַנט אין אַ פּסוק אין דברים:

„נאָט וועט איבערנעבן דינע פיינט, וואָס שטעלן זיך אַנטקעגן דיר. זיי וועלן צעשלאַגן ווערן פון דיר. אויף איין וועג וועלן זיי אַרויסגיין קעגן דיר, און אויף זיבן וועגן וועלן זיי אַנטלויפן פאַר דיר.“

מיר זענען אָנגעקומען צוריק קיין תּל-אַביב, ווען עס איז געווען גוט פינצטער. די גאַסן זענען געווען באַלויכטן און פּול מיט אַ פּריידיקער באַ-פעלקערונג. איך האָב אַראָפּגעשטיגן פון דעם אויטאָבוס. אויף אַ ליידיקן מגרש (נישט פאַרבוטן שטיקל פּלאַץ) האָבן קינדער געזונגען און געטאַנצט.

ווער עס האָט נישט געזען ווי יידישע קינדער טאַנצן אויף די גאַסן פון ישראל, האָט קיין פּרייד נישט געזען. אין זייער טאַנצן איז דאָ ריטם און סדר, און דאָס געזאַנג איז אַ געשולטס און האַרמאָנישעס. די קינדער שטייען אין אַ

ראָד, און זינגען און קלאָפן צו מיט די הענט. א יינגל און א מיידל וואָלצן אין מיטן פון קרייז. נאָך א וויילע טאַנצן טאַנצט דאָס יינגל אַוועק פון דעם מיידל און רירט אָן א מיידל וואָס שטייט און זינגט. זיי טאַנצן א וויילע, און דאָס מיידל קלויבט אויס א ניי יינגל. אַזוי בייט מען זיך מיט די טענצער, ביז יעדעס קינד האָט זיך אָנגעטאַנצט.

ווידער איז מיר אַרײַנגעפאַלן א פסוק אין מויל, דאָס מאָל פון זכריה:

„און די גאָסן פון שטאָט וועלן זיין פול מיט מיידלעך

און יינגלעך, וואָס שפילן זיך אין דרויסן“.

איך האָב געקוקט אויף די קינדער און געטראַכט מיט שרעק:

— עס האָט דאָך געקענט זיין פאַרקערט!...

מיין אויער האָט זיך צוגעוויינט צום געזאַנג, און האָט אָנגעהויבן אויפֿ-

כאַפן די ווערטער. די קינדער האָבן געזונגען א מלחמה־לידל:

— גייט אַרויס און זעט, איר טעכטער, זעלנער זענען אין דער מושבה!

גייט אַרויס, גייט אַרויס און זעט, טעכטער, יעדער בראַווער יונג איז א זעל־נער!

איך האָב ווייטער געטראַכט: יידישע קינדער זינגען ווידער מלחמה־ליד-

דער, אָט ווי אין שאולס צייטן. צוריק צו דער שווערד! קאָנען מיר פאַרלויר־

קענען די לעצטע פאַר טויזנט יאָר און צוריקקערן זיך צום אַמאָל? מיר, די

טרעגער פון יושר, גערעכטיקייט און רחמנות, קאָנען זיך אומקערן צוריק צו

דעם לאַגער, ווו עס געפינען זיך די, צו וועמען מען קאָן האָבן טענות און

תביעות?

הפנים, איך האָב אַרויסגערעדט מיין טראַכטן הויך אויפן קול, ווייל איך

האָב געהערט ווי מיין באַגלייטערס זון ענטפערט מיר:

— נישקשה, מיר דאַרפן נישט זיין אַלעמאָל די, וואָס האָבן טענות צו

דער וועלט. זאָל מען אין א נאָווינע האָבן טענות צו אונדז.

יענע נאַכט האָב איך געלייענט אורי אבנרים בוך „בשדות פלשת“, וואָס

איז געשריבן אין דעם סטיל פון א מלחמה טאַג־בוך. ער, ווי די גאַנצע יוגנט

פון ישראל, האָט פאַרשטאַנען דעם זין פון דער מלחמה. נישט מער, ער האָט

א טעות געמאַכט, וואָס ער זאָגט, אַז די מלחמה האָט זיך אָנגעהויבן באלד

נאָך דער באלפור דעקלאַראַציע... די מלחמה האָט זיך אָנגעהויבן א סך פרי-

ער. דער געראַנגל צווישן די יידן און אַראַבער האָט זיך אָנגעהויבן מיט דעם

אַנקום פון די בילוצעס, און אפשר נאָך פריער.

יידן האָבן געזיגט אין אָט דער מלחמה, און זיי האָבן זיך פאַרנומען אויף

א נייעם וועג, אויף דעם וועג פון אַלע פעלקער פון דער וועלט.

ווייניק פון אונדז פאַרשטייען עס. נאָך ווייניקער ווילן עס צוגעבן. עס

איז אָבער וויכטיק, אַז מיר זאָלן עס פאַרשטיין און באַנעמען.

עולים און תושבים

איך בין געווען בלויז פיר טעג אין תל-אביב. אויף שבת בין איך צוריק געפארן צו מיין ברודער. דערווייל, האָב איך געטראַכט, וועל איך באַזוכן דעם בית-עולם, דעם לאַגער, ווהיין מ'ברענגט די פּריש-אַריבערגעבראַכטע, וואָס גע- פינט זיך נעבן רעננה.

קרוב צו אַ פּערטל מיליאָן עולים האָט מען אַריבערגעבראַכט אין לעצטן יאָר קיין ישראל. אין אַבסטראַקט וועט יעדערער פאַרשטיין די גרויסקייט פון דעם אויפטו. יעדער בר-דעת וועט צוגעבן, אז איינשטעלן לאַגערן פאַר אזוי פיל מענטשן וואָלט נישט געווען קיין גרינגע זאַך אפילו פאַר אַ רייך און עקאָנאָמיש הויך אַנטוויקלט לאַנד. ווען אַן אָרעם לאַנד ווי ישראל נעמט אַריין אזויפיל נייע אימיגראַנטן — אַ דריטל פון איר באַפעלקערונג — קאָן מען זיך שוין אַליין פאַרשטעלן די שוועריקייטן. דערצו איז די אימיגראַציע נישט געווען קיין סעלעקטיווע. מען האָט אַריינגענומען אַלעמען: געזונטע און קראַנקע, יונגע און אַלטע, פּסיכיש נאָרמאַלע און נישט קיין נאָרמאַלע מענטשן; מענטשן צוגעפאַסט צו די נייע אומשטענדן און מענטשן צעבראָ- כענע, וואָס וועלן זיך קיינמאָל נישט צופאַסן צו אַ נאָרמאַלן געזונטן לעבן. דאַרף דאָך אַ באַזוכער פון אַ לאַגער פאַרשטיין אז עס איז טאַקע נישט קיין זייער אנגענעמער אָרט צו באַקוקן. אָבער דערשיטערט ווערן איז נישטאָ פון וואָס.

נאָר טעאָריע איז איין זאַך און ווירקלעכקייט איז עפעס אַנדערש. ווען דער דורכשניטלעכער מענטש באַזוכט אַ לאַגער, גייט ער אַוועק אַ צעבראַכענער, אַ דערשיטערטער. קיינעם קאָן מען נישט באַשולדיקן. אָבער געבורט איז נישט

קיין זייער אנגענעמע דערשיינונג. דער, וואָס האָט נישט קיין שטאַרקע נערזן, זאָל נישט באַזוכן קיין געבורט־צימער.

איך ווייס נישט וויפל שטח עס פאַרנעמט דער לאַגער פון די עולים נעבן רעננה. מיר האָט זיך אויסגעדוכט, אז עס זענען דאָרט געווען אַ סך מער מענטשן ווי אין רעננה. איך בין אַרײַן אין דעם אָפּגעצוימטן לאַגער (דער טויער איז שמענדיק אָפּן און קיינער היט נישט), און איך האָב דערזען, ווי ווייט דאָס אויג האָט געקענט כאַפּן, צריפּים, שטיבלעך צונויפּגעקלאַפטע פון ברעטער, מיט לע־כער פאַר פענצטער, און אוהלײם, געצעלטן.

איך בין געגאַנגען מיט מײַן טאָכטער מרים, אַ דרייצן יאָריק מיידל. מיר האָבן זיך שטום אָפּגעשמעלט נעבן די צריפּים און אוהלײם, און געקוקט. די צריפּים — לאַנגע רייען, אייך־צימערדיקע אין יעדן צימער זענען אָנגעשמעלט בעטן, איינס נעבן אַנדערן, צוועלף מענטשן אין אַ צירף. אין די געצעלטן איז טונקל. בעטן אָנגעשמעלט, אויך קאַסענס. אין אַ געצעלט ווײַנען זעקס מענטשן.

ס'איז געווען שווער פאַר מיר אָנצוהייבן רעדן מיט די מענטשן. אָט קום איך אַ זאַטער, אַ פּרייער פון דרויסן, און גיי, גריבל זיך אין יענעם צרות. די עולים אין יענעם לאַגער זענען געווען אונדזערע יידן, וואָס זענען גע־קומען פון די דייטשישע און עסטרייכישע לאַגערן. אַ קליינער טײַל — פּין שאַנטיי. אַ גרויסער פּראָצענט איז געווען איבער פּערציק יאָר אַלט. דאָ און דאָרטן — אַ זקן און אַ זקנה. נישט קיין קליינע צאָל האָט געהאַט נומערן אויס־געטאַטזאירט אויף די הענט. זיי האָבן אָבער גערעדט גערן. איידער איך האָב זיך אַרומגעקוקט, איז געשטאַנען אַ רעדל אַרום מיר. אַ ייד מיט אַ נומער אויף דער האַנט האָט אין מיר אַרײַנגעטענהט:

— איך ווייס נישט ווער איר זענט, אָבער וואָס מער מענטשן עס וועלן וויסן, אַלץ בעסער וועט זיין פאַר אונדז. דער קולאַק הערשט נאָך אַלץ. ווער מײַנט איר, איז געזעסן ביי אונדז אין די ביוראָס אין די לאַגערן? די זעלביקע קאַפּאָס. פּריער האָבן זיי איבער אונדז געשאַלטעוועט און געוואַלטעוועט אין די קאַצעטן, און דערנאָך אין די לאַגערן. האָט איר געהערט וועגן דעם גרויסן גרינג־באַאומס זון?

אַ בחור האָט זיך אַרײַנגעמישט:

— איר האָט זיך שוין צעדערשנט? און אַלע מאָל מיט דעם זעלביקן פּזמתן — גרינגבאַאומס זון. איר ווייסט דאָך, אז ער איז געהרגעט געוואָרן אין קאַמף פאַר ישראל. ער האָט אויסגעקויפט זיינע זינד!

— איך וועל דרשענען און דרשענען, ביז מע וועט מיך דערהערן. נו, האָט ער אויסגעלייזט זיינע זינד. אָבער די איבעריקע? קומען קאָמיסיעס פון אַמע־

ריקע, כלומרשט באקוקן, אויספארשן, און וואָס ווערט פון דעם? גאָרנישט. פאָר-
וואָס? ווייל שטענדיק באַגלייט זיי עמעצער. אפילו לייַוויס און אפרת זענען גע-
קומען אָנגעטון ווי יענערפֿאַלן שטענדיק באַגלייט פון יוצר משרתים און אשר
משרתים.

איך האָב אים איבערגעשלאָגן:

— זיי האָבן געמוזט זיין אָנגעטון אין מונדירן. אנדערש וואָלטן זיי נישט
געקאָנט באַזוכן די לאַגערן.

— ווער וואָלט זיי נישט געלאָזט זיך אַרײַנגנבענען אין די לאַגערן שפעט
ביינאַכט אָדער גאַנץ פרי, אָן מונדירן, זעצן זיך ביים ברעג פון בעט און אויס-
הערן אונדזער צער און ווייטיק, אויפדעקן די שווינדלערייען און סקאַנדאַלן?
אן אנדער יונגעראַן מיט אַ נומער אויף דער האַנט האָט זיך אַ קער געטון
צו מיר:

— איך זאָג אייך, דער ייד קריכט אויף די גלייכע ווענט. וואָס פאָר אַ
טענות קאָן מען האָבן צו לייַוויקן? ער האָט געפרעגט, געפאָרשט, גערעדט מיט
אַ סך פון אונדז. ער האָט גענוג זיך אָנגעהערט מיט באַרעכטיקטע טענות און
מיט נישט קיין באַרעכטיקטע. צו לייַוויקן קאָן מען קיין טענות נישט האָבן.
הלוואי אויף אַלע קאָמיסיעס געזאָגט געוואָרן.

אַ קורץ יידל, אַ געפאַסט, מיט אַ פנים פול מיט זומער־שפרענקלעך, האָט
אָנגעהויבן רעדן גיך, ווי ער וואָלט מורא געהאַט מע זאָל אים נישט אויסהערן:
— און איך זאָג אייך, אַז לייַוויק האָט אויך נישט געשריבן דעם גאַנצן
אמת. ער איז אויך געווען מיט די פקידים (באַאַמטע). ער האָט געדאַרפט שרייַבן,
אַז מען האָט געשיקט העמדער פון אַמעריקע, און נאַטשאַלסטוואָ האָט זיי גע-
טראָגן. מען האָט געשיקט פלייש און נאַטשאַלסטוואָ האָט געגעסן. האָט איר
עפעס אַ סך געקראָגן פון די פושקעס שפייז? האָט מען אין ציפערן נישט הרוב
געמאַכט אַ גאַנצן סקלאַר אַמעריקאַנער סחורה, וואָס די נאַטשאַלסטוואָ האָט
באַהאַלטן פאָר זיך, צו ספעקולירן?

— אָבער מיר זענען נישט געווען אין ציפערן, און לייַוויק אויך נישט —
האָט זיך אַרײַנגעמישט דער ערשטער בחור — ס'זענען אַלץ קלאַנגען. ווי האָט
ער געקאָנט שרייַבן וועגן זאַכן, וואָס זענען געווען אַ סך שפעטער?
— שפעטער, פריער — האָט גערעדט דער ערשטער מאַן — קיינער איז
נישט געקומען צו אונדז ווי אַן אייגענער. אַלע ווי שליחים, אָפיציעלע מענטשן.
אָט דער ייד — האָט ער אָנגעוויזן אויף מיר — איז מיר געפעלן. איר זעט
דאָך, אַז ער איז אַן אַמעריקאַנער. איך וואָלט געשווירן, אַז ער איז אַ יידישער
שרייַבער. ער האָט באַלד געווסט, ווער לייַוויק איז, און געווסט וועגן גרינג
באַאומס זון. יאָ, ער איז אַ שרייַבער. איז ווי איז ער געקומען צו אונדז? אַליין.

מיט זיין טעכטערל, נישט באַגלייט פון פקידים. ער וויל וויסן דעם אמתן אמת. דערציילט אים, יידן, אייערע גליקן.

ס'איז געוואָרן שוין אַ היפש רעדל אַרום מיר. אַ יונג זויבל האָט זיך אָנגערופן:

— וואָס טויג מיר אים דערציילן מעשות? זאָל ער זען מיט זיינע אייגענע אויגן. קומט און קוקט אָן מיין צריף: אַ לאַך דריי אויף דריי, און דאָרטן וווינען עלף מענטשן. דריי פאַרהייראַטע פאַרלעך — זעקס מענטשן, און — זי ציילט אויף אירע פינגער: צוויי קינדערלעך — אַכט, און דריי בחורים — עלף מענטשן. נו, אין דעם לאַך שלאָפן דאָס אַלע אין איינעם. די בעטן פאַרנעמען דעם גאַנצן חדר. נישטאָ ווי אַ קער צו טון זיך. אונטער די בעטן אונדזערע — קור פערטן, קעסטלעך און וואַלזקעס. ווי ריין קאָן שוין זיין? פליגן, שמוץ, בלאָטע. אונדזערע פקידים, די גרויסע קאַפּ-מענטשן, האָבן אַנדערש נישט געקאָנט איינ-שטעלן נאָר פאַרהייראַטע און נישט-פאַרהייראַטע אין איין צימער. אָבער אַז מען האָט פּראָטעקציע, וויטאַמין „פּי“?

— נו, אין דייטשלאַנד האָט איר געהאַט בעסער? — האָט זיך ווידער איינגעשטעלט יענער יונגערמאַן.

— אַווראי בעסער, דאָרט האָט מען געקאָנט האַנדלען, עפעס טון, מאַכן אַ גרינגן גראָשן.

— אייערע גרינגע גראָשנס — האָט דער יונגערמאַן גערעדט מיט ביטול — האָט איר געקאָנט בלייבן אין דעם פאַרשאַלטענעם לאַנד?

— מיר האָבן נאָך געקאָנט בלייבן יאָרן. דערווייל האָט מען געקאָנט קריגן אַ וויזע קיין אַמעריקע, אַרגענטינע. אָבער ניין! מען איז געקומען צו אונדז: יידן, פאַרט קיין ישראל! דאָס לאַנד וואָרט אויף אייך! מיר דאַרפן אייך האָבן! אייע-רע קינדער וועלן האָבן אַ צוקונפּט!

אַ צווייטער איז אַריינגעפאַלן אין די רייד, ווי אַ סאָליסט פון אַ גוט איינ-געשטודירטן כאָר:

— זענען מיר געקומען, צוליב אונדזערע קינדער. נאָט, זעט דאָס עסן!

ער האָט אַרויסגעבראַכט אַ שיסל מיט עסן.

— קוקט, אַביסל קאַשע צונויפגעמישט פון גאָט ווייס אַליין וואָס, אַ פיר-צעלע מאַרגאַרין, אַ שטיקל קעז, אַ האַלב ברעטל כאַלואַז און אָנגעבראַקטע שטיק-לעך אוגערקעס און טאָמאַטן. מען קאָן עס אין מויל נישט נעמען. טרוקן, אָן אַ טעם. אין אַזאַ היץ! יאָ, ברויט גיט מען גענוג. גאַנצע לוסטעס. מילא פאַר אַווד-אַרט אונדז נישט. אָבער איז עס עסן פאַר קינדער?

— זיי שטאַרבן ווי די פליגן, די קינדער אונדזערע. ס'איז נישטאָ קיין שפּיטאַל. אַ דאָקטאָר איז דאָ, נאָר ווען מען דאַרף אים נישט. גיט מען שוין אַ

נלאָז מילך אַ טאָג, איז ווו האַלט מען עס? אין דער היץ ווערט עס זויער, גוט פאַר אַ בויך־ווייטיק.

— מען האָט אונדז געבראַכט אַהער ווי משה די יידן אין מדבר, מיר זאָלן אויסשטאַרבן, אַ טייל פון די קינדער זאָלן בלייבן צו בויען דאָס לאַנד.

— וואָלט די שוף, וואָס האָט אונדז געבראַכט אַהער, בעסער אויפגעריסן און אונדז אַלעמען דערטרונקען.

— אַ דעמאָקראַטישע רעגירונג, כלומרשט, און לאָזט קיינעם נישט אַרויס פון לאַנד.

— זאָלן זיי עפענען די טויערן פון לאַנד, וועלן זיי זען וויפל פון אונדז וועלן בלייבן דאָ צו הונגען.

— גוטע גוים וואָלטן אונדז בעסער באַהאַנדלט. רשעים זענען זיי! רשעים!

— קיין וואָרט פון טרייסט, אַלץ קאַלטע רייד פון פקידים, און! הונגער!

אַ יונגער בחור איז אויפגעשפרונגען מיט כעס:

— שעמען מענט איר זיך! ליגנס זאָגט איר! איר הונגערט נישט! די מיסט-קאַסטנס זענען פול מיט ברויט! אז מען וואַרפט אַרויס ברויט, הונגערט מען נישט. ווען מיר זענען געווען ביי די רוסן, וואָלטן מיר די ליצפּטשעס ביים פויער געקושט פאַר דעם ברויט, וואָס וואַלגערט זיך דאָ אין די מיסט־קאַסטנס.

ווי לאַנג זענט איר דאָ? קיינער איז נאָך נישט אין לאַגער מער ווי זעקס חדשים.

הונדערטער טויזנטער יידן זענען אָנגעקומען קיין ישראל. דאָס לאַנד איז אַר.ג.ם,

אַבער ווו זענען די יידן, וואָס זענען דאָ מער ווי זיבן חדשים? זיי זענען שוין באַזאָרגט. איר וועט אויך באַזאָרגט ווערן. שטעלט זיך פאַר ווען פופציק מיליאָן מענטשן קומען אַריין קיין אַמעריקע. ס'וואָלט געווען דאָס זעלביקע ווי דאָ אַ פערטל מיליאָן, אַ דריטל פון דער באַפעלקערונג. איר זענט נישט גערעכט. איר...

— אַהא, שוין אויך געקריגן אַביסעלע שוחד — האָט זיך אָנגערופן דער ייד מיט די זומער־שפרענקלעך — מ'האָט אייך שוין אונטערגעקויפט? שוין אַ פקידל געוואָרן? דאָ טוט מען ווי דאָרט אין דייטשלאַנד. באַקלאַגט זיך איינער, פאַרשטאַפט מען אים דאָס מויל מיט אַ שטעלע.

— וואָס רעדט איר, יידן? — האָט דער בחור געטענהט — איר קאָנט דאָך מיך יאָרן. האָב איר זיך געשטופט אויבן־אָן? איר בין דאָך מיט אַ נומער. גע- בלייבן אַליין, אָן קינד און רינד, דאָ שלאָף איר, דאָ עס איך. לעב איר בעסער פון אייך?

— נו, טאָ זאָגט אונדז, ווו איז דאָס געלט וואָס מען שיקט פון אַמעריקע?

איר קאָנט לעבן איר זענט יונג, און געבליבן געזונט און שטאַרק. איר קאָנט לעבן אויף אזאַ עסן. אַבער די קינדער, וואָס האָבן זיי געזינדיקט? פאַרוואָס לערנט פון אייך?

— נו, טאָ זאָגט אונדז, ווו איז דאָס געלט וואָס מען שיקט פון אַמעריקע?

איר קאָנט לעבן איר זענט יונג, און געבליבן געזונט און שטאַרק. איר קאָנט לעבן אויף אזאַ עסן. אַבער די קינדער, וואָס האָבן זיי געזינדיקט? פאַרוואָס לערנט פון אייך?

— נו, טאָ זאָגט אונדז, ווו איז דאָס געלט וואָס מען שיקט פון אַמעריקע?

איר קאָנט לעבן איר זענט יונג, און געבליבן געזונט און שטאַרק. איר קאָנט לעבן אויף אזאַ עסן. אַבער די קינדער, וואָס האָבן זיי געזינדיקט? פאַרוואָס לערנט פון אייך?

— נו, טאָ זאָגט אונדז, ווו איז דאָס געלט וואָס מען שיקט פון אַמעריקע?

איר קאָנט לעבן איר זענט יונג, און געבליבן געזונט און שטאַרק. איר קאָנט לעבן אויף אזאַ עסן. אַבער די קינדער, וואָס האָבן זיי געזינדיקט? פאַרוואָס לערנט פון אייך?

— נו, טאָ זאָגט אונדז, ווו איז דאָס געלט וואָס מען שיקט פון אַמעריקע?

איר קאָנט לעבן איר זענט יונג, און געבליבן געזונט און שטאַרק. איר קאָנט לעבן אויף אזאַ עסן. אַבער די קינדער, וואָס האָבן זיי געזינדיקט? פאַרוואָס לערנט פון אייך?

— נו, טאָ זאָגט אונדז, ווו איז דאָס געלט וואָס מען שיקט פון אַמעריקע?

איר קאָנט לעבן איר זענט יונג, און געבליבן געזונט און שטאַרק. איר קאָנט לעבן אויף אזאַ עסן. אַבער די קינדער, וואָס האָבן זיי געזינדיקט? פאַרוואָס לערנט פון אייך?

— נו, טאָ זאָגט אונדז, ווו איז דאָס געלט וואָס מען שיקט פון אַמעריקע?

איר קאָנט לעבן איר זענט יונג, און געבליבן געזונט און שטאַרק. איר קאָנט לעבן אויף אזאַ עסן. אַבער די קינדער, וואָס האָבן זיי געזינדיקט? פאַרוואָס לערנט פון אייך?

— נו, טאָ זאָגט אונדז, ווו איז דאָס געלט וואָס מען שיקט פון אַמעריקע?

איר קאָנט לעבן איר זענט יונג, און געבליבן געזונט און שטאַרק. איר קאָנט לעבן אויף אזאַ עסן. אַבער די קינדער, וואָס האָבן זיי געזינדיקט? פאַרוואָס לערנט פון אייך?

— נו, טאָ זאָגט אונדז, ווו איז דאָס געלט וואָס מען שיקט פון אַמעריקע?

איר קאָנט לעבן איר זענט יונג, און געבליבן געזונט און שטאַרק. איר קאָנט לעבן אויף אזאַ עסן. אַבער די קינדער, וואָס האָבן זיי געזינדיקט? פאַרוואָס לערנט פון אייך?

מען נישט מיט זיי? פארוואס גיט מען נישט אכטונג אויף זיי? זיי זענען דאך די צוקונפט. זיי וועלן דאך בויען דאס לאַנד. זאָל מען אונדז געבן אַרבעט. — וויי איז צו אונדז! נאָך זיך נישט געוואַלגערט גענוג. צדקה און צדקה. מיר ווילן נישט לעבן אויף צדקה. מיר ווילן געבן צדקה. מענטשן האָבן זיך גענומען שמופן פון אלע זייטן. ס'איז געוואָרן צו גע- דיכט און צו טומלדיק. איך האָב זיך אַרויסגערוקט, אוועק זוכן די קיך. אויפן וועג האָבן מיר אַריינגעקוקט אין די צריפים און געצעלטן. יעדער צימער, יעדער גע- צעלט איבערגעפאַסט. ענג, דערשטיקט צו ווערן. זיי האָבן נישט איבערגעטריבן. קינדער בלייבע, אָן טומל, האָבן זיך געוואַלגערט איבערן גאַנצן לאַגער. ס'איז נישט געווען קיין סימן פון אַ סיסטעמאַטישער פאַראינטערעסירונג מיט די קינדער.

מיין טעכטערל און איך זענען אַרײַן אין קיך. אַ ריח פון איבערגעשטאַנענע געקעכץ האָט אונדז אַ שלאָג געטון אין פנים, אַזש דער אָטעם האָט אונדז פאַר- כאַפט. דער דיל ווייט נישט קיין ריינער. פליגן פון גאָר דער וועלט. לאַנגע טישן, אַביסל פאַרשמאַלצעוועט, אויסגעשטעלט אין צוויי רײען אין דער ברייט פון צימער, מיט בענק נעבן יעדן טיש. אַ הונדערט מענטשן זענען געזעסן אַרום די טישן. נעבן קיך-פענצטער זענען געשטאַנען עוליִים און האָבן געוואַרט אויף זייער ריי מיט טעלער אין די הענט.

מיר זענען צוגעגאַנגען צו אַ פענצטערל. אונטן האָט זיך געפונען די קיך. מענטשן זענען געווען פאַרטון, פאַרנומען, געפאַרעט זיך אַרום די גרויסע קעס- לען-טעפּ. צוויי פרויען האָבן דערלאַנגט דאָס עסן צו יעדן איינעם, וואָס איז צוגעקומען מיט אַ צעטעלע.

מען האָט דערלאַנגט דאָס צעטעלע, און איינע פון די פרויען האָט אַרויס- געגעבן אַ פאַר שטיקלעך געקאָכטע פיש, מאַרגאַרין, אָנגעשניטענע אונערקעס, אַביסל קאַשע און אַ שטיקל כאַלװאַ. ברויט — היפשע עטלעכע פענעצן. חוץ דעם געקאָכטן עסן, וואָס מען האָט אַריינגעלייגט אין טעלער, האָט מען דעם מאַרגאַרין, כאַלװאַ און ברויט אַוועקגעלייגט אויף דער היילער ברעט פון פענצ- טער, וואָס איז געווען פול מיט ברעקלעך און אָפּפאַל פון עסן. שנעל, שנעל האָט מען דערלאַנגט דאָס עסן. די איינציקע פאַר ווערטער, וואָס איך האָב גע- הערט פון דער דערלאַנגערין, זענען געווען: „ווילט איר נאָך ברויט?“

אַ פרוי איז צוגעקומען מיט דריי צעטעלעך, פאַר דרייען אין דער משפּחה. זי האָט געבעטן מען זאָל דאָס עסן אַריינלייגן אין איין טעלער. די דערלאַנגערין האָט דערפילט איר פאַרלאַנג. די פרוי איז נאָך געבליבן שטיין: זי וויל נאָך אַ פאַר שטיקלעך פיש. די דערלאַנגערין האָט, נישט קונדליק אויף דער פרוי, אַרויס- גערעדט:

— איר ווייסט, איר וואָלט באַצאָלט אין שוק (מאַרק) פאַר אזאַ פּאַרציע
עסן זעכציק גרושים (זעכציק פּיאַסטערס, אַרום אַ טאָלער מיט אַכציק).
די פּרוי איז געוואָרן אַן אָנגעצונדענע.

— איר גיט מיר אייערס? וואָס בעט איך ביי אייך? מאַרצעפּאַנעס? וואָסי,
איר גיט מיר צדקה?

זי האָט באַמערקט מיך און מיין טעכטערל, האָט זי זיך אַ קער געטון צו
מיר און געזאָגט שטילערהייט:

— א, דאָס זענט איר דער פּאַרויזער פון דער געהיימער קאָמיסיע פון
אַמעריקע? (איך בין שוין געוואָרן דער פּאַרויזער פון אַ געהיימער קאָמיסיע)
נאָט, זעט ווי מען באַהאַנדלט אונדז.

זי האָט זיך אַ קער געטון צום עולם:

— דערציילט אים דעם אמת. ווידער קיזבה, ווידער צדקה. ווידער באַ-
האַנדלט מען אונדז ווי שנאָרערס, שלעפּערס. מען טיילט אונז דאָס עסן דורך
אַ פענצטערל. מען גיט אונדז אַפילו נישט קיין גאָפּל-מעסער!

— דערציילט זיי ווזהין עס האָבן זיך אַהינגעטון די גאָפּל-מעסער, וואָס
זענען דאָ געווען — האָט געענטפּערט אַ שטים פון קיך.

— איר האָט זיי צעננבעט, איר! — האָט די פּרוי געענטפּערט.

איך האָב זיך צוגעזעצט צו אַ טיש. באַלד איז געוואָרן אַ רעדל אַרום מיר,
און ווידער די זעלביקע טענות וואָס פּריער, און מעשות וועגן זעלבסטמאָרדן,
וועגן מענטשן, וואָס האָבן זיך אַרויסגעננבעט צוריק קיין אייראָפּע, וועגן פּאַל-
שע צוואַנגן, און איבער אַלץ איין הויפּט-טענה:

— פאַרוואָס האָבן זיי אונדז נישט דערציילט דעם אמת? פאַרוואָס האָט
מען געבראַכט אַהער די אַלטע און קראַנקע? פאַרוואָס האָט מען אונדז נישט
געלאָזן צו רן?

אַ ייד מיט אַ שוואַרץ בערדל און אַן אויסערגעווענלעך רואיקן פנים האָט
זיך צוגערוקט צו מיר און אָנגעהויבן רעדן געלאָסן:

— איך האָב געהערט, אז איר זענט אַ שרייבער, געשיקט פון אַמעריקע
גלייך צו אונדז. געקומען אַהער אַן פּקידים. איז שרייבט דעם אמת, וואָרט אין
וואָרט וואָס איך זאָג אייך: איך האָב זיך קיינמאָל נישט געריכט. אז דער שריד-
הפּליטה וועט וועלן אַרבעטן און זיין פעאיק צו אַרבעטן. אָבער איך זאָג אייך,
אז מיר ווילן אַרבעטן. די וואָס זענען אַרויס פון דאַנען פאַרדינען! כשר זייער
שטיקל ברויט. אָבער ס'איז שווער, און איבערהויפּט פאַרדריסט וואָס מען האָט
אונדז אָפּגענאַרט. אונדז צוגעזאָגט הרים וגבעות. נישט דערציילט דעם אמת.
זענען מיר אַריינגעפאַלן אין אַ יאוש. אונטער די אומשטענדן איז די לאַגע דאָ

גארנישט אזוי שלעכט. איר זעט דאך — מען הונגערט הלילה נישט, און א דאך איבערן קאפ איז אויך דאך. נאך וואס זשע? ס'איז אונדז שוין מיאום געווארן שלאפן צוועלף אין א צימער. מיר בענקען נאך אביסל היימישקייט. ס'מריכט שוין פון האלדז קריגן דאס עסן פון א פענצטערל, און עסן אלע אין איינעם אויף הוילע נאקעטע טישן, אן גאפל-מעסער. מיר בענקען נאך א סערוועטקע.

— אבער איך האב געהערט — האב איך געזאגט — אז לענגער ווי זעקס חדשים זיצט מען דא נישט. דערנאך באזעצט מען די עולם אין די פארלאזענע אראבישע דערפער, אין שמעט. דער וואס וויל קאן גיין אין א קיבוץ, אדער זיך איינשטעלן אין א מושב עובדים.

— דאס איז אלץ געווען ביז איצט — האט דער ייד געענטפערט — איצט ווערט די לאגע שווערער. ארבעט ווערט ווייניקער. די עולם פארלירן דעם צור טרוי. אין קיבוצים ווילן מיר נישט גיין. מיר ווילן נישט קיין קאלכאזן, גענוג געלעבט אין קהל, איז אונדז שלעכט.

— ווו וועט מען אונדז אהינטון? — האט איינער געזאגט — ווו? אז מען זאל מיר אפילו געבן א ווינונג, פון וואס וועל איך לעבן? איך וועל דאך שטארבן פון הונגער.

נאך א ייד האט זיך אריינגעמישט, נאך א ייד. ס'איז געווארן א טומל, אז איך האב שוין קיינעם נישט געקאנט הערן. איך האב זיך אויפגעהויבן און אָנגעהויבן ארויסגיין. מיין טעכטערל האט מיך געהאלטן שטארק ביי דער האנט און איז געווען בלייך ווי קאלך.

מיר האבן געשוויגן דעם גאנצן וועג וואס מיר זענען געגאנגען אהיים. ווען מיר זענען געקומען צו מיין ברודער, האב איך זיך אוועקגעזעצט אויף דער ווער-ראנדע אינגאנצן א דערשימערטער. מיין טעכטערל איז אריין אין שטוב, זיך א וואָרף געטון אויפן בעט, מיטן פנים איינגעגראָבן אין קישן, און האט זיך בי-טער צעוויינט. איך האב זי געלאָזן וויינען. איך האב איר באמת מקנא געווען. הלוואי וואָלט איך זיך געקאנט גוט אויסוויינען. עס וואָלט מיר גרינגער געוואָרן.

***

פרייטיק-צורנאכט האט אן אלטער תושב, א ייד, וואס לעבט שוין אין ארץ ישראל קרוב צו דרייסיק יאָר, אונדז איינגעלאָרן אויף אַוונט-ברויט. נאָכן עסן זענען אַריינגעקומען שכנים און קרובים פון דעם תושב צו באַקענען זיך מיט די אַמעריקאַנער. שפעטער אין אַוונט איז אַרויפגעקומען דער געשפרעך אויף די בתי-עולם. איך האָב גערעדט מיט ביטערקייט וועגן דער לאַגע פון די נייר-אַריבערנעקומענע. צו מיין איבעראַשונג האָבן די תושבים זיך נישט שטאַרק

גענומען צום הארצן די ליידן פון די עולים. פארקערט, יעדער איינער האָט אַ מאַך געטון מיט דער האַנט און בפה אַחד געזאָגט:

— זיי ווייסן נישט ווי גוט עס איז זיי.

איך האָב אָנגעשטעלט מויל און אויערן:

— וואָס איז זיי אַזוי גוט? אַז אָך און וויי צו אַזאַ גוטסקייט.

דער עלטסטער האָט מיר אָנגעהויבן צו דערקלערן:

— אין פאַרגלייך מיט דעם, וואָס מיר האָבן זיך געדאַרפט אָנליידן, איידער

מיר האָבן זיך צו עפעס וואָס דערשלאָגן, איז זייער לאַגע אַ ווונדערבאַרע. זיי

קריגן עסן און טרינקען און אַ דאָך איבערן קאָפּ. אמת, שלעכט עסן און טרינד

קען, אָבער זיי הונגען נישט ווי מיר האָבן געהונגערט. זיי האָבן אַ צריה און אַ

געצעלט. מיר האָבן אָפט געדאַרפט שלאָפן אונטערן פרייען הימל. דער חילוק

נאָר איז, וואָס מיר זענען געקומען בויען אַ לאַנד. זיי זענען געקומען, ווייל מען

האָט זיי געשלאָגן, און ווען זיי בלייבן דאָרטן, וואָלט מען זיי ווידער געשלאָגן.

— איר האָט אונדז דערציילט, אַז מען גיט זיי עסן און גאָפּל-מעסער.

פרעגט זיי, וואָס ס'איז געוואָרן פון די גאָפּל-מעסער, וואָס מען האָט זיי די

ערשטע טעג געגעבן? איך וואָלט אייך געקאָנט דערציילן מעשיות, וואָס אייערע

האָר וואָלטן זיך פון זיי געשטעלט קאפויר. אָבער ס'איז נישט נייטיק. איר האָט

אַליין געזען דעם מענטשן-מאַטעריאַל. אָט איז איין ביישפּיל: די מעשה וואָס

פאַרהייראַטע און נישט-פאַרהייראַטע וווינען אין איין צריה אָדער געצעלט. יאָ,

דאָס איז שוידערלעך. מיר האָבן אָבער געמאַכט אַלערליי פרווון, באַזעצן זיי

משפּחותווייז, האָבן זיי נישט געפאַלגט. דער האָט פאַרכאַפט פריער אַן אָרט אין

צריה, גיי וואַרף אים אַרויס מיט פּאַליציי. דאָ האָבן זיי אַריינגענומען אַ סרוב,

אַ באַקאַנטן פון די לאַנדערן. זיי האָבן אונדז אַזוי צעטומלט, אַז די באַאַמטע האָבן

אַ מאַך געטון מיט דער האַנט. אין די נייע לאַנדערן פרווון מיר אַנדערש איינ-
צושטעלן.

— וועגן די קינדער. מיר האָבן געברענגט צרות פון דעם. ווייסט איר, אַז

זיי לאָזן נישט אָפּ די קינדער פון די אויגן? אָט זענען עטלעכע קינדער קראַנק

געוואָרן אויף מאָזלען. נו, מען האָט געמוזט זיי צונעמען אין שפּיטאַל. ס'איז

במעט געקומען צו ראַיאָטן. מיר האָבן פאַרמיטן אַ פּאַניק נאָר ווייל מיר האָבן

דערלויבט די מאַמעס צו שלאָפן אין שפּיטאַל. אָבער דער לאַנדער איז דאָך גלייך

לעבן שטאַט. מען קאָן אַרויסרופן אַ דאָקטער ווען מ'דאַרף, און מ'טוט עס טאַקע.

— מיר האָבן זיי צוגעזאָגט גליקן? יאָ, האָבן מיר זיי אפשר אַביסל אָפּגענאַרט.

צוליב צוויי טעמים האָבן מיר עס געטון: זיי האָבן געמוזט פאַרלאָזן די לענ-
דער, וווּ זיי זענען געווען, און מיר מוזן זיי דאָ האָבן. מיר דאַרפן באַזעצן די

פארלאזטע דערפער און שטעט. מיר מוזן באזעצן דעם פארלאזטן באָדן. דער נגב מוז ווערן יידיש... אַניט... איך וויל עס גאָר פון מויל נישט אַרויסלאָזן. זיי האָבן נישט פאַרשטאַנען, אַז זיי קאָנען נישט בלייבן אין דייטשלאַנד, אפילו אויב זייער לאַגע דאָרטן איז איצט נישט אַזוי שלעכט. מיר זעען אַביסל ווייטער. זיי פאַר-שטייען נישט, זעען נאָר וואָס עס טוט זיך איצט. נו, האָבן מיר זיי אָפגענאַרט אַביסל. נישט דערציילט די גאַנצע שוועריקייטן, וואָס זיי וועלן דאָ האָבן. מיר זענען נישט אַנטווישט מיט זיי. מיר האָבן געוואוסט, אַז מיר וועלן האָבן מיט זיי קאַלטס און וואַרעמס. אָבער זיי וועלן סוף-כל-סוף זיך איינגאַרדענען. נו, וועלן פאַלן קרבנות. „קיינער קריגט נישט קיין לאַנד דערלאַנגט אויף אַ זילבערנער טאַץ“ — האָט געזאָגט בן-גוריון.

— אָבער כרי איר זאָלט האָבן אַ גאַנץ בילד וועגן דער פּראָבלעם פון די עולים, וואָלט כראי געווען, אַז איר זאָלט באַזוכן אַ פאַרלאַזט דאָרף, וואָס איז באַזעצט געוואָרן פון די נייע עולים. דאָרטן וועט איר הערן גאָר אַן אַנדער ליד.

שבת בייטאָג בין איך אַוועק צו באַזוכן „חרבת עזון“, אַן אַראַביש דערפֿ, לעבן רעננה, וואָס יידן האָבן באַזעצט מיט די עולים. דער תושב פון רעננה איז מיטגעגאַנגען מיט מיר.

באַרד ווי מיר זענען אַרויס פון רעננה האָט דער תושב אַ מאַך געטון מיט דער האַנט און אָנגעוויזן אויף די פיר זייטן פון פעלד:

— דאָס אַליז איז געווען אַראַבישער באָדן. יידן, וואָס זענען דאָ פאַרביי-געגאַנגען זענען קיינמאָל נישט געווען זיכער מיטן לעבן. מ'זאָגט, אַז דאָס אַראַ-בישע פּאַלק וואָלט געלעבט מיט אונדז בשלום, ווען די עפענדיס און די ענגלענד-דער וואָלטן זיי נישט אָנגערייצט. איך ווייס נישט צי דאָס איז אמת. אַ ייד איז קיינמאָל נישט געווען זיכער אין אַראַבישער טעריטאָריע. בכלל האָט אַ ייד נישט געקאָנט געטרויען דעם אַראַבער. דאָכט זיך, גוטע פריינד, שכנים. אָבער איר האָט קיינמאָל נישט געקאָנט זיין זיכער, אַז ער וועט אייך נישט אַריינרוקן קיין מעסער אין רוקן (דאָס ווערטל האָב איך געהערט אומעטום אין ישראל און פון אַלעמען). דאָס שטיקל לאַנד, וווּ מיר גייען, האָט געהערט צו אַ רייכן אַראַבער. אַ שונא ישראל, אַ רשע. דער קרן קימת האָט אים געוואָלט באַצאָלן צען מאָל אַזוי פיל וויפיל דער באָדן איז ווערט געווען. אָבער ער פאַרקויפט נישט צו קיין יידן. איצט שטייט זיין גרויסער פּרדס פאַרלאָזן און טריקנט, זיין פיין הויז איז פאַרשלאָסן, די פעלדער פאַרדאַרט. ער איז אַנטלאָפן, זיצט ערנעץ אין דמשק אָדער בירוט, און האָלט זיך מיט די שליסלען. מיליאָנען אַזעלכע דונאַם לאַנד זענען אויסגעלייזט געוואָרן און די בלויע פושקעס.

— דאָס דערפֿל „חרבת עזון“ איז געווען אַן אָרעם דאָרף. איר וועט זען, די הייזער וואָס זענען געבליבן זענען קיין סך נישט ווערט. די איבעריקע האָט מען געדארפט צעוואַרפֿן. זיי האָבן צו גאַרנישט געטויגט, און מען האָט געדארפט מאַכן גאַסן. אַן אַראַביש דאָרף האָט נישט קיין גאַסן. היינט, וועט איר זען אַ ברונעם. דאָס האָבן שוין די ענגלענדער פֿאַר זיי געמאַכט. אזא יאָר אויף זיי ביידן. מיר ווילן אַהער אַרױנציען וואַסער פֿון רעננה. האַרט לעבן רעננה שטייט נאָך אזא צאַצקעדיקער ברונעם. ווילן מיר אים מאָדערניזירן און פֿאַראייניקן מיט אונדזער וואַסער־לייטונג. מ'וועט נישט דאַרפֿן ציטערן איבער אַן עמערל וואַסער.

אין מיטן פֿעלד איז אַרױסגעוואַקסן אַ האַלב־אויפגעבוים הויז אַ יונגער־מאַן איז געשטאַנען און געלייגט דעם דאָך. איך האָב זיך געוונדערט: שבת?! מיין תושב האָט אַ צי געטון מיט די אַקסלען: קיין גרעסערע עבירות זאָל ער נישט טון. ער איז אַ דעמאָביליזירטער סאָלאַט. אַ גאַנצע וואָך אַרבעט ער מיט מיר ביי דער וואַסער־לייטונג. אין אָונט בױט ער זיך אַ הויז. שבת איז דאָך אַ פֿרייער טאָג בױ אים, כאַפט ער אַרױן.

מיר זענען געגאַנגען ווייטער און ווייטער. די פֿיס זענען געזונקען אין זאַמד איבער די קנעכלעך. דעם תושבס מויל האָט נישט אויפגעהערט צו רעדן:

— נו, זעט אַ פֿאַלק ביים רבֿנו־של־עולם! הונדערטער יאָרן זענען זיי דאָ געוועסן און קיין וועג נישט אויסגעלייגט. מיר אין רעננה זענען בלויז עטלעכע און צוואַנציג יאָר, און זעט אונדזערע כבישים (שאַסייען)! איז דען אַ ווונדער וואָס אונדזערע סאַברעלעך האָבן זיי צעקנאַקט איינס און צוויי? ס'איז באַמת געווען אַ מלחמה צווישן דעם צוואַנציקסטן יאָרהונדערט און דעם זעכצנטן. — ווער האָט פֿאַרזעצט אָט די קאַקטוסן בױ די כײדע זײטן פֿון וועג? — האָב איך געפֿרעגט.

— דאָ הייבט זיך באַלד אָן דער דאָרף — האָט מיין באַגלייטער געענט־פֿערט — וווּ אַן אַראַביש דאָרף האָט עס אַ קאַקטוס־צױם. מיר האַקן אויס די צברות. זיי ציען אַרויס צופֿיל די זאַפט פֿון דער ערד. מיר פֿאַרפֿלאַנצן ברושים — בוססן בײמער, אָדער אַן אַנדער גדר־חי, אַ לעבעדיקן פֿלױט. אָט הייבט זיך אָן דאָס דאָרף.

מיר זענען אַרויף אויף אַ בערגל, וווּ אַ ברונעם איז געשטאַנען פֿאַרשלאָגן מיט ברעטער. אַביסל ווייטער פֿון ברונעם זענען געווען אָנגעוואַרפֿן שטיינער פֿון די חורבות. מיר זענען צוגעקומען צו אַביסל אָפֿגערייניקטן באַדן. דאָרטן איז געשטאַנען זײער אַ פֿײנע הינער־שטייג מיט אַ הון און אַ האָן פֿאַרשלאָסן אין

שטייג. דער האָן אַ ראַבער מיט אַ גרויסן רויטן קאָס, די הון אינגאַנצן אַ ווייסע. אַן איי האָט געגלאַנצט מיט זיין ווייסקייט אין זייט פון שטייג. צו אַן אַריינגע-קלאַפטן שטעקן זענען געווען צוגעבונדן צוויי ציגן. אַ ייד איז געשטאַנען לעבן דער הינער-שטייג און געקוקט אויף דעם איי.

מיר האָבן זיך אָפּגעשטעלט. איך האָב געפרעגט דעם יידן:

— ס'איז אייערס?

— יא, מיינס — האָט ער געענטפערט — פאַרשטייט מיך, מ'ניט אונדז זעכציק פונט, (אַרום הונדערט און אַכציק דאָלאַר) ווען מ'באַזעצט אונדז אויפן לאַנד. האָב איך געקויפט דעם לול (הינער-שטייג), די הון און דעם האָן, און די צוויי ציגן. מיר איז נאָך געבליבן זעקס פונט. דאָס איז דאָס ערשטע איי.

— און די ציגן געבן מילך? — האָב איך געפרעגט.

— אַ קילאָ און אַ האַלב.

— און מיט דעם קאָנט איר אויסקומען?

— נו, איך אַרבעט אויפן כביש (שאַסיי). אָבער דעם הויף דאַרף מען אויס-גלייכן, די הייזקע וווּ איך וווינ איז אַ רעשעטע. מ'דאַרף עס „רעמאַנטעווען“ איידער די רענגס וועלן זיך אַ לאָז טון. אַרבעט איז דאָ איבערן קאָפּ. איך ווייס נישט צו וואָס איך זאָל זיך כאַפן פריער. שטיי איך און קוק אויף דעם ערשטן איי. ס'איז דאָך שבת.

מיר זענען אַראָפּ פונעם בערגל. אַ ייד האָט געדרייט דראָט אַרום הויכע סלופעס, געמאַכט אַ צוים אַרום זיין נחלה. מיר זענען ווידער אַרויף אויף אַ בערגל. דאָרטן זענען געשטאַנען עטלעכע הייזער, האַרט איינס לעבן אַנדערן, גוט אַרומגעטינקעוועט און מיט נייע פענצטער. אַ ווונדער-שיין יינגעלע איז געלעגן אין אַ היימיש-צונויפגעקלאַפטן קינדער-וועגעלע, און האָט זיך געשפילט מיט זיינע ראָזעווע פיסלעך. אַן עלטערע פרוי האָט אונדז מקבל-פנים געווען:

— נו, געקומען אָנקוקן אונדזער פאַלאַצן? ס'איז ניטאָ וואָס אַנצוקוקן.

דער תושב האָט זיך אָנגערופן:

— איך האָב געבראַכט אַ גאַסט אַהער, אַן אַמעריקאַנער. ער האָט געוואָלט זען ווי יידן האָבן זיך באַזעצט אין אַ פאַרלאָזטן אַראַבישן דאָרף. אַ יונג ווייבל, אַ יאָר צוויי און צוואַנציק, איז אַרויסגעקומען פון שטוב. נאָך איר אַ יונגערמאַן, אַ בלאַנדער, אַ הויכער, שיין ווי אַ סינעמאַ-אַקטיאָר. דאָס ווייבל האָט מיט פרייד גערעדט:

— געקומען אונדז אָנקוקן? פריער טוט נאָר אַ קוק אויף אונדזער אוצר.

איר ווייסט, ער איז דאָך געבוירן געוואָרן דאָ, אין ישראל. ער איז דאָך אַ סאב-דעלע. ער וועט נישט ליידן ווי מיר האָבן געליטן. ער איז דאָך שוין אין דער היים, אין יידן-לאַנד.

דער הויף איז געווען אָפּגעראַמט פון שטיינער. אין מיטן הויף איז גע-
שטאַנען עלנט אַ קליין ביימעלע.

— איר האָט פאַרפלאַנצט דאָס ביימעלע? — האָב איך געפרעגט דעם
יונגמאַן.

— ניין — האָט ער געענטפערט — ווען איך האָב אָפּגערייניקט דעם באָדן,
האָב איך געפונען אונטער אַ שטיין אַן איינגעבויגן ביימעלע. האָב איך עס אויס-
געגלייכט, אַרומגעגראָבן, באַוואַסערט, און זעט, עס רייסט זיך צום הימל.
די פרוי האָט זיך אַ קער געטון צו אונדז:

— קומט, איך וועל איך פריער ווייזן אונדזער קיך. ס'איז אַ קליין ציי-
מערל, אָבער דערפאַר איז די קיך בלויז פאַר צווייען. איר קאָנט נישט פאַרשטיין
די פרייד פון האָבן אַ האַלבע קיך פאַר זיך אַליין.

מיר זענען אַריין אַ קוק טון, אָבער מער ווי איינער פון אונדז האָט דאָרטן
נישט געקענט שטיין. פיר הוילע ווענט, אַ פאַר פּאָליצעט, אַן ערדענער דיל, אַ
פאַר קעסטלעך. אויף צוויי קעסטלעך זענען געשטאַנען פרימוס-איינוועלעך. מיט-
אַמאָל האָט זיך די יונגע באַלעבאָסטע צעלאַכט. איך האָב זי אָנגעקוקט. זי האָט
פאַרשטאַנען מיין פאַרוונדערונג, און געזאָגט צו מיר:

— פאַרשטייט מיר, איך האָב זיך דערמאָנט ווי מיין מאַמע פלעגט זיך
אויספיינען מיט דעם דיל פון איר קיך, אין יאָסי. דער דיל איז געווען אַ געוועקס-
טער. ווען די שכנות פלעגן באַזוכן מיין מאַמע, האָט זי זיך אויסגעפיינט מיט
איר קיך. אַז זיי זענען אַוועק, האָט די דינסט געדאַרפט אויפסניי אָפּפאַלירן דעם
דיל, ווייל די שכנות האָבן געלאָזן סימנים פון זייערע אָפּצאַסן. ווען די מאַמע
טוט איצט אַ קוק אויף מיין קיך, וואָלט זי זיך מסתמא גוט צעוויינט.

זי האָט אונדז דערנאָך אַריינגעפירט אין איר וווינונג. איין צימער כמעט
אָן פענצטער. איין וואַנט אָבער איז געווען באַפּוצט מיט אַ טעפּיך. אַ קליין שטיקל
טעפּיך איז געלעגן לעבן בעט. דער דיל אַן ערדענער, אָבער ריין. אין ווינקל איז
געהאַנגען אַ גרויסע חתונה-פּאָטאָגראַפיע.

— ס'איז אונדזער נדערן — האָט דאָס יונגע ווייבל געהאַלטן אין איין
ריידן — ווען איך וויל שפּילן איך זיך מיטן קינד אויפן דיל. ווען איך וויל, לייג
איך זיך צו שלאָפן. אַ צימער פאַר מיר, מיין מאַן און מיין קינד. קיינער שטעקט
נישט אַריין זיין נאָז, סיידן איך לאָז אים אַריין. ס'איז מיינס! נאָך די לאַגערן
איז עס דאָך אַ גן-עדן!

דער תושב האָט זיך אַ קער געטון צו די עוליים:
— יידן, נעמט פּאָטאָגראַפיעס פון די חורבות. אין פינה יאָר אַרום וועלן
דאָ שטיין שיינע הייזער, און ביימער וועלן זיין פאַרפלאַנצט אַרום די הייזער.

קינדער וועלן זיך דאָ שפּילן און טומלען. לעבן יעדער הויז וועט זיין אַ גרויסער גאַרטן מיט גרינס און בלומען. איר וועט עס מאַכן שנעלער ווי מיר אין רעננה. מיר האָבן נישט געהאַט קיין ייִדישע רעגירונג. עס האָט אונדז געפּעלט באַדן. מיר האָבן געדאַרפט צאָלן פאַר יעדן מעטער ערד. איר זייט אין אַ בעסערער לאַגע. ס'איז דאָ אַ ייִדישע רעגירונג. ס'איז פאַראַן ווער עס זאָל זאָרגן פאַר אייך. און ערד איז דאָ, אַבי באַאַרבעט זי. ס'איז דאָ גענוג לאַנד נאָכן נצחון.

די אַלטע פּרוי האָט זיך אַרײַנגעמישט:

— גרויסע פאַרזאָרגערס! דערווייל האָבן מיר שוין נישט קיין וואַסער גאַנצע דריי טעג. מיר דאַרפן שלעפּן וואַסער מיט קאַנען. און אַז מ'ברענגט וואַסער מיט אַ לאַסט־וואָגן, טײַלט מען אונדז אויס מיט אַ מאָס, ווי ס'וואָלט געווען וויין. — נישקשה, נישט געזאָרגט — האָט דער תּושב געזאָגט — ס'זעט זיין וואַסער. מיר אַרבעטן אויף אַ נייעם ברונעם. באַלד אין אַ וואָך אַרום וועט איר האָבן גענוג וואַסער צו נעמען דריי מאָל אַ טאָג אַ מקלחת (אַ שפּרייז).

— אויב איר זייט שוין יאָ אַ פּקיד פּון וואַסער — האָט די אַלטע געזאָגט — זעט, אַז ס'זאָל זיין גענוג וואַסער אויסצווואַשן די קינדערשע ווינדלעך.

די יונגע פּרוי האָט אַ זיפּץ געטון:

— זי איז אַביסל גערעכט.

דער יונגערמאַן האָט אַ מאַך געטון מיט דער האַנט:

— נאָר אַביסל גערעכט? — ער האָט זיך אַ קער געטון צו אונדז: מיין זווייב איז אזוי גליקלעך, וואָס זי איז פּטור געוואָרן פּון די לאַגערן און האָט פאַר זיך אַ ווינקל, אַז זי שטעלט זיך צופּרידן מיט גאַרנישט. אַרבעטן אַרבעט איך נאָר צוויי טעג אַ וואָך. קיין באַדן האָט מען אונדז דערווייל נישט געגעבן, און אין מיין לעבן בין איך נישט געווען קיין פּויער. פּון אונדז ביז'אין שטאָט איז דריי קילאָמעטער. דער וועג איז זאַמדיק. ס'איז שווער צו גיין איינצוקויפּן. דאָס פּלעשל מילך פאַרן קינד גראָבן מיר איין אין דער ערד, עס צו האַלטן קיל. חוץ דעם עסן און שלאַפּן איז דאָ נאָר נישטאַ. מיר לעבן ווי בהמות. די שטיבלעך, וואָס מען האָט אונדז געגעבן, שטייען אויף הינערשע פּיסלעך. וואָס וועט זיין ווען די רעגנס וועלן אָנקומען?

— דאָס איז נישט קיין לעבן פאַר יידן — האָט די אַלטע זיך אָנגערופן —

די יונגע ציג האָט דאָ איר מאַן און קינד, איז זי צופּרידן.

די יונגע פּרוי האָט זיך געשטעלט טראַציק:

— אַלץ בעסער ווי אין די לאַגערן, וווּ מיר האָבן געדאַרפט אָנקומען צו

צדקה. און אַז ס'וויילט זיך וויינען צו וואָס מיר האָבן דערלעבט, וויין איך זיך אויס ביי מיר אין פּאַלאַץ און קיינער דאַרף נישט זען און הערן.

זי האָט אַ כאַפּ געטון דאָס קינד און איז אַוועק אין צימער. די אַלטע האָט
אַ זיפּץ געטון:

— אַ געזונט אויף איר, זי איז די איינציקע, וואָס זינגט נאָך אַמאָל, אָבער
זי איז אַלע מאָל געווען אַ ציוניסטקע.

מיר האָבן זיך אומגעקערט קיין רעננה. מיין תושב האָט אין מיר אַרײַנגע-
טענהט, איצט דווקא אויף העברעאיש:

— איצט האָט איר געזען די צווייטע זייט פון דער מטבע. נאָך אַלץ נישט
אַזוי שיין ווי איר האָט געוואָלט. אָבער דאָך נישט אַזוי שרעקלעך. זיי זענען
שוין אויפן וועג צו ווערן תושבים. מיר האָבן פאַרנומען אַ לאַנד און מיר דאַרפן
עס באַזעצן, אַניט וועט דער שונא קומען צוריק. מיר דאַרפן שאַפן אַ נײַ פּאָלק,
אויפבויען אַ פאַרוויסט לאַנד. מיר האָבן נישט געוואָלט פאַרנעמען דאָס לאַנד
מיט דער שווערד, אָבער נישט אַלע מאָל לאָזט זיך אויס ווי מ'וויל. מיר, די תוש-
בים, האָבן פאַרגאַסן בלוט אַרײַנצוקריגן דאָס לאַנד. די עוילים פאַרגיסן טרערן;
צו באַזעצן עס. און ווי שטייט דאָרטן: אין בלוט און פייער איז יהודה געפאַלן,
און מיט בלוט און פייער וועט זי אויפגעשטעלט ווערן. שטעלט צו: אויך מיט
טרערן!

א טיור אין ננב

ווען איך בין געווען אין ישראל, זענען קיין באנען נישט געלאָפן. דער אייני-ציקער וועג פון טראַנספּאָרטאַציע איז געווען דער אויטאָבוס. עטלעכע קאָאָפּע-ראַטיוון האָבן געהאַט דעם מאָנאָפּאָל אויף דעם פאַרקער פון לאַנד. די אויטאָ-בוסן זענען געלאָפן נישט זייער אָפּט. דערצו זענען זיי געווען נישט גאָר קיין נייע. די וועגן זענען שמאַלע און שלעכטע. דאָך קומען אָן און פאַרן אָפּ די אוי-טאָבוסן כמעט אין צייט. אַ ניו-יאָרקער, וואָס איז צוגעוויינט צו דער סאָובעי, (אונטערערדישע באַן) צו די פינקטלעכע באַנען און גרויסע באַמועמע אויטאָ-בוסן, וואָס פאַרן אָפּ און קומען אָן צו דער מינוט, דאַרף זיין שטאַרקער פון אייזן נישט צו פאַרלירן זיין געדולד, וואַרטנדיק אויף די אויטאָבוסן. און אז דער אוי-טאָבוס קומט שוין אָן, איז אָפּט נישטאָ קיין אָרט צו זיצן און מ'דאַרף שטיין דעם גאַנצן וועג.

אָבער מ'דאַרף געדענקען, אז מדינת-ישראל איז ערשט איין יאָר אַלט, און קיין אויטאָמאָבילן ווערן אין לאַנד נישט אויסגעאַרבעט. צו קויגן נייע מאַשי-נעס, דאַרף מען האָבן דאָלאַרן, און עס זענען פאַראַן בילכערע זאַכן צו קויפן פאַר די דאָלאַרן. אויך דאַרף מען פאַרשטיין, אז די באַנען אין לאַנד זענען רואינירט געוואָרן, און אין יאָר איז די באַפעלקערונג פאַרמערט געוואָרן אויף מער ווי אַ דריטל.

די יידן פון ישראל זענען רייף גענוג דאָס אַלץ צו פאַרשטיין. חוץ דעם איז די זיכערקייט פון לאַנד גאָר ניי און פריש. די באַפעלקערונג האַלט אין איין דערציילן אייך:

— איר זעט דאָס שטיקל וועג אויף וועלכן מיר פאַרן? מיט איין יאָר צוריק

האָט מען דאָ נישט געקאָנט דורכפּאָרן. פון ביידע זייטן זענען געשטאַנען אַראַ-
בישע דערפער. איצט פּאָרן מיר פריי און קאָנען פייפן מיטן אויטאָ-פייפער
וויפיל דאָס האַרץ גלוקסט.

— איר זעט די חורבות? דאָס זענען געווען הייזער פון ימח-שמוניקעס.
ווער האָט געוואָנט זיך דאָ צו זויזן?

דערפאַר באַקלאָגט זיך קיינער נישט אויף דער ענגשאַפט, אויף די לאַנגע
רייען, אויף דער וואַרטעניש און אויפן טרויסלען פון די אַלטע „רושאַלאַפּיס“

אַבער פאַר אַ טוריסט, וואָס האָט נישט מער ווי אַ דריי חדשים צו זען דאָס
לאַנד, איז די טראַנספּאָרטאַציע אַ גרויסע פּראָבלעם. דינגען אַ טאַקסי איז נישט
פאַרן געוויינטלעכן טוריסטס קעשענע. מ'דערציילט דאָ אַן אַנעקדאָט וועגן דעם
יקרות פון דינגען אַ טאַקסי. עס זענען פאַראַן אַ סך וואַריאַנטן פון דעם אַנעק-
דאָט, אַבער אַט איז דער אָפּטסטער נוסח:

אַ טוריסט איז אַריין צו אַ טאַקסי-קאָמפּאַניע און געזאָגט:

— איך וואָלט געוואָלט דינגען אַ טאַקסי אויף דריי טעג.

— בבקשה, ביטע — האָט געענטפערט דער באַלעבאָס — אַט שטייען דריי

טאַקסיס, קלייבט אויס.

דער טוריסט קלייבט אויס אַ טאַקסי און דערקלערט:

— פאַרשטייט מיך, איך וויל אַליין טרייבן די מאַשין און באַזאָרגן נאָר און

אויף.

— גוט, עס וועט אייך קאָסטן אַזויפיל און אַזויפיל.

דער טוריסט ענטפערט:

— איר האָט מיך נישט פאַרשטאַנען. איך וויל נישט קויפן אייער טאַקסי.

איך וויל זי בלויז דינגען.

דער ווייז טרייבט גאָרנישט איבער דעם הויכן קאָסט פון פאַרן מיט טאַקסיס.

נו, איידער איך האָב זיך אַוועקגעלאָזט זען דאָס לאַנד, האָב איך געוואָלט זען
דעם נגב. לאָזן זיך אַליין אין נגב איז אויסערגעוויינטלעך שווער, איבערהויפט
וואָלט עס אַוועקגענומען צופיל צייט. די ישובים זענען ווייט איינער פון אַנדערן.
אַליין דינגען אַ טאַקסי איז געווען נישט פאַר מיין קעשענע. האָב איך באַשטימט
צו פאַרן מיט מיין פאַמיליע אויף איין טאָג אויף אַן אַרגאַניזירטן אַרויספאַר.
שטאַרק צום האַרצן איז עס מיר נישט געווען. מ'נעמט אייך נאָר וווּ זיי
מיינען, אַז עס איז אינטערעסאַנט. מ'קאָן זיך אין ערגעץ נישט אָפּשטעלן. מ'קאָן
נישט אַ קוק מוזן וווּ מ'דאַרף נישט. אַבער אונטער די אומשטענדן איז עס בע-

סער ווי גארנישט. אפילו אַט דער פון פריער צוגעגרייטער ארויספאַר האָט מיך געקאָסט אין איין טאָג מער פון זיבעציק דאָלאַר פאַר פיר מענטשן, חוץ עסן. דעם אַרויספאַר האָט אראַנזשירט די הסתדרות. מיר זענען אַרײַן אין בײַוראָ אײַנצוצאָלן. דער אָנגעשטעלטער האָט מיך געפרעגט צי איך בין אַ מיטגליד פון דעם נאַציאָנאַלן אַרבעטער פאַרבאַנד. איך האָב איך געפרעגט:

— מה ענין שמיטה להר סיני? וואָס האָט אײַנס צו טון מיטן אַנדערן?
— אויב איר זײט אַ מיטגליד פון פאַרבאַנד, זײט איר דאָך אַ מיטגליד פון דער הסתדרות, רעכענען מיר אייך דערפאַר מיט צען פּראָצענט ווײַניקער. דאָס איז פאַר מיר געווען אַן איבערראַשנדיקע אַנגענעמע שטיקל נײַס, און איך האָב געשפּאַרט איבער פינף דאָלאַר.

הײַסן האָט מען אונדז געהײסן קומען זעסן אַזײַגער. נו, האָב איך געדונגען אַ טאַקסי צוצופאַרן פון רעננה קײן תּל־אביב, אַ מרחק פון אַ זיבעצן מײל, דאָס האָט מיך געקאָסט צוועלף דאָלאַר. אָבער דער „טױל“ האָט זיך ערשט אָנגעהויבן אַכט אַזײַגער, און מיר האָבן געקאָנט רואיק קומען מיטן אויטאָבוס. און דאָך האָט אײַנער פאַרשפּעטיקט און אײַנדז דעריאָנט מיט אַ טאַקסי אַ צוואַנציק מײל נאָך תּל־אביב.

מיר זענען געפאַרן אין צוויי אויטאָבוסן. אין אײַנעם זענען געזעסן די העב־רעער, און אין צווייטן — די, וואָס האָבן נישט געקענט קײן העברעאיש. איך האָב זיך אַרײַנגעזעצט אין אויטאָבוס פון די „עס־הארצײם“.

באַלד ווי מיר זענען אַרויסגעפאַרן פון תּל־אביב, און אונדזער ווענווייזער האָט אָנגעהויבן אָנווייזן אויף די היסטאָרישע און וויכטיקע ערטער פון ישׁוב, האָבן מיר געהאַט צרות מיט אים. ער האָט גערעדט ענגליש, אַ שלעכטן ענגליש, און דערצו נאָך מיט אַ בריטישן אַקצענט. דער עולם האָט אים ווײַניק וואָס פאַר שטאַנען, און מיר האָבן אים אָנגעהויבן בעטן, אַז ער זאָל רײדן ײִדיש. ער האָט אונדז געזאָגט, אַז קײן ײִדיש קאָן ער נישט; אָדער ענגליש, אַניט העברעאיש. ווען מיר האָבן זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ ווײלע, האָבן מיר זיך באַקלאָגט פאַר דעם אָנפירער. ער האָט אים געהײסן רעדן ײִדיש. נו, האָט ער גערעדט ײִדיש צו אונדז. זײן ײִדיש איז געווען נישט ערגער פון זײן ענגליש. און יוען ער האָט זיך פאַרגעסן, אַז ער „קען קײן ײִדיש נישט“, האָט ער גערעדט גאַנץ גלאַט. האָט ער זיך פאַרהאַקט מיט אַ וואָרט, האָט ער גענוצט אַן ענגליש וואָרט, נישט אַלע־מאָל דעם ריכטיקן, אָדער אַ העברעאיש וואָרט אַלעמאַל דעם ריכטיקן, און דער עולם האָט אים אַרויסגעהאַלפּן, און עס איז געווען פּרײלעך.

אַ צוויי שעה האָט זיך געצויגן דער וועג דורך אַלמע ישובים, און אַלע מאָל

האָבן מיר געהערט דעם זעלביקן שפרוך: „דאָ איז געווען אן אַראַבישער ישוב. ס'איז געווען אַ סכנה דורכצופאַרן פאַר דער מלחמה. אין דעם און אין דעם יאָר זענען געהרגעט געוואָרן אזויפיל און אזויפיל. אין דער צייט פון דער מלחמה זענען אויף דעם אָרט געפאַלן אונדזערע בחורים אין די צענדליקער.“ מיר זענען געקומען צו אַ שייד-וועג. ביידע אויטאָבוסן האָבן זיך אָפגעשטעלט אַלע זענען אַרויס אויפן פרייען פעלד. דער הויפט וועגווייזער האָט אַ פייף געבון אויף זיין פייפל. עס איז געוואָרן שטיל, און ער האָט אָנגעהויבן ריידן, פאַרשטייט זיך אויף יידיש, כדי אַלע זאָלן פאַרשטיין:

— קוקט זיך צו צום וועג. דאָ האָבן זיך אונדזערע קעמפער איינגענראָבן ווי פעלד-מייז. דעם וועג האָט מען געמוזט האַלטן און נישט דורכלאָזן די מיצרים. אונדזערע בחורים האָבן נישט געהאַט קיין אַנטי-טאַנק ביקסן, נישט קיין מאַר-שינגעווער, בלויז האַנט-גראַנאַטן און מאַקאַט-אָור-פּלעשלעך. די מיצרים האָבן זיך נישט דורכגעריסן.

— און זעט און קוקט (זיין לשון) — דער וועג איז נאָך באַרימט פון נאָר פאַרצייטנס. דער וועג איז דורכגעגאַנגען פאַרביי צוויי שטעט: עפרה און שפיר (אפרא און שאפיר). אין מיכה, קאַפּיטל איינס, פּסוקים י' און י"א, שטייט: — אין גת זאָלט איר נישט דערציילן, וויינען זאָלט איר נישט וויינען. אין די הייזער פון עפרה קייקלט זיך אין שטויב. גיי דיר אַוועק (אין גלות), דו איינ-וויינערין פון שפיר.

— אין חזקיהום צייטן איז סנחריב אָנגעקומען מיט דעם וועג. ער איז גע-גאַנגען אויף ירושלים. נישט ווייט דערביי זענען די פלישתישע שטעט: גת, אשקלון. איר פילט, אַז דאָ איז קיל, אפילו אין דער הויז פון טאַג, ווייל דאָ איז אַ שטענדיק ווינטל. עס בלאָזט פון מיטללענדישן ים. איר געדענקט ווי ישעיה מאַלט דעם שנעלן גאַנג פון די אשורישע חילות?

לעבן מיר איז געשטאַנען אַ ייד אין די הויכע זעכציקער. זיין קאַפּ, באַרד און וואַנצעס זענען געווען אָפגעגאַלט. קיין ברעמען און וויעס האָט ער אויך נישט געהאַט. זיינע אויגן זענען געווען גרויסע און האָבן אַרויסגעשפאַרט פון די לע-כער. ער האָט גערעדט צו זיין ווייב אויף אַ משונהדיקן זשאַנגאַן:

— וואָס האַקט ער אַ טשייניק? „הו איז אינטערעסטעד אין די בייבל?“ (ווער אינטערעסירט זיך מיט דער ביבל?) דאָס זענען דאָך „פּוּליש סטאָריס“ (נאַרישע מעשות), „שאַו מי לעבן, איצטיקן פאַלעסטיין“. וואָס מיינט ער: „ווי אַר עי בייבל-קלעס?“ (מיר זענען אין אַ ביבל-קלאַס?)

איך בין אַוועק אין אַ זייט, דערווייטערט זיך פון דעם עולם און באַקוקט דאָס פעלד. ווי ווייט דאָס אויג האָט געקענט זען — פּלאַך לאַנד. קיין ביימעלע,

קיין קוסט, קיין בערגל. דאָ און דאָרט אַ פּריש פאַרשאַטענער גראָבן און אַ שאַרד בליבענע רעד אַרײַנגעשטעקט ווי אַ שטאַנג אין דער ערד מיט אַ דראָט פון אויבן, וואָס ווייגט זיך אין ווינט. איך האָב אויף אַ רגע פאַרמאַכט די אויגן. איך האָב געזען: ייִדישע בחורים ליגן אין די גראָבנס און וואַרטן אויף די אַרמײַען, וואָס דאַרפן אָנקומען פון האַרײַזאָנט. מיטאַמאָל הער איך אַ טופען פון פּערד, אַ קלאַפּן פון רייטוועגענער. אויסגעשרײַען הער איך: די פּײַלנשיסערס פון סנהריב זענען אָנגעקומען. און איבער אַלץ הער איך קלאָר אַ שטים:

„ער איז געקומען אין ענת,

ער איז דורכגעגאַנגען מגרון,

אין מכמש האָט ער איבערגעלאָזן זיין געפּעק.

זיי זענען אַריבער דעם באַרג־שטעג,

אין גבע האָבן זיי גענעכטיקט,

רמה האָט געציטערט...

ער פּאַכעט מיט זיין האַנט קעגן ציון,

קעגן דעם הויכן אָרט — ירושלים“.

ווער האָט עס גערעדט? האָב איך געהערט אַן אַלמע שטים, וואָס דער אָפּ־הילף אירער איז געבליבן אין אָט דער דורכזיכטיקער לופט פון דעם פאַרוואָרד־לאָזטן פעלד? אָדער האָט עס דער וועגווייזער אזוי שיין און קלאָר ציטירט ישעיהו?

דער אָנפירער האָט געפּייבט איינגעשפּאַרט אויף זיין פּײַפל. קאָנטיק איך בין צו ווייט פאַרקראַכן אינעם פעלד און ס'איז צייט אַרײַן אין די אויטאָבוסן. לעבן מיר איז ווידער געשטאַנען דער ייד מיטן נאַקעטן קאָפּ און גערעדט צו זיין ווייב:

— וואָס באלעבשעט ער? פעסט! אפשר וועלן מיר באלד קומען צו אַ קי־בריו און מיר וועלן קריגן אַ „קאלד דרינק אפּ וואַטער“? (אַ קאַלטן טרינק וואַ־סער) עס הונגערט מיך. האָסט עפעס געבראַכט גוטע סאַנדוויטשן פון דעם האָטעל?

מיר זענען געפאַרן ווייטער. דער נגב האָט זיך אָנגעהויבן אויסצושפּרייטן פאַר אונדז. פאַר מיילן ווייט האָבן אַרבעטער געאַרבעט ביי די זייטן פון וועג — געלייגט וואַסער־דערין. איך ווייס נישט פון וואַנען מ'צײַט די רערן און וור־היז מ'צײַט זיי, אָבער דער פאַרמעסט איז אַ גרויסער. דער נגב זעט אויס גאַר אַנדערש ווי איך האָב זיך פאַרגעשטעלט. איך האָב געמיינט, אַז דער נגב איז אַ מדבר: זאַמד און הימל. אָבער דער נגב בין

באר־שבע (ווייטער האָט מען אונדז נישט געפירט) איז באַדעקט מיט הויכע גראָזן. די גראָזן זענען פאַרטריקנט פון דער זון, אָבער ס'איז פאַרט נישט זאַמד און הימל. דאָ און דאָרטן גרינט אפילו דאָס גראָז. נישט זעלטן זעט מען אין מיטן פאַרבֿרענטן גראָז ווי עס שטייט אַ גרינער פאַרצווייגטער בוים. דער וועג ווייזער האָט אונדז דערקלערט:

— אַט דעם גרינעם בוים רופט מען „אשל“, ווי עס שטייט געשריבן אין חומש: „און אברהם האָט פאַרפלאַנצט אַ טאמאריסקנבוים — אן אשל — אין באר־שבע.“ דאָרטן שטייט ער ביזן היינטיקן טאָג און איך וועל אייך פירן צו אים. אָבער דערווייל זעט ווי מאַדנע דער בוים וואַקסט: נישט איבעריס הויך, אָבער זייער פאַרצווייגט אין דער ברייט. און געדענקט: וווּ אן אשל שטייט דאָרט איז דאָ וואַסער.

לעבן מיר איז געזעסן אַ ייד פון ברוקלין, פון אונדזערע יידן. ער האָט זיך אַ קער געטון צו מיר:

— מאַדנע, מאַדנע, מיר פאַרן אויף בלעטלעך חומש און נביאים.

ער האָט מיר אָנגעבאָטן אַ פאַפיראַס. ווי עס זעט אויס, האָט ער מיך ערשט גוט אָנגעקוקט. ער האָט מיך דערקענט און געזאָגט:

— אן איינפאַל, איר זייט דאָ מיט אונדז אין אויטאָבוס, און איך האָב גאַרנישט געווסט. ס'איז גוט וואָס איך האָב אייך דאָ באַגעגנט. אפשר וועט איר מיר קענען אויפֿפלערן עטלעכע זאַכן דאָ אין לאַנד?

איך האָב אים געענטפערט:

— איך בין דאָ ערשט די צווייטע וואָך. וואָס קען איך וויסן בעסער פון אייך?

— דאָ גייט נישט אין צייט. איר פאַרשטייט זאַכן בעסער פון מיר. איך בין דריי וואָכן אין לאַנד. ווי איר זעט מיך, פאָר איך אַרום. איך נעם אזעלכע „טילים“ ווהין מ'פירט מיך אַרום. דעם אמת וועל איך אייך זאָגן: דאָס לאַנד איז ווונדערבאַר. קליין אָבער שיין. אונדזערע יידן וועלן מאַכן אַ לייט פון דעם; אָבער איבערהויפּט איז מיר מאַדנע, וואָס מ'האָט געהאַלטן אין איין איינערעדן אָונדז, אַז ס'איז נישטאָ ווהין זיך אַהינצוטון. ס'איז אַ ליגן. ווהין איך פאַר, זע איך אַלץ פוסטע פעלדער און וויסטע בערג. דאָס לאַנד איז דאָך פוסט! אונדז דערע יידן, וואָס האָבן אויפגעבויט בראַנקס, בראַנוויל, באַראַ-פארק, איסט פלאַטבוש, פלאַטבוש און קווינס וועלן זיך אַ נעם טון צו ישראל. וועט דאָס לאַנד אויפגעבויט ווערן און אויפגעלעבט ווערן.

— נה, איז דאָך גוט. איז וואָס קוועטשט אייך אונטערן לעפעלע?

— יא, דאָס איז גוט. די ערשטע פּאָר טעג האָב איך געמיינט, אַז איך וועל דאָ פאַרברענגען אַ דריי חדשים. איך בין דאָ בלויז דריי וואָכן, און איך פּאָר צוריק.

— פאַרוואָס?

— איך שעם זיך אייך צו זאָגן. איך, אַ ציוניסט, פיל זיך דאָ ווי אַ פרעמד דער. איך בין נאָך גאָר נישט אַזאַ אַלטער ייד. איך האָב ליב צו גיין אויף אסיפות, צו אַלערליי פייערונגען, אין טעאטער, צו קאָנצערטן. דאָ בין איך אַ שטומער. אין גאָס, אין אויטאָבוס, אין האַטעל, אפילו אין פּאָסט-ביוראָ וועט מען צו איך טאַקע רעדן יידיש, אָבער צו וועלכער ס'איז אסיפה, פאַרשטעלונג — אַלץ עברית. און איך פאַרשטיי נישט קיין וואָרט. איך האָב דאָ נישט אפילו קיין יידישע צייטונג. יא, אַן ענגלישע צייטונג דרוקן זיי, אָבער איך בין נישט אַזאַ קענער פון ענגליש. איך וויל אַ יידישע צייטונג.

— וואָס, איר זייט אַ יידישיסט?

— תּלילה, קיינמאַל נישט געווען. אָבער זיין אין יידן-לאַנד און זען אויף די „סטערנס“ צייטונגען אויף אַלערליי לשונות: ענגליש, דייטש, פּויליש, רו-מעניש, און אויף יידיש נישט — איז מיר פּריקרע. פאַרשטייט מיך אַקוראַט: איך זאָג נישט, אַז מ'זאָל דאָ מאַכן אויס העברעאיש. אָבער לאָזט יידיש. אפילו זייער העברעאיש איז מיר עפעס פּריקרע. איך קאָן אַ פרשה חומש, אפילו אַ שטיקל רש"י, אָבער עס האָט גאָר נישט וואָס צו טון מיט דעם לשון, וואָס זיי רעדן. פון „אברהם“ איז געוואָרן „אוראהאם“, פון „שרה“ איז געוואָרן „סא-רא“. ס'איז עפעס גאָר אַ מין אַראַביש.

— נו, דאָס איז שוין אַן אַלטע זאַך — האָב איך געענטפערט.

— איר ווייסט דאָך דעם ווייז — האָט דער ייד געשמייכלט — איך האָב עס ערשט אויסגעפונען. איך האָב געהערט און געוויסט, אַז מ'רעדט דאָ העבר-רעאיש, אָבער איך בין דאָ אין לאַנד צום ערשטן מאל. איז זאָגט מיר: עס זע-נען דאָך נאָך דאָ אַזויפיל יידן, וואָס רעדן יידיש, פאַרוואָס פאַרזאָרגט מען זיי נישט מיט קיין צייטונג און פאַרוויילונג?

איך האָב זיך נישט געוואָלט אַרײַנלאָזן מיט אים אין קיין וויכוח, און איך האָב געענטפערט:

איך בין דאָ ערשט צוויי וואָכן, קאָן איך נישט זאָגן קיין מיינונג. חוץ דעם, בין איך אַ יידישיסט און בין פסול ווי אַן עדות.

— איר דרייט זיך אַרויס — האָט דער ייד געזאָגט.

— אפשר — האָב איך געענטפערט.

דער אויטאָבוס האָט זיך אָפּגעשטעלט. דער וועגווייזער האָט אויסגערופן:

— מיר זענען אין „נגבה“! מיר בלייבן דאָ אויף אַ האַלבער שעה!

נגבה. וועגן דעם קיבוץ האָט מען געשריבן און געשריבן. אַנטקעגן דעם קיבוץ איז געווען אַ פעסטונג. פון אַט דער פעסטונג האָט מען געקענט זען דעם קיבוץ, ווי אויסגעלייגט אויף אַ טעלער. די מיצרים האָבן באַשאָסן דעם קיבוץ טאָג און נאַכט. דאָך האָט נגבה זיך נישט אונטערגעגעבן. די קיבוצניקעס האָבן אָפּגעשטעלט די מיצרישע אַרמיי. דער וועג קיין תל-אביב איז געבליבן פאַר-שטעלט.

די העראַאישקייט און העלדישקייט פון נגבה איז באַשריבן געוואָרן פון פובליציסטן און דערציילער, און באַזונגען געוואָרן פון פּאָעטן. נגבה איז גע-וואָרן דער סימבאָל פון לעצטער מלחמה. פאַרשטייט זיך, אַז אונדזער טיול האָט אַריינגענומען אַ באַזוך אין נגבה.

אַלע מיטפאַרערס האָבן זיך אַרומגעשטעלט אַרום דעם וועגווייזער. ער האָט אָנגעהויבן צו רעדן:

— אונדזער נהג (שאַפער) האָט גאַנץ אָפּט געבראַכט אַהער אַמוניציע און שפייז. איך האָב געמיינט, אַז ער וועט אייך דערציילן וועגן די אויפטור אונגען פון די העלדן פון נגבה. אָבער איך זע, אַז מאָטל גייט אַהער. ער איז דער בעקער פון קיבוץ. ער איז געווען דער מפקד, דער קאָמאַנדיר. אפשר וועט ער אייך דערציילן וואָס דאָ האָט זיך אָפּגעטון.

דער מנהיג האָט אַ רוף געטון:

— מאָטל, קום נאָך אַהער. אפשר וועסטו דערציילן מיינע אַמעריקאַנער וועגן נגבה. אָבער דו וועסט דאַרפן רעדן יידיש. העכער העלפט פון זיי פאַר-שטייען נישט קיין עברית.

— נו, יידיש איז יידיש. איך האָב נאָך נישט פאַרגעסן מיין בעסאַראַבער יידיש — האָט מאָטל געענטפערט. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט אויף אַ בערגל זאַמד, וואָס איז געווען לעבן אַן אויסגעגראַבענער טראַנשיי, און האָט אָנגע-הויבן רעדן.

איך בין אַוועק באַקוקן דעם ישוב. וועגן די העלדישקייטן פון נגבה האָב איך זיך גענוג אָנגעלייענט. איך האָב אין דער האַלבער שעה בעסער געוואָלט זיך באַקענען מיט די מענטשן און רעדן מיט זיי.

דער וואַסער-טורעם איז געשטאַנען, אָבער אינגאַנצן אַ צעשאַסענער, דורכ-געלעכערט ווי אַ זיפ. עס זענען געווען דאַרטן לעכער, וואָס מען האָט גע-קאָנט דורך זיי דורכשפאַרן דעם קאָפּ. אונטן איז דער וואַסער-טויער געווען אַרומגעצאַמט מיט אַ געלן ברעזענט. איך בין אַריין אין דעם געצעלט. אַרום דעם וואַסער-טויער איז אויפגעבויט געוואָרן אַ מין ערד-וואַל, די

הייך ביז א מענטשנס נארטל. דאָס זאָמער איז אויפגעהאַלטן מיט אַ הילצערנעם צאָם. אַ בחורל, בלוט און מילך, איז געשטאַנען און געאַרבעט. ער האָט געאַר- בעט אויף אַ דיאַגנאָסע מיט פיגורן, ווי דער קיבוץ האָט אויסגעזען פאַר דער מלחמה. אַרבעטן האָט ער געאַרבעט מיט פרימיטיווער געצייג: אַ גאַלמעסערל, אַ קעשענע־מעסערל, אַ לעפל אויפצוגראַבן דאָס זאָמער און אַ קעסטלע פאַרב. די פיגורן פון שטאַלן, הייזער, קי, פעלדער זענען געלעגן אָנגעלייגט אין אַ קעסטל, וואָס מ'פאַקט אין דעם ציטרוס־פּרוכט. ער האָט געמאַכטן, גערעכנט און אויסגעשטעלט איין „געביידע“ נאָך דער אַנדערער אויף דעם ערד־וואַל.

איך האָב מיט אים פאַרפירט אַ געשפּרעך:

— יא, ער איז דאָ געווען די גאַנצע צייט פון דער באַלאַנגערונג. אַ ווּנ- דער וואָס מען האָט אויסגעהאַלטן? נו, מען האָט געמוזט אויסהאַלטן, אַניט זע- נען מיר געווען גרייט דאָ צו פאַלן און צעפּערטלט ווערן פון די פּראַים. קיין שפּילעכל איז עס נישט געווען. קיין זיכערקייט, אַז מיר וועלן אויסהאַלטן, איז נישט געווען. צום גליק איז געקומען דער ערשטער וואַפּן־שטילשטאַנד. דאָס האָט אונדז געראַטעוועט. דער צווייטער וואַפּן־שטילשטאַנד האָט געראַטעוועט די אַראַבער.

— וואָס איז געבליבן פון קיבוץ? איר קאָנט עס זען אין אַן אַנדער גע- צעלט. איך שטעל אויף ווי דער קיבוץ האָט אויסגעזען פאַר דער מלחמה. נאָך צוויי אויסשטעלונגען זענען פאַראַן אין אַנדערע געצעלטן: ווי עס זעט אויס דער קיבוץ נאָכן חורבן און ווי ער וועט אויסזען נאָך דעם ווי מיר וועלן אים איבערבויען. בלויז דער צעשאַסענער וואַסער־טויער וועט בלייבן אויף זיין אָרט פאַר אַן אַנדענק לדרות.

— עס איז פאַראַן אַרבעט איבערן קאָפּ. אַוודאי וואָלט געווען גוט ווען מיר קריגן אַריין אַ דריי הונדערט נייע עוליים: אָבער זיי קומען נישט. זיי ווילן זיך נישט באַזעצן אויף אַ קיבוץ, און נאָך אויף אַ קיבוץ אזוי ווייט פון שטאַט איז אונדז נישט גוט. מיר דאַרפן דינגען טאַג־אַרבעטער. דאָס טויג נישט.

— ניין, די קינדער זענען נאָך נישט צוריקגעקומען. ס'איז נישטאָ וווּ זיי צו האַלטן. אָבער אין אַ פאַר חדשים אַרום וועלן די בנינים זיין פאַרטיק. מיר האָבן געפּראָגן אַן הלוואה.

צוליב וואָס אַ הלוואה? זעט דאָך, דער קיבוץ איז כמעט אין גאַנצן צע- שטערט. איבערבויען קאָסט אַ מטמון מיט געלט. מיר האָבן דאָ געהאַט גענוג געהויבענע געסט, אפילו אייער מאָרגנטוי און פריש זענען דאָ געווען. אלע האָבן געזען דעם חורבן און באַווונדערט אונדזער העלדישקייט, און אַהרץ צוגעזאָגט הרים וגבעות. איר האָט עפעס געזען? מיר ניט. נו, האָבן מיר געפּראָגן אַ הלוואה.

— זאָנט זשע מיר, יונגעראַזן, — האָב איך געפּרעגט — די אַרבעט ברענט אונטער די הענט. איר דאַרפט דינגען לױן-אַרבעטער, און דאָ גרייט איר צו אַן אויסשטעלונג, וואָס שליינגט איין אזוי פיל אַרבעט. אין אַ פּאַר טעג אַרום וועט איר האָבן אַ שמחה, איר האָט איינגעלאָרן מענטשן פון גאַנצן לאַנד. דאָס קאָסט דאָך געלט. וווּ איז דער שכל?

— וואָס מיינט איר? — האָט דער בחור געענטפּערט — מיר זענען ראָ-באָטן? נאָר שלאָגן זיך און אַרבעטן? אַביסל קולטור איז אויך אַ נויטווענדי-קייט.

דער וועגווייזער האָט געפּייפט. איך בין אַרויס פון געצעלט. מיר האָבן זיך געלאָזט אין וועג.

מיר זענען אָנגעקומען, קיין באַר-שבע. אַ שיינע שטאָט. ווייניק חורבות. דער גרויסער מעטשעט נישט באַרירט. לעבן מעטשעט אַ פּיינער, גרויסער רעס-טאָראַן פול מיט מיליטערייט.

באַלד ווי מיר האָבן אָפּגעגעסן האָט אונדז דער וועגווייזער גענומען ווייזן די שטאָט. פריער האָט ער אונדז געפירט זען אברהםס ברונעם, וואָס אברהם האָט געגראָבן און די קנעכט פון אבימלכן האָבן אוועקגעזולט. איבערן ברונעם איז אויפגעבויט אַ דאָך, אָדער אַ מין געצעלט פון שווערע שטיינער. אויבן אין דעכל איז דאָ אַ לאָך, פון וואָנען מען קאָן זען דאָס וואַסער אין ברונעם. אַ ראָד מיט אַ לאַנגער קייט, צו וועלכער עס זענען צוגעלייגט אייזערנע עמערלעך, איז גלייך איבער דער עפענונג. אזוי שעפט מען דאָרטן וואַסער.

די טוריסטן האָבן זיך אַ לאָז געטון, אַרויפגעקלעטערט אויפן דעכל, נאָך העכער אויפן דערבייאיקן שטיינערנעם בויגן. די ווייבער האָבן געקוויטשעט. די קינדער האָבן געשריגן און די מענער האָבן גענומען פּאָטאָגראַפיעס.

איך בין געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אָן אַ וואַנט פון אַ האַלב איינגעפּאַלע-נעם הויז, אַביסל ווייטלעך פון דעם ברונעם, אין געקוקט אויף די טומלענדיקע טוריסטן, און בשום אופן האָב איך זיי נישט געקאָנט פאַרבינדן מיט אברהם אבינון. וויפיל איך האָב זיך נישט געמאַטערט, האָב איך זיך נישט געקאָנט פאַרשטעלן, אז די מענער און פרויען וואָס זעען אויס ווי אַלע אַנדערע אַמערי-קאַנער זענען אור-אור-אור-אוייניקלעך פון אברהם אבינון, וואָס האָט גע-גראָבן דעם ברונעם אין באַר-שבע.

דער וועגווייזער האָט אַ פּייף געטון: ער נעמט מיט אַלעמען צו זען דעם שענסטן בנין פון באַר-שבע. די יידישע אַרמיי האָט אים איבערגענומען. פריער איז דאָרטן געווען אַ געריכט, נאָך פריער — אַ פענסיאָן פאַר די מיידלעך פון די געהויבענע אַראַבער. איצט איז דאָס הויז אַן אָפּרוקלוב פאַר די סאָלדאַטן. עס וועט דאָרטן זיין וואָס צו זען.

איך בין געבליבן אליין. איך האָב געקוקט און געקוקט אויפן ברונעם. א דאָמף האָט זיך געהויבן פון דעם וואַסער. די שטייסקייט האָט אויף געטומלט אין די אויערן. די ליכטיקייט פון דער זון איז געווען אזוי העל, אז מען האָט זי געקאָנט אָנטאָפן. צו מיין רעכטער האַנט איז געשטאַנען אַ שילד: „ווייטער ניין אין: נגב איז פאַרבאָטן“.

איך בין געשטאַנען און געקוקט אויף דעם ברונעם, אויף דעם דאָמף און אויף דער ליכטיקייט. מיטאַמאָל האָב איך דערהערט קולות. קולות לאַנגפאַר-געסענע. מיין מלמד, שלום, „דאָס קרומע הענטל“ לערנט מיט אונדז חומש:

— ויהי בעת ההיא — און עס איז געווען אין יענער צייט, ויאמר אבימלך ופיכל שר צבאו אל אברהם לאמר — האָט אבימלך און פיכל, זיין פעלדמאַר-שאַל, געזאָגט צו אברהמען אזוי צו זאָגן: אלהים עמך בכל אשר אתה עושה — גאָט איז מיט דיר אין אַלץ, וואָס דו טוסט.

און אָט איז פאַרשוונדן דער שטיינערנער אוהל איבערן ברונעם. בלויז אַ ראַנד פון פיר-קאנטיקע שטיינער איז געבליבן. אברהם און אבימלך און פיכל זענען אָנגעקומען. אבימלך, אַ הויכער, אַ דאַרער, אַ שוואַרצער אַראַבישער שייך. לעבן אים פיכל, דער פעלדמאַרשאַל, אַ קורצער, אַ גראָבער, מיט קלוגניקע איי-געלעך. קנעכט און זיבן געבונדענע שעפסן. נישט ווייט איז דער אשף פון אב-רהמען.

— ווי קומען זיי צוזאַמען? — טראַכט איך — דער אשף איז דאָך גע-פלאַנצט געוואָרן שפעטער.

אָבער אָט שטייט אברהם אליין און איך פרעג אים:

— טאַטע אברהם, האָסטו גאָר נישט געבענקט נאָך חרון, און דער טאַטע דיינער — נאָך אורכשדים? ברידער און שוועסטער זענען דאָרטן געבליבן. אויך דאָרטן זענען בייער געווען פאַרפלאַנצט. און דאָ האָסטו מיט אבימלכן זיך געדאַרפט קריגן און קעמפן מיט מלכים. דו האָסט דאָך דאָרטן אויך דער-קענט גאָט?! טאַטע אברהם, דאָרטן היים און דאָ היים. ווי אזוי? אברהם האָט נישט געענטפערט. אַן אנדער קול האָט מיך אויפגעוועקט: — שלום! וואָס שטייט איר דאָ איינער אליין. זיי אַלע קלייבן זיך דאָך שוין אָפצופאַרן.

איך טו אַ קוק: אַ מעס-צאָדיק (משטרה צבאות — מיליטערישער פּאָלי-צייכאַן) שטייט לעבן מיר און שמייכלט.

— איר רעדט גאָר יידיש? — האָב איך געפרעגט.

— איך בין אַ קנאַפער קענער פון עברית. איך בין ערשט צוויי יאָר אין לאַנד.

— ווי אזוי זענט איר געוואָרן אַ פּאַליציימאַן?

— די אַרמיי פּרעגט נישט.

— וואָס היט איר?

— איר זעט נישט? ווייטער פון שילד טאָר מען נישט גיין.

איך האָב געפילט, אַז עס שווינדלט מיר אין די אויגן — הפנים די היץ. מיר האָבן זיך צוגעזעצט אין שאָטן. ער האָט מיר געבראַכט אַ קאַלטן טרונק וואַסער. דערנאָך האָבן מיר זיך פונאַנדערגערערט. אַן אַלטע מעשה. ער איז געבליבן אַליין, איינער פון אַ גאַנצער משפּחה.

זיך האָב פאַרמאַכט די אויגן און אָנגעשפּאַרט דעם קאַפּ אין דער וואַנט און געהערט. באַלד האָט זיך אַריינגעמישט נאָך אַ שטים. אברהם אבינו האָט מיר געגעבן דעם פאַרשפּעטיקטן ענטפּער:

— וואָלטן די אבימלכס דאָ געבליבן, וווּ וואָלט ער זיך אַהינגעטון? קשיות

פּרעגן איז ווייניק, אַמאָל מוז מען אויך געפינען אַ תירוץ.

דער יונגערמאַן האָט מיך צוגעפירט צום אויטאָבוס. מען האָט געוואַרט אויף מיר. אין פינף מינוטן אַרום האָבן מיר זיך געלאָזט פאַרן צוריק קיין תל-אביב.

צוריקוועגס האָבן מיר זיך אָפּגעשטעלט אין עטלעכע קיבוצים. מיר האָבן באַזוכט יד מרדכי, וואָס איז געווען פאַרנומען פון די עגיפּטער. מיר האָבן גע-זען דעם ברודער קבר פון די געפּאַלענע. אונדזערע טוריסטן האָבן זיך פּאַטאָ-גראַפירט לעבן קבר. אביסל שפּעטער האָבן אַלע זיך אַ קאָז געטון אונטן אין טאָל, וווּ דער נייער עס-צימער געפינט זיך. מען האָט געהאַלטן אין מיטן עסן, און אונדזערע טוריסטן זענען אַריין מיט אַ טומל, קרוב צו זיבעציק מענטשן. אַ קיבוצניק האָט פאַרלוירן זיין געדולד און געפּרעגט:

— ביי אייך אין אַמעריקע לאָזט מען זיך אַריין צו יענעם אין הויז אין

מיטן עסן?

נישט אַלע זענען באַלד אַרויס.

אַ שעה שפּעטער האָבן מיר זיך אָפּגעשטעלט אין אַן אַנדערן קיבוץ, אַ יונגער קיבוץ: ניר עפ. צענדליקער בחורים און מיידלעך. די בחורים אין יאָר-מעלקעס. די מיידלעך אָנגעטון ווי אין אַלע קיבוצים.

די יונגע חברה האָט אונדז סערווירט טיי. מיר האָט זיך נישט אויסגע-לייגט אין קאַפּ, פאַרוואָס זיי סערווירן מיט אַזאַ חשק הייסע טיי צו זיבעציק פּרעמדע מענטשן. זיי אַנטשולדיקן זיך נאָך פאַרוואָס זיי האָבן נישט קיין צור-בייסן.

איך האָב נישט געהאַט דאָס האַרץ צו טרינקען די דערלאַנגטע טיי. איך

בין געזעסן אין א ווינקל און האָב זיך פונאַנדערגערעדט מיט אַ בחור. ער האָט מיר דערציילט פון דער מלחמה־צייט, און ווי זיי זענען אַהער אָנגעקומען צו פאַרנעמען דעם וויסטן באַדן. יאָ, חוץ אַרבעטן האָבן זיי אַ חברה משניות, אַ חברה ש"ס, די מיידלעך לערנען אויך, מ'דאוונט דריי מאָל אַ טאָג, די מיידלעך זיצן ביים דאוונען אויף דער לינקער זייט. די בחורים — אויף די בענק אויף דער רעכטער זייט. שידוכים ווערן געשלאָסן. זיי האָפּן צו האָבן אַ געמישטע ווירטשאַפט. דערווייל איז שווער. איבערהויפּט פאַלט שווער, וואָס ס'איז אזוי ווייט פון אַ ישוב. מען איז צופרידן ווען ס'ווייזט זיך אַ פרעמדער מענטש. און אין נאָך קיבוצים האָבן מיר זיך אָפּגעשטעלט, אָבער קיבוצים וועל איך באַשרייבן שפעטער.

מיר זענען געפאָרן צוריק קיין תל־אביב. דער עולם איז געווען מיר. מ'איז אָבער נישט איינגעזעסן שטיל. מיר זענען פאַרבייגעפאָרן אַ שטאָט אַ מעם־צאָ־דיק האָט אונדז אָפּגעשטעלט: „דאָ איז די אַראַבישע געטאָ“. ניין, נישט קיין אָפּגעצאמטע, אָבער דאָך האָט מען געדאַרפט עפענען אַ טויער אונדז דורכצו־לאָזן. די גאַס האָט געקישעט פון אַראַבער: פרויען, מענער, אַלמע לייט און קינדער. זיי האָבן נישט געקוקט אויף אונדז. עטלעכע יונגע בחורים זענען געזעסן אויפן טראָטואַר און גערייכערט טראַציק.

אונדזערע טוריסטן זענען אביסל צעטומלט געוואָרן. אייניקע האָבן גערעדט שטיל: „פע, דאָס איז נישט שוין“. אַנדערע האָבן געענטפערט: „נו, ס'איז דאָך נאָך מלחמה־צייט. וואָס זאָל מען טון? מ'קאָן זיי דאָך נישט לאָזן פראַנק און פריי. וואָס, ס'איז פאַרצאמט, נאָר סאָלדאַטן היטן“. געווען אָבער צווישן אונדז אויך אַזעלכע, וואָס האָבן אויסגערופן מיט פרויד: „דאַנקען גאָט, זיך דערלעבט! נישט זיי אונדז פאַרצאמען, נאָר מיר פאַרשפאַרן זיי!“ מיר זענען צוגעפאָרן צום אַרויסגאַנג, וואָס איז געווען פאַרשטעלט מיט פעסער. די זעלנער האָבן אונדז דורכגעלאָזן און געפאָכעט צו אונדז מיט די זענט. דער אויטאָבוס איז געגאַנגען פאַמעלעך. עטלעכע יידן האָבן אויסגערופן: — היט זיי נוט! היט זיי!

מיר זענען אָנגעקומען קיין תל־אביב האַלב נאָך ניין אין אָונט. מיר האָבן פאַרשפעטיקט דעם לעצטן אויטאָבוס, וואָס גייט קיין רעננה. איך בין אַוועק זוכן אַ טאַקסי. די שטאָט, אַ באַלויכטענע, האָט גערוישט און געטומלט. קינדער האָבן געהאַט אַ פעולה אין נאָענטסטן פאַרק. קאַנטיק, דער „נוער עובר“, זוייל איך האָב געזען אַ מדריד (אַנפירער), וואָס האָט אָנגעזיירט דאָס זינגען און טאַנצן. איך האָב זיך אָפּגעשטעלט צו הערן וואָס זיי זינגען. זיי האָבן גע־זינגען דאָס שלום־ליד, מולדת:

„מוטער-לאַנד, מוטער-לאַנד. מירן דײך בויען.
מוטער-לאַנד, ס'איז אונדזער לאַנד...
מיר בויען דײך, מוטער-לאַנד,
דאָס איז דער געבאָט פון אונדזער בלוט,
דער געבאָט פון דורות.
א סוף צו פאַרשאַלטענער קנעכטשאַפט!
דער אָפּגלאַנץ פון אַ ליכטיקער האָפענונג
שטורעמט אויף אונדזערע בלוטן...

די קינדער האָבן געענדיקט און זיך צעשאַטן מיט פרייד. דער אָנפירער
האָט אָנגעהויבן אונטערצואיילן די, וואָס זענען נאָך געבליבן שטיין אין רעד-
לעך:

— צייט אַהיימגיין!

איך האָב געפונען אַ טאַקסי. מיין פרוי האָט געפרעגט מיט פאַרדרום:
— וואָס האָט עס דיר גענומען אזוי לאַנג?

איך בין געווען מיר, זייער מיר פון דעם פּאַרן. פון אַלץ וואָס איך האָב
געזען און געהערט. די משפּחה איז אַריין אין טאַקסי. איך האָב זיך אַוועקגע-
זעצט לעבן שאַפער און פאַרמאַכט די אויגן. די מאַשין האָט זיך גענומען טראָגן.
דער שאַפער האָט געברומט די מעלאָדיע פון דעם לידל, וואָס די קינדער האָבן
געזונגען.

קאפיטל זעקס

ירושלים

פאראן ווערטער אין יעדער שפראך, וואָס זענען אלע מאָל אָנגעלאָרן מיט עמאָציעס און בילדלעכקייט; ווערטער, וואָס ווערן קיינמאָל נישט אָפּגענוצט; ווערטער, וואָס ווערן נישט שאַבלאָן. אין יידיש איז „ירושלים“ אזא וואָרט.

יעדעס יידיש קינד, וואָס האָט זיך געוויקט אין תורה, געלערנט אין ישיבה, אָדער אפילו געגאנגען בלויז אין חדר, קען ירושלים. יעדער יידישער מענטש האָט אַ פאָראויסגעשטעלט בילד ביי זיך וועגן דער שטאָט. פאַרשטייט זיך, אז דאָס בילד איז געשאפן געוואָרן ביי אים פון פסוקים, מאמרים פון תלמוד און מדרש, אָפּגעריסענע שילדערונגען פון פאָלקס־מעשות — אַ געמיש פון רעאליטעט און פאַנטאַזיע פון ווייטן עבר און רעאַלן היינט.

מיר זענען געפאָרן באַזוכן ירושלים. ווען מיר זענען אָנגעקומען קיין תל-אביב אויף דער צענטראַלער אויטאָבוס־סטאַנציע, און איך האָב דערזען אָנגעקלאַפט דאָס שילד „ירושלים“ האָט מיר אַ צופ געטון ביים האַרצן. ווען דער אויטאָבוס איז אָנגעקומען מיטן וואָרט „ירושלים“ אין פענצטערל, האָט זיך מיר אויסגעדוכט, אז ס'איז נישט מער ווי אַן אילוסטראַציע צו אַ מעשה. אפילו ווען איך בין געזעסן אין אויטאָבוס, האָב איך נישט געגלויבט, אז מײן פאָרמיליע און איך פאָרן קיין ירושלים:

— דאָס שרייב איך אַ מעשה פאַר קינדער — האָב איך געטראַכט — אַ מעשה וועגן יידן, וואָס פאָרן קיין ירושלים.

דער אויטאָבוס פאַרט אויפן וועג קיין ירושלים. דאָס לאַנד אַרום איז ווייסט, פאַרוואַקסן מיט פאַרטריקנטע גראַזן און דערנער. עס שטימט מיט מײן

פארשטעלונג, וואָס איז אויסגעלייגט ביי מיר אין קאָפּ: ירושלים און פאָרוויס-טונג. אַן אָפגעבראַכענער זאָץ קריכט מיר אין געדאַנק און איך קאָן פון אים נישט פטור ווערן:

„יעדע שטאַט שטייט אויף איר אָרט, און ירושלים איז וויסט“.

לעבן מיר זיצט אַ סאָלאַרט. איידער איך האָב זיך אַרומגעזען. האָט ער צו מיר גערעדט ווי צו אַן אַלטן באַקאַנטן, און ווי אַלע יידן אין לאַנד איז ער נאָך נישט געקומען צו זיך פון דעם גרויסן נצחון. יעדע פינף-צען מינוט ווייזט ער מיר אַן מיטן פינגער:

— איר זעט, דאָ האָט מען נישט געקאַנט דורכפאַרן: די ימח-שמוניקעס זענען דאָ געווען די באַלעבאַטיים. איצט אָבער קאָן דער שאַפער נישט נאָר פאַרן, נאָר אפילו פייפן אויף זיין „פייפער“ וויפיל ער וויל. ער האָט קיין מורא נישט טאַמער וועט ער אויפֿוועקן ערגעץ אַ באַהאַלטענעם אַראַבער, וואָס לויערט מיט אַן אַנגעלאָדענער ביסק. מיר דערנענטערן זיך צו ירושלים, איך האָב, דאַכט זיך, געוויסט פון דער גרויזאַמער באַלאַגערונג און וועגן דעם מסירת-נפש פון די פירער פון די טראַנספּאָרטן, וואָס האָבן זיך דורכגעריסן דורך אַ האַגל פון סוילן אין פייער, וואָס די אַראַבער האָבן אַראָפּגעלאָזט אויף זיי פון די בערג. דאָך איז מיר געוואָרן זייער אומהיימלעך פון די בילדער, וואָס איך האָב געזען, און פון די רייד פון דעם זעלנער:

— איר זעט די אַלע איבערגעקערטע לאַורים (קאַמפּאַנען)? יעדע מאַשין איז געפירט געוואָרן פון מענטשן, וואָס האָבן געוויסט די גרויסע סכנה פון דעם וועג קיין ירושלים. אָבער מען האָט געמוזט ברענגען אַמוניציע און שפייז צו די באַלאַגערטע... ליגן די אויפגעריסענע לאַסט-אויטאָס ווי עדות פון דעם, וואָס די אַראַבער האָבן געטון צו אונדז.

— די לאַסט-אויטאָמאָבילן זענען אויפגעריסן געוואָרן מיט מאַשין-געווער און אָפט פון אונטערגעלייגטע מינעס. אויף די בערג, פון ביידע זייטן וועג, האָבן זיך די טייוואָלים באַפעסטיקט. ס'איז געווען אַ גאַנז שווער שטיקל אַר-בעט אַרויסצורייסן זיי פון דאָרטן. זעט, כמעט יעדע צוויי הונדערט מעטער ליגט אַ טויטער לאַסט-אויטאָמאָביל. מען האָט פריער געוואָלט זיי צונעמען פון דאַנען. זאָל דער וועג אויסקוקן שוין. אָבער דערנאָך האָט מען זיך באַטראַכט, אַז מען זאָל זיי לאָזן ליגן. זאָלן די טויטע מאַשינען בלייבן אַן אַנדענס. זאָלן מענטשן זען ווי איינגעהאַמעוועט מיר זענען געווען פון שונא. זיי וועלן דעמאָלט פאַרשטיין די גבורה פון ישוב.

מיר האָבן זיך אָפגעקירעוועט פון דעם הויפט-שליאָך. אַ שטיקל וועג ווערט נאָך געהאַלטן פון די אַראַבער, האָט זיך דער אויטאָבוס פאַרנומען אויף דעם

נייאויסגעבויען שפאָסן. דער וועג איז געמאכט געוואָרן אין איילעניש, און דאָ און דאָרט זענען פאָראַן גריבער, אַראָפּגעשווענקטער אַספּאַלט. גרופּעס אַרבע-טער שטייען און אַרבעטן. פון ביידע זייטן פון דעם נייעם וועג — „דער בור-מאָוועג“ — איז די לאַנדשאַפּט נאָך מער פּאַרלאָזן און וויסט. קיין גראָז, קיין ביימעלע. נישט ווילנדיק קומט אַ פּסוק אויף דער צונג:

— די וועגן פון ציון זענען טרויעריק אָן די וואָס גייען אויף יוסטוב. אַלע אירע טויערן זענען וויסט.

מיר גייען אַרויף צוריק אויף דעם אַלטן וועג. בערג קומען אָן אַנטקעגן און הייבן זיך העכער און העכער, ביז זיי רינגלען אונדז אַרום. פון דער גאַנצער לאַנדשאַפּט שפּאַרן זיך בערג פון אַלע זייטן גלייך צום הימל. וויסט זענען די בערג — פּאַרדראַטער שטיין. דאָ און דאָרט זעט זיך אַ קוסט, אַ ביימל, און נאָך זעלמענער — אַ לאַטע גראָז. דאָס מאַכט די וויסטקייט נאָך בילטער.

אפּשר דוכט זיך עס מיר, אָבער איך זע סימנים פון טעראַסן אויף די נידער פון די בערג. אין דער צייט פון פּאַרן צווייטן חורבן זענען די נידערן פון די בערג געווען פּרוכטבאַר. יעדער באַרג האָט געהאַט טעראַסן, און אויף זיי האָט מען געזייט און געפּלאַנצט. אָבער אין משך פון הונדערטער יאָרן האָבן די רעגנס אַראָפּגעשווענקט דעם פּרוכטבאַרן באַדן, אָפּגעווישט די טעראַסן, און עס זענען געבליבן משופּעדיקע פעלדזיקע בערג בלויז. נאָר דאָ און דאָרטן צווישן די פעלדזשפּאַלטן שפּראַצן גראָז, וואַקסט אַ קאַרליק-ביימל, און אַ קוסט האַלט זיך שטייף מיט זיינע לאַנגע שפיציקע וואַרצלען אין דעם שטיי-נערנעם באַדן.

עפּעס אַ פּאַררום און אַ כּעס נעמען מיך אַרום: די ערד זעט דאָך אויס פּרוכטבאַר. לעבן דעם צופּוסנס פון די בערג איז דער באַדן טונקל־רויט, ווי אַלע פּרוכטבאַרע ערטער פון לאַנד. (דערפּאַר איז ערד אויף העברעאיש „אַדמה“, „אַדס“ — רויט). אַז מען זייט און מען באַוואַסערט דעם באַדן. גרינט דאָס פעלד און די אַלע קרייטעכצער זענען ברויט-בלעטערדיקע און זאַפּטיקע. וווּ יידן האָבן פּאַרפּלאַנצט וואַלד, זענען די ביימער פּריש און שאַטנדיק. אָבער אזוי ווייניק איז פּאַרפּלאַנצט, פּאַרווייט און באַוואַסערט. דער גאַנצער שמת זעט אויס פּאַרטריקנט און פּאַרברענט פון דער זון, וויסט און לידיק.

מיר קומען צו צו די אַראַבישע דערפּער, וואָס זענען פּאַרנומען געוואָרן פון די יידן. די ווענט פון די בנינים, וואָס שטייען נעבן וועג, זענען פּאַרשמירט מיט אויפּשריפטן פון די זעלנערישע אָפּטיילונגען, וואָס האָבן פּאַרנומען דאָס דערפּל, אָדער עס באַוואַכט. דער זעלנער, וואָס איז געזעסן לעבן מיר, האָט גע-

האַלטן אין איין דערציילן די געשיכטע פון יעדער שלאכט און פון יעדן דאָרף, וואָס איז צעשטערט געוואָרן, אָדער געבליבן שטיין.

דער אויטאָבוס גייט באַרג אַרויף, באַרג אַרויף, און הייבט אָן שווער צו סאָפּען און צו קלאַפּן אזוי שטאַרק, אז דער זעלנער קאָן שוין צו מיר נישט רעדן. עס ווערט קילער און קילער, מ'דאַרף אָנטון רעקלעך. דער אויטאָבוס קריכט אַרויס פון אַ פּאַרדרייטן וועג און קלעטערט אַרויף אויף אַ פּלאַץ שטיק לאַנג. אין דער ווייטקייט זע איך אויסגעלייגט ירושלים. די שטאָט זעט אויס ווי אַיִסגעמאַלט אויף אַ געמעל־קאַרטל.

אַ מאָדערנער מענטש, וואָס פּאַרט אין אַן אויטאָבוס, קאָן נישט צופאַלן צו דער ערד און זיך פאַרגיין אין עקסטאַז, ווען ער קומט צו צו די טויערן פון ירושלים. זיך איך רואַיק, כלומרשט, און שווייג. קוק אויף דער שטאָט, וואָס וויקלט זיך פונאַנדער פאַר מיר און געפֿין זיך קיין אָרט נישט.

מיר פּאַרן אַרײַן אין נײַ־ירושלים. אויבנאויפֿיק אַ שטאָט ווי אַלע שמעט אין ישראל. איך פֿיל אָבער, אז זי איז עפעס אַנדערש. שוין אויף דער צענטראַל־לער סטאַנציע זע איך אַנדערע יידן ווי אין תּל־אביב. יידן מיט בערד, פּאות און לאַנגע קאַפּאַטעס. ייִדיש ווערט דאָ גערעדט מער ווי עברית. עפעס קוקט אויס מיר די שטאָט מער ייִדיש ווי תּל־אביב. פּאַרוואָס ווייס איך נישט. אפשר איז עס נאָר אַן אויסדוקטעניש, ווייל איך האָב געוואַסט, אז איך בין אין ירד־שלים. דאָך האָב איך עס געפֿילט אויף יעדן שריט און טריט. דאָס עסן, וואָס מיר האָבן געגעסן אין דעם רעסטאָראַן, איז געווען מער ייִדיש־לעך ווי ערנעץ אַנדערש־ווי אין ישראל. דער רעסטאָראַטאָר האָט אויסגעזען נישט ווי אַנדערע יידן פון זיין עלטער, אין אזא געשעפט און וואָס האָט געקענט וווינען אין ניר־יאָרק און רעדן ענגליש, אָדער אין פּאַריז און רעדן פּראַנצויזיש. ניין, דער ייד איז געווען אַ מין המשך פון ווילנע, וואַרשע און מינסק. אַ ייד, וואָס האָט געטראָגן אויף זיך נישט נאָר דעם יאָך פון ייִדישקייט, נאָר אויך די קלוגשאַפט, דערפּאַרונג און שטאַלץ פון דורות, דורות תּורה.

מיר זענען איינגעשטאַנען אין גאָר אַ פּיינעם האָטעל. די פּרייזן זענען געווען איינגעשטעלט פון דער רעגירונג. אַ גרויסער פּלאַקאַט אויף דער וואַנט האָט אויסגערעכנט יעדע קלייניקייט, וואָס אַ האָטעל קאָן צושטעלן, און לעבן יעדן פּרט פון דער רשימה איז געשטאַנען דער מקח. דער האָטעל איז געווען אַ פּראַכט, אָבער ביים טישל, וווּ מ'פּאַרשרייבט זיך, איז געשטאַנען אַ ייד, וואָס האָט גערעדט אַ שלעכטן ענגליש, אַ גוטן ייִדיש און העברעאיש מיט דעם קלאַנג פון אונדזער לשון־קודש. דער ייד האָט געהאַט אין זיך עפעס ספעציפֿ־שעס פון דער ייִדישער אכסניה.

ס'איז געווען פרייטיק נאך פאר האלכן טאג, און מיר האָבן זיך אוועקגע-
לאָזט באַזוכן דעם קוואַרטאַל „מאה־שערים“. ס'איז נישט קיין גרויסער קוואַר-
טאַל, אָבער ער איז פאַרדרייט און פאַרפלאַנטערט, און טאַקע מסתמא מיט
הונדערט אַריינגאַנגען און הונדערט אַרויסגאַנגען. אין פירן זענען מיר געגאַנג-
נען: מיין פרוי, מיין טאָכטער, אַ קרובה אונדזערע און איד. צוויי פראַנצויז-
זישע יידן זענען אביסל שפּעטער צו אונדז צוגעשטאַנען און מיטגעגאַנגען.

די גאַסן פון ניי־ירושלים זענען ברייט, און שיין און ריין. מיטאַמאַל זענען
מיר אַריינגעפאַלן אין עפעס אַ מזרח־קוואַרטאַל מיט שמאַלע גאַסן, הייפן אין
הייפן, הייזער אויף הייזער, וועראַנדעס אין דער לופטן, טרעפּ, טירן און אַ גע-
פילדער, אַ טומל, אַ שלעכטער גערוך און אַ פלאַנטער פון מענער, פרויען, קינד-
דער און אייזלען.

פרויען האָבן געטראָגן בלעכן געבעקס און טעפּ געקעכט צום בעקער. מע-
נער זענען געלאָפּן אין באָד אַריין מיט וועש אונטערן אָרעם. קרעמלעך צוויי
איינל די לענג און אַ האַלבע אייל די ברייט מיט האַלב ליידיקע פּאָליצעס. פון
די הייזער האָבן זיך געטראָגן געשרייען:

— מאַטל, וווּ ביסטו? יאַנקל, פאַרוואָס גייסטו נישט מיטן טאַטן אין
מרחץ אַריין?

אַ קראָם מיט חלֹת און אַנדערע געבעקס. אַ וואַלקן פון פליגן. אַ ווייבל
מיט אַ טיבל ביז איבער די אויגן איז געשטאַנען און געווינגן אויף דער האַנט
אַ חלה. זי האָט די חלה אוועקגעלייגט און גענומען אַן אַנדערע. אזוי האָט זי
איבערגעטאַפט און איבערגעווינגן אלע חלֹת אין מולטער און צוריק גענומען
די ערשטע.

אַ ייד איז פון ערגעץ געגאַנגען. מיט איין האַנט האָט ער צוגעהאַלטן אַ
פולע פּאַלע מיט פרוכט, אין דער אַנדערער — אַ גרויסן קוילעטש אויף שבת,
און אונטער דער פּאַכווע — אַ פּלעשל וויין.

מיר זענען צוגעקומען צו אַ גרינסן־מאַרק. פליגן, אַלערליי מוקן. די פרוכטן
און גרינסן זענען געווען היפש צוגעפוילט און געלעגן אָפּגעדעקט אין גרויסע
קופּעס אויף דער ערד, אויף וועגעלעך און פּלאַטפארמעס.

אַ יונג פּאַרל, קאַנטיק תימנער, איז צוגעקומען און געהייסן זיך אָפּוועגן
אַ קילאָ וויינטרויבן, צוויי קילאָס טאַמאַטן און גרינסן — נישט איבערגעקליבן,
נישט אָפּגעוואָרפן אפילו די אונגעקעס, וואָס זענען זיך צעקראָכן אין האַנט.
אַריינגעלייגט אין אַ זעקל און אוועק. דאָס זעקל איז באַלד גאַס געוואָרן און
ווי אָפּגעפאַרבט מיט אַלערליי קאַלירן.

מיין דאַמע איז געוואָרן אַן אָנגעצונדענע:

— אַט האָסטו דיר דיין יידישקייט! נישט באַפאַרבט, נישט באַפּוצט און נישט פאַרוואַסערט. ריינע יידישקייט! אַ שטיק שטעטל אַרויסגענומען פון די כתבים פון מענדעלע און ש. בן ציון! קלייבט נחת!
 דערווייל האָט דער פראַנצויזישער ייד דערוען אַ זקן אַ הדרת-פנים, וואָס איז געזעסן אין אַ קעלער און עפעס געאַרבעט. ווען דער פראַנצויזישער ייד האָט אָנגעשטעלט דעם פילם-אַפאַראַט אויפן קעלער, האָט דער ייד זיך צע-שריגן:

— אוועק, דו אפיקורס! דו מומר להכעיס! איך וואַרף דיר באַלד עפעס אין קאַפּ אַרײַן!“ דער פראַנצויזישער ייד האָט געדרייט דאָס הענטל פון אַפאַ-ראַט ווי מען מיינט אים נישט.

מיר זענען געגאַנגען ווייטער. ווידער זענען מיר אַרײַנגעפאַרן אין אַ מאַרק. אויף צענדליקער וועגעלעך זענען געווען אָנגלייגט אַלרליי סחורות: שאַקאַלאַדן, צוקערקעס, צעבראַכענע הנוכה-לעמפלעך און גלאַט שמאַטעס. שטעלעכלעך זענען געשטאַנען אָפן, אָנגעוואָרפן מיט וואָס אַ מויל קאָן אויסרעדן; לײַכט, שטיקלעך צײַץ, פלעשלעך, לײַכטער. דערביי זענען געשטאַנען פעסלעך הערינג. פאַר-שוויצטע יידן מיט לאַנגע בערד און נאָך לענגערע פאות, טלית-קטנים איבער די שפּענצערס, ווייבער מיט פאַרטעכער איבער די קליידער און פאַרוקן אויף אָפּ-געגאַלטע קעפּ — אַלע האָבן אויסגעשריגן זייערע סחורות אויפן מזל.

אַ יינגל-צווילינג איז פאַרבייגעגאַנגען. צוויי יינגלעך פון אַ יאָר זיבן. ליכ-טיקע פּנימלעך, זיידענע שוואַרצע האָר, לאַנגע פאות און טלית-קטנים איבער די העמדלעך. אַ לעבעדיקע אילוסטראַציע פון ביאַליקס „משהלעך און שלמהלעך“. מיך האָבן די צוויי יינגלעך פאַרכאַפט, און איך האָב זיי געוואָלט פאַר-טאַגראַפירן. איך האָב זיי געבעטן צו שטעלן זיך ביי דער וואַנט וווּ די זון האָט געשיינט, כדי איך זאָל קענען בעסער אַראַפּנעמען זייער בילד.

פון ערגעץ האָט זיך צוגערוקט אַ ייד. ער האָט אויסגעגלייכט זייערע העמד-לעך, אָפּגעגלעט די טלית-קטנים, באַשפּיגן צוויי פינגער און זיי פאַרגרייזלט די פאותלעך, און אויסגעגלייכט די יארמעלעלעך אויף זייערע קעפּ. ער האָט זיי געהייסן זיך האַלטן ביי די הענטלעך.

ווען איך האָב זיי פאַטאַגראַפירט, האָט אַ ייד, וואָס איז געשניאָנען דערביי מיט אַ שטעלכל צוקערקעס, געזאָגט צו מיר:

— איצט קויפט זיי שאַקאַלאַד. זיי זענען עס ווערט.

איך בין צוגעגאַנגען צו זיין שטעלכל. דער ייד האָט אַ מאַך געטון מיט דער האַנט: נישט ביי מיר. איך האַנדל מיט ביליקע צוקערקעס. אַט, ביי אים — האָט ער אָנגעוויזן אויף אַן אַנדער שטעלכל — ביי אים איז דאָ אויסלענ-דישער שאַקאַלאַד, איינגעוויקלט אין פאַפּיר.

איך האָב אַרויסגענומען צוואנציק פּיאַסטער און געגעבן דעם יידן פון
שאַקאַלאַד-שטעלכל. ער האָט גענומען נאָר צען פּיאַסטער:
— זיי קאָנען נאָך קראַנק ווערן פון צופיל שאַקאַלאַד — האָט דער ייד
געזאָגט.

דערווייל האָט זיך באַוווּזן אַ בעטלער מיט אַ פּנים, וואָס איך האָב גע-
זען נאָר אויף די בילדער פון די גרויסע מאַלערס. דער בעטלער איז געווען אַנ-
געטון אין טראַנטעס, וואָס מ'זעט נאָר אויף אַ בינע, ווען אַקטואַרן פאַרשטעלן
זיך פאַר בעטלערס. איך האָב אויף אים אָנגעשטעלט מייַן פּאָטאַגראַפּישן אַפּאַ-
ראַט. ער האָט אויסגעשטעלט זיין האַנט:
— פריער באַצאָלט.

איך האָב אים געגעבן אַ מטבע. ער האָט צוגענומען די מטבע, קונציק זי
אַריינגעלייגט אין אַ קעשענע פון זיינע טראַנטעס און געזאָגט:
— דאָס איז נאָר פאַר אייך. ער — ער האָט אָנגעוווּזן אויף דעם פּראַנצויז-
זישן יידן מיט זיין אַפּאַראַט — ער וועט דאַרפן באַצאָלן באַזונדער.
— וואָס? צען פּיאַסטער איז דיר ווייניק? — האָט זיך אָנגערופן דער ייד
פון צוקערקעס-שטעלכל.

— דו מיש זיך נישט — האָט געענטפערט דער בעטלער בייז.
די דאַמע האָט מיך ווייטער נישט געלאָזט גיין. זי איז געווען כמעט היס-
טעריש:

— ביי דיר הייסט עס יידישקייט. ביי דיר איז דער שימל שיינקייט. איך
זאָג דיר, אַז עס איז פּראַסטע, שוואַרצע בלאָטע און פשוטער שימל. אַ שלעכ-
טער גערוך הערט זיך פון דעם גאַנצן געזעמל. דאַנקען נאָט, מיר זענען פטור
געוואָרן פון די בערד, פּאות, טלית-קטנס, פאַריקלעך און דעם גאַנצן געשטאַנפ.

מיר זענען אַרויס פון קוואַרטאַל. מיר זענען געשטאַנען אויף דעם ראָג פון
אַ ברייטער און ריינער גאַס. איך האָב זיך אָפּגעשטעלט. מייַן דאַמע מיט
טרערן אין די אויגן האָט זיך אָנגערופן:
— ס'איז דיר נאָך ווייניק? האָסט זיך נאָך נישט אָנגעזעטיקט?
איך האָב רואיק געענטפערט:

— עפעס פעלט מיר דאָ.
— וואָס פעלט דיר דאָ? דאַכט זיך, האָסט דאָ געהאַט גאַנץ קאסרילעווקע
און טונעיאדעווקע. וואָס נאָך פעלט דיר? — האָט זיך מייַן דאַמע געבייזערט.
— פאַרשטייסט מיך — האָב איך געענטפערט — איבער גאָר דער וועלט
זענען אין אַזעלכע קוואַרטאַלן פאַראַן שיכורים און געפאַרבטע מיידלעך, וואָס

ווינקען און רופן מענער, אפילו ווען זיי גייען אין באגלייטונג פון זייערע דאָ-
מען. דאָ פעלט עס. זוך איך עס.

מיין דאָמע איז אַנטשוויגן געוואָרן. איך האָב געזען, אז זי קוקט אויף
עפעס. איך האָב אַ קער געטון מייע אױגן און דערזען אויף דער אַנדערער
זייט גאָס אַ גרויסע קראָם — אַ ספרים־געשעפט.

איך האָב אַ שמיכל געטון, אַריבער די גאָס און אַריין אין קראָם. איין
האַלבער געוועלכ איז געווען אָנגעפראָפט מיט נייע ספרים און ביכער, די אַנד-
ערע האָלב — מיט אַלטע ספרים.

אַ יונגערמאַן מיט לאַנגע באַרד־און־פּאות, אָנגעטון ציכטיק אין אַ לאַנגער
לוסטרינענער קאַפּאַטע, האָט אונדז געפרעגט מיט וואָס ער קאָן אונדז באַדי-
נען. איך האָב אים געפרעגט:

— אפּשר האָט איר „איגרת תימן“ פון רמב"ם?

ער האָט אויף מיר שאַרף אַ קוק געטון, ווי איינער זאָגט: „נא דיר אזא
מאָדנער פּויגל פון אַמעריקע!“ און געענטפערט:

— יאָ, איך האָב עס, איך האָב די הויפט־אַגענטור.

ער האָט מיר דערלאַנגט דאָס דינע ספרל. טאַקע אויפן שער־בלעטל שטייט
דער נאָמען און אַדרעס פון דעם ביכער־געשעפט, דאָ אין מאה־שערים.

ווען איך האָב באַקוקט דאָס ספרל, האָט דער מוכר־ספרים אַרויסגענומען
נאָך אַ ספרל און געזאָגט:

— וויבאַלד איר זענט פאַראינטערעסירט אין אַזעלכע ענינים, טוט אַ קוק
אויף נאָך אַ טייער ספרל „מוסר המקרא והתלמוד“, אַרויסגעגעבן פון מוסד
קוקן־איר וועט פון דעם הנאה האָבן.

איידער איך האָב זיך אַרומגעקוקט זענען פאַר מיר געלעגן היפשע עט-
לעבע ספרים. ער האָט מיר דערלאַנגט דעם חשבון. פון דערפאַרונג אין תל-
אביב האָב איך געוויסט, אז מ'קאָן אַראָפּנעמען צוואַנציק פראָצענט פון מקח.

האָב איך צו אים געזאָגט:

— נו, און די צוואַנציק פראָצענט ראַכאט?

— שוין אַראָפּנערעכנט — האָט ער געענטפערט — נאָט, זעט, אָט זענען

די מקחים, אַלץ צונויפּנערעכנט, און צוואַנציק פראָצענט אַראָפּנערעכנט.

איך האָב אַ קוק געטון: דער חשבון שטימט. איך האָב אים געפרעגט:

— איך בעט אייך, רבי, וווּ איז דער שכל פון אַוועקשטעלן אַ מקח, וואָס

דערנאָך דאַרף מען פון אים אַראָפּנעמען?

— ס'איז אַ מנהג־מינהג — האָט ער מיר געענטפערט — אַזוי פירט זיך.

מיר זענען ארויס פון דעם ביכער-געשעפט. איך האָב זיך גערייצט מיט מיין דאָמע:

— אין אַרײַנגאַנג פון מאה שערים שטייט אַ ביכער-געשעפט מיט אַלער-לײַ לומדישע און מוסר ספרים. איבער דער גאַנצער וועלט שטייט ביים אַרײַנגאַנג פון אַזאַ אַרעמען און עקזאָטישן קוואַרטאַל אַ גרויסער שענק, וווּ דער באַ-לעבאַס פאַרקויפט שאַרפע משקאות און עקזאָטישן זנות.

— דינע אַלע ספרים, דיין גייסטיקע שיינקייט שאַפן נישט אָפּ די פליגן, שמוץ און צעפוילטע גרינסן און געשטאַנק — האָט די דאָמע געשטעלט ליפּע-לעך. — אויפרייסן דאַרף מען דעם גאַנצן קוואַרטאַל, אויפרייסן מיט דינאַ-מיט.

— מסכים — האָב איך געענטפערט — מ'דאַרף אָבער פריער אַרויסנעמען די יידן, און דערנאָך אויפרייסן דעם קוואַרטאַל. נאָכן אויפרייסן דאַרף מען אויפשטעלן שיינע מאָדערנע הייזער מיט וואַסער-לייטונג, אַאָן געבן יעדער פאַמיליע צוויי-דריי ליכטיקע סאַניטאַרישע צימערן מיט אַלע מאָדערנע איינ-ריכטונגען. אָבער איך בעט דיר, לאָז איבער זייערע בערד, פאות און טלית-קטנס. דאָס איז נישט דער מקור פון דעם שמוץ. די ענגשאַפט און אַרעמקייט זענען שולדיק, נישט זייער פרומקייט. מיר זענען אָנגעקומען צוריק אין האַטעל. דער טאָג איז נאָך געווען גרויס, און מען האָט מיך אַרויסגעשלעפט באַקוקן אַ סך רעגירונגס-אַנשטאַלטן. מיר האָבן זיך צוריקגעקערט, ווען ס'איז געווען פינצטער. אַנטקעגן האַטעל שטייט אַ לערער-סעמינאַר פון דער מזרחי. פון די אַפּענע פענצטער האָט זיך געטראָגן דאָס געזאַנג פון „לכה דודי“. נישט די ספרדישע חברה און נישט די מאָדנע אינטאַנאַציע פון דעם ניגון האָבן געקאָנט פאַרווישן דעם סקאַרבאָון נוסח פון קבלת-שבת.

אויף מאָרגן, שבת, זענען מיין פרוי און מיין טאָכטער אַוועק קיין בית-הכרם אַנקוקן דעם סעמינאַר און דערנאָך דאָס אָרט, וווּ מען האָט אויסגעהאַקט הערצלס קבר. איך בין געבליבן אין האַטעל. נאָך מיטאַג האָב איך זיך אַוועק-געלאָזט באַקוקן די שטאָט.

ס'איז געווען אָנגענעם צו שפּאַצירן איבער די גאַסן פון ירושלים. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס איך האָב אָנגעטון אַ רעקל און אַ שניפּס אין ישראל. אפילו אין מיטן תמוז איז קיל אין ירושלים.

די גאַסן זענען געווען פול. רעדלעך מענטשן זענען געשטאַנען און גערעדט צווישן זיך. מען האָט גערעדט וועגן אַלץ אין דער וועלט, אָבער איבערהויפּט האָט מען גערעדט וועגן פרנסה, וועגן פרייזן פון עסנוואַרג און רכיכות, אויף שכנים און אויף קהלשע מענטשן.

אויף פארקאנעם זענען געווען אויסגעקלעפט אלערליי פלאקאטן און מור-
דעות. איבערהויפט האָבן זיך געוואָרפן אין די אויגן די פלאקאטן פון דער
„אגודה“ און „מזרחי“ וועגן חילול-שבת.

די קראָמען זענען געווען פארמאכט. קיין אויטאָבוסן זענען נישט געלאָפן.
אַבער אַ סך רעסטאָראַנען און קאָפּעען זענען געווען אָפּן. אויך די ביוראָס פון
די טאַקסי-קאָמפּאַניעס זענען געווען אָפּן. יענעם שבת איז אָנגעגאַנגען אַ גרוי-
סע דינגעניש אין די ביוראָס. אַ סך מענטשן זענען געקומען באַשמעלן טאַקסיס
אויף מאָרגן, וואָס איז געווען דער זעלבסטשטענדיקייטס-טאַג אין ישראל. אַלע
האָבן געוואָלט פאָרן אויפן פּאַראַד, וואָס וועט דורכגעפירט ווערן אין תל-אביב.
מענטשן האָבן שפּאַצירט. גאַנץ אָפט איז דורכגעפאָרן אַ טאַקסי אָדער
פריוואַטער אויטאָמאָביל. אַ גאַנץ היפשע צאָל יידן האָט גערייכערט בפרסיה.
אין די קאָפּעען האָבן מענטשן געגעסן, געטרונקען, גערייכערט און געצאָלט
מוזמנים. קיינער פון די פאַרבייגייענדיקע פרומע יידן האָט זיך נישט געבויי-
זערט אויף די מחללי-שבת, און נאָר אַ סך פרומע יידן, יונגע און אַלטע, האָט
מען געזען אויף די גאַסן. איך בין געגאַנגען און אַלץ באַקוקט. איך האָב אָפּ-
געשטעלט יידן און זיך נאָכגעפרעגט אויף די הרובע בנינים. יעדער ייד האָט
גערן גערעדט און דערציילט וואָס ער האָט געוויסט.

איך בין פאַרבייגעגאַנגען אַ מיליטערישע פּאָליציי-סטאַנציע. אַ קליין
שילדל האָט אָנגעזאָגט: „אַריינגאַנג פאַר פרעמדע פאַרבאָטן.“ איך האָב אַ קוק
געטון און געזען, אַז די טיר שטייט אָפּן, בין איך אַריין אינעווייניק. איך האָב
געזען אַ טיר, פאַר מיר, האָב איך זי געעפנט. אזוי בין איך געגאַנגען פון צימער
צו צימער, און קיינער האָט מיך נישט אָפּגעשטעלט. ערשט אין פינפטן צימער
האָט אַן אָפיציר אַ קוק געטון אויף מיר מיט פאַרווונדערונג און געפרעגט:

— וואָס טוט איר דאָ? ווער זענט איר?

— איך בין אַן אַמעריקאַנער ייד — האָב איך געענטפערט — האָב איך
געוואָלט אַ קוק פֿון ווי עס זעט אויס אַ יידישע מיליטערישע פּאָליציי-
סטאַנציע.

— קיינער האָט אייך נישט אָפּגעשטעלט?

— ניין.

— מילא, קומט, לאָמיר אייך אַרומפירן, באַקוקן וואָס מען מעג באַמט
נישטאָ וואָס אָנצוקוקן, נאָר די באַפעלן און אַלע פּנקסים ווערן געשריבן אויף
עברית.

איך האָב אים געבעטן מיר ווייזן אויף טשיקאַוועס אַ פּקודה. אַ באַפעל.
ער האָט עס געטון.

איך בין ארויס, אָדער, בעסער געזאָגט, ער האָט מיך אַרויסבאַגלייט. דער אָפיציר האָט אַ קוק געטון אויף דעם זעלנער, וואָס איז געזעסן ביי דעם אַריינ- גאַנגס-טיש און האָט אים עפעס געזאָגט שטיל. דעם זעלנערס פנים האָט זיך געביטן. איך האָף, אַז זיין שטראַף איז נישט געווען צו גרויס.

איך בין אָנגעקומען צו דער גרענעץ פון דער נייער שטאַט — שער יפו. אַ זעלנער מיט אַ ביקס איז געשטאַנען אויף שמירה. איך האָב אים באַגריסט. ער האָט מיר געענטפערט. איך האָב זיך מיט אים צערעדט. ער האָט מיר גערן דערציילט אויף איין פוס זיין לעבנס-געשיכטע. בלויז ער און אַ שוועסטער זע- נען געבליבן פון דער גאַנצער משפּחה. יאָ, ער איז שוין אין דער אַרמיי צוויי יאָר. די שוועסטער איז אין אַ קיבוץ. ער האָט געענדיקט:

— שטיי איך דאָ מיט אַ ביקס אויף די פלייצעס און היט. צוואנציק מעטער פון דאַנען, גלייך הינטער אַ וואַנט פון אַט דער חורבה, שטייט אַן אַראַ- בער און היט. דאָס וואָס מען שיסט נישט איז אונדזער אויפטו. — נו, ווי אַז זיי וואָלטן טאַקע אָנגעהויבן שיסן? — האָב איך זיך גע- מאַכט תּמעוואַטע — אַט קאָנען זיי זיך אַ שפּאר טון דורך די חורבות, און איינס און צוויי פאַרנעמען דעם טייל שטאַט מיט דער מיליטערישער פּאָליציי- סטאַנציע.

— האָט נאָר קיין מורא נישט — האָט ער מיר געענטפערט אויף זיין בעסאַראַבער יידיש מיט די קמצן — איר קאָנט שלאָפן רואיק. הלוואי הייבן זיי אָן, ירבונר-של-עולם! אין פיר און צוואנציק שעה, איידער די פאַראייניקטע פעלקער וואָלטן זיך אויפגעכאַפט, וואָלטן מיר פאַרנומען גאַנץ אַלט-ירושלים מיט דעם אַראַבישן לעגיאָן און אבדולאָן מיט זיין טורבאַן. הכלבכל-מכל-פלעקל. און דערנאָך רופט אונדז קנאַקניסל. האוחז ביד איז די בעסטע תּפילה. לעבן מיר איז אויסגעוואקסן אַ ייד מיט אַ יינגל פון אַ יאָר דרייצן. דער ייד האָט זיך אָנגערופן:

— בהן שלי, ער רעדט ווי אַן אַצלניק.

— נו, אַז אַן אַצלניק, איז וואָס?

— גאָרנישט. עס געפעלט מיר דווקא, וואָס איר האָט געזאָגט. הלוואי וואָלטן מיר זיך געמאַכט טויב אויף אַן אויער, ווען זיי האָבן געוואָלט דעם שלום (וואפּנשטילשטאַנד) און פאַרנומען ירושלים.

נאָך עטלעכע יידן זענען צוגעקומען. דער זעלנער. האָט זיך אָנגערופן:

— יידן, דאָ טאָר מען נישט שטיין. מילא, עמעצער קומט אַ קוק טון, בין

איך נישט קיין גולן, אָבער גאַנצע מנינים יידן? צענייט זיך.

דער ייד מיטן יינגעלע האָט מיך פאַראינטערעסירט. איך האָב אים גע- פרעגט צי מעג איך מיט אים אַביסל שפּאַצירן.

— אדרבה, פארוואָס נישט?

דער ייד האָט געטראָגן אַ לאַנגע פיינע באָרד מיט נישקשהדיקע פאות, און איז געווען אָנגעטון קורץ. איך האָב אים געפרעגט:

— קאָנטיק, אַז איר זענט אַ פרומער ייד, איז ווי האַלט איר עס פון די אצלניקעס? ביי אונדז אין אמעריקע האַלט מען זיי פאַר טעראָריסטן, הורגי-נפשות.

— וואָס מ'זאָגט ביי אייך איז נאָך ווייניק. אָבער איך זאָג אייך, אַז ביי זיי זענען אַלע יידן טייער. ביי די מאפאמניקעס, אָדער אפילו ביי די מאפייני-קעס זענען די פרומע יידן ווילדע, נישט בעסער פון די אראַבער. איך האָב זיך מיט אים פונאַנערגערעט. ער האָט פאַר מיר צעלייגט זיינע מחשבותן אויף יידן אין ישראל:

— יא, איך בין אַן אַלטער תושב. פארוואָס איך רעד יידיש? אַ ייד רעדט יידיש און קאָן עברית. דאָס יינגל גייט אין ישיבה. צי דאָס יינגל פילט זיך מאַדנע צווישן חברה וואָס גייט אָן פאות? פארוואָס זאָל ער זיך פילן מאַדנע? זיי גייען דאָך אויך אין פיאות, נאָר פון פאַרט. מיט וואָס איז אַ טשובטשיק פון פאַרנט שענער פון פיאות ביי די זייטן?

— וואָס לערנט ער אין ישיבה? גמרא. אין דעם בית-ספר פריער איז ער דורכגעגאַנגען נביאים ראשונים, נביאים אחרונים, זיך אויסגעלערנט שרייבן און רעכענען ביז תשבורת. איצט לערנט ער גמרא. ניין, ער פאַרטייטשט נישט אויף עברית. גמרא לערנט מען אויף יידיש. גמרא לערנען אויף עברית איז פונקט ווי לערנען גמרא אָן אַ ניגון.

— וואָס וועט זיין דער תכלית פון מיין יינגל? די שאַלה האָב איך גע-הערט פרעגן עטלעכע מאָל און איך פאַרשטיי זי לחלוטין נישט. איך פרעג אייך, מיט וואָס איז אונדזער חינוך אַנדערש פון זייער חינוך אין בית-ספר הכללי? זיי לערנען דאָך אויך שרייבן, לייענען, נביאים ראשונים און אחרונים און חשבונען. נאָר וואָס זשע? זיי לערנען היסטאָריע דערצו. וואָס איז היסטאָריע? אויסטייטשן מקורות. אַ יינגל, וואָס קאָן תנ"ך, די אנדות פון תלמוד און מדרש קאָן די מקורות. די אויסטייטשונגען זענען מיר זיי מוחל. שפעטערדיקע געשיכ-טע? ער וועט לייענען אַנדערע מקורות, איך האָף, אפילו שאַלות ותשובות.

— געאָגראַפיע? וויפיל געדענקט דער דורכשניטלעכער מענטש פון זיין געאָגראַפיע? אַ מאַפע וועט ער קענען לייענען. אויך אַ תורה!

— שפראַכן? וויפיל אמעריקאנער קאָנען אַויסער ענגליש אַן אַנדער שפראַך? נאָר וואָס זשע? מ'לערנט נאָך שאַלאַמויזן? כרי דער קאָפּ זאָל זיך

אויסשארפן, כדי דאָס יינגל זאָל דערנאָך טויגן צו פאַרדינען חיונה? נו, תורה שאַרפט דעם קאַפּ. פאַרשטייט זיך, די וואָס ווילן ווערן פּקידים (רעגירונגס-באַמטע), אָדער די וואָס ווילן זיך לערנען אַ פּראָפּעסיע דאַרפן לערנען חכמות חיצוניות. אָבער פאַר אונדז, פּראָסטע יידן, איז די תורה גענוג.

— אונדזערע קינדער קאָנען עברית און יידיש, חשבונען און שרייבן, און טאַקע אַ היפש ביסל תורה. דערצו האָבן זיי אמונה, וואָס שטאַרקט און קרעפּ-טיקט זיי אין אַן עת-צרה. אונדזערס אַ קינד ווערט אַ בעל-מלאכה, אָדער גייט אין אַ קיבוץ, אַניט אין אַ מושב עובדים און... בלייבט אַ פרומער ייד.

— פאַרשטייט זיך, פאַר אייך, יידן אין אַמעריקע, איז שווער אַזוי מחנך צו זיין אייערע קינדער. איר לעבט דאָך צווישן גוים און ציט חיונה פון זיי. מוזט איר טיילווייז זיין ווי זיי, לערנען זייער לשון און זייערע חכמות. איר אַרבעט דאָך מיט זיי, האַנדלט און וואַנדלט מיט זיי. אָבער מיר דאָ, אין יש-ראל, זענען דאָך אין אַ יידישער מדינה, און לעבן צווישן יידן, קאָנען מיר האָבן אונדזער אייגענעם וועג אין חינוך.

ס'איז געוואָרן שפּעטלעך. דער ייד איז אַוועק דאַוונען מנחה, און איד בין אַוועק אין האַטעל. ס'איז נאָך געווען ליכטיק, אָבער די שילדן אויף די קינעמאַטאָגראַפן זענען שוין געווען אַנגעצונדן. לעבן טעאַטער, וווּ מען האָט גע-וויון „טאַרזאַן און די קאַרליקלעך“, איז געווען שוואַרץ פון קינדער, וואָס האָבן פאַרטייטשט יעדע פּאָטאָגראַפיע אויף די אַפישעס אויף אַ קלינגענדיקן העברעאיש.

דער הויפט זאָל פון האַטעל איז געווען געפאַקט מיט מענער און פרויען עלעגאַנט אַנגעטון. זיי זענען געזעסן אַרום קליינע טישלעך און געטרונקען „פיוו אַ'קלאַק טיי“, געפלירטעוועט און געפליודערט אויף אַלע לשונות פון דער וועלט, אָבער איבערהויפט אויף העברעאיש.

איך בין אַרויס אין דרויסן. פון בית-מדרש פון פרומען לערער-סעמינאַר האָט זיך דערטראָגן דער ניגון פון שבת-דיקער מנחה.

איך בין אַריין אין אַ קאַפּע עפעס וואָס צו עסן. איך האָב זיך דערמאַנט, אַז איך האָב אַ גאַנצן טאָג נישט געגעסן. דאָס עסן איז געווען געשמאַק, די קאַווע גוט, און אַ סטרונע-אַרקעסטער האָט געשפילט שטילע מוזיק. אַ גרופּע יינגלעך איז אַריין מיט אַ טומל און געפילדער. בלייבן דאָ? ניין, ס'איז דאָ נישט גענוג לעבעדיק. ס'איז אַן אמתער מושב-רוקנים. זיי ווילן דזשען, סווינג.

אפשר וועלן זיי ערגעץ געפינען אַ קאַפעליע, וואָס וועט שפילן אַ רומבאַ. איך האָב זיך אומגעקערט אין האַטעל. מיין פרוי און טאָכטער האָבן שוין געדאַרפט קומען פון זייער „טיול“. יאָ, זיי זענען שוין געקומען. איך בין אַרויף

אין אונדזער צימער זיך אָפצורוען. פון די אָפענע פענצטער פון דעם לערער־
 סעמינאַר האָט זיך געטראָגן דער ניגון פון מלווה-מלכה. דורך די פענצטער
 פון האָטעל האָט מען געקאָנט זען צוויי סינעמא טעאַטערן. ערגעץ ווייט האָבן
 געפינקלט די פייערן פון אלט־ירושלים. צו רעכטס האָט מען געקאָנט זען דעם
 אָנהויב פון מאה שערים. אונטן אין גאס, גלייך אנטקעגן דעם האָטעל, האָט
 עמעצער נאָר וואָס אָנגעקלעפט אַ גרויסן פּלאַקאַט, וואָס האָט אַנאַנסירט אַן
 אָונט מיט דער באַטייליקונג פון די גדולים פון אוניווערזיטעט.
 אויף מאָרגן האָב איך פאַרלאָזט ירושלים.

א מיליטערישער פאראד און אן הוברת

אין דעם טאָג פון מיליטערישן פאראד בין איך אָנגעקומען פון ירושלים קיין תל־אביב אַרום צוויי אַזויגער נאָך מיטיק. איך בין צוגעגאַנגען נעמען אַן אויטאָבוס קיין רעננה. דער אויטאָבוס, וואָס איז אַלע מאָל געפאַקט, און לאָזט נאָך איבער פאַסאָזשירן, ווייל ער קאָן אַלעמען נישט אַרײַנגעמען, איז געווען אינגאַנצן לײדיק. נאָר איין אַלטע פרוי איז געזעסן אויף דער לעצטער באַנק. דער אָנטרייבער, וואָס האָט שוין מיך גוט געקאָנט, ווייל אָפט בין איך מיט אים געפאָרן קיין רעננה, האָט מיך אָנגעקוקט פאַרווונדערט:

— איצט פאָרט איר גאָר אָפּ פון תל־אביב? פון אַלע עקן לאַנד קומט מען אָן אָנצוקוקן אונדזער מיליטערישן פאראד און איר פאָרט צוריק קיין רעננה, צוויי שעה איידער דער פאראד הייבט זיך אָן?

איך האָב אים געענטפערט קורץ:

— איך האָב נישט ליב קיין מיליטערישע פאראדן.

דער אויטאָבוס איז שוין אַרויסגעפאָרן פון דער סטאַנציע, דער אָנטרייב־בער האָט געדרייט דאָס רעדל און גערעדט צו מיר:

— איר זענט אַ מאָדנער אַמעריקאַנער טוריסט. אַלע אייערע טוריסטן לויפן דאָך זען אונדזער גרויסקייט און שטאַרקייט און איר טוט זיך אַ זאָג: — איר האָט נישט ליב קיין מיליטערישע פאראדן! איר פאַרגעסט ר' יוד, איין זאך: דאָס איך דאָך אַ יידישער מיליטערישער פאראד. אַמאָל זענען אונדז דזערע פאראדן באַשטאַנען פון אַרויסגיין בנערינו ובזנינו — אַלט און יונג, מקבל פנים זיין אַ שררה מיט ברויט און זאַלץ און אַ ספר תורה. דער גוי האָט

געוויסט און פארשטאנען די קאפוליער אָנצוהערעניש: אין דער תורה שטייט דאָך „לא תרצח“, דו זאָלסט נישט מאַרדן. האָט דער גוי געקוקט מיט עקל אויף אונדז: — יידעלעך, שוואַכניקע, פחדנים, ציטערן פאַר אַביסל בלוט. שוין צייט מיר זאָלן זיי ווייזן אז מיר קאָנען אויך די מלאכה. זאָלן זיי קריגן דרך-אריז פאַר אונדז.

די אַלטע פרוי האָט געדרעמלט אויף דער לעצטער באַנט פון אויטאָבוס. איך בין געזעסן נאָענט צום אָנטרייבער און איך האָב אים געענטפערט:

— מיין טאטע פלעגט זאָגן, אז א ייד קאָן טון אַלץ וואָס א גוי קאָן טון און נאָך עפעס. אויך א חכמה — הרגענען מענטשן! אָבער לערנען א שטיקל חומש מיט רש"י קאָן קיין גוי נישט. איך בין נאָך אַלץ אַן אַלטמאָדישער ייד, וואָס גלויבט, אז לא בחיל ולא בכוח כי אם ברוחי אמר אדני צבאות: נישט מיט זעלנער און נישט מיט מאַכט, נאָר מיט מיין גייסט, זאָגט גאָט פון צבאות. ער האָט מיר געענטפערט מיט ריגזה:

— וואָס האָט איר צו טון מיט פסוקים? איר זענט דאָך לויט אייער הילוך קיין פרומער ייד; זאָלן די רבנים זיך ברעכן די קעפ אויסצוטייטשן פסוקים. איך מיין אז מיר זענען גענוג געשטאַרבן מיט פסוקים אין מויל, בעסער שוויז צו לעבן מיט א ביקס אין האַנט.

— איך האָב פיינט יוונים, — האָב איך געענטפערט טראָציק, — א יוון איז אַ פאַרקליידטער מערדער. עס פאַסט נישט פאַר יידן צו גרויסן זיך מיט זעלנער!

ער האָט אָפגעשטעלט מיט כעס דעם אויטאָבוס. די אַלטע פרוי האָט זיך אויפגעכאַפט פון טרייסל און געפרעגט צעשראַקן::

— וואָס האָט דאָ פאַסירט?

ער האָט זיך ווידער געלאָזט אין וועג און אָנגעהויבן רעדן מיט אמתן פאַר-דראָס, און אויסגעלאָזט זיין גאַנץ ביטער האַרץ צו מיר:

— איך פיר אייך שוין וואָכן הין און צוריק, פון רעננה קיין תל-אביב און פון תל-אביב קיין רעננה און איך האָב זיך גענוג אָנגעהערט מיט אייערע רייד. זעלטן רעדט איר צו דער זאָך. אַלעמאָל רייסט איר פאַסן פון אונדז און איר דערגייט אונדז די יאָרן. פאַר באַגאַנגענע זינד און נישט באַגאַנגענע זינד. אייער רע היינטיקע רייד זענען גלאַט נאַרישקייטן. קאָן זיין, אז גויאישע סאָלדאַטן זע-ען פאַרקליידטע מערדער, אָבער אונדזערע סאָלדאַטן האָבן געראַטעוועט דעם ישוב! וואָס מיינט איר, מען האָט געקאָנט באַקעמפן די אראַבער און ענגלענ-דער מיט פסוקים? און אייערע פאַראייניקטע פעלקער אין לייק סוקסעס און אייער צאַצקעדיקע אַמעריקע? זיי פאַרשטייען איין שפראַך — די פויסט! מיר

האָבן געשלאָגן צוריק און מירן נאָך שלאָגן. געבענטשט זאָל זיין די האַנט וואָס צילט און טרעפט! פאַרקליידטע מערדער — האָט ער געזויט די ווערטער צווישן די ציין — מען טאָר אזוי נישט רעדן. א יידישער סאָלדאַט דאָ אין לאַנד אין אַ העלד!

איך האָב אַ זיפּז געטון:

— נו, וואָס זאָל איך טון, אז איך האָב פאַרט פיינט זעלנער און איך זע נישט קיין שיינקייט אין מיליטערישע פאַראַדן און איך קאָן זיי נישט פאַרטראַגן. מילא, אז מען מוז קעמפן, קעמפט מען. ס'איז דאָך נישטאָ קיין ברירה. ס'איז קיין ניים נישט פאַר יידן צו שטעלן זיך קעגן שונאים. אין גלות האָבן מיר אויך געקעמפט ווען מען האָט געדאַרפט. איין ביישפּיל איז טולטשין. אָבער זיך גרויסן מיט ביקסן און זעלנער און מאַכן פאַראַדן דערפון? — דאָס איז נישט יידישעלעך!

— קיין לייט וועט שוין פון אויך נישט זיין, — האָט ער אַ מאַך געטון מיט דער האַנט. — איר זענט אַ גלות־ייד, אַן עבד כנעני, אַ געבוירענער קנעכט.

איך בין אים נישט געבליבן שולדיק קיין ענטפער:

— איר זענט דאָך אויך פון גלות. לויט אייער יידיש זענט איר אַ אוקראַ-אינער. פונדעסטוועגן רעדט איר ווי אַן אמתער אויסגעלייזטער ייד, — ווי אַ דריטער דור ישראל־!

ער האָט האַסטיק געטריבן דעם אויטאָבוס און נישט קוקנדיק אין מיין זייט, גערעדט:

— איך ווייס נאָר איין זאך, ווען מיר וואָלטן געפאַלגט אזעלכע יידן ווי איר, וואָלטן מיר נישט געקאָנט בויען דאָס לאַנד און אַוודאי און אַוודאי נישט איינגעמען עס. מיר וואָלטן אויסגעקוילעט געוואָרן פון די אַראַבער. איך בין שוין אַן אויטאָבוס־נהג (אָנטרייבער) פערצן יאָר און ערשט אין דעם לעצטן יאָר בין איך זיכער, אז ווען איך גיי אוועק אין דער פרי צו דער אַרבעט, וועל איך אין אַוונט צוריקומען אַהיים אַ לעבעדיקער. פריער האָב איך יעדן טאָג, ווען איך האָב פאַרלאָזט מיין ווייב און קינדער, זיך געזעגנט מיט זיי אין דער שטיף. איז וואָס טויגן מיר אַלע חקירות? מיר וועלן בויען אונדזער לאַנד. וועט מען אונדז לאָזן בויען פרידלעך, איז מה טוב. אַנישט וועלן מיר זיך שלאָגן. מיר וועלן נישט זיין כצאן לטבח; גענוג אונדז געקוילעט ווי שאָף און גענוג דערנאָך זיך באַקלאָגט אין דאַוונען צום רבנו של עולם. און איך זאָג אייך: נישט נאָר וועלן מיר זיך שטעלן אַנטסקעגן, מיר וועלן זיין די אָנפאַלער — אָבער אַלץ צו פאַר-היטן אַן אומגליק.

ער האָט אַפנים געוואַרט אויף מיין ענטפער, אָבער איך האָב געשוויגן. האָט ער ווייטער גערעדט:

— אז ס'איז ביי מיר נישט קיין פריווילעגיע צו זיין אן אתה בחרתנוניק, צו זיין אויסדערוויילט אויסגעקוילעט צו ווערן. איך האלט, אז מיר דארפן פאך ראדירן מיט טאנקן, מיט עראפלאנען, מיט הארמאטן און הכל בכל מכל פלעקל. זאלן זיי זען און מורא האבן.

ווען איך האב אים אלץ נישט געענטפערט, האָט ער גערעדט שוין מיט רוגזה:

— דאָס טוען מיר נישט בלויז פאר זיך, נאָר אויך פאר אלע יידן. מיר בויען אפילו פאר אייך אויך, איר זאָלט האָבן ווהיין צו קומען אין אן עת צרה. איר נארט זיך. אויך ביי אייך אין אמעריקע וועט קומען צו אן אומגליק. איך זאָג אייך, אז גלות האָט זיין לאַגיק.

דעם איבעריקן שטח פון דער רייזע זענען מיר געפאָרן שווייגנדיק. ס'איז אָבער אינטערעסאָנט, אז ווען ער האָט מיך אַראָפגעלאָזן אין רעננה, האָט ער מיר געגעבן די האַנט, אַ שמיכל געטון און געזאָגט:

— זייט נישט ברוגז אויף מיינע בייזע און שאַרפע רייד. איר זענט אַ טייערער ייד, נאָר אייך פעלט דער הוש פון אַ נאָרמאלן בירגער פון אַ נאָרמאַל פאָלט. איר האָט די אומלאַגנישקייט פון אַ גלות-ייד.

איך האָב אים געדריקט זיין האַנט און געענטפערט:

— ביי מיר איז נאָך מדינת ישראל אלץ יידן-לאַנד, ארץ ישראל, און צו יידן-לאַנד מעג מען האָבן טענות, ווען איך וועל שוין קיין טענות נישט האָבן צו אייך וועט עס נישט טויגן. דעמאָלט וועלן מיר זיין צו ווייט געשיידן.

— דאָס איז אמת. — האָט ער מיר געענטפערט, — אַ ייד דאַרף אלעמאָל שטרעבן צו שלמות. עס דאַרפן זיין יידן, וואָס האָבן טענות און תביעות. מיר ווערן אַמאָל אין כעס, אָבער נעמט זיך נישט צום האַרצן. מיר ווערן אין כעס, ווייל מיר ווילן אויך נישט ווערן אויס יידן. איר מיינט אז מיר אליין זענען מסכים מיט זיך הונדערט פראָצענט? שלום!

ער איז אָפגעפאָרן.

איבער אַ וואָך צייט האָבן אלע צייטונגען גערופן דעם עולם אין מדינת ישראל צו קומען אויף אַ ביאָליק-הזכרה, וואָס וועט אָפגעהאלטן ווערן אין בית ביאָליק אין טאָג פון זיין יאָרצייט. די הזכרה וועט דורכגעפירט ווערן מיט דער מיטוויקונג פון די קארפּן-קעפּ פון דער העברעאישער ליטעראַטור אַריינרעכענענדיק יעקב פיכמאַן, אָשר באַראש און י. ד. בערקאוויטש.

מיין פרוי, טאָכטערל און איך זענען געקומען אין צייט, פינה אזויגער

פארנאכט. מיר האָבן געוואַרט אַ האַלבע שעה ביז מען האָט געפֿנט די טיר פֿון הויז. אַרום האַלב נאָך זעקס אזויגער זענען געווען אין זאָל פֿערציק מענטשן. מען האָט אָנגעהויבן די הזכרה. זיבן אזויגער האָבן איך איבערגעציילט צוויי און פֿופֿציק מענטשן, וואָס העכער האַלב זענען געווען אמעריקאנער טוריסטן. יאָ, נאָר צום סוף איז געקומען שור, דער בילדונגס-מיניסטער. אַרום און אַרום זענען געווען אויף דער הזכרה דריי און פֿופֿציק מענטשן, אַריינגערעכנט מיין דרייצן-יאָריקע טאָכטער און נאָך צוויי קינדער.

ס'איז געווען זייער אַ נודנער און נישט געלונגענער פֿראַגראַם. אַ יונגער שרייבער האָט געלייענט אַ לאַנגע, צעצויגענע אָפּשאַצונג וועגן ביאַליקן. דער רעפֿראַט האָט געדויערט איבער אַ שעה און דער שרייבער האָט איבערגעקייטעט אַלע שאַבלאָנען, וואָס מען האָט ווען עס איז נאָר געזאָגט וועגן ביאַליקן. דערנאָך האָט יעקב פֿיכמאַן געלייענט ביאַליקס אַ ליד. ער האָט געלייענט זייער שטיל, קוים וואָס מען האָט געקאָנט אויפֿכאַפֿן די ווערטער. צו לעצט האָט אָשר באַראַש געלייענט עפעס אַ טיף פֿאַטריאָטישן מאַמר, וואָס ער האָט אויפֿגעזוכט אין ביאַליקס כתֿבים. דער מאַמר איז גאַרנישט געווען כאַראַקטעריסטיש פֿאַר ביאַליקן נאָך דער הזכרה זענען געציילטע מענטשן געגאַנגען צו ביאַליקס קבר, וואָס גע- פינט זיך נישט זויט פֿון דעם ביאַליק-הויז.

איך בין געפֿאַרן צוריק קיין רעננה מיט מיין באַקאַנטן אויטאָבוס-אָנאָטריי- בער, נהג. ער האָט זיך מיט מיר באַגריסט:

— נו, געווען צו ביאַליקס הזכרה? —

— פֿון וואַנען ווייסט איר עס? — האָבן איך אים געפֿרעגט.

— איך בין זיך משער, — האָט ער געשמייכלט, — אַז אַ ייד ווי איר וועט

נישט פֿאַרפֿעלן ביאַליקס יאַרצייט. קיין גרויסער עולם איז מסתמא נישט געווען.

— נו, איר האָט געטראַפֿן, אָבער איר זענט דאָך דאָרט נישט געווען, —

האָבן איך זיך געוונדערט, — איז פֿון וואַנען ווייסט איר, אַז עס זענען דאָרט געווען געציילטע מענטשן?

— איך קאָן אונדזער ישוב, — האָט ער געזאָגט מיט פֿאַרדרוס. — זעט

איר, וועגן דעם מענט איר זיך בייזערן און האָבן טענות צו אונדז. איר מעגט שרייבן וועגן דעם ענין מיט רוגזה.

— פֿון וואַנען ווייסט איר, אַז איך וועל שרייבן? — האָבן איך אים גע-

פֿרעגט.

— אַ שרייבער, וואָס באַזוכט ארץ ישראל, שרייבט אַ בוך. איר וועט אַוודאי

שרייבן אַ בוך, איר וועט מסתמא האָבן צו אונדז גענוג טענות. איצטיקע טענה וועט זיין אַ גערעכטע. ס'איז טאַקע נישט שוין און נישט רעכט, אַז אַ מיליטע-

רישער פאראד זאל פארכאפן דעם גאנצן ישוב, און צו ביאליקס הזכרה זאלן קו-
מען מנינים בלויז. דרייט אונדז אן א אויער. אָבער אָן רחמנות! זאל אונדז דאָס
פנים פלאמען.

— איך וועל מסתמא אייך צוליב טון, — האָב איך געענטפערט שפּאַסיק.
ווען איך בין צוריקגעקומען קיין ניריאָרק, האָב איך געלייענט אַ קאַרעס-
פּאַנדעניז אין אַ העברעאישער צייטשריפט וועגן ביאליקס הזכרה. דער שרייבער
האָט באַשריבן ווי ווונדערבאר די הזכרה איז דורכגעפירט געוואָרן. דער זאל איז
געווען געפּאַקט און דער עולם איז געווען פּאַרגאַפּט. אינגאַנצן קיין ליגן איז עס
נישט געווען. דער קליינער זאל האָט מער ווי פּופּציק מענטשן נישט געקאַנט
אַריינגעמען. דאָס וואָס די וועראַנדע איז געווען ליידיק, דאָס איז דער קאַרעס-
פּאַנדענט נישט מחוייב צו דערציילן. און דאָס פּראָגראַם איז דאָך אַ געשמאַק-
זאך.

ד"ר הערצל אין זיין אויסגעטרוימט לאנד

ווען מען האָט געבראַכט דעם אַרון מיט די ביינער פֿון ד"ר הערצל קיין מדינת ישראל, האָט מען זיך אָפּגעשטעלט מיטן אַרון אין תּל־אביב, צו געבן דעם עולם די געלעגנהייט אָפּצוגעבן כבוד דעם גרינדער פֿון פּאָליטישן ציוניזם אין פּאַראַויסזאָגער פֿון גאָלד אין אונדזער צייט. דער ישוב איז באמת באַגייסטערט געוואָרן פֿון דעם געראַנג צו ברענגען די ביינער פֿון הערצל קיין מדינת ישראל. דאָס פּאָלק האָט געזען אין דעם אַ באַשטעטיקונג פֿון אמתער גאָלד. די רעגירונג האָט אָבער פּאַרשטאַנען, אַז נישט אַלע יידן קאָנען קומען קיין ירושלים צו דער קבורה (וועלן, האָבן אַלע געוואָלט פּאַרן), האָט זי באַשטימט צו האַלטן דעם ארון אַ נאַכט אין תּל־אביב. די שטאַט פּאַרמאַנט אַ פּערטל מיליאָן יידן, מער ווי אַ פּערטל פֿון ישוב; אַ הויז דעם איז קיין תּל־אביב גרינגער צוצוקומען פֿון גליל און עמק הירדן. צולאָזן צום אַרון אַלעמען אויף איין מאָל איז נישט פּראַקטיש, איז עמיצער געפּאָלן אויף אַ גוטן פּלאַן: מען האָט צעטיילט תּל־אביב אויף פיר דיסטריקטן. פּאַר יעדן טייל פֿון שטאַט האָט מען באַשטימט צוויי שעה. אַזוי אַז פֿון אַכט פּאַרנאַכט ביז פיר פּאַרטאַג וועט די גאַנצע שטאַט קאָנען קומען און אַנקוקן דעם אַרון אָן שטופּעניש און אָן געפּאַר.

מיר זענען אין יענעם טאָג אָפּגעפּאַרן פֿון רעננה צו אונדזערע קרובים קיין תּל־אביב. מיר האָבן דאָרט אַראַנזשירט צו נעכטיקן און אין אַזוינט אַנקוקן הערצלס אַרון. דער טייל פֿון שטאַט ווי מיין קרוב האָט געווינט, האָט געקאַנט אַנקוקן דעם אַרון פֿון צוועלף אַזייגער ביינאַכט ביז צוויי, האָבן מיר געהאַט אַ פּרייען אַוונט. אויף יענעם אַוונט האָט די הבימה אַנאַנסירט, אַז זי וועט שפּילן

די דראמע „בערבות הנגב“ — אין די וויסטענישן פון נגב. האָבן מיר באַשטימט צו גיין אין טעאָטער.

בייטאָג בין איך געגאָנגען קויפן בילעטן. איך בין געפאָרן אַ גאַנץ היפשע צייט מיטן אויטאָבוס. איך האָב זיך געוונדערט, וואָס דער טעאָטער געפינט זיך נישט אין געשעפט־צענטער. שפעטער האָב איך אויסגעפונען, אז עס שאַדט נישט דעם טעאָטער.

איך בין אַראָפגעשטיגן אויף אַ שיינעם, שטילן סקווער, אַרומגערינגלט מיט שטילע, נישט קיין געשעפט־גאַסן. אַרומגערינגלט מיט ביימער, איז גע־שטאַנען אַ פראַכטפולער בנין רונד געבויט. צענדליקער טרעפּ האָבן מיך אַרייַנגעפירט צום בילעטן־ביוראָ. איך בין געבליבן שטיין אויף אַ ברייטער פּלאַט־פּאַרמע, וואָס האָט אַראָפגעקוקט אויף דעם רחבות־דיקן סקווער. ווען עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן קולטור־ענינים אין מדינת ישראל, האָב איך זיך אויסגע־לערנט נישט צו ווערן צו איבעראַשט. אַט האָט אַזאַ קליין שטעטל ווי רעננה צוויי ביכער־געשעפטן. איין ביכער־געשעפט האָט געהאַנדלט מיט צייטונגען, זשורנאַלן און לייכטער ליטעראַטור און דאָס אַנדערע ביכער־געשעפט האָט זיך ספּעציאַליזירט אויף סאַלידע ביכער. אין תּל־אביב, וואָלט איך געשווירן, גע־פינען זיך פּראָפּאַרציאָנעל, מער ביכער־געשעפטן ווי באַרם (שענקו) אין ניר יאָרק. דאָך האָט מיך דער ווונדערבאַרער בנין פון דער הכימה אימפּאַנירט. עס באַווייזט אַז דער ישוב פאַרשטייט, אַז מדינת ישראל איז נישט גלאַט אַ מלוכה לע פון אַ באַלקאַניש פּאַלקעלע, אָן טראַדיציע און אָן געשיכטע. ס'איז אַ יודי־שער ישוב, וואָס טראַגט דעם יאָך פון אַ דריי טויזנט יאָריקער קולטור־לער ירו־שה, און קולטור איז אַ טייל פון ישובס לעבן, אַט ווי דער טראַקטאָר און די ביסקס.

איך בין צוגעגאָנגען צום בילעטן־פענצטערל. איך האָב גערעדט יידיש צו דער פּאַרקויפּערין:

— גיט מיר גוטע בילעטן, אין צענטער, נישט ווייט פון דער בינע. מיין משפּחה איז אַביסל שטומפיק אויף דער עברי, איבערהויפּט ווען עס קומט צו העברעאיש מיט דער ספרדישער הברה־אויסשפּראַך.

זי האָט אַ שמייכל געטון: — איך האָב פאַר אייך אַזעלכע בילעטן.

— וואָס לאַכט איר פון מיר? — האָב איך איר געפרעגט.

— חלילה, איך לאַך נישט, — האָט זי געענטפערט, — אָבער איך האָב שוין געהערט דעם פּזמון היפשע עטלעכע מאָל. איך האָב עס געהערט אין מאָס־קווע, דערנאָך אין כל תּפוצות ישראל, און איבערהויפּט אין ניר־יאָרק. אין טור־ריסטן־סעזאָן הער איך דאָ, אין תּל־אביב, אויך די זעלכע פּראַגע. איך וויל דער־לעבן די צייט, ווען אַלע יידן וועלן קאָנען עברית.

איך האָב זייער געוואָלט פאַרפירן מיט איר אַ געשפרעך, אָבער הינטער מיר איז געשטאַנען אַ לאַנגע שורה פון בילעטן־קויפער.

די דראַמע „אין די וויסטענישן פון נגב“, האָב איך פריער געלייענט. דער סוּזשעט איז אַן אַלטער. שוין מיט אַ צוואַנציק יאָר צוריק האָב איך ענלעכעס געלייענט אויף ענגליש; נעמלעך: דער קאָמענדאַנט דאַרף שיקן עמעצן אויף אַ זייער סכּנותדיקער שליחות. דער פּאַסיקסטער פאַר דער שליחות איז זיין אייני-ציקער זון. פאַרשטייט זיך אַז דער זון ווערט געהרגעט און דער קאָמענדאַנט ווייזט אַרויס זיין פאַטריאַטיזם מיט זיין סטאַאישער האַלטונג.

אַרום דעם סקאַרבאָוו סוּזשעט האָט דער מחבר געבויט די דראַמע. אָבער דער הינטערגרונט, די מיליע איז געווען אַן עכט ישראלדיקע, און לייענען, לייענט זיך די דראַמע נישט שלעכט. נתפעל צו ווערן איז נישטאָ פון וואָס, נאָר ביים ישוב האָט די דראַמע אויסגענומען. בעסער געזאָגט: „אין די וויסטענישן פון נגב“ האָט אָנגערײסן גרויס. איבערהויפּט זענען די יידן פון ישראל נתפעל גע-וואָרן, וואָס די יונגע העלדן אין דער דראַמע האָבן גערעדט אַ העברעאישן סלענג. אויך האָט איין זעלנער אין דער דראַמע גערעדט כמעט אויסשליסלעך יידיש. אזוי איז די פאַרשטעלונג געווען די סענסאַציע פון ישוב און פאַרשטייט זיך, אַז איך האָב נישט געוואָלט פאַרפעלן די געלעגנהייט צו זען אַ טריאומף פון דער הבימה.

דער טעאַטער איז געווען געפאַקט. עס איז געווען אַ מיטנוואַך און נישט קיין בענעפיט און אין טעאַטער האָט מען נישט געקאָנט קיין שפּילקע אַרייַן-קוועטשן. דאָס שפּילן איז געווען פּראַכטפול. איבערהויפּט האָט זיך געוואָרפן אין די אויגן, וואָס די ראָלן פון די יונגע כאַראַקטערן האָבן טאַקע געשפּילט יונגע אַקטיאָרן. ס'איז געווען אַ פּרייד צו זען אַזויפיל יונגט אויף דער בינע און אין טעאַטער. אָבער די דריי זאַכן, וואָס האָבן אויך מיר געווירקט, זענען געווען: דער עולם, דער אַקטיאָר, וואָס האָט גערעדט יידיש, און אַ פּרייטיק־צורנאַכט סצענע.

דער עולם האָט מיר געגעבן דעם שליסל צו פאַרשטיין פאַרוואָס דער ישוב איז אזוי פאַרקאָכט אין דער דראַמע. דער גרעסטער טייל פון די באַזוכער אין באַשטאַנען פון מענטשן, וואָס האָבן דורכגעלעבט די גאַנצע מלחמה־טראַגעדיע. חוץ די גרויסע צאָל זעלנער אין טעאַטער, זענען אויך געווען אַ סך טאַטעס און מאַמעס, וואָס האָבן פאַרלוירן קינדער אין די שלאַכטן. אין אונדזער ריי זענען געזעסן אַזעלכע דריי פאַרלעך. קאַנטיק אַז די פאַרלוסטן אין דער מלחמה זענען געווען שרעקלעכע, מען האָט דאָך אַפילו ביז איצט אָפּציעל נישט פאַרעפנט-לעכט די פאַרלוסטן. האַרט נעבן אונדז איז געזעסן אַ פרוי און האָט געבליפעט

שטיל און איינגעהאלטן. מען האָט ממש געקאָנט פּיזיש אָנטאַפּן דעם ציטער אין טעאַטער ביי יעדער סכּנותדיקער סצענע. אויף דער בינע האָט מען געשפּילט טעאַטער, גוט געשפּילט! און אויף די בענקלעך האָט דער עולם איבערגעלעבט די גרוילן אויף אַן אמתן. דאָס האָט געמאַכט פּון דער פּאַרשטעלונג נישט קיין שפּיל נאָר אַ דראַמאַטישע ווירקלעכקייט.

דער אַקטיאָר וואָס האָט גערעדט יידיש מיט אַ געמיש פּון שלעכטן העב-רעאיש האָט פּאַרנעשטעלט אַ גח"ל (נאכאל) אַ סאָלדאַט פּון גלות מאָבילי-זאַציע — גיוס-הויך-לאַרץ. ווען ער האָט גערעדט יידיש האָט דאָס טעאַטער זוי אויפגעציטערט. איך האָב געהאַט אַ טאָפּלטן געפּיל: אַ טייל פּון עולם האָט אויפגעלעבט ווען ער האָט דערהערט מיטאַמאָל אַזעלכע נאָענטע, היימישע, באַ-קאַנטע און נאַטירלעכע קלאַנגען און ווערטער פּון אַן אייגענעם נישט געקינצלטן לשון. אַן אַנדער טייל פּון עולם איז פשוט אַריינגעפאַלן אין התפעלות, וואָס מען רעדט יידיש אויף דער בינע פּון הבימה. איך האָב מיט יאָרן צוריק ביינע-וווינט אַזאַ התפעלות אין ניו-יאָרק, ווען דער סינעמאַ אַקטיאָר דזשיימס סאַנני האָט אַרויסגערעדט אַ פּאַר יידישע ווערטער אויפּן ליוונט. דערווייל האָב איך זיך דערוואַסט פּון הינטער די קוליסן, אַז אין די ערשטע פּאַרשטע-לונגען איז דער גח"ל נישט געמאָלן געוואָרן נישט נאָר ווי אַ נעכעכל, נאָר פשוט ווי אַ פּייגלונג, ווי אַ גלות-ייד דאַרף זיין עַל פּי טעאַריע. אָבער די פּלמחניקעס און די סאַברעס האָבן געמאַכט אַ סקאַנדאַל: — ס'איז אַן אויסגעטראַכטער בילבול אויף יידישע סאָלדאַטן. די גח"ל נישטעס זענען געווען פּונקט אַזעלכע גוטע זעלנערס ווי די סאַברעס. נו, האָבן די אַקטיאָרן געענדערט דעם כאַראַקטער פּון דעם גח"ל נישט. ער איז נאָך אַלץ געבליבן אַ היפש בויסל קאָמיש, איבער-הויפט מיט זיין מישן העברעאיש מיט יידיש, אָבער ער האָט זיך געהאַלטן מור טיק און העלדיש ווי אַלע אַנדערע זעלנער אויף דער בינע.

די פּרייטיק צונאַכט סצענע אין דער געדרוקטער דראַמע איז ווייט פּון צו זיין אַ ספּעקטאַקל. אין בוך שילדערט דער מחבר אַ פּרייטיק צונאַכט אין קי-בוץ אין דער צייט פּון באַלאַגערונג. די מענטשן זענען הונגעריק, אָפּגעריסן און שמוציק. דער קאָמענדאַנט פּון קיבוץ רעדט מיט דער צוקונפּטיקער שוור זיי נער און זיי דערמאָנען זיך וועגן די אַמאָליקע פּרייטיק צו נאַכטן אין קיבוץ ווען ס'איז געווען רואיק אין לאַנד. אַך, ווי גוט עס איז געווען! מען איז געקור מען פּון פעלד און גענומען אַ הייסן שפּריץ און זיך איבערגעמון. מען האָט אָנגעטון געפרעסטע הויזן און אַ פּרישע אויבערהעמד. מען האָט די שיד אָפּ געפּוצט און די האַר פּאַרקעמט. נאָכן שפּריץ איז מען געגאַנגען שפּאַצירן. מען האָט זיך געזעצט נישט געאיילטערהייט צום עסן. די קינדער זענען געזעסן

ארום טיש מיט טאטע מאמע. נאָכן עסן האָט מען געשמועסט אָדער געזען אַ סינעמא בילד. מען האָט זיך דאָך נישט געדאַרפט איילן צו גיין שלאָפן. מאָרגן איז דאָך שבת!

די סצענע, ווי געשילדערט פון מחבר, איז אַן אָפּשפּיגלונג פון די אמתע פּרייטיק צו נאַכטן אין די מערסטע קיבוצים. — נישטאָ אין די אָונטן קיין זכר פון שבתדיקער פייערלעכקייט און צערעמאָניאַל.

אויף דער בינע האָט מען אָפּגעשפּיגלט גאָר אַן אַנדער פּרייטיק צו נאַכט. לויט זייער שפּילן איז אויסגעקומען, אַז מען צינדט ליכט אין קיבוץ, מען גרייט צו אַ ספּעציעלן מאָלצייט און מען זינגט שטיקלעך פון דאַונען. די אַקט טיאָרן האָבן געזונגען אָדער בעסער רעציטירט, מיט אַ ניגון פּין מעביר זיין די סדרה, פּסוקים פון פרשה פּנחס. די פּסוקים זענען געווען אַ סימבאָלישע אָנצור הערעניש אויף די פּאַסירונגען פון שפּעטער. דער הויפט אַקטיאָר האָט געזונגען זים: — וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים — און אין טאָג פון שבת איז מען מקריב צוויי שעפּסעלעך איינאַריקע אָן אַ פעלער — אַ סימבאָלישע אָנצוהערעניש אויף די יונגע קרבנות.

ווייניק פון עולם האָבן געפּילט, אַז אַ ליגן ווערט אָפּגעשפּילט אויף דער בינע, ווייל עס איז געווען גוט טעאָטער. ווען איך האָב באַמערקט צו אַ קיבוץ-ניק, אַז ס'איז נישט אַזוי אין לעבן פון קיבוץ, האָט ער מיר געענטפּערט:

— טעאָטער שטעלט נישט פּאָר אַלעמאָל ווי דאָס לעבן איז, אָפט שיל-דערט עס, ווי עס דאַרף זיין לויט דער לאַגיק פון געשעענישן. פּרייטיק צו נאַכט דאַרף זיין פּרייטיק צו נאַכט ווען ס'איז דאָ האַרץ און גלויב; מיר זוכן, אין אַ סך קיבוצים פרובירט מען עפעס טון. ס'האָט נאָך דערווייל אַ טעם פון רייע קאַרטאָפּל, אָבער עפעס דאַרף געטון ווערן.

די טעאָטער פּאַרשטעלונג האָט אונדז איבערגעלאָזן אין אַ זייער צע-טרייסלעכער שטימונג. מיר האָבן אין זיך איינגעזאָפּט די שרעק און ראַנגלעניש פון ישוב און די פּרייד פון נצחון. מיר זענען געווען אין דעם פּאַסיקן געמיט-צושטאַנד צו גיין זען דר. הערצלס ארון. דאָס אַריבערברענגען הערצלס ביינער איז געווען דער ריכטיקער פינאַל צו דער מלחמה: אַט איז דער זיג. דער קער-פּער פון דעם גאולה-טרוימער ווערט געבראַכט אַהיים נאָך יאָרן און יאָרן וואַל-גערן זיך אין דער פרעמד.

ס'איז געווען אַ היפשער מהלך צו דער כנסת. דערצו האָט מיין פּרוי גע-האַט אַ קראַנקן פּוס, האָבן מיר געזוכט אַ טאַקסי. אָבער אַלע טאַקסים זענען געווען פּאַרנומען. אַ טאַקסי שאַפּער האָט זיך אויף אונדז דערבאַרעמט און אונדז צוגעזאָגט צו קומען צוריק פון דער כנסת און אונדז נעמען אַהין.

מיר זענען געשטאנען אויפן ראָג פון גאס און מיר האָבן געזען ווי אַלע הייזער ליידיקן זיך אויס. מענער, פרויען און קינדער און אַלטע לייט. אַלע ציען זיך צום כנסת. די נאכט איז געווען אַ ליכטיקע, אַ העלע, אַ לבנהדיקע. פון דער ווייטנס האָט זיך געהערט דאָס רוישן פונעם ים און די גאסן זענען שוואַרץ גע-ווען פון מענטשן. אָבער מאָדנע: — מען האָט נישט געהערט קיין טומל און קיין געלעכטער. דער עולם איז געווען ערנסט און שטיל ווי אין אַ רעליגיעזער שטימונג. מיין קרוב האָט צו מיר געזאָגט:

— ס'איז שווער צו באַנעמען, אַז מיר לעבן אין אזא ווונדערבארערער צייט. די שפעטערדיקע דורות וועלן אונדז מקנא זיין. ס'איז נישט צו באַגרייפן מיטן שכל, וואָס עס שפילט זיך אָפּ פאַר אונדזערע אויגן. עס לעבן נאָך מענטשן, וואָס האָבן געקאָנט דר. הערצלען. איר האָט אים נאָך געדאַרפט געדענקען. ווי לאַנג צוריק איז עס געווען? אָבער ס'איז שוין אַן אַנדער וועלט. נישטאָ די שטעטלעך פון פּוילן, ליטע און רייסן. דער טערק איז מער נישט קיין באַלע-באָס דאָ אין לאַנד. די אַראַבער זענען נישט געוואָרן — אַנטרונען. אַ פרויע יידי-שע מדינה מיט אַ כנסת און הערצל קומט צוריק אין אויסגעטריימט! לאַנד.

ער האָט ווייטער גערעדט ווי צו זיך:

— איך געדענק נאָך ווי אין אונדזער פרומען יידישן הויז האָט מען הערצליס נאָמען נישט געטאַרט דערמאָנען, אויף די ליפן נישט אַרויפברענגען. און איצט זיצט אין כנסת דעם רבנס אַן אייניקל און מיין פרומע מאַמע, וואָס איז שוין אַן אַכציקערן, האָט צוגעגרייט באַנדאָזשן פאַר די יידישע זעלנער אין דער צייט פון מלחמה. איך זאָג איך, אַז מיר לעבן אין משיח'ס צייטן. ס'איז אַתחלתא דנאולא, — דער אָנהויב פון דער נאולא. אַנדערש קאָן מען נישט דערקלערן ווי אזוי ס'איז פון דעם שקלים שפיל פון די יינגלעך און מיידלעך אין די שטעטלעך אויסגעוואָקסן אַ יידישע מדינה?

די טאַקסי איז אָנגעקומען. מיר האָבן זיך אַריינגעזעצט אין אָפּגעפאַרן. לאַנג זענען מיר אָבער נישט געפאַרן. אַ מיליטערישער פּאָליציימאַן האָט אונדז אָפּגעשטעלט: — עד כאן, ווייטער קאָן מען נישט פאַרן, די גאסן זענען אָפּ-געצוימט.

מיר זענען אַרויס פון טאַקסי. דער עולם איז געווען געדיכט, אזוי געדיכט, אַז מען האָט געריבן אַן אַססל אין אַן אַססל. אויף יעדער צוואַנציק מעטער איז געשטאנען אַ מיליטערישער פּאָליציימאַן אָנגעטון אין פולער פּאַרמע און געהיט די אָרדענונג. אָבער באמת זענען זיי געווען איבעריק. קיין פּרילעכערע מאַסע מענטשן האָט מען זיך נישט געקאָנט פאַרשטעלן. איך האָב געהאַט דאָס געפיל, אַז דאָס זענען געווען די זעלביקע יידן, וואָס זענען געגאַנגען אזוי פּרום ראש השנה און יום כפור אין שול. אַט אזוי פלעגט זיך אַ לאָז טון דאָס גאַנצע

שטעטל אין די ימים נוראים אין שול אריון, און די הייזער פלעגן בלייבן אויס-
געליידיקטע. נאָר די עופהלעך אין די וויגן זענען געבליבן אין דער היים. נישט
מער, די יידן איצט, וואָס גייען צום כנסת, זענען געווען רואיקערע און שטאַל-
צערע, זיכערע און פריידיקע.

יידן ווי זאָמד ביים ברעג ים! ס'איז ענג, אָבער מען שטופט זיך נישט.
שבת-יום-טובדיקע יידן. מען גייט און מען גייט שטיל און ערנסט. איך האָב
דערפילט אין זיך עפעס אַ מאַדנעם ציטער: אַמאָל האָב איך אַזאַ סצענע געזען,
נאָר עפעס פעלט. מיטאַמאָל האָב איך זיך דערמאָנט: — אָט אזוי האָב איך זיך
פאַרגעשטעלט, זענען געגאַנגען יידן צום הר הבית, צום בית המקדש ווען זיי
האָבן געבראַכט ביכורים. נישט מער, מען דאַרף דאָך זאָגן די פאַסיקע פסוקים
פון חומש. און איך האָב זיך אָנגעהאַלטן אָן מיין פרוי און פאַרמאַכט די אויגן
און געשעפטשעט שטיל:

— אַ וואַנדערנדיקער אַראַמעער איז מיין טאַטע געווען, און ער האָט
אַראָפּגענידערט קיין מצרים און האָט דאָרט געווינט מיט ווייניק מענטשן, און
דאָרט איז ער געוואָרן אַ גרויס און שטאַרק פּאָלק. און די מצרים האָבן אונדז
שלעכטס געטון, און זיי האָבן אונדז געפייניקט, און זיי האָבן אויף אונדז
אַרויפגעלייגט שווערע אַרבעט. און מיר האָבן געשריגן צו גאָט, אונדזער גאָט,
און ער האָט דערהערט אונדזער קול, און ער האָט דערזען אונדזער פּיין, אונד-
זוער מאַטערניש און אונדזערע ליידן. און גאָט האָט אונדז אַרויסגענומען פון
מצרים מיט אַ שטאַרקער האַנט און אויסגעשטרעקטן אָרעם, מיט גרויס מורא,
מיט צייכנס און ווונדער. און ער האָט אונדז געבראַכט צו דעם אָרט און האָט
אונדז אָפּגעגעבן דאָס לאַנד...

מיין קרוב האָט מיך אַ טרייסל געטון: — דר. סיימאָן, וואָס, איר זאָגט
עפעס אַ תפילה מיט האַלב פאַרמאַכטע אויגן? מיר זענען שוין דאָ.
איך האָב אויפגעעפנט די אויגן. דער אָפּגעצוימטער סקווער אַרום ים איז גער-
ווען פאַרפלייצט מיט ליכט. אַנטקעגן מיר איז אויף אַ הויכער פּלאַטפאָרמע געלעגן
דער אַרון באַדעקט מיט דער יידישער פּאָן און אַרומגערינגלט מיט גרויסע
עלעקטרישע ליכט אין דער פּאַרם פון סטעארענאָווע ליכט. צוויי זעלנער זענען
געשטאַנען אין פּאַרנט פון אַרון. זיי זענען געשטאַנען אויסגעצויגן ווי סטרונגעס,
ווי פאַרגליווערט מיט אַנטבליזטע שווערדן אין די רעכטע הענט.
די מיליטערישע פּאָליציי האָט געפירט די שערענגע מענטשן דורך אָפּגע-
צוימטע שטריק פאַרביי דעם אַרון און נישט געלאָזט קיינעם צו פאַרהאַלטן זיך
לאַנג. „נישט בלייבן שטיין“ — האָבן זיי געהאַלטן אין איין איבערחזרן, ווייל
מענטשן זענען געווען אָן צאָל און אַ ברעג, נישט איבערצוציילן.

מיר האָבן זיך אַרײַנגעפּלאַכטן אין דער ריי און מיר האָבן זיך מיט פּאַ-
מעלעכע טריט דערנענטערט צום אָרון. ווען מיר זענען פּאַרבייגעגאַנגען דעם
אָרון און איך האָב זיך פּאַרקוסט צום אַרױסגאַנג צום ים צו, האָב איך עפעס באַ-
מערקט הינטער דעם אָרון, האַרט בײַ דער הויכער וואַנט, וואָס מען האָט אויפֿ-
געשטעלט לעבן טראָטואַר ביים ים, אָפּצוטיילן דעם אָרון פון די מענטשן, וואָס
גייען אַרױס פון די רײען; דאָרט אין אַ ווינקל איז געזעסן אַ ייד און זיך גע-
שאַקלט איבער אַ גרויסן משניות. דער משניות איז געלעגן אויף אַ הויכן שטענ-
דער, אַ ליכט האָט געברענגט דאָרט, אַ פּראָסטע סטעארענאָווע ליכט. מיט אַ
יאַרמעלקע, אָנגעטון ווױלערײש אויפן שפיץ קאָפּ, האָט זיך דער ייד פרום גע-
שאַקלט און געברומט אַ טראַדיציאָנעלן גמרא-ניגון.

מיר האָבן זיך געלאָזט גיין אַהײם. אַ פּאָר הונדערט מעטער פון ראָג גאַס
איז געשטאַנען אַן אַמבולאַנס פון רױטן מנן דוד, קראַנקן־שוועסטער, עטלעכע
דאָקטוירים, און אַ היפשע צאָל אַרױסהעלפּער זענען געזעסן אויף בענק אַרום
דער אַמבולאַנס.

מײן קרוב האָט געפרעגט: נו, עפעס אַ סך אומגליק־פּאַלן?

— דערווײל קיין אײנער נישט, האָט אַ יונגער דאָקטאָר געענטפּערט, און
דער זײנער איז שוין באַלד צוויי.

ס'האַט אונדז גענומען אַ פּולע שעה ביז מיר האָבן זיך פּאַרשעפּט אַהײם.
איך בין לאַנג געלעגן אויף דעם פּיין אויסגעבעטן געלעגער און נישט געקאָנט
אײנשלאָפּן. מאָדנע, ס'זענען נישטאָ קיין איבערראַשונגען אין דער ייִדישער
געשיכטע. מיט העכער דריי טױזנט יאָר צוריק, האָט מען לױט דער טראַדיציע,
געבראַכט אַהער יוספּס בײנער און איצט הערצלס. איך האָב געטראַכט: ווי
וואָלט הערצל געפּילט ווען ער וואָלט געקאָנט זען מיט זײנע אײגענע אויגן דעם
פּאַראַד, וואָס מען האָט געמאַכט אַרום זײן אָרון? נו, ער וואָלט זיכער געווען
צופּרידן. ער האָט דאָך מסתמא געזען אין זײן ווײן, די גענעראַלן, שטאַטסלייט
און בכלל וויכטיקע טױטע לײט ליגן אַזוי פּאַראַדנע אין זײערע אָרונס, באַ-
דעקט מיט פּלאַגן, און אַן ערן־וואַך פון זעלנער מיט אַנטבליזוטע שווערדן היטן
זײ. אפילו דער ייד מיט דער יאַרמעלקע, וואָס איז געזעסן פּאַרוקט אין אַ
ווינקל איבער דעם גרויסן משניות, איז אויך אין „גוטן טאָג“. רעליגיע האָט
איר פּלאַץ אין אַ מאָדערנעם שטאַט. זי טאָר נישט זאָגן קיין דעה, אָבער אײנגאָ-
רירן זי טאָר מען נישט. יאָ הערצל וואָלט געווען צופּרידן. ווען מײן פּרעגט אַ
מערבֿ־אײראָפּעאישן ייד ווי אַזוי אויפּצונעמען אַן אָרון פון אַ צוריקגעקערטן
פּירער, וואָלט ער געזאָגט אַז מ'דאַרף מאַכן פונקט אַזאַ פּאַראַד ווי מען האָט
געמאַכט.

אַבער און אַבער! וואָס וואָלט אַ ייד ווי אַחד העם געזאָגט אויף אַזאַ ספּעקטאַקל? וואָלט אים געפּעלן געוואָרן צו זען דעם אַרון איינגעוויקלט אין פּלאַגן און צוויי זעלנער מיט אַנטבלויזטע שווערדן שטייען און היטן, און פּאַר-רוקט אין אַ ווינקל שאַקלט זיך אַ ייד איבער אַ משניות?
איך האָב באַרד געוואוסט דעם ענטפּער. — איך האָב זיך דערמאָנט, וואָס אַחד העם האָט געשריבן וועגן הערצלס שילדערן פּסח אין אויסגעטרוימטן לאַנד, אין זיין בוך אַלט-ניילאַנד:
— „דאָס איז ווי פון מאַלפּעס, נאָכגעקרימט, אָן שום זיגלסטשטענדיקן נאַציאָנאַלן אינהאַלט, און אַ ריח פון „קנעכטשאַפט אין פּרייהייט“ הערט זיך פון אַלע זייטן...“

אינדערפרי ביים פּרישטיק, זאָגט מיין קרוב: — איך האָב אַ גאַנצע נאַכט נישט געקאָנט שלאָפן. איך האָב געהערט ווי איר האָט זיך אייך געוואָרפן פון איין זייט אויף דער אַנדערער. איך זאָג אייך:
— וווייל איז אונדז, וואָס מיר האָבן דערלעבט צו זען אַזוינע מיט אונ-דזערע אייגענע אויגן.
איך האָב געשוויגן. ער האָט אויף מיר אַ קוק געטון, אַוועקגעזעלייגט נאָפּל-מעסער און געזאָגט:
— אַהא, איך זע שוין, עפעס איז אייך נישט געפּעלן. עס שטימט נישט ביי אייך מסתמא מיט אייער יידישקייט.
איך האָב אים רואיק איבערגעגעבן, וואָס איך האָב געטראַכט אין מיין שלאָפּלאַזיקייט, און צוגעגעבן, אַז מען האָט נישט געדאַרפט מאַכן קיין גויאיש ספּעקטאַקל.

ער האָט אַ זיפּץ געטון:

— ס'איז נישט אויסצוהאַלטן פון אייך. דוכט זיך גוט, גוט. מיטאַמאָל אַהא! איר קלעטערט זיך שוין ווידער אויף די גלייכע ווענט. ווער קאָן אייך צופּרידנשטעלן? ווער, פּרעג איך אייך?
אפּשר איז ער גערעכט געווען.

נפר הנלה

טאָג איין, טאָג אויס אַ טיפּער, בלויער, ריינער הימל און אַ ליכטיקע זון. איר שטייט אויף אינדערפרי און איר זעט אז עס וועט זיכער נישט רעגענען. די ליכטיקייט און זוניקייט זענען טיפּער, ממשותדיקער ווי ביי אונדז אין אמעריקע. און די נעכט? מה יפּים היללות ככנען — ווי שוין זענען די נעכט אין כנען, זאָגט דער דיכטער. ס'איז גוט, וואָס דער דיכטער האָט זעקאָרגט ווער טער און נישט געפרוּווט באַשרייבן די נעכט פון ארץ־ישׂראל. מען דאַרף אַליין זיין ערגעץ אין אַ שטעטל אָדער אין אַ קיבוץ, שטיין אויף דער וועראַנדע אין אַ שפעטיקער נאַכט־שעה, צו פילן באַמת די שיינקייט, רואיקייט פון דער נאַכט, און די העלקייט, זילבערדיקייט פון דער לבנה, דעם גלאַנץ פון די שטערן און די דורכזיכטיקייט פון דער לופט.

די ערשטע פּאָר וואָכן ווערט איר ווי באַרוישט פון דעם קלימאַט. איר קאָנט זיך נישט אָנזעטיקן מיט דער וואַרעמקייט, ליכטיקייט און טרוקנקייט. אָבער ביסלעכווייז, ביסלעכווייז ווערט אייך שווער זיך צו באַוועגן אין מיטן טאָג. איר מוזט זיך צולייגן נאָך דער נאַכטיק־שעה. איר הייבט זיך אָן אויסהיטן פון גיין אָן אַ היטל אין מיטן טאָג, און איר פילט, אז איר קאָנט זיך נישט באַ־וועגן אזוי שנעל און אימפעדיק ווי אין אונדזער קלימאַט.

דאָך פילט איר זיך נישט שווער און אָפּגעלאָזן. איר פילט נישט די קער־פּערלעכע שווערדיקייט, וואָס איר פילט אין ניו־יאָרק אין אַ הייסן טאָג. פאַר־קערט, אין דער האַלבער פּוילקייט פון קערפּער פילט איר אַ וואַכזאַמקייט, אַן עקזאַלטאַציע און אַ שטענדיקן עקסאַז. די הוישים זענען פאַרשאַרפט און איר זענט סענסיטיוו צו אַלץ, וואָס איז אַרום אייך. איר הייבט אָן טראַכטן, אז

טאקע נאך דאָ האָט געקאָנט אויפקומען די עקזאָלטאָציע פון די נביאים. איר הייבט אָן גלויבן, אז עפעס איז דאָ אין דעם מאמר פון גמרא: אויב דארף ישראל מחכים — די לופט פון ארץ-ישראל מאַכט קלוג. זי מאַכט אַ מענטשן וואַכזאַמער, און ער קאָן אויפכאַפן זאַכן גרינגער און טיפער.

איך שרייב דאָס אַלץ, ווייל מיר קומט אַרויף אויפן געדאַנק, אז אין די דריי חדשים, וואָס איך בין געווען אין ישראל, געדענק איך נישט קיין טאָג, וואָס איז אויף מיר געפאַלן שווער מיט זיין ליידיקייט, נודעקייט און צוועק-לאָזיקייט. יעדער טאָג איז געווען ווי אַן אָנגעצויגענער בויגן, פול מיט דער-וואַרטונג, מיט אינערלעכן אומרו און מיט פרייד.

אמת, איך בין אַ סך אַרומגעפאַרן און אַרומגעגאַנגען, אין די איינדרוקן האָבן געדאַרפט איבערגעקאָכט ווערן און ווערן אייגנס. אָבער דאָך זענען גע-ווען טעג, וואָס איך בין געזעסן ביים ברודער אויף דער וועראַנדע און נאָרנישט געטון, געלייענט, גערויכערט, געשריבן, געפלוידערט מיט סינדער און געקוקט אויף די געצייגלעך פאַרבייפאַרערס און פאַרבייגייערס.

עס קאָן דאָך אָבער זיין, אז איך בין נישט געווען עמאַציאָנעל איבערגע-זעטיקט, ווייל דאָס לעבן איז געווען אַנדערש און דאָך נישט ניין: די גאַנצע ירושה פון ווייטן עבר און נאָענטער פאַרגאַנגענהייט האָט אים געגעבן אַן אַלט-נייעם קאָליר, מיט וועלכן איך האָב זיך נישט געקאָנט אָנזעטיקן. איך בין גע-ווען אין דער בחינה פון אַן עלטערן מענטשן, וואָס קומט צו זיין אַלטער היים, און יעדע קלייניקייט דערמאַנט אים זיין פרוילעכע און זאָרגלאָזע יוגנט, און אין דער בחינה פון אַ סינד, וואָס זעט זאַכן צום ערשטן מאָל.

דערפאַר איז טאָקע יעדע נסיעה, אָפט נישט מער ווי צוואַנציק-דרייסיג מייל פון רעננה, געווען ביי מיר אַ געשעעניש.

איידער איך האָב זיך געלאָזט אין די קיבוצים האָב איך אָפגעפטרט עט-לעכע קלענערע נסיעות. איך האָב אַ סך יוגנט-חברים אין ישראל. איבערהויפט דריי נאָענטע חברים, איינער אין חולון, לעבן תל-אביב, וועגן יועלעך איך וועל רעדן אין אַן אַנדער קאפיטל, און צוויי יינגערע חברים אין כפר חנניה.

כפר חנניה ליגט אין עמק חפר, אָדער בעסער אין געגנט חפר, וואָס אַ קליין-גער טייל אירער ליגט אין אַמאָליקן שומרון, און דער גרעסטער טייל — אין אַמאָליקער יהודה. כפר חנניה איז אָבער אין אַמאָליקן שומרון, צופוסנס פון די בערג פון אפרים. האָרט לעבן חנניה געפינט זיך דאָס דאָרף „כפר הרואה“, וואָס איז באמת אַ נאָמען נאָך הרב קוק, אָבער די איינוווינער טייטשן עס אויס ווי דאָס דאָרף פון דעם זעער, דעם נביא, און דער קיבוץ „נבעת חיים“.

די ווערטער אַליין: עמק חפר, הרי אפרים, כפר הרואה זענען באמת נישט

גלאַט ווערטער. ביי דעם, וואָס האָט געלערנט תנ"ך, רופן זיי אַרויס אַסאָסיאַציעס און בילדער, וואָס האָבן זיך איינגעגעסן אין דער נשמה.

מיר האָט פאַראַינטערעסירט צו וויסן פאַרוואָס מען האָט דעם דאָרף אַ נאָמען געגעבן חגלה. מען האָט מיר געגעבן אַזא דערקלערונג:

לויט מפרשים זענען די פינף טעכטער פון צלפחד געווען נעמע' פון שטעט און געפינען זיך אין עמק חפר. די גרינדער האָבן נישט געוואָלט אַ נאָמען געבן דעם דאָרף נאָך צלפחד'ס ערשטער טאָכטער, ווייל „מחלה" מיינט קראַנקייט. די צווייטע טאָכטער האָט געהייסן „נעה", וואָס מיינט אַ וואַגלערין, דאָס איז אויך נישט קיין פאַסיקער נאָמען. האָט מען דעם דאָרף דעריבער אַ נאָמען געגעבן נאָך צלפחד'ס דריטער טאָכטער „חגלה", וואָס מיינט טענצערין.

מ'האָט מיר דערציילט, אַז עס האָט גענומען לאַנגע נעכט פון דיסקוסיעס, ביז וואַנען מען האָט זיך געאייניקט אויף דעם נאָמען.

וכפר חגלה איז נישט ווייט פון רעננה. מיט אַ גוטן אויטאָמאָביל קאָן די גאַנצע נסיעה דויערן נישט מער ווי אַ צוואַנציק, פינף און צוואַנציק מינוט. אָבער מיט די אויטאָבוסן פון ישראל האָט די רייזע געדויערט כמעט דריי שעה, און עס האָט אויסגעזען גאָט ווייט ווי ווייט. עס האָט טאַקע געשטימט מיט דעם באַנעם: הרי אפרים. די בערג פון אפרים קאָנען נישט זיין נאָענט פון וואַנען איר זוויינט. זיי מוזן זיין גאָט ווייט ווי ווייט.

קיין בילעט דירעקט צו כפר חגלה האָבן מיר נישט געקאָנט קוינן. מיר האָבן געקויפט אַ בילעט צו כפר הרואה. דער שאַפער האָט אונדז אַראָפּגעלאָזן לעבן דעם שילדל פון „כפר הרואה", און אונדז געהייסן זיך נעמען רעכטס מיט די קוקרודע-פעלדער.

מיין ברודער, מיין טאָכטער און איך האָבן געפאָלגט. מיר זענען אוועק מיט דעם זאַמדיקן וועג, וואָס האָט זיך געשלענגלט צווישן די פעלדער. מיר זענען געגאַנגען און געגאַנגען, און נישט געזען קיין סימן פון אַ ישוב. מיט אַמאָל האָבן מיר דערזען ווי פון דער ווייטנס האָבן זיך דערנענטערט גע-שטאַלטן. מיר האָבן זיך אָפּגעשטעלט וואַרטן. בעסער פרעגן ווי בלאַנדזשען. איך האָב דערזען אַ תימנער יידן מיט אַ שיטער בערדל און לאַנגע פּאות. ער האָט געפירט אַ קליין אייזעלע. אַ יינגל פון אַ יאָר צוועלף האָט אָנגעטריבן דאָס אייזעלע מיט אַן אָפּגעשניטענעם צווייג. איך בין געבליבן שטיין מיט אַן אָפּגענעם מויל: קעגן דער גרינקייט פון די פעלדער האָבן זיי אויסגעזען ווי גע-שטאַלטן אַראָפּ פון אַ בלאַט גמרא.

מיר האָבן זיך באַגריסט מיט דעם תימנער יידן און געפרעגט אויף דעם וועג צו כפר חגלה. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט און אָנגעהויבן רעדן מיט אַ גמרא-ניגון, וואָס האָט געקלונגען אַריענטאַליש:

— ווען איר גייט גלייך איז א דריי קילאָמעטער צו כפר חגלה. איר וועט אָבער דאַרפן גיין דורך וויינגערטנער און מאראנצן-וועלדער, וואָס איז נישט קיין גוטער וועג. איז בעסער גייט צוריק צום כביש (שאַסיי) און גייט רעכטס ביזן שייד-וועג. נעמט זיך ווידער רעכטס גלייך מיט דעם נייעם שאַסיי און איר קומט גלייך אין כפר-חגלה. איי, וועט איר דאָך פרעגן — האָט ער געזאָגט מיט אַ מאַדנעם געזאַנג, וואָס איז געווען עפעס ווי אַ מין תפילה: עמישט מיט אַנדער גמרא-ניגון — איר זייט גענאַנגען מער ווי אַ האַלבן קילאָמעטער אַהער? נו, דאָס איז דאָך אַ פאַרלוסט, וואָס קאָן זיך נישט צוריקקערן — אבידה שאינה חוזרת — איז פאַרפאַלן.

מיר זענען גענאַנגען מיט אים צוריק צום שאַסיי. ער האָט אונדז דער-צוילט, אז ער איז שוין אין לאַנד צוועלף יאָר. אים איז געווען שווער, זייער שווער צו לעבן. איצט, אז מען האָט באַזעצט אַ תימנער געמיינדע דאָ אין אַ פאַרלאָזטן אַראַבישן דאָרף, איז אים גרינגער. ער האָט אַ דאָך איבערן קאַפּ, אַ שטיקל גאָרטן און אַ שטיקל פעלד. דערצו אַרבעט ער שוין יאָרן אין אַ פּרדס. אָבער ער איז אַן אַרעמער ייד, אַ קליין מענטשעלע און... ער האָט מיך ווי צע-טומלט מיט אַרויסרעדן די צוויי ווערטער אויף ענגליש: ער האָט נישט קיין „ווייטעמין פי“, וואָס מיינט פּראָטעקציע. ווען ער איז אַ שטיקל חשוב אין געמיינדע, וואָלט מען אים געגעבן אַ בעסער הויז און אַ שטיקל פעלד גענטער צום דאָרף.

מיר זענען אַרויף אויפן שאַסיי, געזענגט זיך מיטן תימנער און אים באַ-דאַנקט. מיר האָבן זיך געלאָזט קיין כפר חגלה. אָפּגעגאַנגען אַ היפש שטיק וועג, האָבן מיר נאָך אַלץ נישט געזען קיין שילד „כפר חגלה“. מיר האָבן דערזען אַ גרופע אַרבעטער, וואָס האָבן געאַרבעט אויפן שאַסיי. האָבן מיר זיך אָפּגע-שטעלט און געפרעגט זיי דעם וועג. אַ מיטליאָריקער ייד האָט אָפּגעווישט דעם שווייס פון פנים און געענטפערט: — „גייט גלייך מיטן כביש. איר גייט גלייך. איר קאָנט ניט פאַרזען דעם שילד. ס'איז ניט סווער צו געפינען דאָס דאָרף.“

אָפּגעזאָגט און שטאַרק אַ זיפּז געטון.

— ליטוואַק מיינער, וואָס זיפּצט איר? — האָב איך אים געפרעגט — עס שטייט דאָך געשריבן: „בזעת אפּיך תאכל לחם“ — מיטן שווייס פון דיין פנים וועסטו עסן ברויט.

— יא, — האָט דער ליטוואַק געענטפערט — „עס סטייט טאַקע אזוי געשריבן, אָבער, אַמעריקאַנער פעטער מיינער, האָט איר געפרוּווט אַרבעטן אויפן שאַסיי און דערצו נאָך רעדן העברעאיש? אויף ביידע זאַכן מיטאַמאָל האָב איך קיין כוח ניט. מיר האָבן גרינג געפונען דעם שייד-וועג מיט דעם

שילדל, "כפר חנלה", אונטער א גרעסערער שילד, "גבעת חיים". מיר האָבן זיך פֿאַרנומען אויפֿן וועג צום דאָרף.

אפֿנים, אַז דער וועג איז געווען אַ סך לענגער ווי אַלע האָבן געמיינט. און אפֿשר זענען מיר געווען מיד פֿון דער הויז און פֿון דעם בלאַנדזשען. זענען מיר געגאַנגען און געגאַנגען. פֿון בידע זייטן גרינע פעלדער, וווּ עס האָבן גע־אַרבעט שפּריצערס, באַוואַסערט די גרינסן. ס'איז געווען שוין צו זען דאָס וואַסער צעפֿאַלן זיך אין הונדערט טויזנט טראָפֿנס, וואָס האָבן געשאַפֿן רעגנ־בויגנס. אָבער אונדז איז נישט איינגעגאַנגען דאָס פֿאַרגעניגן, ווייל מיר זענען געווען דאָרשטיק, זייער דאָרשטיק, און מיד.

דער וועג האָט אונדז אַריינגעפירט צווישן וויינגערטער און מאַראַנצן-וועלדער. ס'איז געוואָרן קיל און שאַטנדיק. די הויז האָט אונדז שוין נישט גע־מאַטערט, אָבער דער דורשט איז נישט גרינגער געוואָרן.

מיר זענען אָנגעקומען צו אַ שמאַלן וועג, האַרט לעבן פֿלויט פֿון אַ וויינ־גאַרטן, דאָרט איז געשטאַנען אַ וועגעלע מיט קאווענעס. מיר האָבן זיך אָפֿגע־שטעלט.

— לאָמיר נעמען אַ קאווענע — האָב איך געזאָגט — און שטילן אונדזער דורשט.

מיין טאָכטער האָט פֿראַטעסטירט:

— דאָס וועט דאָך זיין גנבה.

מיין ברודער האָט געזאָגט:

— מיר וועלן אָנהייבן רופן.

ער האָט צוגעלייגט די הענט צום מויל און גערופן:

— בעל־הכרם! איכה? (באַלעבאָס פֿון וויינגאַרטן, וווּ ביסטו?)

דער אויסרוף האָט געקלונגען מאַדנע און עקזאָטיש. דאָס וואָרט „איכה“

האָט ביי מיר אַרויסגערופן אַסאַסיאַציעס פֿון חומש, ווי גאָט רופֿט אדמען:

איכה — וווּ ביסטו? אָבער נאָך מער דער איינפֿאַכער אויסדרוק „בעל־הכרם“.

עס האָט מיך דערמאַנט דעם מאַמר פֿון נמרא: „יבוא בעל הכרם ויכלה את

קוציו“ — „זאָל קומען דער באַלעבאָס פֿון וויינגאַרטן (נאָט) און פֿאַרלענדן די

דערנער“. שטייט מיין ברודער און שרייט אויס: דו, גאָט, וווּ ביסטו?

מיין ברודער האָט דעם אויסרוף איבערגעחזרט נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל.

קיינער האָט נישט געענטפֿערט.

איך בין געקומען צו זיך:

— נו, מיר וועלן עפענען אַ קאווענע — האָב איך געזאָגט — קיינער

ענטפֿערט דאָך נישט. מיין טאָכטער האָט נישט געלאָזט:

— ניין, ס'איז אלץ גנבה. מ'טאר נישט גנבענען.
 איך האָב געמאַכט אַ פּשרה. איך האָב אָנגעשריבן אַ צעטלע און צוגע-
 שטאַכן מיט אַ שפּילקע צו אַן אַנדער קאווענע:
 — איך, דאָקטער שלמה סיימאָן, וואָס וווינט איצט צייטוויליק אין רעננה
 און קום פון ברוקלין, אין אמעריקע, האָב גענומען אַ קאווענע אָן אייער רשות.
 אויב איר וועט שרייבן קיין רעננה, וועל איך אייך צושיקן די פינף פּיאַסטערס.
 (15 סענט).

מיין טאָכטער האָט זיך באַרואיקט און מיר האָבן געעפנט די קאַ-
 ווענע און געשטילט אונדזער דורשט.
 מיר זענען אָנגעקומען אין כפר חנלה.

מיינע צוויי חברים וווינען אַ שטוב לעבן אַ שטוב. איך בין אַריין דורכן
 הויף און האָב זיי געטראָפּן אין גרינס-גאַרטן סאָרטירן טאַמאַטן. גרינע פּע-
 פּערלעך און אונערקעס. זיי זענען ביידע געשטאַנען אָנגעטון אין הויזן און אונ-
 טערשטע העמדער, באַרוועסע, אָן היטלען, די האָר שוין חדשים נישט געשוירן.
 זיי האָבן אויסגעזען ווי טיפּישע פּויערים. פאַרשטייט זיך, אַז זיי האָבן מיך
 נישט דערקענט. זיי האָבן אָבער געקענט מיין ברודער און האָבן זיך אָנגע-
 שטויסן ווער איך בין. זלמן, דער יינגערער, האָט אַ פאַטש געטון מיט די הענט:
 — שלמקע! סוף-כל-סוף ביסטו געקומען צו אונדז. וואָרט נאָר, איך וויש
 אָפּ די הענט אין גראָז און דערלאָנג דיר אַ שלום עליכם. נו, מאיר — האָט ער
 זיך אַ קער געטון צום שכן-חבר — האָסט אים דערקענט?

מאיר האָט אויך געווישט די הענט און געזאָגט:

— ווען ער וואָלט געטראָגן אַ באָרד, איז ער געראַטן אין דעם טאַטן זיי-
 נעם. אָבער דערקענען? נאָך אַכט און דרייסיק יאָר, אַז מ'זעט נישט אַ ברודער
 אפּיל, קאָן מען אים נישט דערקענען.

אין שטוב איז געוואָרן אַ שמחה. זייערע ביידנס ווייבער זענען אויך גע-
 קומען פון מיין שטעטל. מען האָט זיך אַביסל געאַמפּערט וווּ מיר זאָלן עסן.
 סוף-כל-סוף איז געבליבן, מ'זאָל אַרויסטראָגן דעם טיש אויף דער וועראַנדע
 און פון ביידע קיכן וועט מען אַרויסברענגען עסן.

די „שוואַרצע חנה“ — אַזוי הייסט זלמנס ווייב — האָט געזאָגט מיט
 באַדויער:

— ווען מיר ריכטן זיך אויף אייך, גרייטן מיר אָן אַ וואַרעמס וואָס וואָלט
 געהאַט דעם אמתן טעם. אָבער איצט וואָס קענען מיר אייך געבן? קאַלינקאַ-
 וויטשער עסן: אַ פּערלאַגרויפּענעם קרופּניק, פּישקאַרטאַפּל און בלינצעס.
 — הער, דו „שוואַרצע חנה“ — האָב איך געזאָגט — גוט, וואָס דו האָסט

זיך נישט געריכט אויף מיר און נישט אָנגעגרייט קיין מאַרצעפּאַנעס. דערלאַנג
דאָס היימישע עסן און לאָמיר הנאה האָבן. שוין לאַנג נישט געגעבן קיין פּיש-
קאַרטאַפּל און אַ היימישן קרופּניק. כ'האָב שוין כמעט פאַרגעסן דאָס וואָרט
קרופּניק.

זלמן האָט אַרויסגענומען פון ערגעץ אַ פּלאַש וויין, האָט אַ קלאַפּ געטון
מיט דער דאָלאַניע אין דעק, און די פּראָבקע איז אַרויסגעשפּרונגען גלייך צו
דער סטעליע. מיר האָבן גענומען צו גלאָז וויין, געטרונקען לחיים און זיך גע-
זעצט עסן. נאָכן עסן, ווען מען האָט אָפּגערייניקט דעם טיש, האָט מען אַרייַן-
געבראַכט נאָך אַ פּלעשל וויין. מיר האָבן געטרונקען, פאַררויכערט און אָנגע-
הויבן שמעסן.

זיי האָבן מיר דערקלערט, וואָס עס מיינט אַ מושב עובדים, און ווי אזוי
דער קאָאָפּעראַטיוו אַרבעט. איך האָב זיי געדולדיק אויסגעהערט, ווי איך וואָלט
אינגאַנצן נישט געווען באַקאַנט מיט דעם ענין. ס'איז זייער טשיקאַווע צוצו-
קוקן דעם ענטוויאָזם פון די יידן פון ישראל. יעדער איינער רעדט פון זיין
מושבה, פון זיין קיבוץ, פון זיין געגנט, ווי עס וואָלט נישט געיווּן קיין ענ-
לעכעס אין דעם גאַנצן ישוב. יעדער איינער האָט דאָך אָנגעהויבן פון בראַ-
שית און האָט די פּרייד פון דעם שעפּער.

אַ וויילע שפּעטער האָב איך אָנגעהויבן שטעלן פּראַגעס. איך מוז זיך
מודה זיין, אַז מיינע פּראַגעס זענען נישט געווען קיין טאַקטישע. ווייל בעצם
בין איך געווען פאַראַינטערעסירט אָנצורעגן און אָפט אויספרעגן דעם מענטשן,
כדי אַרויסצוקריגן דעם אמתן ענטפּער, נישט די איינגעחזרטע, אָנגענומענע
און שאַבלאָנע ענטפּערס.

— הערט נאָר — האָב איך געזאָגט — איך האָב אייך בייַדן געקענט, ווען
איר זענט נאָך געווען יינגלעך. איר קומט פון שיינע יידישע משפּחות. אייערע
טאַטעס האָבן געקענט לערנען. איר ביידע, ווי ווייט איך געדענק, זענט אויך
געווען יינגלעך-לערנערס. איר האָט געקאָנט אַ שטיקל גמרא, אייך איז נישט
געווען פרעמד די העברעאישע און יידישע ליטעראַטורן. איר זענט געווען,
וואָס מיר האָבן אַמאָל גערופן, אינטעליגענטן. איצט וואָלטן מיר אייך גערופן
אינטעלעקטועלע פּראָגרעסיווע יונגעלייט. פרעג איך אייך, איז עס אַ דערגריי-
בונג צו קומען קיין ארץ-ישראל און ווערן פּראָסטע פּויערים, אָט ווי די פּויע-
רים אין די דערפער אַרום אונדזער שטעטל? איר זעט דאָך אויס ביידע ווי
קאַרצאיער מוזשיקעס. (קאַרצאיע איז געווען אַ דאָרף, לעבן שטעטל, מיט
זייער פאַרגרעכטע פּויערים).

זלמן האָט געענטפּערט:

— זאָל מאיר רעדן. איך בין טאָקע אַ נענטערער חבר צו דיר ווי מאיר, אָבער ער איז פלינקער אויף דער צונג פון מיר.
און מאיר האָט געענטפערט:

— יאָ, אויסערלעך זענען מיר די זעלביקע פויערים ווי אין קארצאיע און דוראוויטש, אָבער מיט צוויי אויסנאָמען: מיר זענען געוואָרן פויערים באַווסט-זיניק און אונדזער קולטורעלע ניוואָ איז נישט נידעריקער ווי ביי אונדזערע טאטעס אין שטוב. פאַרשטייט זיך, מיר האָבן נישט די זעלביקע ווערטן. מיר לייענען ווייניקסטנס איין צייטונג אַ טאָג, אַמאָל צוויי. מיר נעמען אַ ספר אין האַנט. איך פרעג דיר, ביי וועלכן קארצאיער פויער איז געשטאַנען אַ שענקל ביכער אין הויז? מיר שיקן אונדזערע קינדער אין אַ מיטלשול. האָבן זיי עס געטן?

— איך האָב דיר געזאָגט, אַז מיר זענען געוואָרן פויערים באַווסטזיניק. מיר האָבן ברעג תחילה גענומען אויף זיך אויף אַ באַשטימטער צייט גאָר אַ נידעריקן עקאָנאָמישן מצב. מיר האָבן מוותר געווען אויף אַלע שטאַטישע באַקוועמלעכקייטן. מיר האָבן געהאַלטן, אַז עס איז געווען צו פיל „זיידנס“ אין שטעטל. דו געדענקסט ש. בן-ציונס דערצוילונג „משי“ (זייד)? אַ שטאַט פול מיט זיידענע יונגעלייטלעך, אָן אַ באַדן אונטער זייערע פיס. האָבן מיר באַ-שלאָסן איינוואַרצלען זיך אין דער ערד. מיר האָבן נישט בלוין געזונגען: „אין דער סאָכע ליגט די מזל-ברכה“, נאָר מיר האָבן אָנגעהויבן מיט זיך אליין. זיך אליין איבערגעבראַכן.

— און נאָך עפעס. מיר האָבן געוואָלט אַביסל מער זיכערקייט אין דער גווישער וועלט. איך ווייס גאַנץ גוט, אַז דער אומגליק, וואָס האָט געטראָפן מיט אונדזערע ברודער דאָרטן, האָט אויך געקאָנט טרעפן דאָ. אָבער דאָך דאָ וואָלט געווען אַנדערש. מיר וואָלטן זיך געקאָנט שטעלן קעגן שונאָ בעסער זיי. דאָ איז פאַראַן נישט נאָר שטעט, נאָר אויך הינטערלאַנד. אַזעלכע מושבים ווי אונדזערע זענען פאַראַן אַ סך אין לאַנד. עטלעכע הייזקעס ווייט פון הויפט-וועג, פאַררוקט אין וואַלד און נאָענט צו די בערג. מיר וואָלטן נישט געווען אזוי הילפּלאַז ווי זיי. און אויך איר קאָנט האָבן זייער סוף.

— אויסערלעך זענען מיר פויערים, ווי אַלע פויערים אין דער וועלט. דו האָסט דאָך געזען: מיר אַרבעטן אין פעלד אין איינע העמדרע און הויז. מיר זענען פאַרברענט פון דער זון. מיר באַוועגן זיך פאַמעלעך, אויסגערכנט. מיר זענען אין געוויסע הינזיכטן בני נח שנהרגים על שוה פרוטה — די קינדער פון נח, וואָס וועלן זיך לאָזן הרגענען פאַר אַ גראָשן. אונדזער חיונה קומט דאָך אונדז אָן אזוי שווער. אָבער דאָך זענען מיר אַנדערש. ווי וואָלסטו געזאָגט: „מיר זע-נען יידישע פויערים“. יידן זענען דאָך אַנדערש.

ער האָט זיך אָפּגעשטעלט און געזאָגט אַפּלאַנגעמיש:
 — איך האָב שוין פאַר דיר געהאַלטן אַ גאַנצע ציוניסטישע רעדע, און
 איך האָב פיינט רעדעס, און אוודאי און אוודאי ציוניסטישע רעדעס.
 איך האָב אים אָבער נישט אָפּגעלאָזן:

— אין גאַנצן האָט איר דאָ פּופּצן דונאַס ערד. דורך אינטענסיווער קולטיר-
 ווירונג קאָנט איר ווי עס איז אויסקומען. אָבער וואָס וועט איר טון מיט די
 קינדער? אַ פּויער וויל דאָך, אַז זיינע קינדער זאָלן בלייבן מיט אים. זאָל זיין, אַז
 אייך אַרט נישט, אַז אייערע זין און טעכטער, אויב איר האָט מער ווי איינעם,
 זאָלן אַוועק און גרינדן אַנדערע מושבים אָדער קיבוצים. אָבער כדי דער מושב
 זאָל בלייבן אַ מושב, מוזט איר דאָך האַלטן איין קינד ביי זיך. ווי קאָנען פּופּצן
 דונאַס מפרנס זיין צוויי משפּחות?

— גענוג שלאָפּלאָזע נעכט האָט אונדז דאָס פּראָבלעם פאַרשאַפט — האָט
 ער געענטפּערט — מיר האָבן געוואוסט, אַז די איינציקע לייזונג איז איינצור-
 שאַפן זיך מער ערד. אונדזער באַדן געהערט דאָך צום קרן קימת. נו. האָבן מיר
 געפרוּווט קויפן ביי די שכנישע אַראַבער מער ערד. אָבער זיי האָבן נישט פאַר-
 קויפט. איצט נאָכן נצחון רערט מען, אַז מ'זאָל יעדן איינעם פון אונדז געבן
 נאָך צוואַנציק דונאַס באַדן, דאָס הייסט צו יעדן איינעם, וואָס האָט אַ זון אָדער
 אַ פאַרהייראַטע טאָכטער, וואָס וויל פאַרבלייבן אויפן טאַטנס באַדן. די איבע-
 ריקע זין און טעכטער זאָלן זיי גיין, ווי דו האָסט געזאָגט, און שאַפן נייע מוש-
 בי עובדים אָדער קיבוצים. דער שרון איז נישקשה באַזעצט, אָבער דער גליל
 און נגב זענען פאַרוואַרלאָזט. הלואי האָבן מיר אַזוי פיל מענטשן פאַר דעם
 באַדן, וואָס מיר האָבן איצט.

איך בין ווייטער צוגעשטאַנען צו אים:
 — דו זאָנסט, אַז איר שיקט די קינדער אין מיטלשול. ווי צווי קאָן אַזאַ
 קליינער מושב זיך פאַרגינען אַ מיטלשול?
 ער האָט אַ זיפּז געטון:

— ס'איז שווער. מיר האָבן געמאַכט שותפות מיט נאָך אַ מושב. די קינד-
 דער דאַרפן גיין ווייט. די צרות נעמען זיך פון דעם, וואָס מיר זענען פאַרט ווי
 אונדזערע טאַטעס. מיר זענען גרייט צו גיין ביזן בלוט איבער אַ קוצו של יוד.
 ס'איז אַ לאַנגע מעשה, אָבער איך וועל עס מאַכן בקיצור:

— מיט אונדז גרענעצט זיך דער קיבוץ ג. ה. אַט דאָ, גלייך הינטער זלמנס
 פלוּיט, הייבט זיך אָן דער קיבוץ. ווען מיר זענען אָנגעקומען אַהער און ביי אונדז
 זענען אונטערגעוואַקסן עטלעכע קינדער, האָבן מיר געמיינט, אַז מיר האָבן נאָך
 נישט וואָס צו דאָנהען וועגן אַ קינדער-שול. אונדזערע קינדער זעלן גיין אין
 דעם בית-הספּר פון קיבוץ. פאַרשטייט זיך, מיר וועלן צוטראַגן אונדזער חלק

פון פינאנציעלן יאך. נו, האָבן די קיבוצניקעס געזאָגט: לאַ מיט אַ גרויסן אַלף. מיר האָבן זיי אָנגעקלאָגט פאַר דעם מפא"י און פאַרן מפ"ם. אמרו לאלהים — שריי צו דער וואַנט! מיר האָבן זיך נישט געקאָנט העלפֿן. האָבן מיר געגרינדעט אַן אייגענעם קינדער-גאַרטן. אָבער די עלטערע קינדער האָבן מיר גע- מוט פירן אין אַן אַנדער מושב עובדים.

— און איצט — האָב איך געפרעגט — איז נאָך אַלץ נישט געקומען צו אַ פאַרשטענדעניש?

— ביסט אַ נאַר. פאַרשטייט נישט די קיבוצניקעס. זיי לאָזן דאָך נישט זייערע קינדער זיך שפּילן מיט אונדזערע. טייל פון אונדז זאָגן, אַז דאָס איז דערפאַר, ווייל זיי ווילן נישט, אַז זייערע קינדער זאָלן זען, אַז עס זענען פאַר ראַן יידן, וואָס פאַרמאָגן אַן אייגן הויז, אַן אייגענע שטאַל מיט אַן אייגענער בהמה, און אַן אייגן שטיקל פּעלד, און דאָך זענען זיי נישט קיין עקספּלאַטאַ- טאָרס, קיין בלוט-זויערס, און נישט קיין אויסוורפֿן, וואָס לעבן אויף יענעם פּראַצע. אָבער איך מוין, אַז זיי ציטערן פשוט פאַר זייער שולדן-ערך. לויט מאַרקסן און ענגלס מוזן מיר, מושבניקעס, קלוינע פּויערים, זיין צוריקגעשטאַ- נען, רעאַקציאָנער און פיינט פון אַרבעטער-קלאַס. פאַרשטייט מיך, אין קיבוץ לערנט מען די קינדער, אַז משה רבנו האָט אַרויסגעצויגן די יידן פון מצרים און זיי געבראַכט גלייך אין קיבוץ אַריוון. די פאַר טויזנט יאָר צווישן יציאת- מצרים און דער גרינדונג פון קיבוץ זענען נישט וויכטיק. ס'איז אַ בלווי אין יידישער געשיכטע.

זלמן האָט זיך צעלאַכט:

— נו, גענוג געדרשנט, מאיר, לאָמיר אים ווייזן אונדזער משק.

איך בין געגאַנגען מיט זיי, גלייך ווי איך האָב נאָך קיין איין און איינ- ציקן משק אין לאַנד נישט געזען. איך האָב זיי נישט געוואָלט זאָגן, אַז איין הינער-שטייג קוקט אויס פונקט ווי די אַנדערע, אַז אַלע קעלבער האָבן איין פנים און אַז אַ גרינס-גאַרטן איז אַ גאַרטן, וווּ אומעטום וואַסן גרינסן. אודאי האָב איך זיי נישט געקאָנט דערציילן, אַז איך קאָן נישט נתפעל ווערן פון זייער שפּייז-קראַם. איך האָב זיי דאָס נישט געקאָנט זאָגן, ווייל זיי זענען מיר געגאַנגען ווייזן פּופּען יאָר שווערע פּראַצע און שווייס, פּופּען יאָר באַ- וואַסערן און באַאַרבעטן אַ טויזנט יאָר פאַרוואַרלאָזטן באַדן, וואָס זיי האָבן געצוונגנען צו מאַכן וואַסן גרינסן און ביימער. רויטע ערד פאַרוואַסן מיט דערנער און טרוקענע גראָזן פאַרוואַנדלֿט אין מאַראַנצן-גערטנער אין וויינגערט- נער.

זיי האָבן מיך אַרויפגענומען אויפן שפיץ פון וואַסער-טורעם. מיר האָבן געקענט זען די לאַנדשאַפט אויף צענדליקער קילאָמעטער אַרום. גלייך, מיט

דער האנט צו דערלאנגען, אויף די בערג, האָבן זיך געזען אַראַבישע דערפער.
 מיין באַגלייטער האָט אַ שמייכל געטון און געזאָגט:

— יאָ, די סכנה איז גרויס. גלייך אונטער דער נאָז וווינען די שונאים.
 און אין די אַראַבישע דערפער דאָרטן זענען דאָ גענוג פליטים. אָפט שמוגלען
 זיי זיך אַריבער אויף אונדזער זייט. ווען מ'כאַפט זיי און מ'פּרעגט זיי וואָס
 זיי טוען דאָ אויף דער יידישער זייט, ענטפערן זיי: „מיר זענען געקומען זען
 וואָס עס הערט זיך אויף אונדזער פּאַרס אָדער הויז“. וועסטו זאָגן, אַז די סכנה
 איז גרויס פאַר אונדז, אַ סך גרעסער ווי פאַר אייך אין גלות. דו דאַרפסט
 אָבער פאַרשטיין, אַז דער גורל האָט אַרײַנגעשפּילט אין אונדזערע הענט. דער
 פּאַנטאַסטישער ציוניסטישער חלום, וואָס מיר האָבן געחלומט, איז פאַרווירקט
 לעכט געוואָרן, און די פּראַקטישע לאַגישע רייד פון די נעכטיקע „וויסנשאַפּט
 לעכע“ קעפּ האָבן זיך אַרויסגעוויזן פאַר פאַלש. אָט געדענק איך, וואָס אייער
 יצחק אייזיק בן אריה־צבי הלוי הורוויטש האָט געשריבן. איך האָב דעם צווייטן
 באַנד פון זיינע שריפטן ביי זיך אין הויז, און בלעטל איין און אַכציק איז ביי
 מיר פאַרבויגן לסימן:

— נישט אין אונאַנדע, נישט אין ירושלים — דער צוקונפטיקער ציון איז
 אין דער באַפרייטער וואַרשע.

— נו, וואַרשע איז באַפרייט, און וווּ זענען די יידן? ... נאָכן איצטיקן
 נצחון זענען מיר אפשר צו אָפּטימיסטיש. אוודאי איז פאַראַן אַ סכנה אין אונדז
 דזער איבערגעטריבענעם אָפּטימיזם. אָבער ווען מענטשן האָבן געזען ממש מיט
 די אויגן ניסים, ווילסטו זיי איבערשרעקן מיט אַ פאַרקילונג?

איך האָב נישט געהאַט דאָס האַרץ מיט אים צו דיסקוטירן.
 ס'איז געוואָרן שפּעט. מיר האָבן געדאַרפט אָפּפּאַרן. זיי האָבן אונדז צור
 געפירט מיט אַ פּערד און וואָגן צום שאַסיי, וווּ דער אויטאָבוס שטעלט זיך
 אָפּ. מיר האָבן זיך געזעגנט. די לעצטע רייד זייערע זענען געווען:

— כלייב דאָ. וואָס וועסטו פאַרן צוריק? ווילסט טאַקע וואַרטן ביז אַ היטל
 לער וועט קומען אין אַמעריקע? דאָ וועלן מיר זיך פאַרט אַן עצה געבן.

די לעצטע רייד זענען פאַר מיר נישט געווען ניי. איך האָב זיי געהערט
 דעם ערשטן טאָג פון אַ סינד, און דערנאָך פון יעדן וואָס האָט נאָר געהאַט אַ
 טויל. איצט בין איך געווען פּערצן טעג אין לאַנד. ווען איך בין געזעסן אין
 אויטאָבוס, האָב איך אַ קוס געטון אין מיין נאָטיץ-ביכעלע: דאָס איז געווען
 דאָס הונדערט און אַכציקסטע מאָל, וואָס איך האָב געהערט די וואַרענונג פון
 די יידן אין ישראל. פון יענעם טאָג אָן האָב איך אויפּגעהערט עס צו פאַר-
 צייכענען און ציילן.

א הכשרה-קיבוץ און א קינדער-דארף

איך האָב אויסגעשטעלט א רשימה פון די קיבוצים, וואָס איך האָב גע-
זאָלט באַזוכן. איידער אָבער איך האָב זיך אוועקגעלאָזן אין וועג, האָב איך
נישט געוואָלט פאַרזען וואָס עס טוט זיך אַרום רעננה. איך האָב נישט געוואָלט
זיין אין דער בחינה פון יענעם טוריסט, וואָס קומט קיין אַמעריקע, דינגט אַ
צימער אין ניו־יאָרק און לאָזט זיך איבערן לאַנד, און פאַרקוקט ניו־יאָרק.
אין יידן־לאַנד האָט יעדער ווינקל, יעדעס דערפל זיין קאַליר. ס'איז גאָר
אַנדערש ווי אין אַמעריקע, וווּ מ'דאַרף פאַרן מיילן ווייט, כדי צו זען עפעס אַ
וואַריאַציע אין ייִדישן לעבן. דאָרט קאָן זיין פופצן מינוט גאַנג פון אייך עפעס
אַזוינס, וואָס איז געבויט אויף גאָר אַנדערע יסודות.

ייִדיש לעבן אין אַמעריקע איז סטאַביל, מער אָדער ווייניקער אויסגעגאַסן
פון איין פּורעם. אַנדערש איז עס אין מדינת־ישׂראל. דער ישוב, איידער נאָך
ער איז געוואָרן מדינת־ישׂראל, האָט אויף זיך גענומען איבערצושאַפן דאָס
ייִדישע פּאָלק. אַ נייער פּרינציפּ איז איינגעשטעלט געוואָרן: דער יחיד דאַרף
זיך זאָרען נישט נאָר פאַר זיין אייגענעם גייסטיקן און מאַטעריעלן גליק, נאָר
זיין גורל דאַרף אַריינגעוועבט ווערן אין דעם גליק פון כלל. די אומה שטייט אין
צענטער פון דעם יחידס לעבן, און ער, דער יחיד, דאַרף איינשטעלן זיין פּער-
זענלעך לעבן לויט דער פּאָדערונג פון דער אומה.

מ'קאָן זאָגן, אַז דאָס שטימט מיט דעם גאַנג פון דער מאָדערנער צייט. די
טענדענץ פון די לעצטע צענדליקער יאָרן איז אוועקצושטעלן די נאַציע, דעם
שטאַט אין צענטער פון יחידישן לעבן. דאָך איז פאַראַן אַ גרויסער חילוק צווישן
ישׂראל און די אַנדערע מדינות.

דאָס יידישע פּאָלק האָט אין די לעצטע דריי און האַלב צענדליק יאָר גע-
וואַלדיק געליטן. דער העכסטער פונקט פון ליידן איז געקומען אין די צייטן
פון היטלערן, ימח שמו. דער שאָדן, וואָס איז אָנגעטון געוואָרן דעם יידישן
גוף און דער יידישער נשמה איז געווען אומגעהויער גרויס. מדינת-ישראל האָט
זיך פאַרנומען צו פאַרריכטן דעם שאָדן אויף אַ נאַציאָנאַלן מאַסשטאַב. אַזאַ
פאַרנעם איז מחויב אַ מער עטישן צוגאַנג צום יחיד, ווי אין עטאַבלירטע מדי-
נות. אַנדערע איינגעפונדעוועטע מדינות קאָנען זיך פאַרגינגען צו אינגאָרירן
דעם יחיד, כדי די אומה זאָל אויפגעריכט ווערן. מדינת ישראל מוז אָבער פריער
רעהאַביליטירן דעם יחיד, כדי די מדינה זאָל איינגעשטעלט ווערן.
און ווייל דאָס פּאָלק שאַפט זיך איבער, מוז עס האָבן אַ סך פרייהייט, כדי
דער יחיד זאָל האָבן דעם אויסוואַל זיך צוצופאַסן. דערפאַר, ווהיין איר קערט
זיך און ווהיין איר ווענדט זיך, זעט איר עפעס אַנדערש, עפעס ניי, פריש, וואָס
איבערראַשט אייך און פאַרווונדערט אייך.

אויף אַ שטח אַרום רעננה, וואָס איז קלענער ווי פון פלעטבוש ביז
ווייליאַמסבורג, געפינען זיך: קיבוצים, מושבי עובדים, משקים, הכשרה קיבוצים
און קינדער-דערפער. צו אַ סך פון זיי קאָן מען צוגיין צופוס. איידער איך
האָב זיך געלאָזן אין די מרחקים, האָב איך באַזוכט די ערטער אַרום רעננה.

איך האָב צוגעשפּאַצירט צו דעם הכשרה-קיבוץ סיה.
אַרום דעם קיבוץ זענען גרינע פעלדער, זייער פיין באַאַרבעט. פינע גרינס-
גערטנער און אַ היפשער פּרדס—מאַראַנצן-גאַרטן. עטלעכע קי האָבן זיך גע-
פּאַשעט אויף אַ לאַנקע, און פון הויף האָבן זיך געטראַגן קוואַקערייען פון הינער.
איך בין אַריין אין אַ גרויסן הויף. דאָס גראָז איז געווען אַרומגעשוירן. עס
זענען געווען עטלעכע בלומען-בייטן, זייער פיין באַאַרבעט, און ביימער, פאַר-
צווייגטע, וואָס האָבן געוואָרפן שאַטנס אויף דעם גראָז.
אויפן גראָז, אונטער די ביימער, זענען געלעגן יונגע טאַטע-מאַמעס און
האָבן זיך געשפּילט מיט די קינדער. איך האָב זיך באַגריסט מיט זיי און זיך
צוגעזעצט לעבן די קינדער.

דער קיבוץ איז געווען אַ האַלב-ליידיקער. האַלב פון די קיבוצניקעס זענען
געווען אין נגב, צוגעגרייט דעם פערמאַנענטן קיבוץ. זיי קומען יעדע צוויי
וואָכן זיך זען מיט זייערע פאַמיליעס.

מען האָט מיך אויפגענומען, ווי אין גאַנץ ישראל, פריינטלעך, אָפּנהאַר-
ציק, און אַלע זענען געווען גרייט צו ענטפערן אויף מיינע פּראַגעס.
נישטאַ אין קיבוץ קיין עלטערע פון דריי און צוואַנציק יאָר. זיי זענען פון

נוער עולֶה — פון דער יוגנט-עליה. די גרעסטע צאָל קומט פון מצרים, א קלע-
נערע צאָל פון מאַראַקאָ, טערקיי און אנדערע לענדער. אין לאַנד זענען זיי
פון צוויי ביז דריי יאָר. אלע קאָנען העברעאיש, צווישן זיך רעדן זיי אויף פאַר-
שיידענע לשונות: אַראַביש, פראַנצויזיש און טערקיש. נאָר איין מיידל איז
דאָרטן געווען, וואָס האָט גערעדט מיט מיר יידיש. זי איז געקומען פון רומעניע.
דאָס גאַנצע מיידל איז קיין אַכצן יאָר נישט אלט געווען. שוין כמעט א יאָר, אז
זי איז פאַרהייראַט. זי איז געווען אין ציפּערן, און דאָרטן האָט זי זיך באַגעגנט
מיט איר מאַן. ביידע האָבן זיך אין אָנהייב צוזאַמענגערעדט אויף שטום-לשון.
זיי האָבן מיך אַרומגעפירט ווייזן זייער אַרעמע באַלעבאַטייִקייט. זיי
האָבן מיך דורכגעפירט דורך זייער עס-צימער, קינדער-צימער און שלאַף-צו-
מערן פאַר די קינדער און דורך זייערע אייגענע צריפּים.

קיין שול פאַר די קינדער האָבן זיי נאָך נישט געדאַרפּט. זיי האָבן נישט
געהאַט קיין קינדער עלטער פון א יאָר. דערפאַר אָבער האָבן זיי געדאַרפּט א
סך קינדערשע שלאַף-בעטלעך. נישט אלע מאָל האָבן זיי זיך געקאַנט פאַרגינגען
צו סויפּן פאַרטיקע בעטלעך. האָב איך געזען הוימיש-צונויפגעקלאַפּטע בעטלעך,
וואָס איז געווען ווערט אַנצוקוקן.

— מיר ווילן דאָס אַלץ מיטנעמען אין נגב — האָבן זיי מיר דערקלערט
— דאָ לאָזן מיר נאָר די געביידעס און צוויי זינגער-נייִ-מאַשינען, וואָס מיר
האָבן דאָ געטראָפּן אין גרויסן וואַרשטאַט צו פאַרריכטן אלטע קליידער. אלע
אנדערע זאַכן זענען אונדזערע. מיר האָבן אויף זיי געאַרבעט. מיר רעכענען צו
זיין אין נגב באלד נאָך ראַשיהשנה.

— פאַרוואָס האָבן מיר באַאַרבעט אזוי גרינטלעך די פעלדער און פאַר-
זייט אַזעלכע שיינע בלומען-בייטן, ווען מיר האַלטן אין אַרויסקלייבן זיך?
נו, מיר זענען צייטווייליק דאָ, אָבער די ערד בלייבט דאָך שטענדיק. אנדערע
וועלן קומען אויף אונדזער אָרט, אָט ווי מיר זענען געקומען נאָך דעם, ווי דער
פריערדיקער קיבוץ איז אַוועק.

איך בין געזעסן מיט זיי אויפן גראָז און האָב אַלץ געוואָלט אויסגעפינען
פאַרוואָס זיי זענען געקומען קיין ישראל. האָבן זיי שטאַרק געפילט אין זייער
לאַנד דעם אַנטיסעמיטיזם? זענען זיי אַנטלאָפּן פון אַרעמקייט? זענען זיי גע-
קומען בויען יידן-לאַנד? זענען זיי געווען באַאומרויאַקט וועגן דעם גורל פון
יידישקייט?

די מערסטע האָבן געשוויגן, געקוועטשט מיט די פלייצעס: זיי ווייסן נישט
צוליב וואָס זיי זענען אַהער געקומען. עטלעכע האָבן מיר געזאָגט:

— מען האָט אונדז נישט דערציילט דעם אמת. די פירערס פון נוער-עולֶה
האָבן אונדז צוגעזאָגט הרים וגבעות. נו, אז מיר זענען אַהער געקומען און גע-

זען די אמתע לאגע, האָבן מיר נישט געקאָנט צוריקפאָרן. מען האָט נישט גע-
לאָזט. איצט אָבער זענען מיר צופרידן, וואָס מיר זענען דאָ.

אנדערע האָבן געזאָגט:

— ניין, פון אַנטיסעמיטיזם האָבן מיר נישט שטאַרק געליטן ביז איצט.
אָבער ווער ווייס וואָס מאָרגן וועט זיין? סוף-כל-סוף וועט מען אונדז אויס-
שעכטן.

א יונג ווייבל, שוואַרץ ווי אַ ציגיינערקע, מיט אַ ליכטיקן יינגעלע אויף די
הענט, האָט מיט אַ פּוֹלן מויל אַרויסגערעדט:

— וואָס טויגן מיר „ציוניסטישע דרשות“? ס'איז גוט צו לעבן צווישן
אייגענע. ס'איז גוט נישט צו דאַרפן טראָגן דעם עול פון יידישקייט. עפעס אַ
קלייניקייט: צו זיין אַ ייד און נישט פּוֹלן קיין יאָד? פאַר מיר איז עס איבער
גענוג.

איך האָב מיט זיי פאַרכראַכט ביז שפעט אין אָונט. אין משך פון די
קרוב צוועלף וואָכן, וואָס איך בין געווען אין ישראל, האָב איך זיך מיט זיי אָפט
באַגענט. מײן ברודערס הויז איז גלייך אויפן וועג פון קיבוץ צו רעננה. ווען
זיי זענען פאַרבייגעגאַנגען, האָבן זיי מיך באַגריסט און אָפט זיך אָפגעשטעלט
באַפן אַ שמעס. ס'איז מיר געוואָרן קלאָר, אַז די עליה פון דער יונגט האָט
נישט געקאָנט פאַרווירקלעכט ווערן בלויז דורך נעגאַטיוון. אפשר ווייסן זיי
נישט, די יונגע עולם, אָבער פאַר מיר איז געווען קלאָר, אַז די מערסטע זענען
געקומען זיך צו באַפרייען פון „צוגאַביידישקייט“. זיי איז מיאוס געוואָרן צו
לעבן אַ טאַפּלטן לעבן: אַ גאַנצן טאַג גויש און אַ פאַר שעה אין וואָך יידיש,
און טראָגן אַ יאָד, אַ משא פאַר אַ יידישקייט, וואָס האָט ביי זיי נישט קיין זין.
דאָ, אין ישראל, קאָנען זיי זיך אויפפירן ווי די שכנים-גוים, יאָס זיי האָבן
געקענט, און דאָך זיך אליין נישט פאַרלייקענען. דאָס איז אפשר, נאָך מײן
מיינונג, די אמתע טרייב-קראַפט פון אַ סך יונגע עולם.

אַ צען מינוט פון רעננה, צופאָרן מיטן אויטאָבוס, געפינט זיך אַ סינדער-

דאָרף. אין אמעריקע וואָלטן מיר עט גערופן אַ בית-יתומים, אָבער אין ישראל
איז עס נישט בלויז אַן אָרט, וווּ מען האַלט אויס יתומים, צונויפגעקליבענע פון
גאַנץ אייראָפּע. ס'איז אַ דאָרף, וווּ סינדער ווערן צוגעגרייט צו ווערן בירגער פון
נייעם יידישן פּאָלק און מיטגלידער פון דער נייער עקאָנאָמיע. דאָס זענען נישט
קיין מליצהדיקע רייד. ווען מען באַקענט זיך מיט דעם דאָרף, זעט מען די אַנ-
דערישקייט און אייגנאַרטיקייט פון דעם בית-יתומים.

דאָס דאָרף פאַרנעמט אַ גרויסן שטח. איך האָב נישט געקאָנט אויסגעפינען וויפֿל דונאַם לאַנד עס געהערן צו אים. אָבער איך בין געגאַנגען מיט חברה מער ווי אַ שעה, און זיי האָבן מיר אַלץ אָנגעוויזן, אַז דאָרטן, יענער שטיקל באַדן, יענער פעלד, יענער גרינס-גאַרטן געהערן צום דאָרף.

די הייזער זענען ווונדערלעך שיין געבויט. פאַרשטייט זיך, אַ שיינער בית-ספר (קינדער-שול), אַ בית-מדרש, פיינע שלאָף-צימערן, פאַרזאַמלונג-זאַלן, שפּיל-פֿלעצער. אָבער דערצו נאָך עפעס. שטאַלן מיט בהמות און פּערד, אַ גאַ-ראַזש מיט לאַסט-אויטאָמאָבילן און געווענלעכע אויטאָמאָבילן, אַ שלאָסאַרניע און פאַרזייטע פעלדער, אַראַנזש-גערטנער, גרינס-גערטנער און וויינגערטנער. אַלץ באַאַרבעטן די קינדער. קיין דרויסנדיקע אַרבעטער זענען נישטאַ, בלויז די אינסטרוקטאָרן זענען דאָ דרויסנדיקע.

דאָס דאָרף ווערט אויסגעהאַלטן פֿון אַמעריקאַנער געלטער. איך וויל דאָ נישט אַרײַנגיין אין דעטאַלן, ווי אַזוי דאָס דאָרף איז געגרינדעט געוואָרן, ווי אַזוי די קינדער זענען צונויפגעקליבן געוואָרן, ווי אַזוי דער גאַנצער געדאַנק פֿון דאָרף איז אויפגעקומען. נישט דאָס בין איך אויסן. וויכטיק איז צו באַטאָנען, אַז דער עצם פּרינציפֿ איז נישט בלויז אַרויסהעלפֿן די קינדער און זיי צו רע-האַבליטירן גייסטיק און פיזיש. דאָס ווערט געטון אויך אין אַמעריקע. וויכטיק איז, וואָס די טוער און די קינדער קוקן אויף דעם דאָזיקן אויפטו ווי אויף אַ וויכטיקער גאַציאָנאַלער אַרבעט. יעדעס קינד פֿילט, אַז ער דאַרף באַצאָלן דער אומה פֿאַר אויפהאַלטן אים. זיי קוקן אויף זיך נישט בלויז ווי אויף געדאַטע-וועטע קינדער, נאָר ווי אויף געדאַטעוועטע יידישע קינדער.

בין איך געגאַנגען מיט צוויי יינגלעך, איינער אַ יאָר פּופּצן, דער צווייטער אַ יאָר זעכצן. דער יינגערער האָט גערעדט יידיש און העברעאיש, דער עלטער-רער פּראַנציזיש און העברעאיש. מיר האָבן שפּאַצירט אין פעלד, און איך האָב זיי געשטעלט פּראַגעס. דער יינגערער האָט גערעדט צו מיר אין ביידנס נאָמען:

— זיי וואָלטן געוואָלט אַריין אין אַ סיבויז, אָבער ער, דער יינגערער, האָט אַ מאַמע. נו, דאַרף ער אויף איר אַכטונג געבן. דער עלטערער האָט קיינעם נישט, אָבער איין האַנט איז ביי אים האַלב-פּאַראַליזירט. ווייסט ער נישט צי ער וועט קענען אָנקומען אין אַ סיבויז. ביידע לערנען זיך איצט ראַדיאָ-מעכאַניק. אַז זיי וועלן אַרויס פֿון דאַנען, וועלן זיי עפענען אַ געשעפט בשותפות.

— יאָ, זיי קענען אַרבעטן אין פעלד, אַרומגיין אַרום פּערד, אַכטונג געבן אויף בהמות און הינער. דאָס מוז יעדער איינער קענען. שפּעטער מעג יעדער איינער אויסקלייבן זיין מלאכה, זיין פּאָך.

— ניין מען צווינגט זיי נישט רעדן קיין העברעאיש. צווישן זיך קאָנען זיי רעדן אויף וואָס פאַר אַ שפּראַך זיי ווילן. אָבער אין שול, אין בית-מדרש, אין וואַרשטאָט, אין פעלד, אין שטאַל, אַרום די הינער־שטייגן — דאָרטן רעדט מען העברעאיש, ווייל די אינסטרומטאָרן רעדן נישט קיין אַנדער שפּראַך. קומט אויס, אַז אין אַ גאָר קורצע צייט מוז העברעאיש ווערן די אומגאַנגס־שפּראַך. — אַלץ ווערט דאָ געטון פון די קינדער. אָבער קיינער צווינגט זיי נישט צו אַרבעטן, איבערהויפט די ערשטע צייט. אָבער איידער מען קוקט זיך אַרום, אַרבעט יעדערער מיט זיין גרופע.

— צו אַכצן יאָר קאָן יעדער איינער פאַרלאָזן דאָס דאָרף. געצייגטע בלייבן ווי אינסטרומטאָרן. די מערסטע ווילן ניין באַזעצן די וויסטע שטחים: אין קי-בוצים אָדער מושבי עובדים.

איך האָב גערעדט מיטן יינגערן בחורל יידיש. דער עלטערער האָט זיך צו-געהערט, ווי ער וואָלט פאַרשטאַנען אונדזער געשפּרעך. באַלד האָט ער זיך טאַקע געווענדט צו מיר אויף העברעאיש:

— מיר וועלן זיך באַזעצן אין שטאָט על פי נויט. אָבער מיר ווייסן, אַז עס איז גאָר וויכטיק צו באַזעצן דעם נגב און אַנדערע נישט באַווינטע ערטער ס'איז נישט אונדזער שולד, וואָס מיר קאָנען עס נישט טון. און אפשר וועלן מיר שפעטער דאָך נישט וווינען אין שטאָט. מיר זענען נאָך יונג.

שפעטער האָב איך גערעדט מיט איינעם פון די לערערס. ער האָט מיר דער-צייגט די שוועריקייטן, וואָס מען האָט געהאַט מיט די פאַרוואָרלאָזטע יתומים. אַ סך פון זיי האָבן נישט געהאַט דאָס מינדסטע געפיל פון געזעלשאַפטלעכער פאַראַנטוואָרטלעכקייט. זיי האָבן נישט פאַרשטאַנען פאַרוואָס גנבענען אָדער אָפּ-נארן איז אַ פאַרברעכן, אויב מען האָט דערפון נוצן. באַשטראַפן וואָלט נישט געהאַלפן. פאַרקערט, ווען מען באַשטראַפט זיי, וואָלטן זיי גערעכנט אַז דאָס דאָרף איז אַ המשך פון לאַגער, און די לערערס און אינסטרומטאָרן זענען ווי די גויאישע אויפזעערס פון אַ קאַצעט. ווירקן האָט שטאַרק געווירקט אויף זיי די אינ-דאָקטרינאַציע, אַז זייערע שלעכטע מעשים וועלן פאַרשעמען דאָס גאַנצע יידישע פּאָלק. זיי מוזן בויען אַ לאַגער, כדי צו קריגן חשיבות אין די אויגן... פון די גוים. פאַרשטייט זיך, מיר האָבן זיי אַרומגערינגלט מיט ליבשאַפט און געטריישאַפט. מיר האָבן אַכטונג געגעבן, אַז זיי זאָלן האָבן אַלץ, וואָס זיי דאַרפן, און אָפט נישט נאָר וואָס זיי דאַרפן, נאָר אַפילו וואָס זיי ווילן. איצט זענען ביי אונדז כמעט נישטאָ קיין פּראַבלעמאַטישע קינדער.

צוויי קיבוצים אין שרון

הארט נעבן רעננה געפינט זיך איינער פון די עלטסטע קיבוצים. צופאָרן אַהין מיטן אויטאָבוס איז אַ גאַנצער יציאת-מצרים. האָבן איך געדונגען אַ טאַקסי. די גאַנצע ריזע האָט געקאָסט אַ האַלבן פּונט — אַ טאַלער און אַ האַלב, און עס האָט געדויערט פּונקט זעכצן מינוט צוצופאָרן. צוריק זענען מיר געפאָרן מיטן אויטאָבוס. מיטן וואַרטן און בייטן האָט די ריזע געדויערט קרוב צו צוויי שעה. מיר זענען אָנגעקומען אַהין מיטאַנצייט. איך בין אַרײַן צום סעקרעטאַר און האָב זיך פּאָרנעשטעלט. ער האָט מיר געגעבן אַ ברייטן שלום-עליכם, און געזאָגט:

— ביי אונדז אין די קיבוצים איז אַ מנהג פּריער פון אַלץ צו גיין עסן. זועלן מיר גיין אין עס-צימער. אָבער וויבאַלד איר זענט דאָ, וויל איך אייך ווייזן אונדזער אַרסענאַל. אַמאָל, אונטער די ענגלענדער, האָבן מיר אים געדאַרפט האַלטן פּאַרבאָרגן, אז קיין גוט אויג זאָל נישט שאַטן. איצט זענען מיר די באַ-לעבאַטיים.

ער האָט מיך אַריינגעפירט אין אַ זייטיקן צימער, וואָס איז געשטאַנען אונ-טערן שלאָס, און האָט מיר געוויזן כלערליי ביקסן און אַנדער געווער. איך בין נישט קיין בקי אויף די זאַכן, און איך ווײס נישט צי די ביקסן און לייכטע מאַשין-געווער זענען געווען ערשטקלאַסיקע. אָבער ס'איז געווען דאָרטן אַ גאַנץ היפש ביסל געווער, גענוג צו באַוואַפענען אַ פּאָר הונדערט מענטשן. איך האָב זיך געמאַכט תּמעוואַטע:

— אויף וואָס דאַרפט איר איצט האָבן געווער? ס'איז דאָך שוין פאַראַן אַז

אַרמײ?

ער האָט אַ שמייכל געטון:

— וואָס מיינט איר? די חתונה האָט זיך שוין אָפגעשפילט און אויס? ווי ווייט זענען מיר פון גרענעץ? הלוואַי זאָל מען נישט דארפן, אָבער מיר וועלן נאָך דארפן ליגן אין שוץ-גריבער, און מיר זענען אויפן ערשטן פייער. אַ קיבוץ דאַרף זיין גרייט.

— האָט איר ספעציעלע חברים, וואָס קאָנען זיך באַגיין מיט דעם געווער?
— בנערינו ובזקנינו — יונג און אַלט, אַלע קאָנען מיר האַלטן אַ ביסל אין האַנט.

— איז ווי דערלויבט די רעגירונג, אַז די באַפעלקערונג זאָל זיין באַוואָפנט?
— וואָס, זי האָט מורא פאַר אונדז? ס'איז דאָך אַ יידישע מלוכה, און מיר זענען אויך יידן... אָבער גענוג. קומט, לאָמיר גיין עסן.

מיר זענען אַריין אין עס-צימער. לאַנגע טישן, אָן טישטעכער, בענק אַרום די טישן. אַ לאַנגער זאָל, וואָס קאָן אַרײַנגעמען אַ פיר-פינף הונדערט מענטשן אויף אַ מאָל. מיר האָבן זיך געזעצט צום טיש. מען האָט אונדז דערלאָנגט טע-לער און גאַפּל-מעסער. אויפן טיש זענען געלעגן גאַנצע בערג ברויט. אין צענ-טער פון טיש איז געשטאַנען אַ טיפע שיסל, וואָס מען רופט „כלבניק“. יעדן איינעם האָט מען געגעבן בלוז איין טעלער. ווערט ער פאַרטיק מיטן סאַלאַד, רייניקט ער אויס דעם טעלער אין כלבניק און איז פאַרטיק אָנצושעפן זוף פון אַ שיסל, וואָס שטייט אויפן טיש. ווען ער ווערט פאַרטיק מיט דער זוף, לייגט ער אַריין דאָס פלייש אין דעם זעלביקן טעלער. אין דעם זעלביקן טעלער גיסט מען אַריין דעם קאַמפּאַט. קיין סערוועטקעס זענען נישטאָ, ווישט מען אָפּ דאָס מויל מיט דער האַנט. אין אַ סך קיבוצים הענגען האַנטעכער ביי דער טיר. נאָכן עסן וואַשט מען די הענט און אַלע ווישן אָפּ די הענט מיטן זעלביקן האַנטעך, ווי אַמאָל אין שול ביים האַנט-פאַס.

דאָס עסן איז געווען פּראָסט, אָבער געשמאַק און נאַרהאַפטיק. מען האָט געקאָנט נעמען אַ צווייטע און אַ דריטע פּאָרציע.

דער סעקרעטאַר האָט אונדז אָנגעהויבן אַרומפירן איבערן קיבוץ. ער האָט מיר געוויזן דאָס פאַרמעגן פון קיבוץ: אַ סטאַליאַרניע, אַ שלאָסאַרניע, אַ בעקע-ריי, שטאַלן מיט בהמות און פּערד, אַ בוהיי פון אַ גרויסן יחוס, הינער-שטייגן, שפייכלערס מיט זאַפּאַסן, קינדער-צימערן, אַ קינדער-שול און ווייניגגען פאַר די קיבוצניקעס.

— יעדער קיבוץ שטרעבט צו אַ געמישטער ווירטשאַפּט. דאָס איז אַן אַל-טער פּרינציפּ ביי אונדז. מיר שטעלן צו ברויט און טאַרטן נישט נאָר צו רעננה, נאָר אויך צו נתניה. אין דער צייט פון מלחמה האָבן מיר צוגעשטעלט ברויט צו דער אַרמיי. פאַרשטייט זיך, דאָס גאַנצע פאַרדינסט גייט פאַר דעם קיבוץ.

— מיר האָבן איצט צרות. עס פעלן אונדז אויס אַרבעטער. די נייע עלים זױלן נישט זיין אין קיבוץ. זיי רופן דעם קיבוץ: קאַלכאָז, קאַנצענטראַציע-לאַגער און וואָס נישט. דאַרפן מיר דינגען טאַג-אַרבעטער. אַרבעטן ביי אונדז געדונד גענע אַרבעטער. ס'איז זיכער קעגן אונדזערע פּרינציפּן. אָבער וואָס זאָלן מיר טון? די פעלדער, וויינגערטנער און אַראַנזשערייען קאָן מען נישט פאַרלאָזן. אַוודאי און אַוודאי קאָן מען נישט אָפּלייגן די אַרבעט אין די קיי-שטאַלן און פּערד-שטאַלן. זענען מיר געצווונגען צו דינגען אַרבעטער ווי וועלכע ס'איז קאַ-פיטאַליסטישע אַרגאַניזאַציע.

— און איצט וועל איך אייך ווייזן די פונקטן, וואָס מיר האָבן פאַרטיי-דיקט און וווּ מיר האָבן זיך איינגענראָבן און זיך געשטעלט קעגן דעם שונא. איך וועל אייך אַרויפנעמען אויפן וואַסער-טורעם, וועט איר זען ווי איינגעהאַ-מעוועט פון שונא מיר זענען געווען.

אויפן וועג צום וואַסער-טורעם זענען מיר צוגעקומען צו אַן אָפּענעם פּלאַץ צווישן ביימער. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט:

— אָט דאָס אָרט האָט אַ גאַנצע געשיכטע הינטער זיך. איר ווייסט דאָך, מיר זענען נאָך געוואָרן באַרימט אין דער צייט, וואָס ענגלאַנד האָט געהערשט איבער אונדז. אייך איז מיסמא באַקאַנט ווי זיי האָבן ביי אונדז געזוכט געווער. זיי האָבן אונדז אַלעמען צונויפגעטריבן אָט דאָ און געזוכט געווער. איין בחור אונדזערער איז געהרגעט געוואָרן ביי דער זוכעניש.

— זייער האַנדלונג איז נישט געווען פון ענגלענדער, ווי מיר האָבן זיך פאַרגעשטעלט אַן ענגלענדער דאַרף זיין. זיי זענען געווען גראָב, ברוטאַל און ציניש. אָבער אַן ענגלענדער איז דאָך נישט קיין באַרבאַר. זיי האָבן געזוכט און געזוכט, און גאַרנישט געקאַנט געפינען. נו, האָבן זיי געוואָלט אויפרייסן דעם דיץ פון עס-צימער. אונדזערע פרויען, מיידלעך און קינדער האָבן זיך געשטעלט אַנטסקעגן. זיי האָבן גענומען מערס, טעפּ, שיסלען און טעלער וואַסער און גע-גאַסן אויף די סאָלדאַטן, וואָס האָבן געוואָלט אויפרייסן דעם דיץ. נו, עס האָט געהאַלפּן.

מיר זענען אַרויף אויפן וואַסער-טורעם:

— די אַראַבער האָט מען נישט געקאַנט אוועקטרייבן מיט ל"ג בעומר ביסקלעך. דאָס איז געווען אַן אַנטשיידענער קאַמף: מיר אָדער זיי. זעט, גלייך דאָ פון פאַרנט אויפן בערגל איז געלעגן אַן אַראַביש דאַרף. רעכטס נאָך אַ דאַרף. הינטער אונדז דער דרויסנדיקער שונא, וואָס איז אונדז באַפאַלן. מיר זענען געווען איינגעהאַמעוועט ווי אין אַ צוואַנג. גלייך ווי די מלחמה האָט זיך אָנגעהויבן, זענען מיר אוועק צו די צוויי אַראַבישע דערפער, און האָבן זיי גע-

וואַרנט, אַז מיר וועלן זיי אויפרייסן, אויב זיי וועלן קעמפן קעגן אונדז. איין דאָרף האָט זיך דערשראָקן און זיך אָפּגעטראָגן. דאָס צווייטע דאָרף איז גע- בליבן און געקעמפט. געבליבן ביז איצט. איז פון איין זייט האָבן מיר גענוג באַדן, פון דער אַנדערער זייט זענען מיר אָפּגעשניטן פון באַדן.

— די קינדער האָבן מיר אַרויסגעשיקט פון דאַנען. ס'איז געווען דער אמתער גיהנום ביי אונדז. דאָס פייער איז אויף אונדז געווען פון צוויי זייטן. מיר האָבן געמוזט האַלטן דעם קיבוץ. עס וואָלט געעפנט דעם וועג צו רעננה און תל-אביב. און ווי ניט מען אויף אַ קיבוץ? איבערלאָזן און אַוועק — וואָלט דאָס לעבן פאַר- לויפן דעם זין.

— קרבנות?

ער האָט אַ זיפּז נעטון.

— ס'איז שווער איבערצוגעבן דעם אומגליק. לאָמיר נישט רעדן וועגן דעם. אפילו אויף די געפאלענע בהמות בלוטיקט נאָך דאָס האַרץ. ביי אונדז איז אַ בהמה נישט גלאַט אַ שטומע חיה. יעדע בהמה איז דאָ אויפגעהאָדעוועט געוואָרן און האָט אַ נאָמען ווי אַ קינד. איך האָב אים געבעטן מיר ווייזן דעם בית-ספר. איך וויל זען דעם בנין- ער האָט מיך צוגעפירט צום בנין.

דער בית-ספר איז געשטאַנען אַרומגערינגלט מיט ביימער. אַ גרויסע וועד- ראַנדע, די צימערן ליכטיקע, גראַמע און זייער גוט אויסגעמעכלירט. אין אַ לאַנגן צימער זענען אויף די ווענט געווען אויסגעהאַנגען די קאָמפּאָזיציעס פון די קינד- דער און די וואַנט-ציטינגען.

איך האָב אָנגעהויבן באַקוקן די קינדערשע אַרבעטן. אַלע קאָמפּאָזיציעס זע- נען געווען וועגן דער מלחמה. דאָס איז נישט געווען קיין ווונדער ביי מיר. די קינדער האָבן זיך ערשט מיט צוויי חדשים צוריק אומגעקערט אין קיבוץ. יעד- דער קינדס האַרץ איז געווען פול מיט די בלוטיקע געשעענישן. דעם אמתן באַ- ראַקטער פון דער דערציאונג האָט מען ערשט געקענט באַנעמען פון דער אויס- שטעלונג, וואָס האָט גאָר נישט געהאַט צו טון מיט דער מלחמה, און פון די אַר- בעטן, וואָס די גראַדואירטע קינדער האָבן צוגעשטעלט.

דאָס גרעסטע אַרט האָט פאַרנומען די אויסשטעלונג, וואָס דער גאַנצער גראַדואיר-קלאַס האָט צוגעגרייט. זי האָט פאַרנומען גאַנצע צוויי ווענט פון צי- מער. אַ לאַנגע באַנק האָט זיך געצויגן איבער דער לענג פון די צוויי ווענט. אויף דער באַנק האָבן די קינדער פאַרגעשטעלט, אויסגעאַרבעט פון ליים, די אַנטוויקל- לונג פון דער מענטשהייט, פון דעם הייל-מענטשן ביז איצטיקער צייט. דער ציוויליזירטער מענטש איז געשטאַנען אין ארץ-ישראל. פון ליים, צעמענט און

שטיינער איז אויסגעארבעט געוואָרן אַ פּראַכטפולע לאַנד־קארטע פון מדינת־ישראל און דער אַרומיקער סביבה. יעדער שטיקל לאַנד, וואָס יידן האָבן אַמאָל באַהערשט, איז געווען באַצייכנט מיט אַ ספּעציעלן שטיינדל. אויבן איז געווען אַ גרויסע שילד: „מולדתנו“ — אַנדער היימלאַנד.

גאָר אויסערנעוויינטלעך אינטערעסאַנט זענען געווען די גרויסע אַרבעטן וועגן די נביאים. ווערליק געשריבן פון יינגלעך און מיידלעך פון פּערצן־פּופּצן יאָר זענען די אַרבעטן געווען גאַנץ גרינטלעכע. אָבער דער טראַפּ איז געלייגט געוואָרן אויף יענע שטעלן פון די נביאים, וווּ עס ווערט גערופן צו נקמה, וווּ עס ווערט באַזונגען מלחמה, זיג, נאַציאָנאַלער שטאַלץ און צוואַנג אויף נאַציאָנאַלן רובּ.

מיר זענען אַרויס פון דעם שול־צימער. אויף דער וועראַנדע איז געזעסן אַ מיטליאָריקער ייד און האָט געקלאַפט אויף אַ שרייב־מאַשין. אַ מיידלעך פון אַ יאָר פּערצן האָט פאַר אים פּאַרגעלייענט פון אַ מאַנסקריפט און ער האָט עס איבערגעשריבן אויף דער שרייב־מאַשין.

דער סעקרעטאַר האָט אים פאַר מיר פּאַרגעשטעלט:

— דאָס איז אַנדער פּנס־פירער. מיר פירן אַ פּנס ווי די אַמאָליקע קהילות האָבן געטון. יעדע וואָך ווערן פּינקטלעך פאַרצייכנט אַלע געשעענישן. איצט צוליב דער מלחמה האָט זיך אָנגעקליבן אַ סך אַרבעט. ער פאַרצייכנט חוץ יעדן דעטאַל פון די שלאַכטן אויך די ביאָגראַפיעס פון די געפאַלענע, וואָס ווערן דערנאָך פאַרעפנטלעכט אַנאַנים אין דער פּרעסע. ער אַרבעט דריי טעג אַ וואָך אויפן פּנס.

— און די איבעריקע דריי טעג? — האָב איך געפּרעגט.

— נו, די איבעריקע דריי טעג — האָט געענטפּערט מיין וועגווייזער — פאַרנעמט ער זיך מיט זיין פּאָך. ער איז דער שוסטער פון קיבוץ.

שפּעטער האָב איך איבערגעקוקט די עטלעכע בענד פון פּנס. אַלץ איז גע־ווען פאַרצייכנט סיסטעמאַטיש און קלאָר. געוויסע געשעענישן און ביאָגראַפיעס זענען געווען געשריבן באַמט מיט טאַלאַנט און אין גאָר אַ פּינעם העברעאיש.

מיר זענען אַריין צום סעקרעטאַר אין זיין וווינונג. איין צימער, אַ צען פּוס די ברייט ביי אַ פּופּצן פּוס די לענג. אַ בעט, אַ טישל, צוויי שטולן, אַ ראַדיאָ, אַ פּאַר פּאַרטערטן אויף די ווענט, אַ צוויי צענדליק ביכער און אַ קליידער שאַפּע. מיר האָבן זיך געזעצט אויפן בעט. ער האָט אַרויסגענומען פון שאַפּע אַ ליי־מענע קרוג וואַסער און מיך מכבד געווען מיט אַ טרונג. מיר האָבן אָנגעהויבן שמועסן:

— וואָס מיינט איר, וואָס איד האָב פון צוואנציק יאָר אַרבעט? איך האָב אַלץ וואָס איך דאַרף. יעדער איינער פון אונדז האָט אַ צימער. די נייע אין נישט אַזעלכע גוטע הייזער, און די תושבים אין גוטע הייזער. איך בין אַן אלמן, האָב איך אַ קלענערן צימער. די פאַרהייראַטע האָבן אַ גרעסערן צימער, וווּ עס קאָנען גרינג שטיין צוויי בעטן.

— איר מיינט, אַז איין צימער איז ווייניק? פאַרוואָס? די קינדער אונדזערע שלאָפן אין באַזונדערע חדרים, אין די קינדער-היימען. עסן, עסן מיר אין אַלגע-מיינעם עס-צימער. די ביבליאָטעק איז אַלע מאָל אָפן פאַר אונדז. געסט אויפ-נעמען קאָנען מיר וווּ מיר ווילן אין קיבוץ. איז צו וואָס דאַרפן מיר האָבן מער ווי איין צימער?

— וואָס פאַר אַ קליידער האָבן מיר? נאַט, זעט: אין שאַפע ליגן גענוג אַרבעטס-העמדער, צוויי ווייסע העמדער, אַ שניפּס, אונטערוועש, פיר פאַר אַר-בעטס-הויזן, און אַן אַנצוג מיט אַ פאַר שיד אויף שבת. צערייסן מיר די קלייד-דער, קריגן מיר נייע.

— צייטונגען? אין ביבליאָטעק זענען דאָ אַלע צייטונגען. יעדע צוויי פער-זאָן קריגן פּריוואַט אַ צייטונג. צוויי מענטשן האָבן אַ רעכט צו פאַדערן וואָס פאַר אַ צייטונג זיי ווילן. וויל איינער לייענען מער ווי איין צייטונג, קאָן ער עס גרינג אויספירן: מ'בײט זיך. פאַרשטייט זיך, אין אונדזער קיבוץ זענען די מערסטע מיטגלידער פון מפ"ם אָדער מפא"י. פאַראַן אָבער אויך פון אַנדערע פאַרטייען. קיין אָרטאָדאָקסן האָבן מיר נישט, ווייל אונדזער קיך ווערט נישט געפירט כשר.

— ביכער? יעדער איינער קריגט דאָס רעכט אויסצושרייבן אַזוי פיל בי-כער אַ יאָר, וויפיל מיר קאָנען זיך דערלויבן פאַרן ביכער-בודזשעט. די ביבליאָ-טעק איז אָבער אַ גרויסע. אויב איינער דאַרף און וויל האָבן אַ בוך, וועט די ביבליאָטעקאַרין עס קריגן פאַר אים.

— ווי אַזוי מיר דערציען אונדזערע קינדער? איך וויל איר זאָלט פאַר-שטיין: מיר זענען נישט פאַראינטערעסירט אויפצושטעלן אַ דור אינטעלעקט-טואַלן, וואָס וועט אַנטלויפן פון קיבוץ. מיר געבן יעדן קינד אַ מיטלשול ביאָדונג, אָבער די אַלגעמיינע לימודים גייען האַנט אין האַנט מיט אַרבעט: אַ קינד דאַרף טון זיין חלק אין פעלד, אין קיך, אין פאַבריק, לויט זיין עלטער נאָך. מיר דער-ציען די ספּעציאַליסטן, וואָס מיר דאַרפן, אָבער מיר געבן אַכטונג, אַז דער צווייטער דור זאָל בלייבן מיט אונדז, נישט ווי די יידן האָבן געטון אין די אַר-גענטיגער קאָלאָניעס. און נישט ווי די יידישע אַרבעטער האָבן געטון ביי אייך אין אַמעריקע.

— פֿעאיקע קינדער? אויב אַ קינד ווייזט אַרויס ספּעציעלע פּעאיקייטן, זענען מיר אַז ער זאָל פּאַרזעצן זיינע שטודיום. אַמאָל איז עס אונדז געווען שווער. איצט קאָן דער קיבוץ זיך פּאַרגינען אַזעלכע זאַכן. מיר שיקן קינדער אפילו קיין אויסלאַנד.

— יאָ, גאַנץ אָפט האָבן עלטערן טענות און תביעות: מיר האָבן נישט אָפּגעשאַצט ווי געהעריק זייער קינד. אָבער מיר גלייכן עס אויס ווי עס איז. פּאַר-שטייט זיך, עס זענען פּאַראַן פּאַרדרוסן.

— יאָ, עס טרעפט אַמאָל, אַז איינער טוט נישט זיין טאָג אַרבעט ווי גע-העריק. נו, אַ מענטש איז דאָך נישט קיין מאַשין. אויב עס ווערט כּראַניש, זוכט מען אונטער די סיבה. געוויינטלעך אין אַזעלכע פּאַלן איז אַלע מאָל פּאַראַן אַ פּאַרוואַס. אָפט דאַרף מען איבערכייטן די באַשעפּטיקונג. מ'נעמט אים אַוועק פּון פּעלד און מ'שטעלט אים אַריין אַרבעטן אין שטאַל, אָדער ערגעץ אַנדערש.

— פּאַרן אין שטאַט? אויב איינער דאַרף פּאַרן אין שטאַט, קריגט ער אויף הוצאות. פּריוואַט קאַפיטאַל טאָר קיינער נישט האָבן. יעדער איינער דאַרף אַריינגעבן אַלץ וואָס ער האָט אין דער קאַסע פּון קיבוץ. עס זענען געווען פּאַלן, ווען אַ מיטגליד האָט אַריינגעגעבן הונדערטער און טויזנטער פּונטן אין קאַסע. קיין גרעסערער מיוחס איז ער נישט געוואָרן. קיינער טאָר נישט האָבן קיין ספּע-ציעלע פּריווילעגיעס.

— אַלע טאַטע-מאַמע פּון מיטגלידער ווערן אויסגעהאַלטן. אַמאָל, ווען מיר זענען געווען יונג, איז די פּראָבלעם ביי אונדז נישט געווען. היינט זענען דאָ אַ היפּשע צאָל אַלע טאַטעס און מאַמעס. צו אונדזער גליק איז דער קיבוץ איצט גענוג רייך און קאָן זיך עס פּאַרגינען. פּאַראַן קיבוצים, וואָס האָבן ספּעציעל-לע כּשרע קיבן פּאַר די עלטערע מענטשן. מ'באַזאָרגט זיי אויך מיט אַ שול און אַ ספּר-תּורה. יאָ, נויטבאַדערפטיקע קרובים ווערן גאַנץ אָפט געשטיצט.

— נייע מיטגלידער? אויף דעם קלאָנט דער נביא. די נייע עולים זענען נישט קיין אידעאָליסטן. חוץ דעם האָבן זיי צו לאַנג געלעבט אַ קהלשן לעבן. ביז איצט איז ביי אונדז געווען אַן אייזערנער דיין נישט צו דינגען קיין לוי-אַרבעטער. אָבער נאָך דער צעשטערונג פּון דער מלחמה זענען מיר געצווונגען געוואָרן צו באַשעפּ-טיקן דרויסנדיקע אַרבעטער. מיר באַשעפּטיקן איצט קרוב צו דרויסיק אַרבעטער פּון דרויסן.

— אונדזערע מיטגלידער, וואָס אַרבעטן ביי אונדז אין די פּאַבריקן, קריגן נישט מער באַצאַלט. פּאַרשטייט אַקוראַט, עס מאַכט נישט אויס ווי גרויס אַ ספּעציאַליסט איינער איז, קיין עקסטראַ באַלוינונג קריגט ער נישט.

— איר וועט מיר מוחל זיין — האָב איך זיך אָנגערופן — אָט זע איך

ביי איך אין ווינקל שטייט א פיינער צוויי-רעדלער, א ביציקלעט. ווי באַלד אַז
 קיינער קריגט נישט קיין עקסטרא באַלוינונג, וווּ האָט איר געקראָגן דעם ביי-
 ציקלעט? און אַט זע איך אויך גאָר-גאָר אַ טייערע ראַדיאָ.

— די ראַדיאָ האָט געקויפט דער קיבוץ — האָט ער מיר געענטפערט —
 פאַראַיאָרן האָט דער קיבוץ געקויפט יעדן איינעם אַ ראַדיאָ. אָבער דעם ביציקלעט
 דערמאָנט מיר נישט. איר ווייסט, לויט אונדזערע מנהגים מעגן מיר אָננעמען
 מתנות. נו, איז פאַראַיאָרן דאָ געווען מיין שוועסטער, האָט זי געבראַכט מיין
 יינגל אַט דעם ביציקלעט פאַר אַ בר־מצוה מתנה, כאָטש איך האַלט נישט פון
 בר־מצוה. נו, ביי מיר איז אַ פּראַגע צי עס איז רעכט אַז ער זאָל עס נוצן. קייר
 נער פון די קינדער האָט דאָ נישט קיין וועלאָסיפּעד, פאַרוואָס זאָל ער האָבן די
 פּרווילעגיע? יאָ, ער נוצט עס אַמאָל. דאָך אַ קינד. אָבער דער ענין איז מיר
 נישט צום האַרצן. איך גלויב אָבער, אַז איבער אַ יאָר וועלן מיר קאָנען באַווייזן
 צו קויפן יעדן יינגל און מיידל אַ ביציקלעט צו אַ באַשטימטן עלטער.

ס'איז געוואָרן שפּעט. איך האָב זיך אויפגעהויבן און זיך געזענגט מיט
 אים. איך האָב זיך אַנטשולדיקט פאַר אים פאַר מייע צודרינגלעכע פּראַנעס
 און פאַר פאַרנעמען אזוי פיל צייט ביי אים.

— פאַרקערט — האָט ער מיר געענטפערט — ס'איז פאַר מיר געווען אַ
 פאַרגעניגן זיך צו באַקענען מיט אייך. מיר ווילן אַזעלכע צודרינגלעכע פּראַנעס.
 מיר זענען צופרידן ווען אַ גאַסט קומט און וויל אַלץ וויסן. מיר האָבן נישט וואָס
 צו באַהאַלטן. איר ווייסט דאָך, יעדער מענטש וויל זיך באַרימען מיט זיין אייגנס.
 אונדזער קיבוץ איז אונדזער פאַרמעגן און אונדזער אייגנס, און מיר גלויבן,
 אַז מיר האָבן זיך מיט וואָס צו באַרימען.

איך האָב מיט אים מסכים געווען. דאָס איז געווען מיין ערשטע באַקאַנט-
 שאַפט מיט אַ קיבוץ.

צוויי טעג שפּעטער בין איך אַוועק באַזוכן נאָך אַ קיבוץ, וואָס געפינט זיך
 נישט ווייט פון רעננה. אַהין נעמען אַ טאַקסי וואָלט געווען אַ צו גרויסער לוקס-
 סוס, בין איך געפאָרן מיטן אויטאָבוס. איך בין אַרויס פרי, ווייל איין וועג האָט
 געדאַרפט דויערן איבער דריי שעה מיט וואַרטעניש און בייטן.

איך בין געפאָרן אַהין מיט מיין פרוי, טאַכטער און ברודער. באַלד ווי איך
 בין געקומען אין קיבוץ, בין איך אַריין אין ביוראָ פון סעקרעטאַר און האָב זיך
 פאַרגעשטעלט. די ערשטע זאָך, וואָס ער האָט געזאָגט, איז געווען:

— נו, איר האָט נאָך מסתמא נישט געגעסן קיין פּרישטיק. קומט אַריין
 אין עס־צימער. איר וועט איבערכאַפן דאָס האַרץ. מיטאַגן איז ערשט אַרום איינס
 אַזייגער.

— א דאנק — האָב איך געענטפערט — אָבער איידער מיר גייען עפעס עסן, וואָלט איך געוואָלט זען, צי איר האָט אויך אַן אַרסענאַל. פאַרשטייט מיך, אין קיבוץ ריה האָב איך געזען אַ גאַנצן צימער מיט געווער. איך וואָלט גע-וואָלט וויסן צי זייער קיבוץ איז אַן אויסנאַם, צי נישט?

— וואָס עפעס אַן אויסנאַם? אַלע קיבוצים האַלטן נאָך געווער. נאָט, זעט: איר דאַרפט דאָך פאַרשטיין, אַז מיר האַלטן שמירה יעדע נאַכט.

ער האָט אויפגעשלאָסן אַ צימער און מיר באַוויזן דאָס געווער, און גענומען דערקלערן יעדער מין ביסס. איך האָב צוגעשאַקלט מיטן קאָפּ, גלייך ווי איך פאַרשטיי עפעס וועגן דעם ענין.

מיר זענען געגאַנגען צום עס-צימער. מיך האָט געענבערט אַ געדאַנק: אָט האָב איך זיך נאָכגעפרעגט אויפן געווער און קיינעם איז נישט איינגעפאַלן מיך צו פרעגן: ווער זענט איר? פון וואַנען קומט איר? לאָמיר זען אייער פאַספאַרט. מיין יידישקייט איז גענוג מיך אָפּצושטעמפלען ווי איינעם פון ישראל.

מיר זענען לאָנג נישט געזעסן אין עס-צימער. מען האָט אונדז געגעבן טיי און ברויט מיט ריבה-איינגעמאַכט. אין אַ צוויי שעה אַרום וועט מען דאָך סער-וורן מיטאַג. דער סעקרעטאַר האָט זיך אָנגעבאַטן אונדז צו באַגלייטן און ווייזן דעם קיבוץ. איך האָב זיך אָפּגעזאָגט: מיר ווילן אַליין אַרומגיין און אַליי באַ-קוקן. ער האָט זיך נישט געשפּאַרט מיט אונדז: אדרבה, גייט און באַקוקט וואָס איר ווילט. פאַרגעסט אָבער נישט צו באַזוכן אונדזער בית-הבראה — אָפרו-היים, האַטעל פאַר „געזונט זיין“ (זיין אויסדרוק).

דער קיבוץ האָט ווי אַלע אַנדערע קיבוצים געהאַט אַ געמישטע ווירטשאַפט: עטלעכע אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען און דער געוויינטלעכער משק: פעלד-דער, גרינס-גערטנער, קי, הינער-שטייגן, פּרדסים און וויינגרטנער. איך און מיין טאָכטער זענען פאַרקראַכן אין אַ פעלד. מיין פרוי און ברודער זענען גע-בליבן זיצן אין אַ פיינעם פאַרק לעבן ים-ברעג. מיר האָבן אָנגעטראַפּן אַ גרופע יונגע בחורים אַרבעטן. איך האָב זיי באַגריסט. איך האָב זיי אָנגעהויבן אויס-פרעגן: ווער זענען זיי? ווי קומען זיי אַהער? וואָס טוען זיי דאָ? זענען זיי קי-בוצניקעס?

איינער אַ בחורל האָט מיר אָנגעהויבן ענטפערן אויף העברעאיש. זיין העב-רעאיש איז צוגעגאַנגען שווערלעך. ער האָט מיך געפרעגט:

— אייער טאָכטער רעדט אויך העברעאיש?

— זייער שוואַך — האָב איך געענטפערט.

און יידיש?

— יא.

— איז לאַמיר רעדן יידיש. פאַרשטייט מיר, איך בין דאָ אין לאַנד ערשט אַ יאָר און אַ האַלב. ווען איך אַרבעט, רעד איך יידיש. נאָך דער אַרבעט, ווען איך רן זיך אָפּ, רעד איך העברעאיש.

— ווער זענען זיי? זיי זענען עס פון דעם נוער עולה — יוגנט פון אייראָ-פע: פון די קאַצעטן, פליטיס-לאַנערן, פון פּוילן, פון רומעניע, טשעכאָסלאָוואַקיע און פון וואַנען נישט?

— ווי אזוי קומען זיי אַהער? מען האָט זיי געבראַכט אַהער. וואָס, איר האָט נישט געהערט פון נוער עולה? די רעגירונג, אָדער אַן אַגענטור פון דער רעגירונג, צאָלט פאַר זיי פיר פונט אַ חודש (אַביסל איבער צוועלף טאָלער) צום קיבוץ. פאַר דעם גיט מען זיי עסן, אַ פיין אָרט צום שלאָפן, קליידער, פאַרוויי-לונג און אַן אינטענסיװע בילדונג. אַ האַלבן טאָג אַרבעטן זיי און אַ האַלבן טאָג לערנען זיי.

— זיי זענען אַ גרופע פון פּופציק, און האָבן אַ מרדיך (אַ וועגווייזער. אַ דערציער, אַ פירער). דריי אַזעלכע גרופעס זענען דאָ אין קיבוץ. יעדער קיבוץ איבערן לאַנד האָט פון הונדערט ביז צוויי הונדערט פון אָט דער יוגנט.

— צוועלף טאָלער אַ חודש איז ווייניק אויסצוהאַלטן אַ יוגנטלעכן? אורדאי, אָבער דאָס איז די קהלשע אַרבעט פון קיבוץ. זיכער קאָסט עס דעם קיבוץ היפשע עטלעכע פונט אַ חודש. אָבער דערפאַר דערציען זיי נייע קיבוצניקעס. אזאַ גר-פע רופט מען: „גרעין“ — קערנדל פאַר אַ נייעם קיבוץ.

— ניין, נישט אַלע פאַסן זיך צו. אויב עס בלייבט העלפט פון אַ גרופע, איז עס גאָר אַ גוטער גרעין. אַמאָל בלייבן בלויז געצייילטע. אָבער די געצייילטע זענען שוין אויסגעפרובירטע און לאַיאַלע חברים פון דער פאַרטיי, גוטער מאַטעריאַל פאַר אַ נייעם קיבוץ.

— יא, דאָ זענען פאַראַן נאָך הונדערט יוגנטלעכע פון נוער-עובד. דאָס זע-נען סינדער פון פערצן ביז אַכצן יאָר, וואָס באַזוכן די מיטלשולן, אָדער גראַד-אירטע פון פּאַלעסטינע. זיי קומען אויף פיר וואָכן אַרבעטן. דאָס איז אַ מין וואַ-קאַציע און אַרבעט-חודש. די יוגנטלעכע געפינען זיך אונטער דער אויפזיכט פון ספּעציעלע מדריכים, וואָס דער קיבוץ שטעלט צו. אָבער, עט! דאָס זענען טאַטנס-סינדער. עסן מער ווי זיי אַרבעטן.

— איר בלייבט דאָ איבער נאַכט? ניין? אַ שאַד! מיר וואָלטן זיך געוואָלט מיט אייך דורכרעדן. איר פאַרט אויף אַ לענגערן באַזוך אין עמק? נו, דאָרטן וועט איר קענען זען אונדזער חברה.

צוועלף אזויגער האָבן זיי אוועקגעלייגט די אַרבעט און זענען גענאַנגען עסן. איך האָב זיך באַקענט מיט גאָר אַ סך פון זיי. איך בין געזעסן אַ היפש-

ביסל צייט מיט זיי ארום די טישן און געשמועסט. די געווענלעכע לעבן-געשיכטעס, וואָס מען הערט פון די געראַטעוועטע יידן אומעטום, גרויל-געשיכטעס, וואָס זענען אזוי גרויליק, אז זיי ווירקן נישט אויף אייך.

מיר איז געבליבן אין זכרון זייער רוישיקייט ביים עסן, זייער נאָטירלעכער האַלטן זיך, דאָס געפיל, אז זיי זענען אין דער היים, שוין איבערגעקומען אַלע צרות, און אין זייער רעדן דאָס געמיש פון יידיש און העברעאיש, אָפט מיט אנדערע שפראַכן.

נאָכן עסן זענען מיר אוועק באַזוכן דעם האַטעל. גלייך ביים ברעג ים, צווישן סאַנסע-ביימער, איז געשטאַנען אַ פיינע צוויי שטאַקיקע געביידע מיט אַ שילדל: „בית-הבראה“. ארום דעם הויז זענען געשטאַנען גאָר ציכטיקע און איין שטאַקיקע הייזקעס — באַנגאַלאַס מיט אַלע מאָדערנע איינריכטונגען.

ס'איז געווען די נאָכמיטאָג-שעה. אין געדיכטן וועלדל, אויף די ים-שטולן זענען געלעגן אויסגעצויגן צענדליקער געסט און גערוט.

איך בין אַריין אין האַטעל. די פאַרוואַלטערן האָט מיך אויפגענומען, ווי אַלע אין מדינת-ישראל, זייער פריינטלעך. זי האָט מיר געוויזן די כאַמט גוט איינגעשטעלטע קיך: אַ גרויסער עלעקטרישער אויוון, פיינע עלעקטרישע אייז-קאַסטנס, אַן עלעקטרישער געשיר-וואַשער, שאַפקעס און שאַפקעלעך. זי האָט אונדז פשוט געצווונגען צו פאַרווכן דעם פיינעם אָפגעבאַקענעם טאָרט, וואָס זי האָט צוגעגרייט פאַר די געסט, און מיר האָבן געמוזט טרינקען טיי.

— יאָ, זי פאַרוואַלט דעם האַטעל. דער קיבוץ האָט זי געשיקט נעמען ספּעציעלע קורסן. זי האָט אויך געאַרבעט אין די פיינסטע האַטעלן פון לאַנד. יאָ, פאַרשטייט זיך, אז דער קיבוץ האָט זי געשיקט אַהין אַרבעטן. דער האַטעל ברענגט אַריין שיינע עטלעכע טויזנט פונט אַ יאָר. דאָס איז איינע פון די אונ-טערנעמונגען פון דעם קיבוץ.

— אַלע, וואָס אַרבעטן דאָ, זענען קיבוצניקעס. דער, וואָס טיילט אויס די אַרבעט, באַשטימט עס. אוודאי פאַלגט מען. אויב איינער פאַסט פאַר דער אַר-בעט און וויל דאָ בלייבן, בלייבט ער. ווען עס זענען פאַראַן דאָ מער געסט, זאָגט זי, אז זי דאַרף נאָך אזוי פיל און אזוי פיל געשיר-וואַשערס, נאָך אזוי פיל און אזוי פיל מיידלעך אַכטונג צו געבן אויף די צימערן, שיקט מען זיי צו.

מיר זענען געזעסן אויף דער וועראַנדע, געטרונקען טיי און גערעדט מיט איר. גלייך לעבן די טרעפּ איז געווען אַ בלומען-גאַרטן. דער גאַרטן איז געווען אויסגעפלאַסטערט מיט קאָלירטן אַספאַלט אין שיינע אַכט-קאַנטיקע פיגורן. אין מיטן איז געשטאַנען אַ פאַנטאַן און באַשפּריצט די בלומען.

אַ מיטליאַריקע פרוי איז געשטאַנען און האָט געוואַשן מיט זייה דעם אַס-פאַלט. איך האָב שטיף געפרעגט די פאַרוואַלטערן:

— ווער איז זי?

— וואָס מיינט איר, ווער זי איז? אַ קיבוניצע. פון די ערשטע, פון די גרינדער.

— איז דאָס אַן אַרבעט פאַר איינער פון די עלטסטע קיבוניצעס?

די פאַרוואַלטערן האָט זיך צעלאַכט און זיך געווענדט צו דער פרוי:

— דו הערסט, שפרה, וואָס ער זאָגט? פאַרוואָס גייט עס דיר אין לעבן

צו פּוצן דעם קאַלירטן אַספּאַלט?

שפרה האָט אָנגעשפּאַרט איר מאָרדע אויף דעם שטעקן מיט דער אָנגעזויפֿ-

טער שמאַטע, אַ קוק געטון אויף מיר און געזאָגט:

— ווען איר וואָלט געקומען אַהער, ווי מיר, מיט צוואַנציג יאָר צוריק און

געטריקנט די זומפן, געטראָגן אויף די פלייצעס זאַמד און פאַרשאַטן די גריבער,

געפלאַנצט ביימער און געלעגן אין קדחת — וואָלט איר אַזוי נישט גערעדט

וועגן וועלכער ס'איז אַרבעט אין קיבוץ.

זי האָט אַ זיפּ געטון און אַ מאַך געטון מיט דער האַנט:

— איי, איך געדענק נאָך די זיצונג, וווּ מען האָט דיסקוטירט איינצושטעלן

דעם האַטעל. נו, מיינט איר, אז דאָס ערשטע שטיבל האָט אויסגעזען ווי דאָס

איצטיקע פּאַלאַץ? און איך — האָט זי מיטאַמאָל אָנגעהויבן רעדן העברעאיש

— האָב דווקא געוואָלט אַ פּאַנטאָן אין מיטן פון אַ בלומען-גאַרטן. בייטן בלומען

און די ערד אַרום אויסגעפלאַסטערט מיט קאַלירטן אַספּאַלט. נו, וועמענס קאָ-

לירטן ברוק פריז איך?

איך האָב זי געפרעגט:

— וויינט איר דאָ אין האַטעל?

— ווער וויל דאָ וווינען? וואָס, איך האָב נישט קיין מאַן און היים? מיין

צימער איז פונקט אַזוי גרויס און שוין ווי עמעצנס אַנדערש דאָ אין קיבוץ. איך

בין פון די ותיקים — פון די אַלטע. מיר האָבן שוין אפילו ראַדיאָס אין די

היימען, ביי אַלעמען אין די היימען.

מען איז געקומען אונדז אָנזאָגן, אז אין פּופּצן מינוטן אַרום גייט אָפּ דער

לעצטער אויטאָבוס פון קיבוץ.

מיר זענען אָנגעקומען קיין רעננה שפעט אין אָונט.

קאפיטל צוועלף

אין עמק יזרעאל

איך האָב איבערגעלאָזן מיין פאמיליע אין חיפה און אליין האָב איך זיך אַוועקגעלאָזן צו באַזוכן קיבוצים אין עמק. פון חיפה קאָן מען זעלטן פאָרן גלייך אין די קיבוצים פון עמק יזרעאל. איך האָב געדאַרפט בייטן דעם אויטאָבוס אין עפולה.

עפולה איז אַ קליין שטעטל. די געשעפטן אירע שטייען אַרום דער אויטאָ-בוס-סטאַנציע. איך האָב דאָרטן געדאַרפט וואַרטן אַ פאָר שעה אויף אַן אויטאָ-בוס. איך האָב געקויפט אַלע צייטונגען ביי אַ קיאָסק. צווישן שטעלכל און אַ פענצטער פון אַ קראָם איז געזעסן אַ שיד-פּוּצער, אַ יינגל פון אַ יאָר צען. איך האָב אים געפרענט צי ער פּוּצט שיד. אַ נאַרישע פּראַגע, אָבער איך האָב גע-וואָלט פאַרפירן מיט אים אַ געשפּרעך. ער האָט מיר געוויזן מיט די הענט: ער פאַרשטייט נישט קיין העברעאיש. איך האָב געפרוּווט יידיש — ער פאַרשטייט נישט. איך האָב אָנגעהויבן רעדן ענגליש, האָט ער מיר געענטפערט איין וואָרט: הינדו.

דער קרעמער איז אַרויס, האָט אַ קוק געטון, ווי איך מאַטער זיך צו רעדן מיטן יינגל, האָט ער געזאָגט צו מיר:

— אומזיסט אייער רעדן, ער קומט פון אינדיע. די גאַנצע משפּחה איז דאָ אין אַ בית-עולים. דאָס נפּשל איז געקומען צו מיר מיט אַ צוויי וואָכן צוריק, און איך ווייס נישט ווי אזוי ער האָט זיך צוזאַמענגערעדט מיט מיר. ער דאַרף אויסהאַלטן אַ מאַמע און אַ קראַנקע שוועסטער און צוויי קליינע ברודערלעך. איך האָב געמיינט, אז ער נאַרט מיד, בין איך נישט געווען פּויל און אַוועק צו זיי

אין בית-עולים. אן אמת טאקע. פארוואס מען האָט זיי געבראַכט אַהער? זאָל
אײך אזוי וויסן פון ביזן. מסתמא זיך געקוואַפּעט אויף די קינדער. האָב אײך
אײם דערלויבט צו פּוּצן שײך לַעבן מיין קראָם. דאָס יאַטל מאַכט זײנע פּופּציק-
זעכציק פּיאַסטער אַ טאַג.

דאָס יינגל האָט געקוקט דעם קרעמער גלייך אין מזיל אַרײן, ווי ער וואָלט
פאַרשטאַנען זײן יידיש רעדן, און געשמייכלט צו אײם מיט דאַנקבאַרקײט.
ווען דאָס יינגל האָט מיר אָפּגעפּוּצט די שײך, האָב אײך זיך פּונאַנדערנערעדט
מיטן קרעמער.

— איר פאַרט זען די קיבוצים? גײט און זעט מיט אײערע אײגענע אויגן.
איר וועט זען אַ חברה לאַפּאַצאַנעס, פּוילענצער, מענטשן אָן אַמביציע, פּאַנאַ-
טיקער, וואָס האַלטן נאָר אין אײן רעדן פון „מצפּון“ — געוויסן. איר וועט זען
מענטשן, וואָס שטעלן זיך צופּרידן צו ווײנען אין אײן צימער, לאָזן אײבער די
קינדער אויף הפּקר אין קינדער-הײמען, זעען זיי נאָר אַ פּאָר שעה אין מעת-לעת,
אַבי צו זײן פאַרזיכערט אויף דער עלטער. בהמות זענען זײ! ווײלן זײן פאַר-
זאָרנט מיט אַלץ און נישט דאַרפן מורא האָבן פאַרן מאָרגן. איר וועט זען אַן
עסן — אַלע אין אײן צימער ווי אין אַ הקדש. נישטאָ קײן שבת, קײן יום-טובּ.
אויך אַ לעבן!

— זיי האָבן נישט קײן צוקונפט. די אַלע קיבוצים זענען געשאפּן געוואָרן
פון די לאַנגהאַרטיקע בחורים, אָנגעטון אין העמדלעך, אַרומגעבונדן מיט גאַרט-
לען און מיט קוטעסלעך. זיי האָבן דאָס געוואָלט ברענגען משיחן דורך קאַרל
מאַרקסן. זיי האַלטן נישט פון מסחר, פון גרויסע פאַבריקאַנטן, וואָס קאָנען אויפ-
בויען אַ לאַנד. די נייע עולים ווײלן נישט אָנקוקן קײן קיבוצים. און אונדזער
יונגט האַלט מען אין אײן האַסן אין קאַפּ: קיבוץ! קיבוץ! אומעטום: אין בית-
ספר כללי — אַלגעמײנע פּאַלקסשול, אין דער מורחיש-שול, און אוודאי און אוודאי
אין די זרם-עובדים שולן פון דער הסתדרות. אָבער עס קלעפט זיך נישט צו צו די
קינדער. מ'פירט זיי אַלע זומער אויף דריי-פיר וואָכן אין אַ קיבוץ, אָבער ווײניק
יונגטלעכע ווערן קיבוצניקעס.

ווער וויל דאָס אַרבעטן ווי אַן עבד כנעני, און נאָך צוואַנציק יאָר, אַז ער
וויל פאַרלאָזן דעם קיבוץ, גיט מען אים צוויי פּונט און אַ פּאָר העמדער, און
— גײ! די צוקונפט פון לאַנד ליגט אין פריוואַטע אונטערנעמונגען, אַביסל
אין די מושבי-עובדים — קאָאָפּעראַטיווע דערפער, און מײנסטנס אין די הענט
פון יחידישע מושבניקעס — פאַרמערס.

אײך האָב אים נישט געענטפּערט. אײך האָב געוואָלט בלויז הערן, נישט
דיסקוטירן מיט אים. דאָס איז געווען נישט דאָס ערשטע מאָל, וואָס אײך האָב

געהערט פון שטאָטישע מענטשן נישט קיין גינסטיקע מיינונגען וועגן די קי-
בוצים. דאָס איז אָבער געווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס איך האָב עס געהערט
אַזוי פּינלעך שאַרף.

איידער דער אויטאָבוס איז אָנגעקומען, האָב איך נאָך צייט געהאַט צו
כאַפּן אַ שמועס מיט דעם באַלעבאָס פון גזו-קרעמל, וואָס שטייט האַרט ביי
דעם אָפּגעצאמטן פּלאַץ, וווּ מען דאַרף וואַרטן אויף דער ריי.

— ווי אַזוי האָב איך געקראָגן אַזאַ גוטן פּלאַץ פאַר מיין גזו-קרעמל?
מ'גיט נישט אומזיסט. איך בין דאָ צוועלף יאָר און איך האָב מיין חלק אָפּ-
געטון. עס פעלן מיר דריי ריפּן און דער לינקער פּוס איז ביי מיר קירצער.
אין גענוג שלאַכטן געווען.

— איך האָב געאַרבעט ביי האַקן שטיינער, לייגן וועגן, ביי בוי-אַרבעט. גע-
מאַטערט זיך. איצט, דאַנקען גאָט, האָב איך אָנגעהויבן קומען צו זיך. מיינע
צוויי יינגלעך גייען אין בית-ספר. דער יינגערער לערנט זיך גאָר גוט. איך
ווייל אים מאַכן פאַר אַ פּקיד (רעגירונגס-באַאַמטער). דער עלטערער דאַרף זיך
אויסלערנען אַ מלאכה. איך ווייל אים שיקן אין מאַקס פּיינס טעכנישן בית-
ספר. אַ מעכאַניקער וועט ער ווערן, און אַ מענטש, וואָס האָט אַ מלאכה אין
האַנט, ווערט נישט פאַרלוירן.

דער אויטאָבוס איז אָנגעקומען. מיר זענען געפאָרן בלויז אַ פּופּצן מי-
נוט, און דער שאַפּער האָט מיך אַראָפּגעלאָזן אויף אַ נישט-אויסגעפלאַס-
טערטן וועג. ער האָט מיר אָנגעזאָגט צו גיין גלייך מיטן וועג, און איך וועל
אָנקומען אין מדה. מיט מיר איז אַראָפּגעשטיגן אַ יונגערמאַן פון אַ יאָר צוויי
און צוואַנציג. יאָ, ער גייט אויך אין קיבוץ.

מיר זענען געגאַנגען צווישן גרינס-גערטנער און קוקורודע-פּעלדער. פון
דער ווייטנס האָב איך געזען, ווי דער וועג דרייט זיך אַריין צווישן רייען
ביימער — אַ היפשער וואַלד. לינקס איז געווען אַ וויסענטיש און דער באַרג
תבור.

דורך דער גאַנצער צייט, וואָס איך בין געווען אין ארץ-ישראל, פלעג איך
קיינמאָל נישט בלייבן רואיק, ווען איך בין אָנגעקומען אין אַ היסטאָרישן
פּלאַץ. עס פלעגן זיך אָנהייבן פּלאַנטערן אין קאַפּ פּסוקים און מאַמרים, און
זיי פלעגן אַרויפברענגען אויפן רעיון געשטאַלטן און געשענישן. איצט אויך:
דער באַרג תבור, וווּ דבורה די נביאה איז געזעסן און געמשפּט דאָס פּאָלק.
דאָ, צופּוסנס פון באַרג, האָט זיך צוגיפּונעקליבן אַן אַרמיי קעגן סיסראַן.

נישט ווייט פון דאנען געפינט זיך עין-דור, ווהין שאול איז געגאנגען בעטן די כישוף-מאכערין, אז זי זאל אים פאראויסזאגן דעם גורל פון דער קומענדיגער דיקער שלאכט.

ס'איז שטיל ארום. די זון שיינט העל און די לופט איז קלאַר. דער באַרג — א נאָקעטער, א וויסער, איז מיט דער האַנט צו דערלאַנגען. ס'איז אַ ליכטיקע שטילקייט, און מיר דוכט זיך, אז אין דעם וויסטן שטח און אין דער זוניקער שטילקייט זענען געבליבן פאַרגליווערט די עכאָס פון סיסראַס אַר-מיינען, דער אָפּפלאַנג פון די צען טויזנט מלחמה-מענטשן, פון די שבטים נפתלי און זבולון, אונטער ברק'ס פירערשאַפט. ממש מיט מיינע אויגן זע איך דאָרטן, אין באַרג, פאַרשטיינערט דעם בוים, וואָס אונטער אים איז דבורה די נביאה געזעסן און געמשפּט די שבטים.

מיין באַגלייטער האָט אָנגעהויבן רעדן צו מיר:

— איר גייט באַזוכן דעם קיבוץ?

די אילוזיע איז פאַרשווונדן. איך האָב זיך ווי אויפגעכאַפט און געענט-

פערט:

— יאָ.

— איר קענט דאָרטן עמעצן?

איך האָב אָנגערופן דעם נאָמען פון אַ באַקאַנטן.

— א, ער איז דער פרינציפאַל פון אונדזער שול. ער וועט פאַר אייך קריגן אַ פיינעם צימער. ס'איז גוט, וואָס איר, אַן אַמעריקאַנער ייד, פאַרט אַליין, אַן אַ וועגזווייזער, צו באַקענען זיך מיט די קיבוצים. דאָס איז דער ריכטיקער וועג.

איך האָב אַ שמייכל געטון און אים איבערגעגעבן, וואָס דער קרעמער האָט מיר געזאָגט וועגן די קיבוצים.

מיין באַגלייטער האָט אַ מאַך געטון מיט דער האַנט:

— ווייס איך וואָס! מאלע וואָס אַ קרעמערל האָט זיך צעפלאַפּלט! די קיבוצים זענען דער רוקנביין פון ישוב. אין דער לעצטער מלחמה האָט קיין איין קיבוץ נישט פאַרלאָזן פרייוויליק זיין פאַזיציע. דער קיבוץ איז אזוי גע-בוט, אז ער איז נישט נאָר אַן עקאָנאָמישע פעסטונג פון לאַנד, נאָר טאַקע פשוט פון מיליטערישן שטאַנדפונקט איז יעדער קיבוץ אַ סטראַטעגישע פאַר-זיציע. ווען נישט די קיבוצים אין נגב און אין שרון וואָלטן די אַרמייען פון שונא פאַרפלייצט ישראל אין צען טעג. נגבה, יד מרדכי און רמת הכובש האָבן געוונען די מלחמה.

איך האָב געשוויגן און מיין יונגערמאן האָט זיך נאָך מער צעוואַרעמט: — אַרבעט איז ביי אונדז אַ הייליגקייט, און די גלויבקיט פון מיטגליד-דער איז ביי אונדז די ערשטע און הויפט מצווה. דער קיבוץ איז באַלעבאָס איבער אַלץ. דער יחיד איז אפילו נישט קיין באַלעבאָס אויף זיין צימערל און די פּאָר שטיקלעך מעבל וואָס שטייען דאָרטן. ס'איז זיינס כל זמן ער וווינט אין קיבוץ. פאַרלאָזט ער דעם קיבוץ, גיט מען אים צוויי-דריי פונט, און ער גייט אַוועק מיט די קליידער זיינע און מיט די פּאָר ביכער.

— אָבער איר דאַרפט פאַרשטיין, אַז די מיטגלידער פילן נישט, אַז עס איז דאָ אַ מאַכט, וואָס הערשט און שאַלטעוועט, און איז דער אמתער באַלע-באָס איבערן פאַרמעגן פון קיבוץ. ניין! ס'איז אַ משפּחה. פילן זיך קינדער אין אַ הויז, אַז די באַלעבאָטישקייט איז נישט זייערס? ניין, דער משל מוּיג נישט, ווייל אַ קינד קאָן זיך אַמאָל געפינען באַעוולט פון טאַטע-מאַמע. בעסער צו פאַרגלייכן די באַלעבאָטישקייט פון קיבוץ מיט דער באַלעבאָטישקייט פון מאַן און ווייב. אין אַ גוט לעבן טראַכט גאָר קיינער נישט, וואָס עס וועט זיין ווען איינער וועט פאַרלאָזן די משפּחה.

— זעט, ס'זענען פאַראַן קיבוצים פון טויזנט נפשות און מער. דאָך איז דאָרט נישטאָ קיין פּאָליציי. די טירן ווערן ביינאַכט נישט פאַרשלאָסן. איצט האָבן מיר אַ נאַכטיקע שמירה אַרום דעם קיבוץ, אָבער נישט אין קיבוץ.

— ס'איז נישטאָ קיין פּאָליציי, ווייל ביז איצט איז נאָך נישט געשען אין קיבוץ קיין גנבה, קיין פאַרנוואַלטיקונג, און אוודאי און אוודאי נישט קיין מאָרד. קריגערייען יאָ. געשלעגן? ווער עס הייבט אויף אַ האַנט אויף אַ חבר, מוז פאַרלאָזן דעם קיבוץ.

— איר האָט מסתמאָ גענוג געלייענט ביכער וועגן קיבוץ. אָבער כדי צו פאַרשטיין די באַציאונג פון אַ קיבוצניק צו זיין קיבוץ, כדי צו באַנעמען די אַבסאָלוטע גלויבקיט פון די מענטשן, צו פאַרשטיין אונדזער קינדער-דערצי-אונג מוז מען עס זען מיט די אויגן. איר ווייסט דאָך דאָס ווערטל: אינה דומה שמיעה לראיה — הערן צו זען איז נישט גלייך. אַז איר וועט זען מיט די אייגענע אויגן, וועט איר ערשט דעמאָלט גלויבן, וואָס איר האָט געלייענט און וואָס איר האָט געהערט.

איך האָב אים געוואַלט פונאָנדערפרעגן וועגן אים אַליוו, אָבער מיר זע-נען שוין אָנגעקומען אין קיבוץ, און ער האָט מיך אַריינגעפירט צום סעקרע-טאַר. איך האָב געזאָגט דעם סעקרעטאַר, אַז איך בין געקומען זען שלומען. ער האָט צוגערופן אַ מענטשן און אים געהייסן אָפּזוכן פאַר מיר מיין פריינט.

איך האָב געקראָגן פון שלומען גאָר אַ פיינעם קבלת-פנים, ערשטנס צו-
ליב דעם גרום, וואָס איך האָב אים געבראַכט פון זיין פעטער און מומע, און
צווייטנס, ווייל ער איז געווען מיינער אַ לייענער.

שלום איז אַ טאַטנס אַ זון. דער טאַטע זיינער איז געווען פון די חשובס-
טע יידישע וויסנשאַפֿטלער, דער הויפט-טוער אין יידישן וויסנשאַפֿטלעכן
אינסטיטוט אין ווילנע. ער איז אומגעקומען אויף קידוש-השם אין דער לעצ-
טער מלחמה. דער זון האָט זיך אויפגעהאָדעוועט אויף דער יידישער ליטע-
ראַטור. האָט ער מיך געדענקט נאָך פון ווילנע. איך האָב זיך געפרייט מיט
מיין ערשטן לייענער אין ישראל, זאָל זיין אפילו אַן אַמאָליקער.

איך האָב זיך נאָכגעפרעגט אויף זיין פרוי. ער האָט מיר געענטפערט:
— זי אַרבעט אין וועשעריי. די מאַשין האָט זיך בייטאָג צעבראַכן, וועט זי
היינט אַרבעטן שפעט, ביז האַלב ניין. מיר וועלן עסן שפעט אָונט-ברויט.
קומט איצט אַריין אין עס-צימער, און נעמט אַ גלאָז טיי מיט אַ שטיקל ברויט
און איינגעמאַכטם.

איך האָב זיך געפרוּווט אָפּזאָגן. ער האָט מיך נישט אָפּגעלאָזן:
— עס הונגערט מיך איר. מיר האָבן נאָך אַ האַלבע שעה ביז איך וועל
קאָנען זען מיין טעכטערל. קומט!

נאָכן צובייסן איז ער אַריין צו זיך אין צימער, גענומען אַ זעקעלע האַר-
טע צוקערקעס, און מיר זענען אַוועק זען דאָס קינד. ער האָט מיטן קינד פאַר-
בראַכט אַ צוויי שעה. נאָך אונדזער צעשיידן זיך מיטן קינד איז נאָך אַלץ
געבליבן מער ווי אַ שעה, ביז שלומס פרוי האָט זיך געזאָלט באַפרייען פון
דער וועשעריי. מיר זענען פאַרבייגעגאַנגען די גרויע געביידע, און אַ קליין,
דאַר, יונג ווייבעלע איז אַרויסגעלאָפּן און מיר געגעבן די האַנט, וואָס איז גע-
ווען אויסגעווייקט אין וואַסער און זיף. זי האָט זיך אַ פאַרשולדיקטע פאַר-
ענטפערט, אַז זי וועט נישט פאַרטיק זיין ביז האַלב ניין. אויב מיר זענען הונ-
געריק, זאָלן מיר נישט וואַרטן אויף איר. אָפּגעזאָגט און צוריקגעלאָפּן. זי
קאָן דאָך נישט לאָזן די מאַשינען אָן אויפזיכט.

הפנים, אַז שלום האָט פאַרשטאַנען, אַז איר אויסגעמאַטערט פאַרשוויצט
פנים און די מירקייט, וואָס איז געווען קאַנטיק אין איר יעדן ריר, האָט אויף
מיר נישט געמאַכט קיין גוטן איינדרוק. האָט ער מיר געזאָגט:

— היינט איז געווען זייער הייס, און דערצו האָט זיך נאָך די מאַשין
צעבראַכן, מוז זי אַרבעטן לענגער, איז עס געפאַלן זייער שווער אויף איר.
מיר האָבן געוואַרט אויף איר מיטן עסן. זי איז געזעסן מיט אונדז ביים טיש,
אָבער געגעסן האָט זי ווייניק. זי איז געווען זייער מיד. נאָכן עסן איז זי
לאַנג מיט אונדז נישט געזעסן. ווען שלום האָט גערערט, האָט זי געשוויגן.

קיום געקאנט האלטן די אויגן אָפּן. נאָך אַ וויילע זיצן האָט זי זיך אַנטשול-דיקט: — שלום וועט אייך נעמען ווייזן דעם קיבוץ. איך מוז זיך לייגן שלאָפּן. שפעטער האָט ער מיך געבראַכט אין מיין צימער — זייער אַ באַקווע-מער צימער. מיר זענען געזעסן און געשמעסט וועגן אַ סך זאַכן. ער האָט מיר דערציילט ווי ער איז אָנגעקומען אין קיבוץ. ווי עס האָט אים גענומען אַ גאַנץ היפש ביסל צייט ביז ער האָט זיך צוגעפאַסט צו דעם לעבן. דערנאָך, זוי קעגן זיין ווילן האָט מען אים באַשטימט צו ווערן אַ לערער. די קורסן אין שטאָט, דאָס פּאַרן אַלע וואָך אַהיים און לעצטנס די מלחמה. ער איז גע-זען, וואָס מ'וואָלט גערופן אין אַמעריקע אַן ערשטער לייטענאַנט, און ער איז דורכגעגאַנגען אַלע צרות פון דער מלחמה.

ער האָט מיר דערציילט אַ סך אינצידענטן פון דער מלחמה. מיר איז אָבער געבליבן אין געדאַנק איין קורצער עפּיוואָד, וואָס ער האָט מיר איבער-געגעבן עפעס ווי צופעליק, אזוי ווי איינער דערציילט כלאַחד יד אַ נישט וויכ-טיקע פּאַסירונג:

— מיר זענען געלעגן אויף דער פּאַזיציע און זיך איבערגעשאַסן. דער שונא האָט געעפנט אַ שוידערלעכן האַגל פון קוילן. איך האָב אין עטלעכע מינוטן פּאַרלירן זעקס מענטשן. לויט אַלע סטראַטעגישע דינים האָבן מיר געדאַרפט אָפּטרעטן. אויף מיר איז געלעגן די פּאַראַנטוואָרטלעכקייט צו באַ-שטימען וואָס צו טון. איך בין זיך מודה, אַז אין יענעם מאָמענט האָב איך נישט געטראַכט פון דעם גורל פון דעם יידישן פּאָלק. מיר איז אַפּילו נישט איינגעפאַלן, אַז אויב מיר טרעטן אָפּ, עפענען מיר פּאַרן שונא דעם וועג צום שרון. איין זאַך האָב איך נאָר געזען: אויב מיר טרעטן אָפּ, ווערט דער וועג פאַר זיי אָפּן און זיי פּאַרנעמען דעם קיבוץ. זיי וועלן אַרײַן און אונטערצינדן דעם עס-צימער, די שטאַלן, די קינדער-הייזער, צעברעכן די מאַשינען, פּאַר-נעמען די בהמות און שעפּסן, און מיר וועלן דאַרפן זיך לאָזן אין וועג. זאָל זיין, אַז מיר וועלן ערגעץ געפינען אַ היים. אָבער וואָס פאַר אַ לעבן וועט עס זיין אָן דעם קיבוץ? ניין, עס לוינט זיך נישט אָפּטרעטן. בעסער שוין נישט צו דערלעבן אזא צייט. מיר זענען נישט אָפּגעטראָטן.

אין יענעם קיבוץ האָב איך פּאַרבראַכט עטלעכע טעג. ס'איז דווקא נישט געווען פון די רייכסטע קיבוצים, אָבער ס'איז געווען איינער פון די עקמטרער-מע מפ"ם קיבוצים, און איך האָב געהאַט זייער אַ סך קשיות צו פרעגן. הויפט-זאַכלעך האָב איך זיך געוואָלט באַקענען מיט זייער קינדער-דערציאונג. ס'איז געווען אַ גוטע סיבה פאַר דעם.

דעם ערשטן טאג, וואָס איך בין געווען אין קיבוץ, האָב איך בייגעוויינט די פּאָר שעה, ווען די עלטערן קומען זען די קינדער נאָך דער אַרבעט. גע- וויינטלעך ענדיקט מען די אַרבעט אַרום האַלב נאָך פיר. אַרום פינף אַזוינער הייבן אָן קומען די עלטערן זיך זען מיט די קינדער. איך בין אַוועק מיט שלד- מען צום שפּיל־פּלאַץ.

דער שפּיל־פּלאַץ געפינט זיך גלייך לעבן די קינדער-היימען. ס'איז אַ מין קליינער פּאַרק. דאָס גראָז אַרומגעשוירן, ביימער רינגלען אַרום דעם גאַנצן שטח. אויסגעשטאַט איז דער שפּיל־פּלאַץ אויסערגעוויינטלעך גוט: הוידעל- קעס, אַ מאַרשטעקן מיט שטענגעס, גליטש־ברעטער און אַלץ וואָס קינדער דאַרפן האָבן פאַר זייערע שפּילן.

שלום איז געווען דער ערשטער. דאָס קינד איז צו אים צוגעלאָפּן מיט אַזאַ פּרייד און אַזאַ אימפעט, אַז זי האָט זיך אַזש צעוויינט. שלום האָט גע- נומען דאָס ליכטיקע מיידעלע אויף די הענט, געוויינט זי און זי באַדעקט מיט קושן. באַלד זענען אָנגעקומען נאָך טאַטעס און מאַמעס, יעדער איינער מיט עפעס אין האַנט. די עלטערן זענען געווען אַזוי הונגעריק נאָך די קינדער, אַז יעדער טאַטע-מאַמע האָט נאָכגעגעבן יעדן קאַפּריז פון קינד. און די קינדער, וואָס זענען אַ גאַנצן טאָג געווען אונטער דער אויפזיכט פון ספּעציעלע אויפ- זעערס, פּרעמדע, געדונגענע מענטשן, האָבן געבענקט נאָך אַ גלעט, אַ קוש און נאָך דער נאָכגעביקייט פון טאַטע-מאַמע. די קינדער האָבן זיך געפעסטשעט און די עלטערן האָבן זיך געטרייסלט איבער זיי.

איך האָב געזען פּיינלעכע סצענעס. אַלע האָבן געשטופּט צוקערקעס די קינדער אין מויל, און דאָס איז געווען גאָר אַ קורצע צייט פאַרן אָונט־ברויט. קינדער האָבן געשלעפט טאַטע-מאַמע יעדע וויילע אין אַן אַנדער אָרט. אַ יינגל פון אַ יאָר דריי האָט געפאַטשט די מאַמע מיט אַ סאַדיסטישער פּרייד. וואָס לענגער איך בין געזעסן, אַלץ מער איז מיר געוואָרן קלאָר, אַז עס איז נישט קיין גוטער איינשטעל. ווען עס האָט זיך דערנענטערט דער סוף פון די צוויי שעה, זענען טאַטע-מאַמע און קינד געווען פאַרמאַטערט און אומרואיק. עטלעכע יונגע קינדער זענען אַזש געוואָרן היסטעריש, און אַ סך פון די על- טערע קינדער זענען געזעסן אָנגעבלאָזן, ברוגז, גלייכנילטיק, גענדיעט זיך מיט דער שעה-באַשטימטער ליבשאַפט.

איך בין געזעסן און האָב זיך צוגעקוקט צו די אַלע סצענעס. איך האָב זיך געוונדערט ווי אַזוי עס וואַקסן נישט אויף קיין נערוועזע, הילפּלאַצע קינדער אין די קיבוצים. און וואָס מ'זאָל נישט זאָגן וועגן די סאַכרעס, נערוועזע און הילפּלאַזע זענען זיי זיכער נישט. פאַרוואָס נישט? — האָב איך זיך יעד- נעם פאַרנאַכט געוונדערט.

אויף מאָרגן האָב איך פאַרבראַכט אַ גאַנצן טאָג אין די קינדערהיימען.
מיר זענען קלאָר געוואָרן אַ סך זאַכן וועגן דער יונגט אין ישראל.

די קינדערהיימען זענען אויסערגעווענלעך גוט און באַקוועם אויסזע-
שטאַט. באַלד ווי עס איז נאָר פיזיש מעגלעך פאַרן קינד, טוט ער די נייטיקע
אַרבעטן אין זיין צימער און אַרום זיין דירה. פאַרשטייט זיך, אַז די קינדער
אַליין וואַשן די דיכל, רייניקן און פאַרבעטן די בעטן. אפילו שוין נאָר אין יונגן
עלטער זעט מען, אַז דאָס קינד זאָל זיך אַליין באַדינען. אַ קלייניקייט וועט
אפשר בעסער אויפקלערן ווי די לענגסטע באַשרייבונג. די דריי יאָריקע קינד-
דער האָבן שפּרייטבעדער פאַר זיך אַליין. די קראַנען זענען איינגעשטעלט
אויף אַזא הויך, אַז דאָס קינד זאָל קענען אַליין אָפּדרייען און פאַרדרייען
דאָס וואַסער.

קינדער שפּילן זיך בלויז אין גרופּעס. איך האָב בייגעווינט אַ סצענע
ווי אַ דריי-יאָריק מיידעלע האָט שוין געהאַט דאָס געפיל פון גרופּע אחריות:
די מטפּלת (אויפזעערין) האָט געפירט אַכט דריי-יאָריקע קינדער צום שפּיל-
פּלאַץ. זיי זענען געגאַנגען אָנגעטון בלויז אין מייטסקעלעך. אַ מיידעלע איז גע-
פּאַלן און האָט זיך גוט צעקלאַפּט. זי האָט אָנגעהויבן וויינען מיט ביטערע
קולות. די אויפזעערין האָט אָפּגעשטעלט די גרופּע, שנעל זיך אַ קער געטון
צום קינד און באַקומט צי זי בלויזקט נישט, באַטאַפּט זי צי זי האָט אַ ביינדל
נישט צעבראַכן. קיין סכּנה. מיט אַ רואיקן טאָן האָט זי געזאַגט צום קינד:
— אילונה, שטיי אַיף, ס'איז נאָר נישט!

דאָס קינד האָט געשריגן מיט באַנומענע קולות. די אויפזעערין האָט גע-
זאַגט רואיק און שטיי!

— קיין בלוט נייט נישט, שטיי אויף און קום.

דאָס קינד האָט נישט אויפגעהערט וויינען און זיך נישט גערירט פון
אָרט.

די אויפזעערין האָט שוין געזאַגט שטרענג:

— אילונה, דו האַלטסט אָפּ דיין כּיתה, זיי אַלע וואַרטן אויף דיר.

אילונה האָט זיך אויפגעהויבן, געדיבן מיט די קולאַקעס די אויגן און
איז אוועק צו איר גרופּע.

שוין פון נאָר אַ יונגן עלטער ווערן די קינדער צוגעווינט צו אַ בשות-
פותדיקן לעבן. אין שול-עלטער האָט יעדער קלאַס זיין צימער אין קינדער-
היים. זיי וויינען צוזאַמען אין דעם זעלביקן צימער די גאַנצע אַכט יאָר, וואָס
זיי לערנען אין פּאַלקסשול. ווען זיי טרעטן אַריין אין מיטלשול, גיט מען זיי

דעם גאנצן קלאס ווידער א באזונדער צימער. אזוי וויינט אפ דער קלאס — א צוואנציג יינגלעך און מיידלעך — צוועלף יאָר צוזאמען.

אין דעם עקסטערמען קיבוץ, וואָס איך האָב איצט באזוכט, זענען די מיידלעך און יינגלעך געשלאָפן אין דעם זעלביקן צימער ביז זיי זענען געוואָרן אַכצן יאָר אַלט. אין אנדערע קיבוצים שלאָפן זיי אין דעם זעלביקן צימער ביז דעם עלטער פון צוועלף יאָר. ווען איך האָב געפרעגט די אויפזעערין צי עס טרעפן נישט קיין אוממאָראַלישע מעשים, ווען יוגנטלעכע פון אזא עלטער שלאָפן אין איין צימער? האָט זי מיר געענטפערט:

— נישט נאָר שלאָפן זיי אין דעם זעלביקן צימער, נאָר זיי נעמען אַ מקלחת — שפּרייץ-באָד — אין איינעם. ניין, עס האָט נאָך ביי אונדז נישט פּאַסירט קיין אומאנגענעמער פּאַל. אָבער מיר וועלן אָפּשאַפן די בשותפות-דיקע דאָרמיטאָריאַס פון מיידלעך און יינגלעך, וואָס זענען עלטער פון צוועלף יאָר. די סיבה איז גאָר אַן אנדערע: ביי אונדז אין קיבוץ פירן די בחורים און מיידלעך גאָר ווייניק ליבעס. זיי קוקן איינע אויף די אנדערע ווי אויף ברודער און שוועסטער. נו, ווערן געשלאָסן ווייניק שידוכים צווישן אונז דער אייגענער יוגנט. טויג עס נישט. זיי האָבן חתונה מיט פרעמדע קיבוצ-ניסעס און גייען אוועק פון אַנדזער קיבוץ.

איך בין געזעסן מיט דער אויפזעערין אויף די טרעפּ פון דער וועראַנדע און האָב גערעדט מיט איר. מיטאַמאָל האָב איך דערהערט אַ טומל מיט אַ קלאַפּעניש פון אַ מאַשין, מיט מאָדנע אויסגעשרייען הינטער אַ ריי ביימער. איך בין אויפגעשפרונגען מיט שרעק. זי איז געבליבן זיצן רואיק און געזאָגט: — דאָס איז אַן אינסטרוקטאָר אַרויס מיט חברה אויף אַ טראַקטאָר צום ערשטן מאל.

איך בין אוועק אָנקוקן וואָס דאָרטן טוט זיך. הינטער די ביימער, אויף דעם ברעג פון אַ צעאָקערט פּעלד, איז געשטאַנען אַ רויטער טראַקטאָר. אַרום אים און אויף אים זענען געווען אַרומגעקליבן אַרום פּערצן-פּופּצן יינגלעך. אַ מיטליאָריקער מאַן, וואָס האָט אויסגעזען ווי וואָס איר ווילט אַליין: אַ רוס, אַן ענגלענדער, אַ סקאַנדינאַווער, אָבער נישט קיין ייד — איז געשטאַנען אין מיטן און מיט ביידע הענט פאַרשטאַפּט די אויערן. חברה האָט זיך געקרינט עפעס וועגן די טיילן פון דער מאַשין. אזוי ווי איך האָב נישט געוויסט די טערמינאַלאָגיע, האָב איך נישט פאַרשטאַנען קיין וואָרט פון זייער רעדן.

סוף-כִּסּוּף האָט דער מאַן אַ געשריי געטון:

— שקמ! (שטיל)

ווען עס איז שטיל געוואָרן, האָט ער רואַיט אַ זאָג געטון:

— חיים איז גערעכט.

איך בין געשטאַנען אין אַ זייט און האָב קוים מיט צרות אויפגעכאַפט וועגן וואָס עס גייט אָן די קריגעריי. חברה לערנט זיך נישט נאָר צו אַרבעטן מיטן טראַקטאָר, נאָר אויך צו זיין באַקענט מיט דער גאַנצער מאַשינעריי. דער אינסטרוקטאָר איז עס געווען די אויטאָריטעט, וואָס האָט אויסגעגלייכט אַלע מיינונגס-פאַרשידנהייטן.

דערווייל האָט חברה מיך פאַרשאַטן מיט פראַגעס וועגן אַמעריקאַנער יוגנט. די הויפט-פראַגע איז געווען, צי ווייסט די יידישע יוגנט אין אַמעריקע דעם קאַמף, וואָס מיר זענען דאָ דורכגעגאַנגען מיט די זיבן פעלקער? קלייבט זיך אַמעריקאַנער יוגנט צו קומען קיין ישראל? איז אַן אמת, אַז אין אַמעריקע קאַנער שולן איז פאַראַן אַ נומערס קלאַרוס? איז אַן אמת, אַז אַמעריקאַנער יידן האָבן מורא צו לייענען אַ יידישע צייטונג אין „סאָובעי“? (אונטערערד-באַן) אויף וואָס וואַרטן די יידן אין אַמעריקע און פאַרוואָס פאַרן זיי פון דאָרטן נישט אַרויס? אַ בלינדער קאָן דאָך זען, אַז זייער גורל וועט זיין דער זעלביקער ווי דער גורל פון די יידן אין דייטשלאַנד.

דער אינסטרוקטאָר האָט קיין אַנטייל נישט גענומען אין דעם געשפּרעך. ווען איך בין מיט אים געבליבן אַליין, האָט ער פאַררויכערט און אַ שמייכל געטון:

— איר האָט געזען יאַטן? נו, זענען זיי נישט אַזוי גוט אַריענטירט וואָס עס קומט פאַר אין אַמעריקע. איך בין געווען אין אַמעריקע ערשט פאַראַיאָרן. איך פאַר אָפט צו אייך, געשיקט פון דער פאַרטיי, ווייס איך די לאַגע. נו, חברה האָט, וואָס איר וואַלט גערופן, דעם ציוניסטישן קוק, וואָס אַריענטירט זיך אויף אַנטיסעמיטיזם. אָבער קיברצניקעס וועלן זיי זיין! ער האָט אַ קוש געטון די שפיץ פינגער.

די הויפט אינדוסטריעלע אונטערנעמונג פון דעם קיבוץ איז אַ גרויסע דרוקעריי, וואָס דרוקט אַלע אויסגאַבעס פון דער פאַרטיי. איך האָב באַזוכט די דרוקעריי. דער וואַרשטאַט איז אויסגעשטאַט מיט די בעסטע דרוק-מאַ-שינעס, די גרעסטע צאָל געשיקט פון אַמעריקע, מתנות פון די מיטגלידער פון דער פאַרטיי. איך האָב בייגעוויינט אַ ביטערע סצענע: אַן אַרבעטער האָט אַראָפּגענומען פון פּרעס אַ געדרוקטן בויגן און האָט אים מיט אַ שמייכל דער-לאַנגט צו אַ יוגנטמאַן, וואָס איז געזעסן אין אַ ווינקל. איך האָב אַ קוק געטון אויפן יוגנטמאַן און אים דערקענט. דאָס איז געווען דער זעלביקער יונגער-מאַן, וואָס איז נעכטן אַראָפּגעשטיגן מיט מיר פון אויטאָבוס.

ער האָט שנעל מיט די אויגן דורכגעקוקט דעם געדרוקטן בויגן און אויס-
גערופן מיט כעס:

— מען האָט עס נישט געטאָרט דרוקן! ס'איז נאָך נישט געקומען די
צייט צו שרייבן וועגן די זאכן! ס'איז אַ סקאַנדאַל!

דער זעצער, אָדער פרעסמאַן, האָט זיך מיט אים ווי גערייצט:

— ס'איז דורכגעגאַנגען אַ רעדאַקציע.

— ווען איך וואָלט געוואָלט — האָט דער יונגערמאַן געזאָגט — וואָלט

איך פּראָטעסטירט, און איך וואָלט שוין געפונען אַ וועג אָפּצולייגן דאָס פּאַר-
עפנטלעכן פון דעם געדרוקטן.

איך בין צוגעגאַנגען און זיך באַגריסט מיטן יונגמאַן. איך האָב אים

געבעטן ער זאָל מיר ווייזן דעם דרוק-בויגן. ער האָט אים מיר געגעבן און
געזאָגט:

— נאַט, לייענט. אַרברח, איר זענט דאָך אַ שרייבער און אַ געזעלשאַפּט-

לעכער מענטש. נו, לייענט און זאָגט: מעג מען עס איצט פּאַרעפנטלעכן?

איך האָב איבערגעלייענט די אָנגעוויזענע צוויי זייטן. דאָס איז געווען

אַ באַשרייבונג פון נאָר נישט קיין שיינע מעשים, וואָס יידישע סאָלאַרטן

האָבן אָפּגעטון. איבערהויפט האָט זיך דער שרייבער געבייזערט, וואָס צווישן

די סאָלאַרטן זענען געווען אַ סך מפּמ"ניקעס. זיי זענען נישט געווען בעסער

פון די אַנדערע.

איך האָב געזאָגט צום יונגמאַן:

— איך מיין, אַז איר זענט אומגערעכט. מ'מעג שרייבן אַזעלכע זאַכן

און דווקא איצט. שפעטער מיט יאָרן איז קיין קונץ נישט צו פּאַרעפנטלעכן

אַזעלכע זאַכן. איר ווייסט דאָך, אין צייט פון פּרידן איז גרינג צו זיין אַ פּאַ-

ציפּיסט. אַלע „אַנשטענדיקע" מענטשן פּראָטעסטירן קעגן פּאַרגאַנגענע עוור-

לות. אָבער דער אמתער ערלעכער מענטש שרייט, ווען די עוולות ווערן באַגאַנ-

גען.

ער האָט אַ מאַך געטון מיט דער האַנט:

— היינט ביינאַכט וועלן מיר זיך צוזאַמענטרעפן און רעדן וועגן דעם

באריכות. דערווייל ווילט איר זען דעם קיבוץ?

— איך האָב ליב אַליין אַרומצוגיין — האָב איך געענטפערט — אָבער

איך וואָלט געוואָלט איר זאָלט מיך אַריינפירן צו עטלעכע חברים אין זייערע

צימערן. איך וויל זען ווי זיי וווינען. איך וויל זען צי איר האָט טאַקע גלייב-

קייט.

ער האָט מיך אַרומגעפירט. קיינער באַוווינט נישט מער ווי איין צימער.

די ותיקים וווינען אין בעסערע הייזער, אָבער קיין צימער האָט נישט קיין בית-

הכסא אָדער באַד-צימער. די אָפּטריטן און בעדער געפינען זיך אין הויף — קהלשע. צום סוף האָט ער מיך אַרײַנגעפירט אין אַ צימער, נישט דווקא פון די בעסטע, און האָט באַמערקט כלאחר יד:

— דאָס איז דאָס צימער פון „שׂ, דער מיטגליד פון כנסת. ווען די מפא"י וועט אונדז נאָכגעבן אונדזערע פּאָדערונגען און מיר וועלן האָבן אַ קאָאָליציע-רעגירונג מיט זיי, וועט ער זיין אונדזער מיניסטער. קיין בעסערן צימער ווילן מיר אים אָבער נישט געבן. ער איז ערשט צען יאָר אין קיבוץ. די צימערן זענען פאַר דער גרופע פון זיין עלטער.

יענע נאָכט בין איך געזעסן מיט אַ צאָל טוער פון קיבוץ און מיר האָבן פאַרבראַכט ביזן ווייסן טאָג אַרײַן. עס איז געקומען צו מיר די סמעטענע פון קיבוץ. מען איז געזעסן אויפן בעט, אויף שטולן, אויפן דיל און אויף דעם געזעמס פון די אָפענע פענצטער. איך האָב זיי דערציילט וועגן אַמעריקע. עס האָט זיך אַנטוויקלט אַן אינטערעסאַנטע דיסקוסיע. דערנאָך האָב איך אָנגע-הויבן שטעלן פראַגעס וועגן קיבוץ. די ערשטע פראַגע איז געווען וועגן דעם אינצידענט אין דער דרוקעריי. אָבער נישט דער יונגערמאַן האָט מיר געענט-פערט, נאָר שלום:

— נישט איצט איז די צייט צו רעדן וועגן דעם. מיר האָבן נישט גע-וואָלט די מלחמה. די מפ"ם איז דאָך לכתחילה געווען אינגאַנצן קעגן אַ סע-פאַראַמער רעגירונג. און אודאי און אודאי האָבן מיר נישט געוואָלט אַראָפּ-שטויסן די אַראַבער פון דער ערד. אָבער ווייסט איר, וואָס עס מיינט צו ליגן אין שויד-גריבער, וואָכן און חדשים, זיין מיר, אַזוי מיר, אַז אפילו אַטעמען איז אַן אָנגעשטרענגטע אַרבעט? איר ליגט מיט אַן אַלטער ביסס אין האַנט, און איר ווייסט אַז יעדע מינוט קאָנט איר צעפערטלט ווערן, צעשניטן ווערן פשוט כּמשמעו. איר האָט געדאַרפט זען די קערפערס פון אונדזערע סאַלדאַטן, וואָס זענען אַרײַנגעפאַלן צו זיי אין די הענט. קאָנט איר אין אַזעלכע אומ-שטענדן רעדן וועגן מצפון (געוויסן) און אײַנזעעניש, און אָפהיטן עטישע כללים? נו, האָבן אַ סך פון אונדזערע יינגלעך געצאָלט צוריק מיט דער זעל-ביקער מטבע. קאָן מען עמעצן באַשולדיקן?

איך האָב זיי אָבער נישט אָפּגעלאָזט:

— דאָס איז דאָך טאַקע מײַן טענה. מדינה האָט איר לאָניק. אויב איר זענט געקומען אַהער צו פאַרנעמען אַ לאַנד פאַר זיך, האָט איר נישט געקאָנט דערוואַרטן קיין פּרודלעכע צושטימונג פון דער אַלטער באַפעלקערונג. איר האָט זיך געמוזט ריכטן, אַז איר וועט דאַרפן מלחמה האַלטן.

— דאָס איז טאָקע אמת — האָט געענטפערט דער יונגערמאַן — אונז-
דזער טעות איז געווען נאָך אַ גרעסערער. מיר האָבן נישט געשאַפן קיין
מפ"ם באַוועגונג צווישן די אַראַבער. מיר זענען געווען גרייט אויף אַלע
פשרות, אָבער די אַראַבער האָבן נישט געוואָלט קיין פשרות. איבערהויפּט,
ווען ביי זיי האָבן געהאַט די דעה די רייכע עפענדיס, און דערצו האָבן צוגע-
האַלפן די אינטערנאַציאָנאַלע אינטריגאַנטן. למעשה זענען מיר נישט גע-
ווען בעסער פון די עקסטרעמיסטן, דאָס מעג מען באַטאָנען. די איינצילנע
פאלן פון אכזריות פון אונדזערע חברים זענען נישט מער ווי אַ רעזולטאַט
פון דעם פּלאַנטער.

— ניין — האָט זיך אָנגערופן אַן אַנדער קיבוצניק — זעלבסט־קריטיק
דאַרף גיין ביזן ביין. ס'איז גוט וואָס מ'דרוקט דאָס בוך. איך גרויס זיך נישט
מיט דעם, וואָס מיר האָבן געטון. נישטאָ מיט וואָס. עס מעג זיין אַ שולדיגע-
פיל. ס'איז געזונטער אזוי.

נאָך דעם ענין האָב איך באַריט אַן אַנדער פּראַגע:
— וואָס איז דער יסוד פון אייער קיבוץ: אַ מאַטעריאַליסטישער אָדער
עטישער?

שלום האָט אַ צי געטון מיט די פּלייצעס:
— איר וועט מיר מוחל זיין — דאָס איז גלאַט פּאַפּול. וואָס איז דאָ
דער חילוק? אבי מיר האָבן איינגעפירט גלייכקייט און אַ יושרדיקע געזעל-
שאַפט.

איך האָב געפרווט מאַכן קלאָר מיין געדאַנק:
— איר האָט דאָ אין קיבוץ געגרינדעט גאָר אַ נייע געזעלשאַפט. אויב
אויף דער וועלט וועט ווען עס איז קומען אַ סאָציאַליסטישע געזעלשאַפט,
אָדער ווי איך רוף עס, אַן עטישע געזעלשאַפט, וועט דאָס זיין לויט אייער
ביישפּיל. ביי אייך איז גלייכקייט אָן אַ בייטש. ביי אייך אין קיבוץ איז פאַר-
ראַן אַ מוסטער־געזעלשאַפט. איר קאָנט באַווירקן די וועלט. איר לעבט באַ-
שיידן אָרעם, יעדער איינער בלויז אין איין צימער, די קינדער אין בשותפות-
דיקע צימערן. מאַן און ווייב און אונטערגעוואַקסענע קינדער אַרבעטן. נישטאָ
ביי אייך קיין אומזיסטיקע עסערס. איר האָט געענדערט דאָס פּאַמיליען־לעבן
איר האָט אָפּגעשאַפּט אָרעמקייט. ביי אייך איז פּולע דעמאָקראַטיע, פּאַלי-
טישע און עקאָנאָמישע, און איך חזר איבער נאָך אַמאָל: אָן אַ בייטש. נאָך
מער, יעדער פון אייך טראַגט אַ געזעלשאַפטלעכע פּאַראַנטוואָרטלעכקייט.
אייער אָפּגעשפּאַרטן קאַפיטאַל, וואָס בלייבט צוליב אייער נידעריקן לעבנס-
סטאַנדאַרד, גיט איר אויס אויף דריי זאַכן: גאָר אַ קליינעם טייל אויף סליינע

לוקסוסן פאר די מיטגלידער, א גרויסן טייל אויף פארבעסערן דעם קיבוץ און נאָר א גרויסן טייל לטובת הכלל. איין ביישפּיל: אייער אָרעמער קיבוץ האַלט אויס איבער צוויי הונדערט קינדער פון נער-עולה — די אימיגראַנטן-סיני דער. אויך קומען צו אייך א צוויי הונדערט קינדער א זומער פון נער-עובה, וואָס איך בין הושד, אַז איר דערלייגט געלט צו זיי אויך. נו, שטעלט זיך פאַר, אַז עס איז נישטאָ מער קיין נער-עולה. דאָס וויסטע לאַנד איז באַ-זעצט. נישטאָ קיין עקאָנאָמישע נויטווענדיקייט צו האַלטן די קינדער אין קיני-דערהיימען. די מאַמע דאַרף נישט אַרבעטן גלייך מיטן טאַטן. וועט איר דע-מאָלט אָנהאַלטן די בשותפותדיקייט פונעם קיבוץ? מיר דוכט זיך, אַז נישט. — אויב אָבער דער יסוד פון קיבוץ איז אַן עטישער האָב איך ווייטער

גערעדט: מענטשן טאָרן נישט לעבן אין צופיל לוקסוס, קינדער דאַרפן גע-האַלטן ווערן אין היימען, נישט מיטן טאַטן און מאַמען; יעדער איינער מוז אַרבעטן פאַר זיין ברויט — דעמאָלט בלייבט דער קיבוץ ווי ער איז איצט. פאַרשטייט זיך, מיט מאָדיפיקאַציעס, וואָס די צייט ברענגט. אין אַנדערע ווערטער, יידישע עטיק זאָגט: לעב אַזוי און אַזוי, כדי דו זאָלסט פירן אַ הייר ליק לעבן, ווייל דו מענטש ביסט הייליק. די מאַטעריאַליסטישע תורה לערנט: לעב אַזוי און אַזוי, כדי דיין לעבן זאָל אין דער צוקונפט זיין באַקוועם.

דער יונגערמאַן, מיט וועמען איך האָב זיך באַגעגנט אין אויטאָבוס, האָט אַ שמייכל געטון:

— איר זענט אַ ייד מיט אַ גראָבן פינגער, אָבער ס'איז פאַראַן אַ סך אמת אין דעם, וואָס איר זאָגט. נאָר אייער פּלפּול איז אַן ענין פאַר לעתיד לבוא. פאַר די קומענדיקע פּופּציק יאָר איז נישטאָ וואָס מורא צו האָבן. דער נגב און דער גליל זענען וויסט און נישט באַזעצט, און קאָנען נישט אויפגע-בויט ווערן פון פּרויוואַטן קאַפיטאַל, אָדער אפילו פון מושבי-עובדים. דאָס לאַנד מוז האָבן קיבוצים, אַ סך קיבוצים. דאַרפן מיר דעריבער אָן פּילפּולים דערציען אַ דור, וואָס זאָל וועלן לעבן דעם אַסקעטישן לעבן פון אַ קיבוץ, איבערהויפט דעם שווערן לעבן פון אַ יונגן קיבוץ.

מיר האָבן גערעדט וועגן נאָך אַ סך ענינים, אָבער איך קאָן אליי נישט איבערגעבן. איין מיינונג אָבער, אפילו ווען עס האָט צו טון מיט מיר פער-זענלעך, איז כּדאי צו פאַרצייכענען:

איך האָב באַזוכט די ביבליאָטעק, איך האָב איבערגעקוקט זייער גרינט-לעך די קינדערשע ביבליאָטעק. עס האָבן זיך געוואָרפן אין די אויגן די איבער-זעצונגען פון דריי סעריעס ביכער פון ענגליש: די סעריע „דאָקטאָר דו לימל“, „וויזאַרד און או“ און „אדווענטשורס און טאַראַן“.

איך האָב צו זיי געטענהט:

— די דריי סעריעס זענען זייער ביליקע ביכער, ביכער כמעט אָן שום ליטעראַרישן ווערט, איבערהויפט די סעריע וועגן טאָרזאָן. און דווקא פֿון דער סעריע, גאַנצע עלף ביכער, האָט איר צו פינף קאָפּיעס פֿון יעדן בוך. היתכן? דאָ האָט מיר געענטפערט אַ ייד, וואָס איז געזעסן אויפן געזעמס פֿון פענצטער:

— פֿאַר אונדז פֿאַסן די טאָרזאָן ביכער. אין זיי איז פֿאַראַן מעשה, אַוואַנטורע, קאַמף, שלאַכטן און פֿערזענלעכער מוט. איצט דאַרפן מיר איינ-פלאַנצן אַזעלכע מידות אין די קינדער. ס'איז איצט אַ צייט פֿון שלאָגן זיך ביי אונדז. איר ווייסט, דר. סיימאָן, איך האָב עס אייך נישט געוואָלט זאָגן, אָבער איך בין זייער גוט באַקאַנט מיט אייערע קינדער-ביכער. איך בין אַן אַפיציעלער רעדאַקטאָר פֿון דער קינדער-אַפּטיילונג. איך וויל אייך געבן אַ קאַמפּלימענט. (דאָ האָט ער אָנגעהויבן מיך לויבן ביזן הימל). אייערע ביכער האָט מען אונדז רעקאָמענדירט פֿון אַמעריקע אויף איבערזועצן, אָבער מיר וועלן זיי נישט איבערזועצן. אייערע גלות-יידן זענען פֿאַר אונדז צו שיינע יידן. נישט נאָר איז „שמערל נאָר“ ביי אייך נישט קיין נאָר, נאָר אפילו אייערע „כעלעמער העלדן“ זענען נישט קיין יאָלדן. איר לאַכט פֿון זיי נישט, איר אידעאָליזירט זיי. טייערע, קלוגע, ערלעכע, טיה-אַמתדיקע מענטשן זע-נען זיי נאָר ביי אייך. איצט ווילן מיר נישט, אַז אונדזערע קינדער זאָלן אַזוי קוקן אויף גלות-יידן. איצט ווילן מיר פֿאַרמיאָסן דעם גלות. מיר דרוקן מענ-דעלען, וואָס לאַכט אָפּ פֿון יידן. מיר דרוקן אַ סך ש. בן-ציון, וואָס האָט פיינט געהאַט דאָס שמעטל. דרייסיק, פֿערציק יאָר שפּעטער וועלן מיר איבערזועצן אייערע קינדער-ביכער. איצט איז עס צו פֿרי.

מיר האָבן פֿאַרבראַכט ביזן ווייסן טאָג. מיר זענען אַוועק אין עס-צימער און האָבן גענעסן פֿרישטיק. איך בין אַוועק שלאָפֿן. די קיבוצניקעס זענען אַוועק צו דער אַרבעט.

דער בארג גלבויע

נישט ווייט פון מ'ה, צופוסנס פון הר גלבויע, ליגן צוויי קיבוצים. זיי זענען נישט פון די עקסטרעמע קיבוצים. איך האָב געזאָגט שלומען, אז איך וואָלט זייער געוואָלט דאָרטן זיין צוויי טעג. ער האָט מיר געזאָגט:

— דאָרטן געפינען זיך דער פּאָעט ג' און דער דערציילער ש'. איך וועל אייך געבן צו זיי אַ בריוו און זיי זאָגן, אז איר זענט אַ יידישער שרייבער און אַ רעדאקטאָר. זיי וועלן אייך אויפנעמען בכבוד גדול.

— איך וויל נישט קומען ווי אַן אָפיציעלער מענטש — האָב איך גע'ענטפערט.

— נו, נייט זשע פשוט אַריין צום סעקרעטאַר און זאָגט אים, אז איר ווילט זיין אין קיבוץ אַ פּאָר טעג.

— דאָס איז מיר אויך נישט צום האַרצן. ווער וויל זיך אָנוואַרפן אויף מענטשן און עסן אומזיסט ברויט?

שלום האָט זיך דעמאָלט דערמאָנט, אז זיי האָבן דאָרטן אַ ספּעציעלן האַטעל פאַר טוריסטן. איך בין אַרויס פון קיבוץ מיט מיין וואַליזקעלע, און בין צוגעגאַנגען צום הויפט-וועג, וווּ איך האָב געדאַרפט וואַרטן אויף אַן אוי-טאָבוס. אויפן גראַז איז געזעסן אַ זעלנער, אַ פאַרווונדעטער אין פּוס, און האָט אויך געוואַרט אויפן אויטאָבוס. איך האָב זיך צוגעזעצט לעבן אים.

אין מדינת-ישראל דויערט נישט לאַנג זיך צו באַקענען און זיך פונאַנ-דערצורעדן. ווען ער האָט אַריסגעפונען, אז איך בין אַן אַמעריקאַנער, האָט ער מיר גענומען דערציילן וועגן דער מלחמה. ער האָט מיר דערציילט אַ סך זאַכן.

אָבער דאָס זענען געווען מיינסטנס איבערחזרונגען פון דעם, וואָס איך האָב שוין פריער געהערט. אָבער איין עפיוזאָד, וואָס ער האָט מיר דערציילט כלאחר יד, האָט מיר באוויזן, אז א טייל יידישע זעלנער זענען פאָרט אַז דערש פון אַנדערע. רעדן האָט ער גערעדט יידיש און א גוטן ליטעראַרישן יידיש:

— מיר זענען געשטאַנען און פאַרטיידיקט ירושלים. די ביקסן זענען געווען אַלטע און די קוילן געציילטע. פון יענער זייט האָלט מיט האַרמאַטן-קוילן. דער אַראַבישער לעגיאָן האָט די נייסטע געווער, און מיר שטייען מיט ביקסן פון מלך סאַבעצקעס צייטן. ס'איז אונדז געווען ביטער און פינצטער. דער אַנזאָג, וואָס מיר האָבן געהאַט, איז געווען אַ שטרענגער: נישט שישן, סידן מען מוז. יעדע קויל דאַרף האָבן אַ פאַרוואַס! ס'איז געווען שווער אויס-צופאַלגן דעם באַפעל. אָבער מיר האָבן אויסגעפאַלגט, ווייל מיר האָבן גע-ווסט, אז אויב מיר וועלן שישן אָן אַ ציל, וועלן אונדז אויספעלן קוילן ווען מיר וועלן זיי דאַרפן.

— מיטאַמאָל, אין אַן אַוונט, איז אָנגעקומען די בשורה: מען האָט גע-בראַכט נייע ביקסן און גענוג אַמוניציע. מיר האָבן גענומען די ביקסן גלייך פון די לאַריס, אַליין אַראָפּגעריסן דאָס וויקל-פאַפיר פון זיי. די ביקסן זענען געווען גוט אויסגעשמירט מיט פעטס, גרייט אויף צום שישן. און קוילן? נאָך צע קאַסטנס. איך האָב אַ כאַפּ געטון מיין ביקס און זי צוגעטוליעט צום האַרצן, ווי איינער טוליעט צו צו זיך זיין כלה.

— מיטאַמאָל האָט מיר אַ בורע געטון אין בויך: שמעיה, וואָס פאַר אַ שמחה אויף דיר? ס'איז אַ כלי-משחית, מען הרגעט דאָך מיט דעם מענטשן!

— אָבער איך האָב זיך דאָך געפרייט. איך האָב זיך נישט געקענט העלפן. מיט אַזעלכע ביקסן אין די הענט קאַנען מיר ניכער בלייבן לעבן ווי מיט די אַלטע ביקסן. און, איך פרעג אייך, ווער וויל עס שטאַרבן?
— פון וואַנען קומט איר? — האָב איך געפרעגט.

— אַ קאָוונער — האָט ער מיר געענטפערט.
דער אויטאָבוס איז אָנגעקומען. איך בין געפאַרן אַ דריי פערטל שעה. דער שאַפער האָט מיך ווידער אַראָפּגעלאָזט אין מיטן וועג, און אָנגעוויזן דעם וועג צום קיבוץ. ס'איז געווען אַ שווער שטיקל וועג צוצוגיין. איך בין אָנגעקומען אַ פאַרמאַטערטער, אַ דערהיצטער און אַ הונגעריקער אין עס-צימער.

איך האָב זיך געזעצט ביי אַ טיש. קיינער האָט מיך נישט געפרעגט ווער איך בין. אַ חבר האָט באַלד צוגערופן דאָס מיידל, וואָס האָט באַדינט דעם

טיש, און געבעטן פאר מיר א טעלער, מעסער און גאָפּל. איך האָב זיך געזעצט עסן.

איך האָב אָפּגעגעסן און געפרעגט איינעם:

— וווּ איז דאָ אייער האָטעל-פאַרוואַלטער?

ס'איז צוגעקומען א מיטליאָריקע פרוי און האָט זיך פאַרנעשטעלט ווי די פאַרוואַלטערין.

— יאָ — זי האָט א צימער.

איך האָב איר געזאָגט, אז איך בין זייער מיד, און זי געבעטן, אפשר האָט זי עמעצן צו טראָגן מיין וואַליזקע.

— ניין — האָט זי מיר געענטפערט — געווענלעך פאַרן אַרויף די אויף-טאָבוסן מיט די טוריסטן גלייך צום האָטעל, וואָס איז אַרויף באַרג. לוינט זיך נישט צו האָבן קיין ספּעציעלן מענטשן אויף טראָגן זאַכן. אָבער — האָט זי געזאָגט — איך וועל טראָגן אייער וואַליזקע.

— וואָס מיינט איר — האָב איך געענטפערט — איך וועל לאָזן א דאַמע טראָגן מיין וואַליזקע? וואָס וועט זאָגן מיין מצפּון (געוויסן)?

— איי, איר רעדט דאָך ווי אַ קיבוצניק. קומט, ס'איז גאָר נישט אזוי ווייט.

איך בין זיך מודה, אז נאָך די פאַר טעג אין קיבוץ האָט דער האָטעל מיר שטאַרק געשמעקט. די שיינע קאָלירטע קאכל-ווענט, די דיקע טערטישע האַנטעכער און די פּריוואַטקייט פון שפּרייץ-באָד האָבן געהאַט אַ ספּעציעלן רייז.

נאָך דער שפּרייץ-באָד האָב איך זיך צוגעלייגט שלאָפּן. ווען איר בין אויפגעשטאַנען פון שלאָף, האָט אויף מיר געוואַרט אַ מאַן. ער האָט זיך פאַר-געשטעלט פאַר מיר: ער איז אַ מאַלער. ער פירט אָן דעם מוזיי פון קיבוץ. ס'איז פאַראַן וואָס צו זען דאָרטן. איבערהויפט איז ער צופרידן וואָס איך בין געקומען אַהער. ער קען מיר. ער האָט ביי זיך מיינע „קינדער יאָרן פון יודישע שרייבער“. אפשר וויל איך איצט זען דעם מוזיי?

איך האָב זיך אַנטשולדיקט. איצט וויל איך זיך אָנזעטיקן מיט די הרי גלכע. אין אָונט וויל איך אַליין באַקוקן דעם קיבוץ. מאָרגן קאָן איך מיט אים פאַרברענגען.

ווען ער איז אַוועק, האָט מיר די פאַרוואַלטערין דערציילט, אז דער מאַן איז טאַקע אַ באַרימטער מאַלער. ער איז אַן אַלטער קיבוצניק און האָט אָנגע-הויבן דאָ צו מאַלן. די ערשטע יאָרן אויף זיין אייגענער צייט, נאָך דער אַר-

בעט. אז מען האָט דערזען, אז ער האָט טאַקע טאַלאַנט, האָט מען אים אָנ-
געהויבן באַפרייען צוויי טעג אַ וואָך פון דער אַרבעט, דערנאָך דריי טעג.
איצט פאַרנעמט ער זיך בלויז מי טמאַלן. ער איז אויך דער פאַרוואַלטער פון
קונסט־מוזיי. אַלע קענען אים ווי אַ ליבהאַבער פון יידיש.

— אַרבעט זיין פרוי אין קיבוץ? — האָב איך געפרעגט.

— אוודאי, וואָס פאַר אַ פראַגע? זי איז דאָך נישט קיין מאָלערין.

דערווייל האָט זי מיך געפרעגט, וווּ איך וויל עסן אָונט־ברויט: אין אַל-
געמיינעם עס־צימער, צי דאָ אין האָטעל?

איך האָב פאַרשעמט געזאָגט:

— עס בענקט זיך שוין נאָך אַ געדעקטן טיש און אַ סערוועטקע.

אַ יונגערמאַן, וואָס איז געזעסן אין ווינקל, האָט זיך אויפגעשטעלט:

— נו, וואָס זאָג איך אייך? אייערע קיבוצים זענען נישט פאַר קיין צי-
ווילזירטע מענטשן.

די פאַרוואַלטערין האָט אַ מאַך געטון מיט דער האַנט:

— הערט זיך צו אים נישט צו, ער איז אַ בורזשוי!

ביים עסן האָב איך זיך באַקענט מיטן יונגערמאַן. ער האָט אַ „בולדאָזער“

און טוט אַרבעט פאַר די קיבוצים. ער האָט גאָרנישט געהאַלטן פון דעם אויפ-
טו פון די קיבוצים. ער האָט גערעדט וועגן די קיבוצים נאָך שאַרפער ווי דער
קרעמער אין שטעטל.

יענעם אָונט בין איך אַליין אַוועק אויף אַ שפּאַציר איבערן קיבוץ. איך
בין זיך מודה: איך האָב פאַרגעטערהייט אַרײַנגעקוקט אין די פענצטער
פון אַ סך צריפים און אין די צימערן פון די ותיקים. איך האָב געוואַלט זען
ווי קיבוצניקעס לעבן ביי זיך אין די צימערן. איך האָב ווייניק מענטשן גע-
מראָפן אין די שטיבער. די, וואָס זענען דאָרטן געווען, זענען געזעסן און גע-
לייענט, אָדער פאַרבראַכט מיט אַ שכן, וואָס איז אַריין אויף אַ וויללע. ראַדיאָס
האָבן געשפּילט. היימען ווי אַלע היימען.

איך האָב זיך דערנענטערט צו אַ גרויסן באַלויכטענעם צריף. איך האָב
געהערט אַ רעדן פון אַ געשולטן רעדנער. עפעס האָט ער דערקלערט מיט
האַרץ. איך בין צוגעגאַנגען צום אָפענעם פענצטער, און האָב דערזען אַ גרופע
יונגטלעכע, אויסגעזעצט אויף לאַנגע בענק. אין צענטער, לעבן אַ טישל, אַנט-
קעגן זיי, איז געזעסן אַ יונגערמאַן און האָט איינגעטענהט מיט זיי.

אין אָנהייב איז מיר געווען שווער צו כאַפן, וואָס ער האָט גערעדט, ווייל
ער האָט גערעדט מיטן ווייבן לאַמער, מיט דעם האַלבן שין און דעם ח' ווי אַן

אמתער סאברע. אָבער ווען מיין אויער האָט זיך צוגעוויינט צום קלאַנג פון דער אויסשפראַך, האָב איך באַנומען זיינע רייד:

— ס'איז אַן אייזערנער געזעץ אין קיבוץ, אַז פאַר הייבן אַ האַנט טרייבט מען אַרויס פון קיבוץ. נו, איר זענט נאָך ניי און פריש, פאַרקוקן מיר ווען איר שלאָגט זיך. אָבער מעסערס? מיר האָבן פון אייערע צימערן צו גויפגעקליבן אַכט מעסערס. נאָך אַ האַרבע עבירה אין קיבוץ איז גנבענען. און איר? יעדן טאָג פּעלט עפעס ביי עמעצן פון דער גרופּע, אָדער אין די זואַרשטאַטן.

— איך ווייס, איך ווייס, אַז אייך איז שווער צו באַנעמען, אַז איר דאַרפט נישט גנבענען. איר דאַרפט נאָר זאָגן, וואָס איר ווילט, וועט עס אייך צוגעשטעלט ווערן פון קיבוץ. שלאָגן זיך? צוליב וואָס? איר לעבט דאָ אַ בשותפותדיקן לעבן. קיינער האָט נישט מער פון דעם צווייטן. עס איז אייך שווער זיך צוצוגעוויינען צום געדאַנק פון שותפותדיקייט. איר קומט פון שטאָט, וווּ מען האַלט, אַז וואָס מער איינער כאַפט אַריין, אַלץ קליינער איז ער. וואָס רייכער איינער איז, אַלץ חשובער איז ער. דאָ, אין קיבוץ, דאַרף מען נישט אַריינכאַפּן, ווייל קיינער קאָן נישט ווערן רייך אָדער רייכער. דאָ זענען אַלע גלייך.

— איך רעד צו אייך ווי צו דערוואַקסענע מענטשן. איר זענט נישט קיין קינדער. אַ סך פון אייך זענען דאָך געווען אין דער מלחמה. האָף איך, אַז עס איז דאָס לעצטע מאָל, וואָס איך וועל צו אייך דאַרפן רעדן אַזעלכע רייד. ער האָט געענדיקט, זיך אויפגעהויבן און איז אַרויס פון צימער. ווען ער האָט גערעדט איז די גרופּע געזעסן, און ס'האָט זיך מיר געדאַכט, אַז קיינער פון זיי האָט זיך נישט שטאַרק צוגעהערט צו אים. אָבער מאַדנע, ווי נאָר ער איז אַרויס, האָט זיך אויפגעהויבן אַ טומל ביזן הימל. יעדער איינער האָט באַשולדיקט דעם אַנדערן:

— ס'איז דיין שולד! דו האָסט היינט געגנבעט דאָס ראַזיר-מעסערל.
— איך וועל דיר געבן „געגנבעט“ — האָט דאָס יינגל געענטפערט — מיט איין קנאַק אין פּיסק מאַך איך דיר שטום.

אַ יינגל איז געזעסן אויף אַ באַנק און זיך געמאַכט שלעפּערדיק. אַ מיידל אַ תּ'מנער האָט אים אַ טורקע געטון אזוי שטאַרק, אַז ער איז שיר ניט אַראָפּגעפאַלן פון באַנק:

— איצט שלאָפט ער, ער קאָן קיין צוויי נישט ציילן, ברודערל מיינער!
— מען דאַרף אייך געבן גלייך אין בויך — האָט זיך צעקאַכט אַ יינגל מיט האָר פון אַ נעגער — גלייך אין בויך, אַז די קאַראַקאַשקע זאָל אייך אַרויס, וועט איר ווערן מענטשן.

איך האָב זיך נישט געקאָנט איינהאַלטן און זיך צעלאַכט. ס'איז געווען קאָמיש זייער זידלען זיך און זייער גרייטקייט זיך צו שלאָגן, ווייל זיי טאָרן זיך נישט שלאָגן און זידלען.

די גאַנצע גרופע האָט זיך אַ קער געטון צום פענצטער:
— מה יש? (וואָס וויל ער?)

איך האָב זיי רואים דערקלערט, אז איך בין אַן אַמעריקאַנער ייד, און אַז איך בין די גאַנצע צייט געשטאַנען און האָב זיך צוגעהערט, וואָס דער מדריך האָט צו זיי גערעדט, און ווי זיי זענען גרייט זיך צו שלאָגן, ווייל מען טאָר זיך נישט שלאָגן.

— פאַר אַן אַמעריקאַנער יידן רעדט ער דאָך גוט עברית — האָט זיך אָנגערופן אַ יינגל. — קום אַריין — האָט ער זיך אַ קער געטון צו מיר — קריך אַריין דורכן פענצטער.

— די טיר איז דאָך נאָר אַ מעטער ווייט — האָב איך געזאָגט — צו וואָס קריכן דורכן פענצטער?

— לאָז אים צורו! ער איז דאָך שוין אַלט, זאָל ער גיין דורך דער טיר.

איך בין אַריין אין צריח. זיי האָבן מיך אוועקגעזעצט אויפן מדריכס אָרט, און אָנגעהויבן באַמבארדירן מיט פראַגעס. איך האָב זיך נישט געלאָזן. איך האָב פריער געוואָלט וויסן מער וועגן דער גרופע און וועגן דעם אָנפירער - מדריך. — יא, ער איז אַ וווילער בחור. ער איז בסדר. ער איז געווען אין דער אַרמיי, אַ גאַנצער קאָמאַנדיר. צוריקגעקומען אין קיבוץ און צוריק אין רפת (שטאַל).

— דערפאַר וויל איך נישט קיין קיבוץ. מען מאַכט פון אַן אַלופ (אָפיציר) אַ פערד-באַרשטער — האָט געזאָגט דער תימנערקעס ברודער.

— חכם! פאַרקערט נאָר! אַ פערד-באַרשטער פון קיבוץ קאָן ווערן אַ סגן, אַן אַלופ. אָבער אין שטאַט? — האָט געענטפערט די שוועסטער.

— דו מיט דיין קיבוץ!

— יא, איך בלייב אין גרעין (סערנדל).

— ווער זאָגט דיר, אז איך בלייב נישט?

אַ בחורל, וואָס איר האָט געקאָנט אָננעמען פאַר וואָס איר ווילט, נאָר נישט פאַר קיין יידן און נישט פאַר קיין ווייסן, האָט זיך צעטענהט מיט די הענט:

— נאָר מען קריגט זיך. שקט! (שטיל זאָל זיין!) לאָמיר וויסן ווער דער אַמעריקאַנער איז. אפשר נאָר אַ מיליאָנער. אפשר האָט ער צו טון מיט די סיר נעמאַס?

איך האָב זיי געזאָגט, אז איך מוז זיי אַנטוישן. איך בין גאָר אַ יודישער שרייבער, אַ רעדאַקטאָר פון אַ קינדער-צייטונג.

— אויב אזוי, איז אויך גוט. שטעל אַרײַן יעדנס נאָמען אין צייטונג. מיר זױלן זיך איבערשרײַבן מיט אַמעריקאַנער מיידלעך.

יעדער אײַנער באַזונדער און אַלע אײַנאײַנעם האָבן אָנגעהויבן אויסצומאַלן פאַר מיר מיט וואָס פאַר מיידלעך זײ ווױלן זיך איבערשרײַבן. די אײַנצלהײטן סאָן איך נישט באַשרײַבן, ווױל די צענזור וועט עס נישט דורכלאָזן.

איך האָב זיך גענומען פונאַנדערפרעגן וועגן דער גרופע. דאָס איז געווען אַ גרופע בחורים און מיידלעך, כמעט אַלע קיילעכדיקע יתומים. מען האָט זיי צונויפגענומען פון אַלע עקן לאַנד. צווישן זיי געפינען זיך אַ סך, וואָס האָבן גע- דינט אין דער אַרמײ. די אַצליניקעס האָבן געהאַט אַ סך פופצן און זעכצן יאַריקע זינגלעך און מיידלעך אין זייערע רײען. די מערסטע פון דער גרופע זענען געווען מאַראַקאַנער, עטלעכע תימנער, און דאָס ערשטע מאָל האָב איך געזען תימנער מיידלעך אין אַ חברה. יעדער אײַנער האָט דערצײלט עמעצנס אַנדערש ביאָ- גראַפיע. אַלע האָבן זיך נישט געקאָנט גענוג אַנדערצײלן וועגן אײַנעם, וואָס מען האָט גערופן „דזשאַנגל“. ער קומט ערגעץ פון טיף מאַראַקאָ. ער האָט זיך אַרײַנגעשמוגלט דורך מצרים, ווױהן ער איז אָנגעקומען אויף אַ לאַסט-שיף. ער איז געווען אַ „מאַשין-גאַנער“ אין דער מלחמה. ער קאָן אויסקומען אָן עסן און טרינקען. אז ער ווערט שטאַרק הונגעריק, עסט ער לעבעדיקע מײז.

— אדרבה — זענען זיי צוגעשטאַנען צו אים — ווױז דעם גאַסט, ווי דו עסט אַ לעבעדיקע מײז.

ער האָט מסכים געווען צו דעם און זיי זענען געווען גרייט אויפזוכן און באַפן אַ פעלדמױז. איך האָב זיך בײ זיי אָפגעבעטן. נו, זענען זיי צו אים צור געשטאַנען, אז ער זאָל פאַר מיר אויסשרײַען דעם דזשאַנגל-רוף. ער האָט זיך אַביסל מכין געווען און דערנאָך אַרײַסגעלאָזט אַ ווױלד געשרײ, געפאַטשט מיט דער האַנט איבערן מױל, כדי דער געשרײ זאָל זיך איבערברעכן, דערנאָך ווײ- דער אַ געשרײ און ווידער געפאַטשט איבערן מױל. אזוי דריי מאָל. חברה האָט אָנגעקוואַלן און מיר איז דורך אַ סקרוך איבערן לײב.

צווישן די פערציק חברה זענען געווען אַרום צען סאַברעס — קינדער פון אונדזערע יידן. שפעטער האָב איך אויסגעפונען, אז דאָס האָט מען געטון מיט אַ כיוון. מען האָט אַרײַנגעזעצט קינדער פון טאַטע-מאַמע, אזוי אז עס זאָל זײן עפעס אַ קאָנטראָל איבער דער גרופע.

ווען מיר האָבן זיך גענוג אָנגערעדט, האָבן די סאַברעס געבעטן עטלעכע מונקעלע בחורים, צווישן זיי דעם „דזשאַנגל“, אז זיי זאָלן עפעס זינגען. זיי

האָבן זיך לאָנג געלאָזט בעטן. סוף־כל־סוף ווען איך האָב זיך אַרײַנגעמישט אין האָב צעטיילט צוויי פעקלעך סיגארעטן, האָבן זיי נאָכגעגעבן און אָנגעהויבן זינגען. אין אָנהייב אַביסל צוריקגעהאַלטן, מיט שפּאַט, אָבער ווען זיי האָבן זיך צעוואַרעמט, איז געווען וואָס צו הערן. פאַר מיר איז איבערהויפּט געווען אינעם טערעסאַנט זייער זינגען שבתדיקע זמירות. די ספרדישע אויסשפּראַך, די אַריענע טאַלישע אינטאַנאַציע האָבן אַלץ נישט געקאָנט פאַרבאָרגן דעם סקאַרבאָוון, באַד קאַנטן שבתסדיקן נוסח, וואָס מען האָט געזונגען אין די ליטווישע שטעטלעך.

נאָכן זינגען האָבן מיר ווידער גערעדט, אָבער שוין ערנסטער. יאָ, די מערסטע וועלן בלייבן אין קיבוץ. גאָר פאַטעטיש איז געווען ווי זיי האָבן געוואָרפן די שולד פון זייערע מעשים תּעוועים איינע אויף די אַנדערע. קיינער האָט נישט שטאַלצירט מיט זיינע ווילדקייטן. אַלע האָבן באַדויערט, וואָס זייער חברה האָט אזא שלעכטן נאָמען. נישקשה, זיי וועלן נאָך ווייזן, וואָס זיי קאָנען.

ווען איך האָב זיי פאַרלאָזן, האָב איך אויפן וועג צום האָטעל אָנגעטראַפן דעם מדריך. איך האָב הושר געווען, אז עס איז נישט געווען קיין צופאַל. — נו, וואָס מיינט איר, מען קאָן עפעס מאַכן פון דער חברה? — האָט ער מיך געפרעגט.

— איך גלייב, אז יאָ — האָט איך געענטפּערט — ס'איז אַ גוטער סימן, וואָס זיי שעמען זיך מיט זייער שלעכטסקייט. — אפשר יאָ — האָט ער געזאָגט — אָבער איך האָף, אז ביז זיי וועלן ווערן שטיקלעך מענטשן, זאָלן זיי נישט אונטערצינדן דעם קיבוץ.

דער האָטעל איז מיר שטאַרק געפּעלן געוואָרן. האָב איך טעלעפּאָנירט מיין פּרוי און טאַכטער, אז זיי זאָלן אַרויסקומען קיין ז' - ד, און פאַרבּרענגען מיט מיר אַ פּאַר טעג, און פון דאַנען וועלן מיר פאַרן אין עמק הירדן. מיר זענען דאָרט געווען ביז ערב שבת.

דריי זאַכן קאָן איך נישט פאַרנעסן פון קיבוץ:

די ערשטע זאַך איז זייער מאָדנער מנהג נישט צו אַפּלאָדירן. דער מאָלער, וואָס פירט אָן דעם קונסט־מוזײ, האָט מיך איינגעלאָדן צו האַלטן אַ לעקציע פאַר די קיבוצניקעס. איך האָב מסכים געווען. ער האָט אָנגעקלעפּט אַ סלידן מודעה־לע אויף דעם טאַוול אין עס־צימער און האָט מודיע געווען, אז איך וועל רעדן אויף יידיש וועגן „יידן אין אַמעריקע“. דער זאַל איז געווען געפּאַקט. מען האָט געדאַרפט אין מיטן מיין רעדן עפענען די טירן פון אַ צווייטן זאַל, וואָס איז געווען אָפּגעטיילט מיט אַ באַוועגלעך ווענטל, און צענדליקער מענטשן זענען געשטאַנען אין דרויסן. איך האָב גערעדט אַרום אַנדער־האַלבן שעה. ווען איך האָב געד

ענדיקט, האָט דער עולם ווי איין מענטש זיך אויפגעהויבן און איז אַרויס. איך בין געבליבן שטיין ביים שטענדער ווי אַן אויסגעפאַטשטער. דער פּאַרויצער און דער דאָקטער פון קיבוץ, וואָס זענען געבליבן מיט מיר, זענען געווען זייער פריינטלעך. איך האָב געמיינט, אַז פשוט פאַר רחמנות רעדן זיי אַזוי גוט צו מיר. ווען איך בין צוריקגעקומען אין האָטעל, האָט די פאַרוואַלטערין געוואַרט אויף מיר מיט טיי און צובייסן. זי האָט מיך גאָר פריינטלעך אויפגענומען, און מיר געזאָגט, אַז אַ שאָד, וואָס זי האָט נישט געקאַנט זיין אויף מיין לעקציע. זי האָט געמוזט צוגרייטן די צימערן פאַר אַ גרופע, וואָס קומט ביינאַכט. אָבער זי האָט געהערט, אַז ס'איז געווען אַזוינס ווי אַזעלכעס.

איך האָב איר געזאָגט, אַז עס קאָן נישט זיין, אַז זי שפּאַסט פון מיר, און איך האָב איר דערציילט, ווי דער עולם האָט זיך אויפגעהויבן און איז אַרויס אָן אַ „גוטע נאַכט“.

— א, דאָס גאָר? — האָט זי געלאַכט — נו, איר ווייסט נישט, זע איך, אַז ביי אונדז אַפּלאָדירט מען נישט. ס'איז אַ מנהג אַזאַ. מען אַפּלאָדירט נישט קיין רעדנער אין די קיבוצים.

— ס'איז אַ מיאוסער מנהג — האָב איך געזאָגט — עס ווערט געזאָלצן אין מויל נאָך אַזאַ שטילשווייגעניש.

— איר זענט נישט דער איינציקער, וואָס באַקלאַגט זיך אויף דעם — האָט זי מיך געטרייט — אָבער מען אַפּלאָדירט נישט. פאַרפאַלן. אַזוי איז דער מנהג אין קיבוץ. אַצינד טרינקט טיי מיט צובייסן.

די צווייטע זאָך, וואָס איך קאָן נישט פאַרגעסן, איז אַפּשר אַ קלייניקייט. איך ווייס אַפילו נישט, צי איך קאָן דאָס דערציילן ווי אַ מעשה:

איך האָב זיך צופעליק באַקענט מיטן בעקער פון קיבוץ. ער איז געווען אין אַמעריקע און געדרוקט אַמאָל דערציילונגען אין דער „פרייע אַרבעטער-שטימע“. האָט ער זיך נאָכגעפרעגט אויף שרייבער און פּראָמינענצן אין ניו-יאָרק. אין אַוונט נאָכן עסן האָט ער מיך אַרומגעפירט ווייזן „זיין“ בעקעריי און די קיר.

די עצם קיר און די בעקעריי זענען געווען אונטן אין קעלער פון עס-צימער. דאָס עסן האָט מען אַרויפגעבראַכט מיט אַ „ליפט“. דאָס געשיר האָט מען גע-וואָשן אויבן, און אונטן האָט מען געקאָכט און געבאַקן.

ער איז געווען זייער שטאַלץ מיט דער בעקעריי. און האָט מיך דאָרטן פאַר-האַלטן ביז נאָך צען דעם זייגער. מיר זענען אַרויף אויבן אין עס-צימער. זעקס מיידלעך האָבן געוואָשן געשיר. אַ פאַר מיטל-יאָריקע פרויען האָבן צונויפגעקליבן דאָס געשיר פון די טישן.

פינף מיידלעך זענען נישט געווען עלטער פון א יאָר זעכצן. זיי זענען גע-
ווען אָנגעטון אין קורצע הייזקעס אין בלוזקעס, ווי אלע יונגע מיידלעך אין קי-
בוץ. זיי האָבן געוואָשן און געזונגען. זינגען האָבן זיי געזונגען „הרושיף“. די
מעלאָדיע איז אַ לעבעדיקע, אַ פריילעכע און דער טעמפּ איז אַ שנעלער. אין
ווינקל איז געזעסן אַ מיידל פון אַ יאָר צוואַנציק, אַ קורדעסטאַנער, אָנגעטון ווי
מען גייט דאָרטן אָנגעטאָן: ברייטע ווייבערישע קליידער מיט סטענגעס און שאַ-
לעכלעך. אויף די אויערן — אוידינגלעך, די גרייס פון רעדער פון אַ וואָגן. דער
גאַנצער האַלדז אַרומגעוויקלט מיט קרעלן, וואָס האָבן געהאַט זיבן מאָל זיבן די
קאָלירן פון רעגנבויען. זי האָט געטריקנט דאָס זילבער: די מעסערס, גאַפלען און
לעפּל.

יעדע צען מינוט האָט צו איר צוגעטאַנצט אַ מיידל, צוגענומען דאָס פּולע
קעסטל צעטריקנטע זילבער, און אַן אַנדער מיידל האָט איר צוגעטראָגן אַ קעסטל
נאָר וואָס איבערגעוואָשענע זילבער. ביידע מיידלעך פלעגן איבערהאַקן זייער
זינגען, זיך צובייגן צו איר, און מיט אַ שאַקל פון די קעפּ פּרעגן:

— בסדר?

— בסדר — האָט דאָס מיידל פריילעך געענטפּערט.

דער בעקער האָט מיר דערציילט, אַז דער מאַן פון דעם מיידל איז אַ מאַ-
ראַקאָנער. זיי זענען נישט לאַנג צוריק אָנגעקומען אין קיבוץ. דאָס ווייבל איז
טראַגעדיק געוואָרן, און זי טאָר נישט טון קיין אַרבעט. איר טראַגן איז זייער
אַ שווערער. זי וויל זיך אָבער נישט אונטערגעבן. איר איז נישט אָנגעשטאַנען צו
עסן ברויט אומזיסט. האָט מען באַשטימט, אַז זי זאָל טריקענען דאָס זילבער.
ס'איז אַן אַרבעט, וואָס זי קאָן טון זיצנדיק און זיך נישט שטאַרק אָנשטרענגען.
די, וואָס אַרבעטן אין קיך, האָט מען אָנגעזאָגט, אַז זיי זאָלן אַכטונג געבן, אַז
דאָס ווייבל זאָל אַרבעטן גרינג. נו, היטן די סאַברע-מיידלעך אָפּ די נייע קי-
בוצניצע.

די דריטע זאָך, וואָס איך קאָן נישט פאַרגעסן, איז געשען פאַרטאָג, דעם
לעצטן טאָג, וואָס איך בין געווען אין קיבוץ:

דער האַטעל איז געשטאַנען פונקט אַנטקעגן די בערג פון גלבווע. די ווע-
ראַנדע איז געווען אַנטקעגן דעם העכסטן באַרג. אויף דעם באַרג, האָט מען מיר
געזאָגט, זענען לויט דער טראַדיציע געפאַלן שאול און יהונתן. דוד המלך האָט
דאָך פאַרשאַקלט די בערג פון גלבווע, אַז נישט קיין רעגן און נישט קיין טוי זאָלן
נידערן אויף זיי, און קיין פּרוכטבאַרע פּעלדער זאָלן אויף זיי נישט זיין. איך
וואָלט געזאָגט: אַז די בערג זענען מוראדיק וויסט — אַ טרוקנקייט שלאָגט פון

זיי. און גלייך ביי זייער צופוסנס זענען וויינגערטער, גרינסן-פעלדער און גע-
קינצלטע טייכלעך מיט געהאָדעוועטע פיש.

איך האָב ליב געהאַט צו זיצן אויף דער וועראַנדע אין קוסן אויף די בערג,
איבערהויפט אויף דעם קאַנטראַסט פון וויסטקייט און פרוכטבאַרקייט.

אין מיין לעצטן טאָג אין קיבוץ האָב איך ביי זיך אָפגעמאַכט אויפצושטיין
פאַרטאָג, און טאַקע צוגיין צום באַרג און זען, צי קיין טוי נידערט נישט אויף
אים. איך האָב געוואוסט, אז עס איז אַ נאַרישקייט. ווי קאָן רעגן אָדער טוי
אויסמיידן איין שטיקל ערד? אָבער דאָך האָב איך געוואַלט אַליין, מיט מיינע
אייגענע הענט, אַ טאַפ טון אַ שטיקל שטיין פון באַרג.

איך בין אויפגעשטאַנען פאַרטאָג, און אַוועק צו די בערג. איך בין אָפגע-
גאַנגען אַ פּאָר הונדערט מעטער פון האָטעל, און איך בין געבליבן שטיין אַ
פאַרגליווערטער: אין די הויכע גראָזן איז געשטאַנען אויף די קני אַ נעגער,
שוואַרץ ווי קויל, אָנגעטון עלעגאַנט, און אויפן קאַפּ אָנשטאַט אַ קאַפעליוש אָדער
אַ היטל האָט ער געטראָגן אַ ווייבערשן „ניילאָן“ זאַק. ער האָט תפילה געטון,
דער נעגער, די אויגן פאַרגלאַצט, די הענט צוזאַמענגעלייגט אויפן האַרצן. די
ליפּן האָבן זיך געשאַקלט און יעדע וויילע האָט ער אויסגעשריגן:

— הללויה!!!

זוען ער האָט זיך אויפגעשטעלט און מיך דערזען, איז ער געווען נישט
ווייניקער איבעראַשט ווי איך. ער איז אָבער באַלד געקומען צו זיך און האָט אַ
שמייכל געטון:

— איר האָט אויך נישט געקאַנט שלאָפן?

עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז אַ גרופע טוריסטן איז אָנגעקומען ביינאַכט
אין האָטעל. ס'איז אַן אַראַנזשירטער טור, און ער האָט זיך אָנגעשלאָסן אין דער
גרופע. ער איז אַ גלח אין ראַטשעסטער.

מיר זענען ביידע גענאַנגען צום גלכע. ווען מיר זענען גענאַנגען צוריק,
האָט ער געזאָגט צו מיר:

— איך בין געפאָרן איבער צענדליקער קיבוצים. איך בין אויך געווען אין
דער ווונדער-שטאַט תל-אביב. דאָס, וואָס יידן האָבן אויפגעטון אין לאַנד, איז
נישט צו באַשרייבן מיט דער פּען און נישט איבערצודערציילן מיט דער צונג.
אָבער ס'איז קיין ווונדער נישט! גאָטס קינדער האָבן זיך אומגעקערט צו גאָטס
לאַנד! דער עמק איז ווידער באַזעצט מיט די בני-ישראל. גראָבן זיי טייכלעך צו-
פוסנס הר גלכע און פילן זיי אָן מיט אַלערליי פיש. גאָטס קינדער אין גאָטס
לאַנד, אין עמק, צופוסנס הר גלכע, אין עמק יזרעאל, האָדעווען פיש. פאַרוואָס
זאָלן זיך די פיש נישט מערן און נישט פרוכפערן זיך? גאָטס ברכה איז דאָך
אויף זיי!

איך זאָג אייך, אז איך האָב נישט געלאַכט פון דעם פרומען נעגערשן גלח.
ווען מען שטייט פארטאָג אין עמק יזרעאל, צופוסנס הר גלבוע, און מען הערט
אזוינע רייד, לאַכט מען נישט... מע גלייבט!...
יא, עס נידערט טוי אויפן באַרג גלבוע.

אין עמק הירדן און גליל

מיר זענען געפאָרן פון עמק יזרעאל צום עמק הירדן. מיר האָבן נישט גע-
קענט פאָרן דירעקט. מיר האָבן זיך פריער געדארפט אָפּשטעלן אין טבריה פון
דאָרטן האָבן מיר געדארפט פאָרן קרוב אַ שעה, ביז מיר זענען געקומען צום קי-
בוץ, אין עמק הירדן, וווּ מיר האָבן געהאט לאַנדסלייט.

ווען מען פאָרט דורך דעם באַרגלאַנד, נעבן ים כנרת, וואַרפן אָן אַן אימה
די וויסטקייט און די שטיינערקייט פון די בערג. דער וועג ציט זיך צווישן ווילדע
פלוניען און נאָקעטע פאָרוואַרלאָזטע בערג. זעלטן ווען מען זעט אַ ישוב. דער
שאַסיי שלענגלט זיך צווישן די הויכע פעלדזן-בערג. דער תושב, וואָס זיצט נעבן
מיר, דערציילט מיר ווידער און ווידער דאָס זעלביקע, וואָס איך האָב געהערט
אומעטום, וווּ איך בין געווען: דאָ נישט ווייט איז געווען אַן אַראַביש דאָרף. מיר
האָבן נישט געקאָנט פאַרבייפאָרן. דאָ איז געשטאַנען אַן אַראַבישער ישוב. יידן
האָבן אַפילו אין די גוטע צייטן געדארפט זיך היטן. איצט, זעט, נישטאָ! ס'איז
אַ פרייער און זיכערער וועג.

אַ באַזונדערן איינדרוק מאַכן אויף אייך די יידישע ישובים, וואָס מען
טרעפט אָן פאָרנדיק. אין מיטן וויסטעניש, צווישן ברוינע פעלדזן-בערג, אָדער
אין מיטן פון פעלדער, וואָס זענען פאָרוואַקסן מיט געלבליעך-פאַרטרוקנטע דער-
נער, וואַקסט פלוצים אַרויס, ווייט אָדער נאָענט פון וועג, אַ גרינע לאַנדשאַפט:
ביימער, וויינשטאַקן, מאַראַנצן-סעדער, גרינסן-פעלדער, וואַסער-שפריצערס,
וואָס באַוואַסערן דעם באָדן, און ווייסע הייזלעך. ווען דער ישוב איז נאָענט ביים
וועג, קאָן מען אויך דאָ און דאָרטן זען נאָך נישט פאַרשאַטענע שוויגראַבנס מיט
בערגלעך רויטער ערד אַרום זיי.

דער ים כנרת איז נאך שענער ווי ער ווערט באזונגען אין ליד און מעשה. פון דער הייד פון די בערג זעט דער ים אויס ווי אן איילבילד, געמאלן פון א שלעכטן מאָלער, וואָס מאַכט נאָך דער נאַטור מיט אַלע אירע פיטשעווקעס און זיינע בילדער זענען אויס ווי פּאָטאַנראַפּיעס.

אַרום דעם ים כנרת זענען צעשפּרייט אַ סך קיבוצים. אַרום און אַרום איז זויסטעניש, און די ישובים זענען שאָטנדיק-גריין מיט ביימער און פאַרווייטע פעל-דער. דורך אַ צופאַל איז אין „דבר“ פון יענעם טאָג געווען באַשריבן ווי די ערשטע קיבוצים אַרום כנרת זענען געגרינדעט געוואָרן. דערציילט אַ תּושב: — מיט איין און פּערציק יאָר צוריק, ווען איך בין אָנגעקומען אַהין, האָט זיך מיר אויסגעדוכט, אַז איך געפין זיך אין דער וווינונג פון ראַבינאָן קרוואָ. די געגנט איז געווען וויסט, אויף דער גרענעץ פון אַן אמתן מדבר. איצט איז דער גאַנצער עמק פאַרווייט מיט איינגעפונדעוועטע יידישע ישובים.

מיר זענען אָנגעקומען אין אים צוויי אַזויגער בייטאָג. מיר האָבן זיך נאָכ-געפּרעגט אויף אונדזערע לאַנדסלייט, און אַ מענטש פון קיבוץ-ביוראָ האָט אונדז צוגעפירט צום הויז, וווּ זיי וווינען.

דער עמק הירדן ליגט אַ סך נידעריקער פון ים-פּלאַך. דעריבער איז דאָרטן זייער היים. צוליב דער היץ האָט מען אין דעם קיבוץ געמוזט בויען די הייזער נאָר אַנדערש ווי אין די איבעריקע קיבוצים. די הייזער זענען צוויי-שטאָקיקע, און יעדער הויז האָט צוועלף צימערן, זעקס אויבן און זעקס אונטן. יעדער צימער האָט צוויי וועראַנדעס, אַ וועראַנדע פון יעדער זייט, אַזוי אַז די ווענטילאַציע פון די צימערן איז אַ גוטע. אָבער די נעכט זענען אַזעלכע הייסע און שטיקנדיקע, אַז דער קיבוץ האָט אַריינגעשטעלט אין יעדען צימער אַן עלעקטרישן ווענטילאַטאָר.

מיין לאַנדספּרוי בעלאַ האָט זיך מיט אונדז זייער דערפרייט, ווי שטאַרק עס קאָן זיך דערפרייען אַ מענטש, וואָס וווינט אין אַ פאַרוואָרפן ווינקל און זעט נישט חדשים לאַנג קיין נייע פּנימער, און אָפט גאַנצע יאָרן — קיין געסט. נישט איר מאַן און נישט מיין לאַנדסמאַן בערטשיק זענען געווען אין דער היים. בעלאַ האָט מיר דערציילט:

— מיין מאַן איז דער איינקויפּער פאַרן קיבוץ. פאַרשטייט, אַ קיבוץ פון טויזנט מענטשן מיט אַ געמישטער ווירטשאַפט מוז האָבן אַ מענטשן אין שטאַט, וואָס זאָל פאַרזאָרנן אַלץ, וואָס דער קיבוץ דאַרף. דער מענטש דאַרף וויסן וווּ צו קויפּן, ווי אַזוי צו קויפּן און ווען צו קויפּן. דער איינקויפּער קאָן אויפבויען אַ קיבוץ, אָדער חלילה אים רואינירן. דער אַנדער לאַנדסמאַן, בערטשיק, איז דער הויפּט-פאַרוואַלטער פון דער „פּאַניר“-פאַבריק. מיר האָבן דאָ אַ גרויסע פאַבריק,

וואָס פאַבריצירט מעבל־האַלץ. ס'איז אַ געשעפט, וואָס נעמט איין טויזנטער פונט אַ יאָר. עס אַרבעט אין פאַבריק איבער הונדערט און פערציק מענטשן. פאַרקויפן אזוי פיל האַלץ דאַרף מען קאָנען. אמת, די רעגירונג האָט אַ באַשטימטן פרייז פאַר יעדן פראָדוקט פון לאַנד, און די נאַכפראַגע איז גרויס. דאָך דאַרף מען וויסן וווּ איין און וווּ אויס. קלעצער פאַר דער פאַבריק אימפּאָרטירט מען. די מאַשינעס זענען אויך אימפּאָרטירטע. ס'איז אַ קאָמפּליצירטע פראַגע פון קויפן, פאַרקויפן, אָנפירן פאַרהאַנדלונגען מיט רעגירונגס־באַאַמטע. ס'זענען דאָ גענוג קאַפּ־דרייענישן.

— וואָס מיינן איך, וואָס איז זייער געהאַלט אַ וואָך? זיי זענען דאָך קיבוץ־ניקעס. דאָס איז זייער אַרבעט פאַרן קיבוץ. יעדער איינער טוט פאַר דעם קיבוץ די אַרבעט, וואָס ער איז צו איר בעסער צוגעפאַסט. איינער אַרבעט אין שטאַל, אַן אַנדערער איז אַ פראָפּעסאָר, אַ דריטער איז אַן אויטאָבוס־אָנטרייבער אָדער אַן איינקויפער און אויפפאַסער. קיינער קריגט נישט קיין שכירות. יעדער איינער קריגט וואָס ער דאַרף.

— מיינ מאַן און בערטשיק זענען נישט די איינציקע, וואָס אַרבעטן אויסערן קיבוץ. פאַראַן ביי אונדז נאָך דריי וואָס אַרבעטן אין תּל־אביב. דער קיבוץ האָט געדונגען אַ הויז אין שטאַט, און דאָרטן שלאָפן זיי. אַ פרוי קומט און גיט אַכ־טונג אויף דעם הויז, און גרייט צו פאַר זיי פרישטיק. די איבעריקע מאָלצייטן עסן זיי אין רעסטאָראַנען.

— וואָס מיינט איר די אַנדערע הוצאות און ווי אזוי קאָנטראָלירט מען זיי? יעדער איינער גיט אויס וויפּל ער געפינט פאַר נייטיק. יא, זיי האָבן אַ רעכט צו גיין אין טעאַטער, צו קאָנצערטן און צו קויפן צייטונגען און זשורנאַלן, אָבער מען קאָן זיך פאַרלאָזן אויף אונדזערע מענטשן. אַ קיבוצניק וועט נישט אויסגעבן קיין איבעריקן גראַשן. ער וועט שפּאַרן דעם קיבוץס געלט נאָך מער ווי עמעצער וואָלט געשפּאַרט זיין אייגן געלט.

עפעס האָט זיך מיר געבאַמבלט אין קאָפּ, אז איך האָב אַמאָל געהערט פון אזא אַיינשטעל. איך האָב זיך דערמאנט: יא, אזוי האָבן זיך געפירט די אַמאָל־קע איסיים אין צייט פון צווייטן בית המקדש. געווען צווישן זיי אזוינע, וואָס האָבן געאַרבעט אויפן אָרט, אין דאָרף, און געווען אזוינע, וואָס האָבן געאַרבעט אין שטאַט, און געבליבן חברים אין זייער קאָמונאַלער קהילה.

מיינ לאַנדספרוי האָט זיך אַ כאַפּ געטון:

— זע נאָר, איך רעד און רעד, און האָב נאָר פאַרגעסן, אז ס'איז צייט צו עסן.

מיר זענען אוועק אין עס־ציימער. ס'איז געווען פרייטיק. מען האָט אונדז סערווירט אַן אויסערגעווענלעכן מאָלצייט. איך האָב געטראַכט:

— עם מוז' זיין א רייכער קיבוץ אויב פרייטיק בייטאָג סערווירט מען אזא ווונדערלעכן מאָלצייט. וואָס וועט מען סערווירן פרייטיק-צונאכטס און שבת בייטאָג?

דער נאָכמיטאָג איז שנעל אַריבער. מיר זענען אַרויס פאַרנאָכט באַגעגענען דעם אויטאָבוס. פון פּעלד איז אָנגעקומען אַ סטאַדע שעפּסן. דער פּאַסטעך איז געלאָפּן פאַראַוים און האָט זיך אַוועקגעשטעלט ביים אַריינגאַנג, ביים טויער פון קיבוץ. אַ גרויסער שעפּער-הונט האָט אָפּגעהיט, אַז קיין שעפּס זאָל נישט אָפּ-שטיין פון דער סטאַדע. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס איך האָב געזען אַ הונט אין ארץ ישראל. יודישע פאַרמערס האַלטן נישט קיין הינט. די קיבוצים אויך נישט. איך האָב זיך נאָכגעפרעגט פאַרוואָס מען האַלט נישט קיין הינט, האָט מען מיר געענטפּערט, אַז, ערשטנס, קאָסט אויסהאַלטן אַ הונט צו טייער, און צווייטנס, ווערן דאָ הינט זייער אָפּט קראַנק אויף הידראָפּאָביע (הינט-משוגעת).

דער פּאַסטעך איז געשטאַנען ביים טויער. אַ הויכער און שלאַנקער יונג, דאָס פנים אָפּגעברענט, אויפן קאָפּ עפעס אַ מאָדנע קאַפּעליזש און אַ טאַרבע אויף דער זייט. ער האָט געהאַלטן אין האַנט אַ לאַנגן שטעקן, פאַרדרייט ווי אַ קאָטשערע, און האָט מיט דעם שטעקן צעטיילט די סטאַדע אויף צווייען. האַלב שעפּסן לינקס און האַלב רעכטס. ער האָט עס געטון אזוי געשיקט און שנעל, און מיט אזא מאָדנער רואיקייט און געניטקייט, אַז מיר האָט זיך געדאַכט, אַז ער איז אַ פּאַסטעך בן-בן-פּאַסטעך, אזש ביז יעקב אבינו.

איך האָב זיך אויף אים נאָכגעפרעגט ביי בעלאָן. זי האָט מיר דערציילט, אַז דער יונג איז אַ באַפרייטער סאָלדאַט, אַ זון פון אַ קיבוצניק. אין דער אַרמיי איז ער געווען אַן אָפיציר. נאָך דער באַפרייאונג האָט ער זיך אומגעקערט צו זיינע שעפּסן. ער פּימערט די שאָף שוין אַ יאָר צען, זינט ער איז געוואָרן דרייצן יאָר. דער בחור איז זייער אַ געראַטענער. ער וועט אַמאָל זיך נאָך לאָזן הערן.

מאָדנע געדאַנקען זענען מיר געקראַכן אין קאָפּ: וויפל פון אונדזערע טאַ-טעם און מאַמעס וואָלטן געווען צופרידן, אַז זייער געראַטענער זון זאָל ווערן אַ פּאַסטעך. און אויב ער וואָלט יאָ געוואָרן אזא נחות דרנא וואָלטן דאָך אים אלע ביי אונדז באַדויערט.

מיטן לעצטן אויטאָבוס זענען אָנגעקומען בעלאָס מאַן און מיין לאַנדסמאַן בערטשיק. מיר זענען אַ שעה שפּעטער געזעסן אויף אַ באַנק אונטער דעם שאָטן פון די ביימער, נעבן דעם וואַסער-טורעם. מיט אונדז איז אויך געזעסן אַ יונג-גער מאַן, דער גאַראַזש-מאַן מיט זיין ליכטיקן יינגעלע. איך האָב געשוויגן און

זיי האָבן מיר דערציילט וועגן דער ווירטשאַפֿט פון קיבוץ און וועגן צענדליקער קלייניקייטן. דער גאָראַזש-מעכאַניקער האָט זיך אָנגערופן:

— לכבוד די געסט לאָמיר אַלע אין איינעם עסן אָונט-ברויט. מיר וועלן זיצן אַרום איין טיש און עס וועט זיין יום-טובדיק.

מיין לאַנדסמאַן בערטשיק האָט געענטפערט:

— איר עסט צוזאַמען. אָבער איך קאָן נישט עסן מיט אייך. ס'איז מיין תור (ריי) אין קיך.

איך האָב צו אים געטענהט:

— היתכן, בערטשיק, איך בין דאָ אַ גאַסט. מיר האָבן זיך נישט געזען אַכט און דרייסיג יאָר. ווער ווייסט צי מיר וועלן זיך נאָך אַמאָל זען אין לעבן. איז פונקט היינטיקן שבת ביסטו אין קיך. און בכלל וואָס פאַר אַן אַרבעט איז עס פאַר אַ פאַרוואַלטער, וואָס ברענגט אַריין אזוי פיל געלט אין קיבוץ? אַ גאַנצע וואָך וואַלגערסטו זיך אין שטאָט, און קומסטו אויף שבת צו ווייב און קינדער, דאַרפסטו נאָך אַרבעטן אין קיך אויך?

בערטשיק האָט געשמייכלט:

— איך זע, אַז דו ווילסט מיך מאַכן פאַר אַ מיוחס. ביי אונדז זענען נישטאָ קיין מיוחסים. פאַרוואַלטער — פאַרשמאַלטער. ס'איז אַן אַרבעט ווי אַלע אַנ-דערע אַרבעטן. יעדער איינער טוט דאָ, וואָס ער איז פּעאיק צו טון. יא, וואָס אמת איז אמת: ווען איך וואַלט געוויסט פאַראַכטאַגן, אַז דו וועסט זיין ביי אונדז צו גאַסט, וואַלט איך איינגעשטעלט אזוי, אַז איך זאָל היינטיקן שבת נישט זיין אין קיך. איך וואַלט געביטן מיין ריי אויף אַ וואָך שפעטער. איצט איז פאַר-פאַלן. קיינער וויל נישט זיין אין קיך שבת. אוועקשטעלן אויף מיין אָרט אַ חבר, וואָס האָט זיך נישט געריכט צו אַרבעטן אין קיך און האָט מסתמא געפלאַנעוועט עפעס אַנדערש צו טון, איז נישט יושרדיק. מילא, אַז מען ווערט קראַנק אָדער אין אַן אַנדער ערנסטן פאַל, קאָן מען זיך נישט העלפן. אָבער טון אַזאַ זאַך צוליב מיין פאַרגעניגן וועגן איז נישט שוין.

מיר האָבן געגעסן דעם פרייטיק-צורנאַכט-מאָלצייט אָן בערטשיקן. צו מיין איבערראַשונג איז דער מאָלצייט געווען זייער אַ מאַגערער. אַ פּראָסטער עסן ווי אין אַלע אָונטן פון דער וואָך. מיך האָט עס אַ היבש ביסל פאַרדראָסן; מילא אויב אַ קיבוץ מאַכט צוליב אַרעמקייט פון שבת וואָך, קאָן מען זיך נישט העלפן. אָבער סערווירן אַ שבתדיקן מאָלצייט פרייטיק בייטאָג, און פרייטיק-צורנאַכטס — אַ וואָכעדיקן מאָלצייט איז דאָך עפעס אַ מין צו להכעיס.

אין עס-ציימער איז בכלל נישט געווען קאַנטיק קיין סימן פון שבת און דער גאַנצער שבת אין קיבוץ איז געווען אַ נורנער. מענטשן האָבן אַרומגעבלאַנקעט

אָן אַ ציל און אָן אַ צוועק, נישט געהאַט וווּ אַהינטון זיך דעם גאַנצן טאַג. יאָ, למען האַמט, פּרײַטיקצו-נאַכטס האָט מען געוווּן אַ רוסישן פּילם.
בעלאַ און איר מאַן האָבן אונדז אַוועקגעגעבן זייער צימער, און אַליין זענען זיי אַוועק ערגעץ אַנדערש שלאָפֿן. פּיר אַזײַגער פּאַרטאַג האָט מען אָנגעקלאַפּט אין טיר:

— בעלאַ, ס'איז שוין נאָך פּיר. דו וועסט פּאַרשפּעטיקן.
איך האָב פּאַרשטאַנען, אַז דאָס וועקט מען מיין באַלעבאַסטע צו דער אַר-בעט. איך האָב געענטפּערט:

— זי שלאָפּט דאָ נישט. זי האָט אונדז אָפּגעגעבן דעם צימער.
דער אָנקלאַפּער האָט זיך אַנטשולדיקט און איז אַוועק. איך האָב שוין מער נישט געקאָנט אײַנשלאָפֿן: אַ מאָדנע וועלטל דאָ. דער פּאַרוואַלטער פּון פּאַבריק וואַלגערט זיך אַ גאַנצע וואָך אין שטאַט, און אַז ער קומט אַהיים אויף שבת, מוז ער אָפּטון זײַן חלק אין קיר. דער הויפּט-אײַנקויפּער פּון קיבוץ איז אויך אַ גאַנצע וואָך אין דער פרעמד. קומט ער אַהיים צום ווייב אויף שבת, דאַרף זי אײַפשטיין פּיר אַזײַגער פּאַרטאַג צו גיין אַרבעטן בײַ די וויינטרויבן אין וויינגאַרטן.
אונדזער באַלעבאַסטע איז געקומען פּון דער אַרבעט אַרום אײַנס אַזײַגער בײַטאַג. פּיר אַזײַגער איז זי אַרויף צו אונדז אין צימער: צײַט צו טרײַנקען טײַ. אָבער זי וועט מיט אונדז נישט גיין אין עס-צימער טרײַנקען טײַ. לַכבוד אונדז, די געסט, וועט זי צוגרייטן טײַ און קאַווע דאָ אין צימער. זי האָט אויך פּאַרבעטן אויף טײַ איר שכן, וואָס ווײַנט מיט איר אַ טיר נעבן אַ טיר, און דעם גאַראַזש-מאַן.

זי האָט געבראַכט פּון עס-צימער צווייערליי טאַרטן און צוקער, קאַווע און טײַ. זענען מיר געזעסן געמיטלעך אויף דער וועראַנדע און גערעדט: דער נאַר ראַזש-מאַן און זײַן פּרוי, וואָס אַרבעט אין קינדער-הײַם; דער אײַנקויפּער פּון קיבוץ און זײַן פּרוי, וואָס אַרבעט אין פעלד, און דער שכן, אַ פּראָפּעסאָר פּון ענגליש, וואָס האָט אָנגעפירט ספּעציעלע קורסן פּאַר אַ גרופּע סטודענטן אין נײַ-יאָרק אוניווערסיטעט, און זײַן פּרוי, וואָס איז, דאַכט זיך, אַ לערערין אין קיבוץ. זענען געזעסן די דריי פּאַמיליעס און גערעדט וועגן קיבוץ-זאַכן. איך בין געזעסן און האָב געשלאָנגען יעדעס וואָרט. אַזאַ גלײַכקײַט און אמתע דעמאָקראַט-טישקײַט האָב איך נאָך נישט געזען.

אין מיטן שמועסן האָט חיים באַמערקט:
— איר ווײַסט וועמען איך האָב געזען אין קיבוץ ש-ם? ברוד כהן (פּון מיר אַן אויסגעטראַכטער נאַמען).
— וואָס טוט ער דאָרטן? — האָט מיט שרעק אַ פרעג געטון דער פּראָ-פעסאָר.

— ער איז נישט קיין מיטגליד פון קיבוץ — האָט היים געענטפערט — ער אַרבעט בלויז דאָרטן. ווען ער האָט מיך דערזען, האָט דער נפש אויסגע- דרייט דעם קאָפּ. פריער איז ער געוואָרן רויט ווי אַ בורעק, דערנאָך ווייס ווי קאַלך. ער האָט זיך הפנים דערשראָקן. איך האָב נאָכגעפאָרשט און אויסגעפונען, אז ער אַרבעט בלויז דאָרטן. נו, קיין פרנסה נעמט מען נישט צו אפילו ביי אַזאַ מיאום מענטשל.

איך בין געוואָרן נייגעריק און האָב אָנגעהויבן אויספרעגן וועגן וואָס זיי רעדן. היים האָט מיר דערציילט:

— אָט דער מענטש איז געווען ביי אונדז אין קיבוץ אַ יאָר. מיר האָבן אָנגעהויבן באַמערקן, אז עס פעלן ביי חברים זאַכן. מיר האָבן נאָכגעפאָרשט און דער חשך איז געפאַלן אויף אים. מיר האָבן באַשטימט צוויי חברים נאָכצופאַרשן דעם ענין. זיי זענען אַריין צו אים אין צימער, ווען ער איז געווען אין פעלד, און האָבן געפונען אַ סך געגנבעטע זאַכן. זיי האָבן גענומען אַלץ, וואָס זיי האָבן געפונען, און אויסגעלייגט ביי אים אויפן טיש און אויפן דיף. דעם קליידער-שראַנק האָבן זיי געלאָזט אָפּ און די טיר פון זיין צימער האָבן זיי נישט פאַר- מאַכט. ווען ער איז צוריקגעקומען צו דער אַרבעט און אין אַריין אין צימער, האָט ער פאַרשטאַנען, אז מען האָט אויסגעפונען זיין סוד, האָט ער שנעל איינגעפאַקט זיין וואַלזקע און האָט פאַרלאָזן דעם קיבוץ.

דערווייל איז דער געשפרעך אַרויף אויף גנבים אין קיבוץ.

— ניין, זעלטן אז עס טרעפן אַזעלכע פאַלן. אויב יאָ, פאַרפירט דער קיבוץ נישט קיין פראַצעס. מען לאָזט די גנבים ניין, אָבער מער קיין קיבוצניקעס קאָנען זיי נישט זיין.

נאָך איין עפיוואָד איז כדאי צו דערציילן וועגן דעם קיבוץ אין עמק הירדן: היים האָט אונדז גענומען אויף אָונט-ברויט אין נאָענטן קיבוץ, וואָס איז געלעגן נישט מער ווי אַ פיר-פינף קילאָמעטער פון זיין קיבוץ. פירן האָט אונדז געפירט אַהין דער גאַראַזש-מאַן. ער האָט איינגעשפאַנט פערד און וואָגן און אונדז צוגעפירט. אַליין אָבער איז ער גלייך צוריק אַוועק אין קיבוץ, ווייל די לאַסט-אויטאָמאָבילן האָבן נאָך זון-אונטערנאַנג געדאַרפט זיך לאָזן אין וועג אַריין.

דער קיבוץ איז געווען פון די אַלטע קיבוצים. ער געפינט זיך אויף דער סירישער גרענעץ. דער גאַנצער קיבוץ איז איין געדיכטער פאַרק. אַ נאַנצע גרופע האָט אונדז אַרומגעפירט ווייזן די ווירטשאַפּט. יעדער איינער האָט געסענט היימען. ער איז מער פון פופצן יאָר געווען אַ מיטגליד פון א-י. ווען ער האָט חתונה געהאַט איז ער אַריבער אין זיין ווייבס קיבוץ.

אָונט-ברויט האָבן מיר געגעסן אויף אַ באַזונדער טישל. אַרום אונדז און היימען האָבן זיך אַרומגעזעצט זעקס פון די ותיקים, אַלע שוין מיט גרויע האָר, צעקנייטשטע און פון ווינט-אונדזון פאַרברוינטע פנימער און שווער אויסגעאַר-בעטע הענט. מען איז געזעסן און צוגעגרייט דעם סאַלאַט. אַ סאַלאַט מאַכט יעדער איינער פאַר זיך. מען גרייט אים צו פאַמעלעך און מיט כוונה. פאַרזיכטיק שיילט מען אָפּ די אונערקעס און מען וואַרפט די שאַלעכז אַרײַן אין כלבוניק. ווען מען צעשניידט די אונערקע אויף דינע פענעצלעך, נעמט מען זיך צו די גרינע פע-פערלעך: מען צעשפאַלט זיי, מען נעמט אַרויס די קערנדלעך, מען טרייסלט אָפּ יעדעם שטיקל פעפערל אין כלבוניק און מען צעשניידט די פעפערלעך אויף לאַנג גע לאַקשן. פאַרטיק געוואָרן מיט די פעפערלעך, קלייבט מען אויס טאַמאַטן. מען באַקוקט יעדע טאַמאַטע פאַרזיכטיק, מען שניידט אויס, אויב עס זענען פאַראַן, די צעפּוילטע „איינגלעך“ און מען צעפערטלט יעדע טאַמאַטע. מיט אַ לעפל מישט מען אויס די גרינסן און מען באַזאַלצט זיי. דערנאָך באַניסט מען דעם סאַלאַט פאַרזיכטיק מיט אַביסל עסיק און מיט אַ היבש ביסל שמן (איייל). מען פאַר-זוכט דעם סאַלאַט מיט דעם שפּיץ צונג, צי ער האָט דעם ריכטיקן טעם. אויב נישט, גיסט מען צו עסיק, אייל, מען גיט צו נאָך זאַלץ, ביז מען קריגט דעם געוונטשענעם טעם.

זיצן אזוי די ותיקים, גרייטן צו דעם סאַלאַט און רעדן:

— ס'טוט זיך ביי אונדז אין קיבוץ אויף טיש און אויף בענק — זאָגט היים — ס'איז דאָ ביי אונדז אַ גרויסע אָפּאַזיציע צו אונדזער האַלץ-פאַבריק. אַ סך פון אונדזערע ותיקים טענהען, אז מיר ווערן אויס אמתע קיבוצניקעס, ווייל דער משק ליידיט צוליב אונדזער פאַבריק. די ערנסטע זאָך איז, זאָס עס פעלן אונדז אַרבעטער אין מיר דאַרפן דינגען פרעמדע אַרבעטער פון שטאַט. איצט האָט זיך אָנגעהויבן אַן עסק מיט עסן און שלאָפן. מיר זענען דאָך ווייט פון שטאַט, דאַרפן די אַרבעטער עסן און שלאָפן אין קיבוץ. רעכענען מיר זיי פאַרן עסן און שלאָפן. טענהען אַ סך פון די חברים: פון ווען אָן רעכנט עס אַ קיבוץ פאַר עסן און שלאָפן? אָבער נאַרישקייטן! נישט רעכענען פאַרן עסן צו-פעליקע געסט איז איין זאַך, און קאַרמענען זיבעציק אַרבעטער טאָג איין טאָג אויס איז אַן אַנדער זאַך.

— ביי אונדז איז אויך דאָס זעלביקע — האָט געענטפערט אַ חבר — ס'טוט זיך מיט דעם עסק פון דינגען דרויסנדיקע אַרבעטער. דערצו ווילן מיר נאָך פאַרגרעסערן אונדזער ריבה — איינגעמאַכטס-פאַבריק. אָנפירן אָן פרעמדע אַרבעטער קאָנען מיר נישט. אָבער — טענהען אַנדערע — מוזן מיר דען האָבן אַ ריבה-פאַבריק?

זאָגט אַ דריטער:

— א שיינע מעשה! אויפגעבן א פאבריק! און ווי אז עס וועט זיין א שלעכט יאָר אויפן פעלד? ווי אז דער מאַרק פון גרינסן און פרוכטן און אייער און פלייש וועט פאלן? אָן קיין געמישטער ווירטשאַפט קאָן קיין קיבוץ נישט עקזיסטירן. זיי האָבן שוין פאַרגעסן אַמאָליקע יאָרן פון נויט און אַרעמקייט.

— אָבער ס'איז דאָך פאָרט עקספּלואַטאַציע!

— ווער עקספּלואַטירט וועמען? ווער נעמט פּראָפּיט פאַר זיך אין קעשענע?

— אַלע נעמען מיר. קאָלעקטיוו לעבן מיר בעסער.

— די זעלביקע טענות ווי ביי אונדז — זאָגט היים.

איינער פון די ותיקים האָט אַוועקגעלייגט מיט כעס דעם לעפּל, און האָט אָנגעהויבן רעדן מיט האַרץ, און באַטאָגט זיינע רייד מיט די הענט:

— נו, נוט, מסכים. נישט אַלץ איז ביי אונדז לויטן שולחן ערוך. אָבער איך פרעג אייך, חברים, האָבן מיר זיך אָפּגעזאָגט אַריינצונעמען די אַרבעטער אין קיבוץ? מיר ווילן דאָך יאָ, נאָר זיי ווילן נישט. איז וואָס זאָלן מיר טון? אויפגעבן דעם קיבוץ? זאָלן מיר זיין ווי יענע אַרבעטער מאַשין־ברעכערס, וואָס האָבן געוואָלט אָפּשטעלן די אינדוסטריאַליזאַציע פון דער וועלט? עס מוז זיין אַן אויסוועג פון דעם פּלאַנטער!

— אדרבה, לאָמיר הערן!

— חכם מיינער, ווען איך וואָלט געוואוסט דעם אויסוועג, וואָלט איד עס דען געהאַלטן אַ סוד פאַר זיך? איך ווייס נאָר, אז אויפגעבן די פאבריק איז נישט דער אויסוועג. האַלטן געדונגענע אַרבעטער טויג אויך נישט. דער פּלאַנץ טער וויפל צו רעכענען פאַרן עסן איז גלאַט אַ מיאוסער ענין. אָבער מיר זענען נישט די איינציקע קיבוצים, וואָס זענען אין אַ קלעם. עס וועט מוזן אויסגע־דראָשן ווערן אויף די פאַרטיי־צוואַמענפאַרן.

— ס'וואָלט געווען זייער אַ שיינע זאָך, ווען ס'ברעכט אויס אַ שטרייק

אין אַ קיבוץ — האָט זיך איינער אַ וויצל געטון.

אַלע האָבן זיך צעלאַכט:

— איי, וואָלט דאָס געווען אַ חתונקע!

— איר לאַכט — האָט זיך אַ חבר געבייזערט — אז אָך און וויי צו אייער

געלעכטער.

— נו, צעוויין זיך! מיין געוויסן איז ריין. איך ווילן נישט אין קיין שענערע צימערן ווי די אַרבעטער, וואָס אַרבעטן ביי אונדז. איך האָב פונקט אַזוי פיל געלט אין באַנק, וויפל איך האָב געהאַט איידער די פאבריק האָט זיך געעפנט, און אָנגעטון בין איך אויך נישט בעסער. וואָס נאָך ווילסטו?

— זאָל שוין זיין גענוג — האָט געזאָגט חיים — היינט וועלן מיר נישט געפינען קיין לייזונג צו אַלע פּראָבלעמען.
 עס האָט זיך אָנגעהויבן א געשפרעך וועגן די פּרייזן פון וויינטרויבן אין דעם מאַרק פון ירושלים, און וויפּל טאַמאַטן און אוגערקעס דער קיבוץ האָט הייבאַר געהאַט. צי מער ווי פּאַראַיאָרן, צי ווייניקער.
 אויף צוריק האָט מען מיך אָפּגעפירט מיט אַ לאַסט־אויטאָמאָביל. אין דער פּרי האָב איך פּאַרלאָזט דעם קיבוץ, און שפּעט נאָך מיטאַג זענען מיר געווען אין אַן אַנדער קיבוץ אין גליל.

דער קיבוץ אין גליל איז כמעט אויסשליסלעך אַן אַמעריקאַנער קיבוץ. עס געפינען זיך דאָרטן אויך עטלעכע יונגעלייט פון ענגלאַנד און אַפּריקע — אַלץ אַן ענגליש־דענדיקער עלעמענט.

באַלד ווי מיר זענען אָנגעקומען אין קיבוץ, בין איך מיט מיין טאַכטער און מיט איינעם פון קיבוץ אַוועק צום ירדן, וואָס שניידט דורך דעם קיבוץ. איך בין צוגעגאַנגען און האָב געזען פאַר זיך אַ טייכל מיט הויכע ברעגן, אָט ווי אַ טיף־אויסגעגראָבענע ברייטע קאַנאַווע. אַ שטראָם גרינלעך־געל וואַסער האָט געפלייצט שנעל און מיט אימפּעט. איך האָב אויסגעטון מיינע שיד, בין אַריין אין וואַסער און בין דאָרטן געשטאַנען אַ היבשע וויילע. דערנאָך האָב איך זיך אַוועקגעזעצט, אויף אַ שטיין מיט די פיס אין וואַסער, און געלאָזט דעם שטראָם וואַשן מיינע פיס. איך בין געווען אַזוי פאַרטון, אַז איך האָב גאָרנישט באַמערקט, ווי מיין טעכטערל האָט אויך אויסגעטון אירע שיד און האָט זיך אַוועקגעזעצט נעבן מיר מיט אירע פיס אין דעם שטראָם.
 מיין באַגלייטער האָט מיר דערקלערט:

— איצט, זומער־צייט, זעט דער ירדן אויס ווי אַ קליין טייכל מיט אַ שמאַץ־לינקן שטראָם. איר האָט אים געדאַרפט זען אין רעגן־צייט! ער ווערט פול איבער די ברעגן, ווי הויך זיי זענען. איר שפּילט זיך מיטן ירדן?
 וווּ האָב איך געהערט די רייד? יאָ, אין יהושוע שטייט דאָך געשריבן: „דער ירדן איז פול איבער אַלע זיינע ברעגן די אַלע טעג פון שניט־צייט.“ און באַלד איז מיר אַרויף אַן אַנדער פּסוק אויפן געדאַנק, אַ פּסוק, וואָס האָט לכתחילה נישט געהאַט קיין פאַרבינדונג מיט מיינע געדאַנקען:
 — און איך בין מיט מיין שטעקן אַריבערגעגאַנגען דעם ירדן, און איצט בין איך געוואָרן צוויי מחנות. אויף דעם מאַכט רש"י: איך האָב נישט געהאַט נישט קיין זיכער, נישט קיין גאָלד און נישט קיין פי, נאָר מיין שטעקן אַליין, און איצט בין איך געוואָרן צוויי מחנות.

זיצן איצט איך און מיין טעכטערל אויף די ברעגן פון ירדן, און זיינע וואָר-
 סערן שווענקען אונדזערע פיס. וויפל מאָל זענען יידן אַריבערגעגאַנגען דעם ירדן
 צו גיין אין פרעמדע לענדער, און זענען צוריקגעקומען? האָט אַ יחיד געקראָגן אַ
 באַפעל צו באַזעצן זיך אין כנען. האָט ער געפאָלגט. זיין משפּחה האָט זיך פאַר-
 מערט און זיבעציק נפשות זענען אויך פרייוויליק אין גלות — קיין מצרים. זע-
 נען זיי דאָרט אָפגעווען פיר הונדערט יאָר און צוריקגעקומען ווי אַ פּאָלק — צו-
 ריק אין צוגעזאַגטן לאַנד. באַקומען דאָס לאַנד און געלעבט אינעם איבער זעקס
 הונדערט יאָר און אַרויסגעטריבן געוואָרן. צוריקגעקומען אַ פּאָר דורות שפּע-
 טער, געשטאַרט אין גלויבן פון זיין אויסדערווילטקייט. לכתחילה געקומען
 אין לאַנד מיט אַראַמעאיש און אַוועק מיט העברעאיש. אַרויסגעטריבן געוואָרן,
 אין ערשטן חורבן, מיט העברעאיש אין מויל, צוריקגעקומען מיט צוויי לשונות
 — העברעאיש און אַראַמעאיש. אַרויסגעטריבן געוואָרן צום צווייטן מאָל, און
 דאָס פּאָלק האָט ווידער געהאַט צוויי לשונות אין מויל און די אינטעליגענץ —
 אַ דריטע שפּראַך. איצט נאָך נייצען הונדערט יאָר איז ווידער דאָס פּאָלק צוריק-
 געקומען. אויף די ברעגן פון ירדן איז ווידער אַ ישוב פון יידן און איך הער דריי
 שפּראַכן, יידיש, ענגליש און העברעאיש. וואָס פאַר אַ כוח ליגט אין דעם שמאָלן
 וואַסער, וואָס מען רופט ירדן? וואָס פאַר אַ קראַפט ליגט אין דעם פאַרוואַרלאָזטן
 שטיקל אַרעם לאַנד, וואָס ציט אַלץ דאָס זעלביקע פּאָלק צוריק?

— יאָ, ער ווערט פול איבער זיינע ברעגן, ווי הויך זיי זענען.

מיטן ירדן שפילט מען זיך נישט!

מיינע באַקאַנטע האָבן מיר געזוכט און געפונען זיצנדיק מיט די פיס אין
 דעם פלייצנדיקן שטראָם פון ירדן. זיי האָבן זיך געוויצלט איבער מיין סענט-
 מענטאַליטעט:

— אַ ליטוואַק זאָל זיין אזוי סענטימענטאַל!

כ'לעבן זיי זענען געווען גערעכט.

מיר זענען לאַנג נישט געווען אין דעם קיבוץ. די באַקוועמלעכקייטן און
 סאַניטאַרישע באַדינגונגען זענען געווען אַזעלכע אַרעמע, אז מיר האָבן דאָרטן
 נישט געקאַנט איבערנעכטיקן מער ווי איין נאַכט. אָבער איך בין געווען זייער
 צופרידן, וואָס מיר האָבן דעם קיבוץ נישט דורכגעלאָזט.

דעם אָונט האָב איך פאַרבראַכט מיט אַ יידישן יונגן מאַן פון אַפריקע. ער
 האָט חתונה געהאַט מיט מיינער אַ באַקאַנטערס אַ טאַכטער, אַ געבוירענע אין
 אַמעריקע. זי איז אַ גראַדואירטע קראַנקנשוועסטער, וואָס איז געפאָרן קיין יש-

ראל פאר דער צייט פון דער מלחמה. זי האָט זיך באַגעגנט מיט דעם יידישן יונגן מאַן פון אַפריקע, וואָס האָט געדינט אין דער אַרמיי און פאַרנומען גאָר אַ וויכטיקן פּאָסטן דאָרטן, און זיי האָבן חתונה געהאַט. זיי זענען בלויז צייטוויי-ליק אין קיבוץ. דער יונגער מאַן האָט אָרגאַניזירט אַ נייעם קיבוץ פון אַ גרופע, וואָס האָט געקראָגן די הכשרה דאָ אין דעם אַמעריקאַנער קיבוץ. די חברה וועט פאַרלאָזן דעם איצטיקן קיבוץ פאַר ראש השנה. זיי האָבן שוין דעם באָדן. זיי פלאַנענען אַ מושב עובדים, אָבער די ערשטע צייט וועט דער מושב זיין איינ-געאָרדנט ווי אַ קיבוץ. ס'איז עקאָנאָמישער.

איך בין געזעסן מיטן יונגן מאַן און גערעדט ביו גאָר שפעט אין דער נאַכט. ער האָט געקענט ווייניק העברעאיש, יידיש כמעט גאַרנישט, האָבן מיר גערעדט ענגליש. ער האָט ווייניק געווסט פון יידישקייט אפילו איצט. ער קומט פון זייער אַ רייכער פאַמיליע, האָט געענדיקט אַן אוניווערסיטעט און קיינמאָל נישט גע-טון קיין פיזישע אַרבעט. ער איז אַ הויכער, אַ שיינער, אַן ענערגישער און גאָר אַ גוטער אָרגאַניזאַטאָר. איך האָב זייער געוואָלט דערגרונטעווען פאַרוואָס ער איז געקומען קיין ישראל און פאַרוואָס ער איז פאַרבליבן אין לאַנד. ער קאָן דאָך נעמען זיין פרוי און לעבן אַ סך גרינגער אין קעיפּטאָן.

אַט וואָס איך האָב אַרויסגעקראָגן פון זיינע רייד:

— זיין יידישקייט האָט אים קיינמאָל נישט באַאומראַיקט. ער איז גע-קומען אַהער אין צייט פון מלחמה, ווייל נאָך דער וועלט-מלחמה האָט ער זיך צו קיין זאך נישט געקאָנט צופאַסן. פאָרן און קעמפן אין מדינת ישראל איז גע-ווען אַ מין קאַפּריוז, אַן אַוואַנטורע, אַן אויסוועג צו דער נאָך-מלחמהדיקער אומ-רואַיקייט. ווען ער האָט געזען דאָס לאַנד און דאָס לעבן אין לאַנד, האָט ער קיין חשק נישט געהאַט זיך צוריקצוקערן אַהיים. ווען ער האָט באַגעגנט נעמין און מיט איר חתונה געהאַט, האָט ער באַשטימט צו בלייבן דאָ. אים איז איבערהויפּט געפעלן געוואָרן די פּיאָנערישקייט און דער גערעכטער איינשטעל אין די קיבו-צים. ס'איז אַ רעאַליזירונג און קאָנקרעטיזירונג פון דער נעפּלדיקער אַבסטראַקט-טער עטישער יידישקייט, וועגן וועלכער זיין טאַטע האָט אַלעמאָל גערעדט. בכלל געפעלט אים די פּרימיטיווקייט, פּרייהייט און ערלעכקייט פון היגן לעבן.

יענע נאַכט איז מיר קלאָר געוואָרן, אַז די פירערס פון די ציוניסטן וואָלטן געקאָנט אַ סך אויפטון צווישן דער אַמעריקאַנער יידישער יוגנט, ווען זיי, די פירערס, וואָלטן אַפּעלירט צו דער אַמעריקאַנער יידישער יוגנט צו קומען קיין ישראל, כדי צו לעבן אַן עטישן און גערעכטן לעבן. איצט האַלטן זיי אין איין דערציילן דער יידיש אַמעריקאַנער יוגנט, אַז זיי דאַרפן אַנטלויפן פון אַמעריקע, ווייל דער אַנטיסעמיטיזם איז גרויס און וועט נאָך ווערן ערגער. לויט דעם ציו-

ניסטישן קוק זענען יידן אומעטום פרעמדע. אָדער די אמעריקאנער יידישע יוגנט פילט זיך נישט פרעמד אין אמעריקע. זי איז אַן אומרואיקע יוגנט, וואָס זוכט יושר און גערעכטיקייט. זי שטרעבט צו אַ בעסערן און שענערן לעבן, צו אַ מער אידעאָליסטישן לעבן. אזאָ לעבן קאָן זי גרינג געפינען אין מדינת ישראל. גאָר אַ גרויסע טייל פון יידישער יוגנט וואָלט באַווירקט געוואָרן פון אַן אַניטאַ-ציע, וואָס וואָלט געשטעלט דעם טראָפּ אויף אידעאָלן.

מיר זענען אויפגעשטאַנען פאַרטאָג, כדי אָפּצופאַרן מיט דעם ערשטן אוי-טאָבוס. דער עס-צימער איז שוין געווען אָפּן. מיר האָבן דאָרטן געטראָפּן דעם אַפּריקאַנער יוגנט מאַן און צוויי יידישע ברוקלינער יונגעלייט. איך קען זייער גוט זייערע עלטערן. זיי זענען גאָר פאַרמעגלעכע יידן. די בחורים זענען געווען אָנגעטון ווי פּויעריס, גרייט אָפּצופאַרן אין פעלד. זיי האָבן צו מיר גערעדט ענגליש:

— זאָגט זיי דאָרטן אין איסט פּלעטבוש, אז זיי זאָלן אויפהערן רעדן וועגן ציוניזם און קומען אַהער. ווער דאַרף זיי דאָרטן? מיר דאָ קאַנען נוצן יעדן איי-נעם פון זיי, איבערהויפּט אַ פּאַר גוטע „פּלאַמבערס“ און מעכאַניקער. ניט אי-בער אַ גרוס דעם טאַטן.

מיר האָבן זיך געזענגט. איך האָב צוגעזאָגט דעם אַפּריקאַנער יוגנט מאַן צו באַזוכן זיין קיבוץ מושב עובדים נישט שפעטער ווי אין דריי יאָר אַרום. מיר זענען אָפּגעפאַרן צוריק קיין רעננה.

אין א פרומען קיבוץ

איך האָב באַגעגנט און גערערט מיט אַ סך פרומע יידן אין מדינת ישראל. זיי האָבן צענדליקער טענות און תביעות סיי צו דער רעגירונג, סיי צו דער באַ-פעלקערונג. זייער הויפט־טענה איז: „לא יעשה כן בישראל“ — אזוי פירט מען זיך נישט אויף און אזוי לעבט מען נישט אין ייִדן־לאַנד. קומען קיין ארץ ישראל און לעבן אַ גוייש לעבן, אָן תורה און אָן מצוות, טענהען זיי, איז זינלאָז. צו לעבן אין ארץ ישראל איז אַ פּריווילעגיע, איז מהייב דעם יידן צו זיין פרומער און נאַטספּאַרכטיקער.

די אַלגעמיינע באַפעלקערונג שטערט נישט חלילה דעם פרומען צו זיין פּרום. אָבער קלאָר איז, אַז ווען די פרומע וואָלטן געקראָגן די מאַכט, וואָלטן זיי געשטערט דער גרויסער מערהייט פון מדינת ישראל, וואָס איז ווייט פון פרומקייט, צו לעבן ווי זי וויל. די פרומע וואָלטן אַרויפגעצווונגען אַ שטרענגן שבת, וואָלטן איינגעשטעלט אַן אנדער שול־סיסטעם און איינגעפירט הלכות־כשרות אין עפנטלעכע פּלעצער. בכלל וואָלטן זיי געהאַלטן דעם שולחן ערוך ווי דעם געזעצלעכן וועגווייזער פון לאַנד.

אויבנאויף איז דאָכט זיך נישטאָ קיין אונטערשייד צווישן די סעקולאַרע יידן און די פרומע. איך מיין נאטירלעך נישט די עקסטרעם־פרומע. אָנגעטון גייען זיי אַלע גלייך, רעדן אַלע ייִדיש און העברעאיש. די שול־סיסטעמען זענען כמעט די זעלביקע. אָבער דאָס איז נאָר אויבנאויפיק. אין תוך איז פאַראַן אַ גרויסער תּהום צווישן בייִדנס וועלט־קוס. אַט טאַסע לאָמיר נעמען די פּאַלק־שול. איך האָב באַזוכט אַ מזרחי בית־ספר און אַ בית־ספר כללי. אין גרונט גער־נומען, ליגט צווישן די צוויי שולן אַ תּהום. אין בית־ספר כללי זענען די לימודים

חיזונים, ווי געאָגראַפיע, נאַטור־וויסנשאַפט, ליטעראַטור, היסטאָריע און מאַטע-
מאַטיק די עיקר לימודים, תנ"ך און משנה זענען קעגנשטאַנדן. אין דער מזרחי-
שול זענען תנ"ך, משנה און שולחן ערוך די עיקר לימודים, און די לימודים
חיזונים זענען קעגנשטאַנדן.

איין אילוסטראַציע: אין בית־ספר כללי האָב איך געזען אַ סך קינדערשע
פּראַיעקטן. די פּראַיעקטן זענען געווען די זעלביקע ווי אין די אַמערי-
קאַנער פּאָבליק־סקולס, נאָר אויף העברעאיש. אין דער מזרח־ישול זענען די קינד-
ערשע פּראַיעקטן געווען בלויז וועגן תורה, וועגן יידישע מנהגים און דינים.

די ערשטע און צווייטע כיתות אין דער מזרח־ישול האָבן שוין אויסגעאַר-
בעט אַ גרויסן פּראַיעקט וועגן בריאת העולם, דער באַשאַפונג פון דער וועלט.
אַ גרויסער פיר־עקיקער טאָוול. אין מיטן טאָוול אַ לאַך, און אַ קינד האָט מיר
געוווּן וואָס גאָט האָט באַשאַפן יעדן טאָג, אַריינשטעלנדיק אַ פּאַסיק בילד אין
דעם לאַך פון טאָוול.

איך האָב געזען אַ פּראַיעקט וועגן דער פּרה אדומה. פּריער ווערט דער-
קלערט דער אונטערשייד צווישן אַ חוק און אַ מצווה. מיט שיינע ספר־תורה־כתב
ווערט געבראַכט דאָס שטיקל רש"י אויפן צווייטן פּסוק פון פּרשה הקת, און
דערנאָך ווערט באַשריבן ווי די פּרה אדומה ווערט געקויפט און צוגעגרייט. אויך
די מעשות פון תלמוד וועגן פּרה אדומה. דערנאָך ווערן אַין צוויי עמודים אויס-
גערעכנט די חוקים פון דער תורה, וואָס זענען ווי גזרות פון גאָט, וואָס מען טאָר
זיי נישט אָפּפרעגן, ווייל דער מענטשלעכער שכל קאָן זיי נישט באַנעמען. אויף
דעם צווייטן עמוד זענען אויסגערעכנט די מצוות, וואָס האָבן אַ טעם, אַ דער-
קלערונג, וואָס מענטשלעכער שכל קאָן באַנעמען פאַרוואָס גאָט האָט זיי געגעבן
דעם מענטשן.

דער מנהל (פּרינציפּאַל), אַ ליטווישער ייד מיט אַ הויכער בילדונג און אַ
מוסמך, האָט זיך באַקלאָגט פאַר מיר, אַז די שטאַט שטיצט נישט אַזוי ברייט
די פרומע פּאָלק־שול ווי דעם אַלגעמיינעם בית־ספר. די פּני קומען נישט אויף
די יום־טובים פון דער שול, און נאָך טענות. בכלל פילן זיך די פרומע יידן אַביסל
אין גלות אין מדינת ישראל.

אין דער אמתן, איז ער נישט געווען גערעכט. די שטיצע צו דער פרומער
שול איז נישט ווייניקער ווי צו דער אַלגעמיינער שול. דאָס, וואָס די אינטעלי-
גענץ קומט נישט צו די פייערונגען פון די פרומע, איז פשוט דערפאַר, ווייל די
אינטעליגענץ איז נישט פּרום. די פרומע פילן זיך ווי אין גלות, ווייל זיי זענען
אַ קליינע מינאָריטעט. דער ברייטער עולם איז ווייט פון זיין פּרום. לַמִּשְׁלָּה, ס'איז

א סך שווערער צו געפינען א כשרן רעסטאָראַן אין תל־אביב ווי אין ניר־יאָרק. דער עולם איז נישט פאראינטערעסירט אין כשרות. דער ברייטער עולם וויל אויך נישט אָפהיטן שבת אויפן פרומען שטייגער. די פרומע זעען ווי מען פאָרט שבת אויף פּריוואַטע אויטאָמאָבילן און טאַקסיס, האַלטן זיי עס פאַר אַ סקאַנדאַל. דער אַלגעמיינער עולם אָבער איז נישט צופרידן, וואָס מען האָט נאָכגעגעבן די פרומע צו האַלטן פאַרמאַכט די קינאַמאַטאָגראַפן און אָפּגעשטעלט דעם אויטאָבוס־פאַרקער אום שבת.

דער קאָנפּליקט וועגן פרומקייט איז דער איינציקער קאָנפּליקט צווישן די צוויי גרופּעס. אין אַנדערע גרונט־פּראָגעס איז נישט פאַראַן קיין שום קאָנפּליקט. די שטעלונג צו די פּליטים, דער אופן ווי די לעצטע מלחמה איז געפירט געוואָרן, דער עקאָנאָמישער איינשטעל פון דער רעגירונג, די פּראָגע וועגן ירושלים — אויף די אַלע פּונקטן זענען אַלע אייניק.

די שטאַטישע פרומע יידן האָבן נישט קיין ספּעציעלע פּראָבלעמען און שוועריקייטן. נאָך אַלעמען, איז דאָס לעבן אין די שטעט און שטעטלעך פון ישראל נישט אַנדערש פון דעם לעבן אין די שטעט פון כל תפוצות ישראל. נישט מער, אין מדינת ישראל איז פאַר דעם פרומען יידן גרינגער אָפּצוהיטן זיין יידיש־קייט. שבת איז דער אָפּיציעלער רו־טאָג. נישטאָ קיין נישט־יידישע באַפּעלקער־רונג, צו וועלכער מען דאַרף זיך צופאַסן עקאָנאָמיש און גייסטיק. די קינדער־דערציאונג קאָן זיין מער גאַנץ־יידיש. די עקאָנאָמישע אומשטענדן צווינגען נישט, אַז דאָס קינד זאָל זיך אָפּגעבן מיט אַ פרעמדער שפּראַך און מיט לימודים, וואָס זענען נישט קיין יידישע.

אַנדערש איז אָבער אין די קיבוצים. דאָרטן זענען פאַראַן אַ סך שוועריקייטן פאַר דעם פרומען עלעמענט. שבת איז שווער אָפּצוהיטן אין אַ קיבוץ, וווּ די עקאָנאָמיע איז פאַרבונדן מיט אַגריקולטור און פּיצוכט. די פּראָגע פון שמיטה איז נאָך ווייט נישט געלייזט און לָקט, שכחה און פּאה זענען אויך שווערע מצוות אָפּצוהיטן.

דערפאַר האָב איך זייער געוואָלט זיין אין אַ פרומען קיבוץ. איך האָב גע־וואָלט זען מיט מיינע אייגענע אויגן די פּירעכץ זייערע און רעדן פּה אל פּה מיט די קיבוצניקעס. אָבער אַלעמאָל האָט זיך געמאַכט עפעס אַן אָפּהאַלט. אַ וואָך פאַר מיין אָפּפאַרן פון ישראל מאַכט זיך, אַז מיין שוועגערנס אַ רובה, וואָס איז אַ לערערין אין אַ פרומען קיבוץ, לאַדט אונדז איין אויף איר חתונה. מיין שוועגערין שטאַמט פון גרויסן חסידישן יחוס און איז אויסגעבונדן מיטן פרומען עלעמענט. איך האָב זיך דערפרייט מיט דער געלעגנהייט. איבער־

הויפט האָב איך זיך געפרייט מיט דעם, וואָס דער קיבוץ טראַגט דעם נאָמען „הפּץ חיים“. איך האָב אַ שייכות מיטן הפּץ-חיים. איך האָב געלערנט אין זיין ישיבה אין ראדין און געגעסן ביי אים שבתים אַ פּוֹלן יאָר.

דאָנערשטיק נאָך מיטאָג זענען מיר אַוועקגעפאָרן אויף דער חתונה. אויפֿ-שרייבן די ווערטער „זענען מיר אַוועקגעפאָרן אויף דער חתונה“, אָדער אַרויס-זאָגן די עטלעכע ווערטער איז גאַנץ גרינג. אָבער דער עצם פאָרן איז געווען אַ גאַנצע אַוואַנטורע. נאָרמאַל פאָרט אַהין אַן אויטאָבוס איין מאַל אַ טאַג, אַזויגער אַכט אין דער פּרי. איצט, צוליב דער חתונה, האָט מען באַשטעלט אַ ספּעציעלן אויטאָבוס. מער ווי איין אויטאָבוס האָט דער „אַנד“, דער קאָאָפּעראַטיוו, וואָס האָט דעם מאָנאָפּאָל אויף טראַנספּאָרטאַציע קיין דרום יהודה, נישט געקאָנט געבן. איין אויטאָבוס „מיוחד“ קאָן נישט אַרײַנגעמען קיין הונדערט מענטשן. ווי מען האָט דעם אויטאָבוס אָנגעפאַקט, האָבן פּערציק מענטשן געמוזט אויס-בלייבן, און דער קיבוץ האָט געדאַרפט שיקן נאָך זיי אַ לאַסט-אויטאָמאָביל. נו, פּרעגט שוין נישט, וואָס עס האָט זיך אָפּגעטון אויף דער אויטאָבוס-סטאַנציע. איך בין אַרײַן אין זכות פון מיין אַלטער מחותנתע, די מאַמע פון מיין שווער-געריין. זי איז אַ פּרוי ניינציק יאָר אַלט, אַלע געסט האָבן זי געקענט ווי די גרויסע מיוחסת. אַרײַנגיין אַלײַן האָט זי נישט געקאָנט. מען האָט זי געמוזט אַרײַנטראַגן. איך האָב צוגעהאַלטן איר האַנט און בין אַרײַן מיט מיין פּרוי און טאַכטער.

די נסיעה אין דעם אָנגעפאַקטן אויטאָבוס איז דווקא געווען אַן אנגענעמע. נאָך דעם ווי דער עולם האָט זיך אַרײַנגעקוועטשט, איז יעדער איינער געווען העפּלעך און גוטמוטיק. ס'איז געווען אַן אייגענער היימישער עולם. איינער האָט דעם אַנדערן געקענט און אַלע האָבן זיך גערופן ביי די ערשטע נעמען. ס'איז אויך געווען פּריילעך — מען איז געפאָרן אויף אַ חתונה. מ'האָט זיך געחכמהט, געוויצלט און דערנאָך האָט מען אָנגעהויבן זינגען. רעדן האָט מען גערעדט אויס-שליסלעך יידיש, נאָר ווען מען האָט זיך געווענדעט צו אַ קינד, האָט מען געד-רעדט העברעאיש. זינגען האָט מען געזונגען בלויז העברעאיש.

אין אָנהייב איז דאָס געזאַנג געווען אַביסל אָנגעצויגן. בלויז די מענער האָבן געזונגען. איך האָב זיך געוונדערט און נישט פּאַרשטאַנען וואָס דאָ טוט זיך. אמת, אַ סך פּרויען זענען געזאַנגען אָנגעטון אין קאָפּ-טיכלעך. אָבער די טיכלעך זענען געווען אַזוי קאָקעטיש אויסגעבונדן אַרום די קעפּ, אַז ס'איז מיר גאָרנישט איינגעפאַלן, אַז טראַגן טיכלעך טראַגן בלויז די פּאַרהייראַטע פּרויען און זיי פּאַרשטעלן דאָס זייערע אייגענע האָר.

איך האָב אָנגעהויבן בעטן, אַז די פּרויען זאָלן אונדז אַרויסהעלפּן אין גע-

זאנג. זיי האָבן זיך געווענקלט. א ייד מיט אן אַסקעטישן אויסזען און מיט אַ דינער פֿלאַכער באָרד האָט זיך געבייזערט: קול שבאשה — אַ פרויען-קול איז דאָך ערוה, נו דאָ האָט זיך אַריינגעמישט די אַלטע מחותנתמע, די גרויסע מיוחסת:

— נישקשה, נישקשה, אַז מען פֿאַרט אויף אַ חתונה, מעןן אַלע זינגען. זינגט, טעכטער!

און זיי האָבן געזונגען. אַלע האָבן געזונגען. אַזאָ וואַרעמען, האַרציקן און וואַריירטן געזאָנג האָב איך נאָך נישט געהערט. מען האָט געזונגען חלוצים-לידער, פֿאַלקס-לידער אויף העברעאיש, פֿאַפּולערע ראַדיאָ-לידלעך, און שטיק-לעך תּפּילוח און פּסוקים.

אַזוי טאַקע, מיט געזאָנג אויף די ליפּן, זענען מיר אָנגעקומען אין קיבוץ. ביים אַריינפֿאַרן אין קיבוץ האָבן אונדז באַגעגנט קינדער אין יאַרמעלקעס מיט געשרייען און ליאַרעם. זיי זענען נאָכגעלאָפּן דעם אויטאָבוס, ביז ער האָט זיך אָפּגעשטעלט, און זיי האָבן מיטגעזונגען מיט אונדז. איך בין זיך מודה: די קינדער האָבן מיך אָפּגעקויפט. מיר זאָל זיין פֿאַר אייערע ביינדלעך! שוין לאַנג, לאַנג, קרוב צו פיר צענדליק יאָר, האָב איך נישט געזען קיין קינדער אַנטקעגנ-ליפּן מקבל צו זיין חתונה-געסט.

די געסט האָבן זיך אַרויסגעשאַטן פּון דעם אויטאָבוס און ס'איז געוואָרן אַ קושעריי און אַן אַרומגעמעניש. איידער וואַס-ווען איז דער גאַנצער עולם, מענער, פרויען און קינדער אוועק אין אַ ריקודל. פֿאַרשטייט זיך, אַז די פרויען האָבן געטאַנצט באַזונדער. אפילו די קליינע מיידלעך האָבן געטאַנצט בלויז אין דעם פרויען-קאָראָהאָד.

מען האָט זיך גוט אָנגעטאַנצט. אָבער ס'איז אַלץ געווען צו פרי פֿאַר דער חופּה. דערצו האָבן אַ סך מחותנים נאָך געפעלט. מען האָט געדאַרפט וואַרטן אויף דעם לאַסט-אויטאָמאָביל מיט די איבעריקע מחותנים. דער עולם האָט זיך אוועק-געלאָזט באַקוקן דעם קיבוץ. איך בין געבליבן שטיין ביים עס-צימער, וואָס האָט זיך געפונען אונטערן פרייען הימל. אַ גרויסער שטח, פּופציק מעטער די לענג און אַ פּופציק מעטער די ברייט, איז געווען אויסגעפלאַסערט מיט אַספּאַלט. אויף אים זענען געווען אויסגעשטעלט טישלעך און בענק, אויסגעאַרבעטע פּון שטיין און צעמענט. די טישן-פלאַכן זענען געווען פּון איין שטיק שטיין. איך בין געשטאַנען און באַזונדערט די פּרימיטיווע שיינקייט פּון דער אַרבעט, און אין דער זעלביקער צייט האָב איך געטראַכט:

— וואָס טוען זיי אין די רעגנדיקע חדשים?

א יונגער מאן מיט א רויטער באָרד און נישט קיין לאַנגע פּאות איז אויס-
געוואָסן נעבן מיר:

— איך זע, אז איר ווונדערט זיך וועגן אונדזער עס-צימער. מיר קאָנען זיך
נישט העלפן. דריי פּערטל פון אלטן עס-צימער האָבן מיר פּאַרנומען פּאַר אַ
בית-מדרש. קיין נעלט פּאַר אַ נייעם בנין האָבן מיר נישט. נו, האָבן מיר אויס-
געבויט אַן עס-צימער אונטערן פּרייען הימל. אין עונת הגשמים (רעגן-סעזאָן)
זענען גרויסע צרות. מיר פּרוּוון פּאַרשפּרייטן אַ ברעזענט איבער די טישן און
בענק. אָבער ארץ ישראלדיקע רעגנס גייען דורך אַפּילו ברעטער, נישט נאָר
לייוונט. מאַטערן מיר זיך.

ער האָט מיך אַרײַנגעפירט אין דעם קליינעם עס-צימער, וואָס איז געווען
אונטער אַ דאָך. פון איין זייט איז געווען דער גראמער בית-מדרש, פון דער אַנ-
דערער זייט — די גרויסע קיך. דער מיטלסטער צימער, וואָס האָט געקענט
אַרײַנגעמען בלויז אַרום פּופציק מענטשן, איז געווען נישט נאָר אַן עס-צימער,
נאָר אויך אַ ביבליאָטעק. פון דער דיל ביז דער סטעליע זענען געווען פּאַליצעס
אַנגעפּראָפטע מיט ספרים. איך האָב באַקוקט די ספרים: גמרות און גמרות. מען
האָט געקאָנט זען, אז זיי שטייען נישט גלאַט צוליב שיינקייט וועגן, נאָר מען
לערנט טאַקע דאָ. ס'איז נישט געשטאַנען בלויז אַ ש"ס, ווי עס פירט זיך אין
ביבליאָטעקן, נאָר באַזונדערע מסכתות. די פּאַפּולערע מסכתות פון סדר נזיקין,
מועד און נשים זענען געווען אין די צענדליקער, מער ווי צוואַנציק פון יעדער
מסכתא. פון די נישט פּאַפּולערע מסכתות, וואָס מען לערנט נישט אזוי אָפט,
זענען געשטאַנען צו צוויי און דריי עקזעמפּלאַרן. דאָרטן זענען אויך געווען אַ
סך פּילפּול-ספרים, ווי די ספרים פּני יהושע און שיטה מקובצת. און מוסר
ספרים: דער מסילת ישרים, חובת הלבבות, הפּי-חיים און אַ סך ספרים פון
„מוסר קוק“. די ספרים זענען נישט געווען קיין נייע. צעריסענע רוקנס, צע-
פליקטע בלעטער.

— איך זע, אז מען לערנט ביי אייך גאַנץ געשמאַק — האָב איך זיך אָנ-
גערופן צום יונגן מאַן.

— אַ דאַנק דעם שם יתברך, מיר לערנען צו ביסלעך. אָבער איר ווייסט
דאָך, לערנען תורה איז איינע פון די דריי זאַכן, וואָס האָבן נישט קיין גרענעץ
און קיין מאָס.

דערווייל איז צוגעקומען מיין פּרוי און געזאָגט צו מיר:

— דו מוזסט גיין זען דער כלהם צימער. האָסט נאָך אזוינס אין דיין לעבן
נישט געזען.

— וואָס איז דאָס אזוינס אין קיבוץ, וואָס איך האָב נאָך אין מיין לעבן
נישט געזען? — האָב איך געפּרעגט.

— קוק עם אָן מיט דיינע אייגענע אויגן וועסטו צוגעבן, אז איך בין גע-
רעכט — האָט געענטפערט מיין פרוי.

איך האָב זיך אַנטשולדיקט פאַר דעם יונגן מאַן און בין אַוועק מיט מיין
פּרוי. יאָ, עס איז געווען וואָס צו זען. דער כּלחם צימער איז געווען פּיר פינגער
די לענג און צוויי פינגער די ברייט. דער קיבוץ האָט איר אויפגעבויט אַ ווייניג
פּון אַ „ליפּט“. אַ ליפּט מיינט פּשוט אַ גרויסער קאַסטן. פּון אַמעריקע קומען אָן
אַ סך מאַשינען קיין ארץ ישׂראל. די מאַשינען ווערן געשיקט אין גרויסע היל-
צערנע קאַסטנס. נעמט מען די קאַסטנס און מען שטעלט זיי אויף אויף דער
שמאַלער זייט. מען שניידט אויס לעכער פאַר פענצטער, אַ גרויסן לאַך פאַר אַ
טיר. מען באַדעקט דעם קאַסטן מיט סמאַלע־פּאַפּיר, און... ס'איז פאַרטיק אַ
ווייניג.

איך בין געשטאַנען און געקוקט מיט וואָס פאַר אַ פּיעטעט דאָס קאַסטן־
צימערל איז אויסגעפּוצט: אויסגעקאַלכט אין צוויי קאַלירן, דער דיל אָפּגעפאַרבעט
רויט, און די פענצטערלעך באַפּוצט מיט פאַרהענגלעך. דאָס מעבל איז באַשטאַ-
נען פּון צוויי בעטן, אַ טישל, צוויי שטולן און אַ פּאַר פּאַליצעס מיט עטלעכע
ספּריס. אַלץ איז געווען ציכטיק־ריין, אַן אמתע ליאַלקע־שטיבל. ס'איז געווען
זייער שיין אָנצוקוקן די ווייניג. אָבער ווי אַזוי מען קאָן וויינען אין אַזאַ צי-
מערל ווייס איך נישט. שפּעטער, נאָך דער חופּה האָב איך גערעדט מיט דעם
פּאַרל, איך האָב ממש אָנגעטאַפּט מיט די הענט זייער פּרומקייט, פּשטות און
איבערגעגעבנקייט צום קיבוץ און גרויס ליבשאַפט צו תּורה. איך האָב געוואוסט,
אַז זיי וועלן זיין אַ סך מער גליקלעכער אין דעם קעסטל־צימער ווי אַ סך אַנ-
דערע, וואָס וויינען אין פּאַלאַצן. און אַוודאי און אַוודאי וועט עס זיין אַן אמתע
יידישע היים.

מען האָט געשטעלט די חופּה. פּיר בחורים האָבן אונטערן פּרייען הימל
געהאַלטן פּיר עקן פּון אַ טלית פאַרשפּרייט פאַר אַ חופּה. צוויי פּרויען פּון קי-
בוץ, די אונטערפירערניס, האָבן געבראַכט די כּלה. מיין אַלטע מחותנתמע, וואָס
איז געשטאַנען נעבן מיר, האָט געכליפּעט און געשעפּטשעט:
— איינע איז זי געבליבן פּון דער גאַנצער גרויסער משפּחה אין פּוילן. זאָל
איר גאָט געבן געזונט און יאָרן, און זי זאָל אויפשטעלן אַ נייעם דור גאָטספּאַרכ־
טיקע יידן.

מען האָט געבראַכט דעם חתן. איך האָב זיך אַזש אַ הייב געטון פּון מיין
באַנק. זיין געשטאַלטיקייט איז נישט צו באַשרייבן. אָבער נישט דאָס האָט מיך
אַזוי איבערראַשט: שיינקייט איז אַ גאָט־זאָך. אָבער זיין הלבשה: ער האָט גע-
טראָגן ברוינלעכע ספּאַרט־הויזן, אַן „אייזנהויער“ זשאַקעטל, וואָס האָט נאָך

מער בולט געמאכט זיין פיינע פיגור. ברוינע אָפּגעפּוצטע שיד, אַ ווייס העמד מיט אַ שלויף-שניפּס, אַ בלויע יאַרמעלקע אויפן קאָפּ און אַ זיידענעם טלית אַרץ-בערגעוואָרפן איבער די אַקסלען.

די געסט־פרויען האָבן געעפנט מויל און אויגן:
— קיין עין־הרע נישט, ס'אַראַ פאַרשוין!

שפעטער האָב איך זיך דערוווסט, אַז דער פרומער שיינער חתן איז דער ספּאָרט־לערער פון קיבוץ.

די חתונה־צערעמאָניע איז געווען קורץ אָן פּליטערלעך. באַלד נאָך דער חופּה האָט מען אָנגעהויבן זינגען און טאַנצן. די מענער האָבן געטאַנצט באַזונדער דער און די פרויען באַזונדער. זיי האָבן געטאַנצט אַ האָראַ, און די מענער האָבן געזונגען. די פרויען האָבן געטאַנצט שטיל, נאָר איין פרוי האָט באַגלייט דאָס טאַנצן אויף אַ מויל־האַרמאָניקע. געזונגען האָט מען נישט קיין קיבוץ־לידער, נאָר מען האָט צוגעפאַסט פּסוקים צו די קיבוץ־ניגונים. פריער האָבן זיי געזונגען פּסוקים פון ירמיהו ל"ג. ווען דער עולם האָט זיך אויסגעשטעלט און פאַר־פּלאַכטן הענט אויף אַקסל, האָט אַ ייד פון אַ יאַר פּופּציק, מיט אַן אַרומגעשויר רענער שוואַרצער באָרד אָנגעהויבן דאָס געזאַנג:

— עוד ישמע במקום הזה — עם וועט נאָך געהערט ווערן אויף דעם אָרט. דער עולם האָט זיך צעווייגט, צעטאַנצט און געענטפערט מיט אַ האָראַ געזאַנג:

— קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה — אַ קול פון פרייד און אַ קול פון שמחה, אַ קול פון אַ חתן און אַ קול פון אַ כלה.
מען האָט געטאַנצט און געטאַנצט, אויף אַ וויילע זיך אָפּגעשטעלט, זיך צע־וויגט, און דער ייד מיט דער אַרומגעשוירענער באָרד האָט ווידער אויסגעזונגען:
— קול אומרים — אַ קול פון די וואָס זאָגן.

און דער עולם האָט זיך צעטאַנצט אַ נייע האָראַ און געענטפערט:
— הודו את ה' צבאות, כי טוב ה', כי לעולם חסדו — לויבט דעם גאָט פון צבאות, ווייל גאָט איז גוט, ווייל אויף אייביק איז זיין גענאָד.
אָפּגעטאַנצט אָט די פּסוקים פון ירמיהו, האָבן זיי אויסגעזונגען פּסוקים פון תהילים קי"ח:

— קול רינה וישועה באהלי צדיקים — אַ קול פון געזאַנג און הילף אין די געצעלטן פון די צדיקים.
דערנאָך האָבן זיי געזונגען אַן אייגענע ווערויע פון דעם באַוווסטן קיבוץ־לידל:

„הבה נצא למחול,

הבה נצא למחולות,

לעבודה, לקיבוץ,

להגנה, להכשרה!"

לאָמיר גיין אַ טאַני, לאָמיר אַרויס טאַנצן, פאַר אַרבעט, פאַר קיבוץ, פאַר

הגנה און פאַר הכשרה.

זיי האָבן געענדערט די לעצטע פיר ווערטער: לעבודה, לקיבוץ, להגנה,

להכשרה אויף:

לתורה, לעבודה,

לקיבוץ ולתפילה.

פאַר דער תורה, פאַר אַרבעט, פאַרן קיבוץ און פאַר תפילה.

אַ זשורנאַליסט, וואָס איז געזעסן נעבן מיר, האָט אָפּגעשפּאַט:

— כּניאַקעס, זעט נאָר ווי נישט־שעפּעריש זיי זענען. זיי האָבן אַפילו נישט

קיין אייגענעם כּוח צו שאַפן פּאַסיקע לידער. נעמען אַלץ פון גרייטן, פאַרטיקע

אַלטע פּסוקים, קלישעען.

איך האָב פון אים אַוועקגעדרייט דעם קאַפּ. איך בין געזעסן און געקוקט

אין דער ווייטקייט. מיר זענען אין דרום יהודה. דער קיבוץ איז אַ גרין פינטעלע

אין דער וויסטעניש. זענען געקומען יידן פון אונגאַרן, פון פּראַנקפורט, פון ליי־

טע, פון רייסן און פּוילן, און האָבן צוריק באַזעצט דאָס חרובע לאַנד, דעם וויסטן

באָדן. ווי קאָנען זיי אויפהערן זיך ווונדערן אויף דעם גרויסן נס? ירמיהום רייד

זענען דאָך לעבעדיקע ווערטער אין דעם מויל פון קיבוץ־גלילות:

— אַזוי האָט גאָט געזאָגט: עס וועט נאָך געהערט ווערן אין דעם דאָזיקן

אַרט, וואָס איר זאָגט: עס איז וויסט, אָן מענטשן און אָן בהמות, און די שטעט

פון יהודה און די גאַסן פון ירושלים, וואָס זענען פאַרוויסט, אָן מענטשן און אָן

איינוווינער — אַ קול פון פּרייד און אַ קול פון שמחה, אַ קול פון אַ חתן און אַ

קול פון אַ כלה, אַ קול פון די וואָס זאָגן: לויבט גאָט פון צבאות, ווייל גאָט איז

גוט, ווייל אויף אייביק איז זיין גענאָד.

מ'דאַרף זיין אַ טרוקענער זשורנאַליסט, אָדער אַ מעטאַלענער ראַציאָנאַר

לער מאַשינ־מענטש נישט נתפעל צו ווערן פון דעם געזאַנג פון די פּסוקים, וואָס

עס זינגט דאָס פינטעלע־ישוב אין יהודה, אין מיטן פון דער וויסטעניש. זיי זענען

גאָטס האַנט אין דעם ווונדער, וואָס איז געשען פאַר זייערע אייגענע אויגן. פאַר

זיי זענען ירמיהום רייד נישט גלאַט אַלטע לידער, פאַרשריבן אין אַן אַלטן ספר.

דאָס זענען די לעבעדיקע רייד פון דעם לעבעדיקן גאָט. זאָל דער נישט גלויבי־

קער שווייגן!

מען האָט געהייסן דעם עולם זיך אַרומזעצן אַרום די טישן. איך האָב זיך

געוואָלט זעצן צווישן די קיבוצניקעס. מען האָט מיך נישט געלאָזט און מיר אָנ-
געוויזן אַן אָרט אויבנאָן, לעבן חתן. מיין פרוי האָט מען געזעצט ביי אַ באַזונ-
דערן טיש, מיט די ווייבער, לעבן דער כלה.

מען האָט אונדז געגעבן אַ גוטן מאָלצייט: פיש, יוד, געבראָטענע עוף און
קאָמפאָט. ווי מיין טבע איז, בין איך נישט איינגעזעסן אויף איין אָרט. אין מיטן
עסן האָב איך זיך צוגעזעצט צום טיש, וווּ דער יונגערמאַן מיט דער רויטער באָרד
איז געזעסן, צווישן די קיבוצניקעס. איך האָב געזען, אַז זיי עסן דעם געוויינט-
לעבן אָרעמען וואַכעדיקן קיבוץ-מאָלצייט. דער יונגערמאַן האָט מיר דערקלערט:
— מיר עסן פיש און עוף בלוז איין מאָל אַ וואָך — שבת. נו, עסן צוויי
מאָל אַ וואָך פיש און עוף איז פאַר אונדז אַ צו גרויסער לוקסוס. מאַכן שבת
אין דער וואַכן ווילן מיר ניט, יאָ חתונה, ניט חתונה. פאַר די פרעמדע געסט
האָבן מיר אָבער אָנגעגרייט אַ חתונה-מאָלצייט. מיר וועלן דאָך נישט פאַרשע-
מען חלילה חתן-כלה.

נאָך דעם מאָלצייט האָט מען געבענטשט בציבור. דער רב פון קיבוץ האָט
זיך אויפגעשטעלט און געהאַלטן אַ דרשה. ער האָט געלויבט דעם חתן פאַר זיין
יראת שמים און פאַר זיין חשק צו לערנען תורה. דערנאָך האָט ער געזאָגט אַ
פילפּויל. דער עולם איז נישט נאָר געזעסן שטיל, נאָר ממש אַלעמענס אויגן זע-
נען געווען צוגעקלעפט צום רבס מויל. דער זשורנאַליסט איז ווידער אויסגע-
וואַקסן לעבן מיר, און האָט מיר אַריינגעשעפטשעט אין אויער:

— יאָ לאַנד, נישט לאַנד; יאָ מלחמה, נישט מלחמה — די אַלע בטלנים.

איך האָב געבעטן נישט צו שמערן. ס'איז מיר אזוי אויך געווען שווער נאָכ-
צופאַלגן דעם רבס חריפות. דער זשורנאַליסט האָט אַ שפּאַט געטון:

— דער ישיבה-ביתור פון הפּיז-חיים האָט צוריק דערוואַכט אין אייך.

לכבוד חתן-כלה האָבן די קינדער געגעבן אַ פאַרשטעלונג. איך בין געזעסן
גאַנץ נאָענט צו זיי, אָבער איך האָב נישט געקאָנט כאַפּן דעם זין פון זייער סאָ-
טירע. ס'האָט זיך אַלץ געדרייט אַרום דעם חתן און דער כלה — וועגן זייער אַר-
בעט אין קיבוץ, און מען האָט זיך אויך קאָנטיק געוויצלט וועגן געוויסע מנהגים
אין קיבוץ. איך האָב אויפגעזוכט דעם יונגמאַן מיט דער רויטער באָרד, און האָב
אים געפרעגט צי ער וויל בלייבן דאָ, אָדער גיין מיט מיר ערגעץ שמועסן. ער
איז אַוועק מיט מיר אַביסל ווייטער פון עס-צימער, און מיר האָבן זיך צעשמועסט:
— געבן עסן די בהמות און עופות שבת איז דאָך מותר על פי דין.
ס'איז דאָך אַ צער בעלי חיים. מעלן די בהמות שבת מעלסט מען מיט אַן עלעק-
טרישער מאַשין, וואָס ווערט אָנגעשטעלט אויף אַ זייגער. יאָ, אין אַ סך פרומע
קיבוצים מעלסט מען די בהמות מיט די הענט, נאָר מ'נוצט נישט די מילך די-

רעקט, נאָר דאָס, וואָס מ'באַקומט פון דער מילך: קעז, סמעטענע און פוטער. ס'זענען דאָ מקילים, אָבער דאָ אין קיבוץ איז מען פון די מחמרים.

— די פראַגע פון שמיטה? אין צוויי יאָר אַרום, ווען שמיטה וועט אָנקומען, וועלן מיר אָפּהיטן שמיטה. אוודאי וואָלט געווען גוט, ווען מיר קאָנען איינפירן אַ געמישטע ווירטשאַפט. מיר וואָלטן אין יאָר פון שמיטה געקאָנט ציען חיונה פון אַ פאַבריק. מיר זענען אָבער אַרעם, וועלן מיר דאַרפן אָנקומען צו לייטן. יאָ, ס'איז אַן אַרעמער קיבוץ. פריער איז דאָ געווען אַ קיבוץ פון שומרי הצעיר. זיי האָבן אויפגעגעבן די נקודה, און מיר האָבן איבערגענומען דעם באַדן, שוין פינף יאָר. ס'איז געווען שווער. ס'האָט געפעלט ערד. איצט, געלויבט איז השם יתברך, נאָכן נצחון, האָבן מיר גענוג ערד און כרמים (וויינגערטער) און פּרדסים.

— פאַרכאַפט די ערד מיט דער שווערד? מיר האָבן נישט פאַרכאַפט. מיר זענען דאָך נישט געקומען אין קיין פרעמד לאַנד און צוגענומען ביי די תושבים זייער ערד מיט דער שווערד. מיר האָבן זיך אומגעקערט צוריק קיין ארץ-ישראל. זענען אָנגעפאַלן אויף אונדז זיבן פעלקער, אַט ווי אַמאָל: די שבעה עממים. האָבן מיר קעגן זיי מלחמה געהאַלטן, און, דאַנקען השם יתברך, זיי מנצח געווען. עס שטייט אין ערגעץ נישט געשריבן, אַז מ'טאָר נישט מלחמה האַלטן. ס'איז געווען אַ מלחמה מצווה. מיר זענען נישט געגאַנגען מלחמה האַלטן צו פאַרברייטערן די גרענעצן פון לאַנד.

— מיר האָבן נישט אין קיבוץ קיין נוער עולה. זעט איר זיי דאָ נישט. מיר זענען צו אַרעם זיי אויסצוהאַלטן.

— יאָ, מיר האָבן אַ חברה ש"ס, אַ חברה משניות, אפילו אַ חברה תהילים. אָבער למען האמת, מיר קאָנען נישט לערנען אזוי פיל וויפיל מיר וואָלטן גע-וואָלט. מיר מוזן דאָ שווער אַרבעטן, זענען מיר מיד. אָבער מיר רייסן אָפּ צייט און מיר האָבן שבת אַ גאַנצן טאָג אויף צו לערנען.

דער עולם האָט נאָך אַלץ געהוליעט און מיר האָבן גערעדט. ווען ער האָט אויסגעפונען, אַז איך האָב געלערנט ביים הפיזיקים און גענעסן שבתים ביי אים, האָט ער זיך זייער דערפרייט. ער האָט מיך פאַרגעשטעלט פאַר יעדן איינעם און מיך צוגערעדט צו בלייבן אויף שבת.

— איר האָט נישט קיין טלית און תפילין? נו, אינדערפרי זענען דאָ צוויי מנינים, וועט איר נוצן מיינע תפילין. טליתים האָבן מיר פאַר געסט. שבת וועט איר דאָ הערן אַ שיעור נמרא און זען ווי מיר פראַווען דאָ שבת.

מען האָט אָפּגעהוליעט און זיך געשטעלט דאווענען מעריב. נאָך מעריב האָט מען אויסגערופן, אַז די וואָס ווילן בלייבן נעכטיקן זאָלן זיך פאַרשרייבן, וועט

מען זיי געבן געצעלטן. די וואָס ווילן צוריקפאָרן, וועט זיי אַ לאַסט־אויטאָמאָביל ביל אָפּפירן קיין תּל־אָבִיב נאָך עֶלְפּ אַזײַגער.

איך האָב זיך פּאַרשריבן צו בלייבן נעכטיקן. דער יונגערמאַן האָט זיך אַנט־שולדיקט פאַר מיר:

— איך וואָלט מיט אייך פּאַרבראַכט לענגער, דאַרף איך אָבער היינט בײַ גאַכט גיין אויף שמירה.

אַ לאַסט־אויטאָמאָביל איז צוגעפּאַרן. די קיבוצניקעס האָבן אויף אים אַרויפ־געשטעלט בענק, און די געסט, וואָס האָבן געוואָלט צוריקפּאַרן אין שטאָט, האָבן אָנגעהויבן אַרויפּקריכן. דער קיבוץ האָט זיך אַרומגעקליבן אַרום די געסט זיך צו געזעגענען. מען האָט זיך געזעגנט מיט געזאַנג. דער עולם האָט געזונגען דעם פּסוק פון תּהילים:

— ימין ה' רוממה, ימין ה' עושה חיל — גאָטס רעכטע האַנט איז דער־הויבן, גאָטס רעכטע האַנט טוט העלדישקייט.

ווען מען האָט אויסגעזונגען די ווערטער „גאָטס רעכטע האַנט איז דער־הויבן“, האָט דער רויטער יונגערמאַן מיט נאָך צוויי מענער, וואָס זענען געשטאַנען מיט ביקסן, גרייט צו גיין אויף שמירה, אויפּגעהויבן די ביקסן אין דער הויך.

דער אויטאָבוס האָט זיך גערירט. אַלע, ווי איין קול, האָבן אויסגעשריגן: — שלום, יידן! שלום, יידן!

מען האָט מיר און מיין פּרוי געגעבן אַ געצעלט צום שלאָפּן. קיין ליכט איז אין געצעלט נישט געווען. אין דער פינצטער האָבן מיר אָנגעטאַפט צוויי אַרמײַ־בעטלעך אָן בעטגעוואַנט און אָן לײלעכער. יעדעס בעטל האָט געהאַט אַ שלאָף־זאַק. מיר האָבן זיך אויסגעטון, זענען אַריין אין די שלאָף־זעק און האָבן פּאַר־צויגן דעם „זיפּער“ ביזן האַלדז. מיר האָבן פּאַרמאַכט די אויגן.

איך האָב נישט געקאָנט איינשלאָפּן. פאַר מיר זענען געשטאַנען ווי לעבע־דיקע די ישיבה פון הפּי־חיים אין ראַדין און די הונדערטער בחורים. ווי וואָלטן זיי, יענע ישיבה בחורים, זיך אַרײַנגעפּאַסט אַהער? איך האָב מיט מאַטערניש זיך געקאָנט פּאַרשטעלן, אַז יענע פּאַרדעקטע בחורים, די גרויסע לערנערס און בעל־מוסר, וואָלטן אפּשר געקאָנט טרײַבן אַ טראַקטאָר און מעלןן בהמות. אָבער איך האָב בשום אופן ניט געקאָנט צונויפּפּאַרן יענע בחורים, וואָס האָבן פּאַר־גאַכט אויסגעזונגען טיילן פון דעם מסילת ישרים און דעם חובת הלבבות, מיט ביקסן אויף די אַקסלען. ס'איז אַן איבערבראָך אין ייִדישער געשיכטע. אָט די פּרומע יידן, וואָס אַקערן פּעלדער, שניידן ווינטרויבן, זײַען קאַרטאָפּל און ווייסן ווי אַרומצוגיין מיט בהמות און פּערד, און האָבן נישט קיין מורא פאַר קיין ביקס

און מאשין-געווער, זיי קאנען נישט בלייבן די זעלביקע ווי פון דער וועלט אָפּגע-
פרעמדטע פרומאָקעס, ווי די בחורים פון ישיבה חפץ-חיים אין ראדין.

איך האָב אַ שמייכל געטון צו זיך, אַ מאָדנער געדאַנק איז מיר איינגעפאַלן:
— ס'איז דאָך מעגלעך, אַז אָט דער קיבוץ וועט נאָך אַמאָל האָדעווען פּערד
פאַר געוועט-לויף, אַליין זיי ברענגען אויפן מאַרק און זיי טרייבן אין געוועט-
לויף. ווי וועט זיך דאָס קלעפּן מיטן מסילת ישראל און חובת הלבבות, מיט דער
שיטה מקובצת און פּני יהושע און באָרד און פּאות?

פּונדערווייטנס האָט זיך געהערט דאָס וואָיען פון שאַקאַלן. פּעלד-מייז זע-
נען אייליק אַריינגעלאָפּן אין געצעלט און אַרויסגעלאָפּן. איך האָב זיך געדרייט
פון איין זייט אויף דער צווייטער און נישט געקאָנט איינשלאָפּן. ענדלעך האָב
איך איינגעדרימלט. מיין פּרוי האָט מיך אַ טרייסל געטון:

— שלמה, שטיי אויף, אַ מויז איז אַריבערגעלאָפּן איבער מיין פנים.

איך האָב איר געענטפּערט:

— שלאָף איין, ס'איז גאַרנישט. לעבן אַ פּעלד זענען פאַראַן פּעלד-מייז.

מיין פּרוי האָט מיר געענטפּערט אַ פאַרציטערטע:

— איך האָב מורא איינצושלאָפּן. איך שלאָף אָפט מיט אַן אָפּענעם מויל.

אַ מויז קען דאָך נאָך מיר אַריין אין מויל.

מיר זענען שוין איבערגעזעסן די נאַכט. אַ שפּראַץ אויף טאָג האָבן מיר זיך
אַנגעטון. מיין שוועגערין אין אַנדערן געצעלט האָט אויך נישט געקאָנט איינ-
שלאָפּן איבער די מייז. אַן אויטאָבוס פאַרט פאַרביי דעם קיבוץ זעקס אַזויגער
אינדערפרי. מיר זענען אָפּגעפאַרן מיט דעם אויטאָבוס.

נישט באַשערט געווען צו הערן אַ שיעור פון דעם רב און ווידער זיך זען
מיט דעם יונגמאַן מיט דער רויטער באָרד און אין איינעם לערנען אַ בלאַט
גמראַ. ער איז זיכער געבליבן אַנטוישט. איך אויך. הפנים, אַז דער ישיבה-בחור
האָט טאַקע דערוואַכט אין מיר.

שא, א פאלק ווערט געבוירן

די טעג, וואָס איך האָב פאַרבראַכט אין חולון, זענען געווען די גליקלעכסטע און ליכטיקסטע טעג פון די דריי חדשים, וואָס איך בין געווען אין מדינת-יש-ראַל. אין חולון, אַ ניי שטעטל, וואָס ליגט אַ דריי פערטל שעה פאַרן פון תל-אביב, האָט געווינט מיין יוגנט-חבר ביינוש. אַכט און דרייסיג יאָר האָב איך אים נישט געזען. איך האָב אַביסל זיך געשראַקן זיך צו באַגעגענען מיט אים. איך האָב געטראַכט: עס קאָן דאָך זיין, אַז איך וועל טרעפן אַן עלטערן יידן, וואָס איז פאַרטון אין זיינע מיחושים און ווייסט גאָר נישט וועגן דעם קערנדיקן לעבן-אַרום אים.

איך האָב אָבער געטראַפן מיין אַלטן חבר ביינוש מיט זיין אַמאָליקן שאַרפן קאַפּ, מיט זיין הילכיקן געלעכטער, זיין פיינעם הרמאָר און דורשט צום לערנען. זוי אַלע יידישע אינטעליגענטן פון ישׂראל האָט ער שוין נישט געלייענט קיין יידיש זינט ער איז געקומען קיין ארץ-ישׂראל, אַ קימאַלן פון פינף און צוואַנציג יאָר. אָבער דאָס יידיש לשון האָט נאָך געלעבט אין זיין מויל און אין דעם מויל פון זיין פרוי, אויך אַן אַלטע חברה מיינע. די עלטערע טאַכטער, עכסה, האָט גערעדט נישקשהדיק יידיש. דאָס בחורל זיינס, דן, וואָס איז געווען יינגער פון דער טאַכטער מיט אַכט יאָר, האָט שוין יידיש קוים פאַרשטאַנען, זיין איי-דעם, זיאָמע, אַ הויכער באַאַמטער אין אויסערן מיניסטעריום, האָט גערעדט יידיש פלייסיק, אפילו מיט אַ היפש ביסל העברעיזמען.

מיר פלעגן אָפּזיצן שעהען און שעהען אויף דער וועראַנדע, טרינקען טיי, דייכערן און רעדן. אַרום אונדז ווענען געלעגן די זאַמדן פון חולון. ווי ווייט דאָס אויג קאָן כאַפן זאַמד און זאַמד. אין מיטן דעם זאַמד אַ שמאַלער פאַס, אויסנע-

פלאסטערט מיט אספאלט און פון ביידע זייטן פארבויט מיט איין-שטאָקיקע ווייסע ליכטיקע הייזער. לעבן די באַנגאלאס — גרינסגערטנדלעך, בלומען-בייטן און שאַטנדיקע ביימער. הינטער די פלויטן — א טיפער, זאמדיקער מדבר. ס'איז געווען אַן אמתער גייסטיקער פארגעניגן צו פארברענגען און רעדן מיט דער משפחה. זיי האָבן געקאנט גרינטלעך דאָס יידישע לעבן פון ישראל, זענען געווען גוט אַריענטירט אין אַלע פראַגעס. זיי זענען געווען הייסע ציוניסטן, פאַר-לייקענער פון גלות. זיי האָבן אָבער מיך גוט פאַרשטאַנען און גוט אויפגענומען מיין ספקות און מיין צער. זיי האָבן נישט אָפגעלייקנט אַ סך באַשולדיקונגען, האָבן נישט געפרווט פאַרטוישן נעגאַטיוון. זיי זענען געווען ערלעכע פאַרשטענד-לעכע קעגנער, נאָר אָפט האָבן זיי מיינע נעגאַטיוון פאַררעכנט ווי פּאָזיטיווע דערשיינונגען.

— וואָס כעסטו זיך — האָט ביינוש, מיין חבר, מיר געענטפערט גוטמוטיק — ווען מיר זאָגן: אַ פּאָלק ווערט געבוירן? אורדאי זענען יידן געווען אַ פּאָלק איידער אייראָפּע האָט נאָך געוויסט, אַז מ'דאַרף טראָגן הויזן. אָבער אין משך פון צוויי טויזנט יאָר זענען מיר געווען אַן אומנאַרמאַל פּאָלק, אַ פּאָלק, וואָס האָט זיך צופרידנעשטעלט מיט אַ מינימום שייכות פון זיינע בירגער צו זיין נאַציאָנאַלן לעבן. איצט, נאָך דער גרינדונג פון מדינת-ישראל, זענען מיר גע-וואָרן אַ נאַרמאַל פּאָלק. אין דער בחינה איז אַ פּאָלק ערשט געבוירן געוואָרן.

— ניין, מיר נעמען נישט אָן, אַז איצט קאָנען יידן אויך זיין אַ פּאָלק אין גלות. אַמאָל, ווען רעליגיע האָט געשפּילט אַ ראָל, האָט עס געקאָנט נעמאַלט זיין. איצט, ווען רעליגיע האָט אויפגעהערט צו זיין דער הויפט-פּאַקטאָר אין לעבן, קאָנען זיך יידן נישט האַלטן פאַר אַ פּאָלק אויסער מדינת-ישראל. יידיש לעבן האָט אויפגעהערט צו זיין שעפּעריש אין גלות. שעפּעריש מיין איך נישט צו שרייבן ביכער אָדער מאַלן בילדער. פאַראַן אַ טיפּערע שעפּערישקייט: איינ-שמעלן אַן אייגן לעבן. איר אין אַמעריקע, וואָס איז איצט די פעסטונג פון יידישן לעבן, יידישער קולטור, טראַדיציע און לעבנס-שטייגער, איר האָט זיך אינגאַנצן אָפּגעזאָגט פון דעם שמעטל. מיר דאָ האָבן צוריק אויפגעלעבט דאָס שמעטל. איר אָבער לעבט ניט נאָר פיזיש אין שכנות, נאָר אויך גייסטיק. אייער גאַנץ יידיש לעבן איז געוואָרן אַ צוגאַבלעבן. נישט אומזיסט האָט איר צוגאַב-שולן. אייער טאַג-טעגלעך לעבן מוז זיין אויסגעליידיקט פון יידישקייט, דעריבער איז אויך אייער קהלש לעבן אָרעם און בלוטלאָז. ווען נישט מדינת-ישראל האָט איר נישט וואָס צו טון.

— פאַרוואָס האָבן אונדזערע קיבוצים און מושבי-עובדים נישט באַאיינ-פלוסט די יידן פון אַמעריקע און פון די איבעריקע טיילן פון דער וועלט, אָט ווי חסידות האָט באַאיינפלוסט דאָס יידישע לעבן? דער ענטפער וועט זיין אפשר

שרעקלעך פאר דיר. ס'איז נישטאָ וועמען צו באַאיינפלוסן. אייער גלות-לעבן איז אזא, וואָס וויל האָבן אַ גרינגע ייִדישקייט, אַ ייִדישקייט, וואָס זאָל נישט שטערן דעם יחידים באַקוועמלעכקייט. אויף פּראָסט-לשון — דער מענטשן-מאַטעריאַל אין גלות טויג נישט. דער ייִדישער מענטש האָט פאַרלוירן זיין ייִדישן איד.

— דו, ווי אַלע יידן, וואָס לעבן אַ סעקולאַר לעבן, דאַרפן דאָך זיין אין זי-בעטן הימל, ווען איר קומט אין אונדזערע ייִדישע שטעטלעך אַהער. חולון, רעננה, וכפּר-סבא, רחובות, פת-ח־תקווה — דאָס זענען דאָך די אַלטע שטעטלעך, נאָר איבערגעבויטע, גייסטיק-באַנייטע. אוועק זענען די לופט-מענטשן, פאַרשווינדן זענען די חומרות פון שבת און יום-טוב. די יוגנט רייסט זיך נישט צום פרעמדן לעבן, נישטאָ די שרעק פאַר גוי. די חדרים זענען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין מאַך-דערנע שולן. אויס קאַנטשיק און פאַרשטיקטע צימערן. אויף דעם האָבן מיר דאָך געחלומט.

— דאָס לייזט נישט ייִדישקייט און די יידן-פּראָגע? פאַר אייך אין גלות טאַקע נישט. פאַר אונדז אָבער לייזט עס ביידע פּראָגעס. אַ פּאַלק אויף זיין אייגן לאַנד דאַרף נישט האָבן קיין פאַרוואָס פאַר זיין עקזיסטענץ. און דאָ וועלן מיר אויך נישט האָבן קיין יידן-פּראָגע. זאָג זיך אָפּ פון דעם געדאַנק, אז יידן זענען אַ וועלט-פּאַלק. נעם אָן אונדזער צעשפּרייטונג ווי אַ קללה, וועסטו לייזן ביידע פּראָגעס. אַ טייל וועט קומען צו אונדז, די איבעריקע וועלן פאַרשווינדן. אונטער נאָרמאַלע אומשטענדן וועלן זיי פאַרשווינדן גייסטיק, אַסימילירן זיך. אין אַן עת-צרה וועלן זיי פיזיש פאַרניכטעט ווערן.

— אוודאי לעבט איצט מדינת-ישראל אויפן חשבון פון גלות. דאָס פּלו-צימדיקע פאַרשווינדן פון גלות וואָלט געווען אַ קאַטאַסטראָפּע פאַרן ישוב. אָבער עס האַלט נישט דערביי. דאָס פאַמעלעכע פאַרשווינדן פון גלות איז אַ הילף פאַר אונדז. איר זענט גייסטיק, עקאָנאָמיש און פיזיש גוטע באַמיסטיקונג פאַר אונדז. (ער האָט גענוצט דאָס וואָרט: זבל).

— מיט דייע טענות קעגן העברעאיש און איבערהויפט קעגן דער ספרדי-שער אויספּראַך ביסטו פּולקאָם גערעכט. דאָס רייסט אונדז אָפּ פון כלל-ישראל, פון ייִדיש-רעדנדיקע טיילן און פון די, וואָס פאַרשטייען אַשכּנזישן העברעאיש. אָבער ערשטנס, האַלטן מיר זיך פאַר כלל-ישראל. צווייטנס, ווילן מיר זיך בכּוונה דערווייטערן פון אַלץ, וואָס שמעקט מיט גלות. דריטנס, דאָס פּאַלק האָט נישט געוואָלט קיין ייִדיש און וויל עס איצט אויך נישט אויפהאַלטן. און לסוף, פאַר-וואָס האָט איר נישט אויפגעשטעלט אַ ייִדיש-רעדנדיקן דור אין אַמעריקע, וואָס איז איינגעקעשנט ווי מיר דאָ מיט העברעאיש? וואָלט געווען אזא דור, וואָלטן מיר זיך געמוזט מיט אים רעכענען. איצט אָבער — געדענק! מיר, עלטערע יידן, האָבן דאָ לאַנג נישט צו זיין.

— איינשרומפן זיך אויף א קליין יידיש שטיקל לאַנד איז א נאַציאָנאַלער פאַרלוסט? מסכים. אָבער ווען דאָס יידישע לעבן אין גלות איז שעפּעריש, שפּרודלעט מיט יידיש לעבן, וואָלט דיין טענה געהאַט א זין. אָבער איר גייט דאָך אונטער אין גלות. מיר האַלטן, אז אייער צוגאַב-יידישקייט איז איצט פון קליי-נעם ווערט. און עס וועט ווערן אַלץ ווייניקער און ווייניקער ווערט. איר שפייזט זיך נאָך מיט דעם שמעטל. איר לעבט נאָך אויף שיריים. אייערע קינדער, וואָס זענען היפש אויסגעליידיקט, וועלן שוין אויך קיין שיריים נישט האָבן. ווילן מיר ראַטעווען וואָס מ'קאָן. ס'איז אַביסל קאָמיש, ווען אַ סבצן האַלט זיך „משה גרויס“. איר, די יידישע קומוניסטן, זענט אין דער בחינה.

מיין חבר ביינוש איז אַ לערער פון מאַטעמאַטיק, און אפילו זומער איז ער פאַרנומען אין די נאָכמיטאָגס. ער גיט פריוואַטע לעקציעס. די סטודענטן פלעגן קומען צו אים נאָכמיטאָג אַלע שעה און אַ האַלב. פאַר מיר איז געווען טשיקאַווע זיין הילוך און זיין גאַנצע האַלטונג בשעת די לעקציעס. ער פלעגט זיין אָנגעטון בלויז אין קורצע „קעסי“־הויזן און אין אַן אונטערשט העמד און גיין באַרוועס. מיך האָט עס שאַקירט. אָבער דאָרט איז אַזאַ מנהג און קיינער קוקט זיך נישט אום אויף אַזעלכע קלייניקייטן. די פענצטער זענען דאָרטן אַלע מאָל אָפן. איך פלעג זיצן אויף דער וועראַנדע און זיך צוהערן צו די לעקציעס. אַ שטים האָט ער אַ הויכע, אַ הסברה זייער אַ קלאָרע. ער איז אַלעמאָל געווען באַגייסטערט. איך פלעג אים נאָכקוקן דורכן אָפּענעם פענצטער. ער פלעג זעלטן זיצן, נאָר שטענדיק אַרומגיין אַהין און צוריק און דערקלערן אויף אויסנווייניק, אויף אַ שנעלן קלאָרן העברעאיש, די שווערסטע געאַמעטרישע פּראָבלעמען, און אפילו טריגאָנאָמיעטריע. אין אָנהייב איז מיר געווען שווער נאָכצופאָלגן דאָס העברעאישע לשון. ווען איך האָב זיך צוגעוויינט, בין איך אָפט פאַרכאַפט געוואָרן פון זיין ווונדער־לעכער הסברה.

דער איידעם האָט געוואָלט, אז דער שווער איז פאַרנומען די נאָכמיטאָגס, פלעגט ער צוליב מיר אַהיימקומען פריער ווי געווענלעך פון דעם אויסערן־מיר־ניסטעריום. ער און זיין פרוי זענען געקומען זייער יונג קיין ארץ־ישׂראל. ביידע האָבן זיך געהאַלטן פאַר סאַברעס. זיי זענען געווען יאָרן אין פּלמ"ח.

ביידע זענען געווען אויסערגעוויינטלעך גוט אינפאַרמירט וועגן דעם גאַנג פון דער לעצטער מלחמה. זייערס אַ פעטער, מיין חברס ווייבס ברודער, איז גע-ווען איינער פון די וויכטיקסטע מלחמה־פירערס. ווען איך האָב פאַרלאָזן דאָס שטעטל, איז ער געווען אַ יינגל פון אַ יאָר צען־עלף. ער איז געקומען קיין ארץ־ישׂראל, ווען ער איז שוין אַלט געווען צוואַנציק יאָר. ער איז געוואָרן אַ קיבוץ־ניק און האָט זיך פאַראינטערעסירט מיט מיליטערישע פּראָבלעמען. מען האָט

מיר פון א סך קוועלן איבערגעגעבן, אז ער איז געווען דער „מארך“ פון סטרא-טעגישן שטאב. ער איז דורך א צופאל דערהרגעט געוואָרן אין די לעצטע טעג פון דער מלחמה. הגם ער איז נישט געווען באַווסט דעם ברייטן עולם, זענען די צייטונגען געווען פול מיט זיין טויט. איך האָב דעמאָלט אַ סך געלייענט וועגן אים, אָבער איך האָב קיינמאָל נישט פאַרבונדן דעם פאַרשטאַרבענעם מ. גלאַר בערמאַן מיט שלמה דעם מנקהם יינגסטן זון. זיאָמע, מיין חברס איידעם, איז געווען גלאַובערמאַנס רעכטע האַנט. עכסה, זיאָמעס פרוי, האָט אויך געהאַט אַ סך מיליטערישע דערפאַרונגן.

די נאָכמיטאַגס פלעגן מיר אָפט ליגן אין דרייען אויפן גראַז, רייכערן און רעדן. איך האָב זיך געוונדערט, וואָס אַזעלכע יונגע מענטשן, וואָס זענען געווען אַזוי פיל יאָרן אין דער אַרמיי, האָבן צייט געהאַט אַזוי פיל צו לייענען און לערנען, און זיין אַזוי גוט אינפאַרמירט.

זיי זענען געווען די זעלביקע עקסטרעמע ציוניסטן ווי מיין חבר ביינוש. ער אָבער האָט נאָך געקענט דעם גלות. זיי אָבער האָבן שוין קיין אַנדער לעבן אויסער אַרץ-ישראל נישט געקענט. זענען זייערע רייד דעריבער געווען ווייניקער אַבסטראַקט. זיי האָבן מיך אָפגעפרעגט מיט זייערע דערפאַרונגען, נישט מיט קיין חקירות.

דאָס רעדן פון דעם יונגמאַן איז געווען מאָדנע רואיק:

— איך פאַרשטיי אייך גאַנץ גוט. איר קוקט אויף אונדז יידן אַנדערש ווי מיר זעען זיך דאָ אַליין. איר זעט יידן ווי אַ וועלט-פאַלק, וואָס איז צעזיט און צעשפרייט איבער אַלע פיר עקן פון דער וועלט (בארבע כנפות הארץ), און פאַר אייך איז ישראל — נאָך אַ יידישער ישוב. האָט איר טענות צו אונדז, וואָס מיר האָבן אָפגענייגט פון דעם וועג פון יידישן איינשטעל, פון אַבסטראַקטן יושר. אָבער פאַרגעסט אויף אַ וויילע דאָס אַבסטראַקטע יידישע פאַלק. שטעלט זיך פאַר, אז איר זענט נישט אין אַמעריקע, וווּ איר לעבט רואיק און וווּ אייער לעבן און דאָס לעבן פון אייער משפּחה שטייען נישט אין סכנה. שטעלט זיך פאַר, אז איר זענט דאָ, ווי איך, אַן אַכט-צען יאָר צוריק און איר אַרבעט מיט מיין פעטער אין אַ געהיימען שטאב. דער שטאב מוז זיין אַ געהיימער, ווייל מיר זענען אַרומגערינגלט פון צווייערליי שונאים: די אַלטע איינגעזעסענע באַפעלקערונג: און אַן אימפעריאַליסטישע מאַכט, וואָס הערשט איבערן לאַנד.

— מיר ווייסן, אז עס וועט קומען צו אַן אַנטשיידנדיקער מלחמה. גרייטן מיר זיך. צוערשט האָבן מיר אָנגעהויבן אויסצומאַפירן דאָס לאַנד. מיר האָבן געמאַכט אַ טאָפּאָגראַפישע מאַפע פון יעדן ווינקעלע, פון יעדן בערגעלע, טאָל, שטיין, און אַלץ איז פאַרצייכנט געוואָרן. יעדער אַראַבישער דאָרף איז אויסגע-פאַרשט געוואָרן ביז דער קלענסטער קלייניקייט.

— מיר האָבן אָנגעהויבן אויסצורעכענען: כדי די וועגן צו אונדזערע ישר-
 בים זאָלן זיין זיכער, דאַרפן מיר אייננעמען די און די דערפער, דאַרפן מיר זיין
 באַלעבאַטימ איבער די און די בערג. די און די וועגן מוזן זיין ביי אונדז אין די
 הענט. געווער האָבן מיר געהאַט ווייניק, אַמוניציע נאָך ווייניקער. מענטשן האָבן
 געפעלט. האָבן מיר געדאַרפט אויסרעכענען וואָס מיר קאָנען טון מיט דעם, וואָס
 מיר האָבן.

— דער פעטער האָט אויסגערעכנט יעדן צוג, יעדע באַוועגונג, יעדע צר-
 קונפטיקע שלאַכט. דאָס און דאָס דאָרף וועט מען דאַרפן נעמען מיט פינף און
 צוואַנציג מענטשן. פאַר יענעם דאָרף וועלן זיין גענוג צוואַנציג מענטשן. דעם
 און דעם באַרג וועלן קאָנען האַלטן פּופּציק מענטשן.

— מיר, יונגוואַרג, פֿלעגן זיך דינגען: „מיר מוזן האָבן נאָך פּופּציק
 מענטשן, אַז ניט...“ איך געדענק ווי דער פעטער פֿלעגט אונדז אָפט ענטפערן
 מיט אַ ביטערן שמייכל:

— גערעכט, איר זענט גערעכט. עס וואָלטן געפאַלן אַ סך ווייניקער קרבנות,
 ווען מיר וואָלטן געהאַט נאָך אַ צען טויזנט יונגטלעכע און אַרטילעריע און
 שווערע מאַשין־ביקסן. נאָך בעסער וואָלט געווען, ווען מיר האָבן אַ לופט־פּלאַט.
 אָבער מיר האָבן נישט די אַלע זאַכן. אַט פאַר דעם שטיקל אַרבעט, וואָס איך
 האָב דאָ אָנגעצייכנט, קאָנען מיר זיך נישט פאַרנינען מער ווי צוויי און צוואַנ-
 ציק מענטשן.

— צענדליקער פֿלענער האָבן מיר אויסגעאַרבעט, און יעדער פֿלאַן האָט
 געהאַט דריי אַלטערנאַטיווע פֿלענער. אַז די מלחמה מיט די אַראַבער האָט אויס-
 געבראַכן, האָבן מיר זיך באַנוצט מיט דעם פעטערס פֿלענער, אָפט אפילו נישט
 מאָדיפּיצירט. ווען מיר האָבן געשיקט אַ גרופּע בחורים און מיידלעך איינצונעמען
 אַ דאָרף אָדער אַ באַרג האָבן מיר געזאָגט:

— איר זענט צוואַנציג אין צאָל. נאָט, דאָס איז אייער אַמוניציע. איר
 דאַרפט נעמען דאָס און דאָס דאָרף. איר דאַרפט פאַרנעמען דעם און דעם באַרג.
 און זיי האָבן געוואוסט, וואָס דאָס מיינט: קומען צוריק מיט ליידיקן קאָנט איר
 נישט. נעמט איין, אַז נישט קומט נישט צוריק. זענען זיי געגאַנגען. זיי האָבן
 איינגענומען. אַ סך זענען צוריק נישט געקומען. אָפט איז אַ גאַנצע גרופּע „פאַר-
 פאַלן“ געוואָרן.

— נו, האָט איר טענות, אַז עס איז נישט רעכט צו באַזיגן אַ לאַנד מיט
 דער שווערד. איר האָט טענות, אַז מיר זענען לכתחילה געקומען צו ווערן די
 מערהייט אין לאַנד, און דאָס מיינט באַזיגן אויב נויטיק. נו, זאָל זיין אַז איר
 זענט גערעכט. איז וואָס זאָלן מיר געווען זאָגן צו די אַראַבער בשעת דער מל-

המה: קומט און טרייבט אונדז אריין אין ים? קומט און צעפערטלט אונדז?
 — אייערע טענות וועגן יידיש זענען פאר מיין שווער טענות. מיר האָבן
 דאָ גענוג צרות אָן צוויי שפראַכן. עס פעלט אונדז מער נישט ווי איינצופירן דאָ
 יידישע שולן. מיר האָבן שוין אלץ איינס פיר-פינף מינים שולן. אלע האָבן שולן
 — די פרומע, די אלגעמיינע ציוניסטן, די מפ"י און די מפ"ם. קיין נאציאָנאלע
 פאָלקס שול האָבן מיר נישט, אָבער אמווייניקסטן האָבן אלע שולן איין געמיינד-
 שאַפטלעכע שפראַך. דאָרף מען נאָך גרינדן יידישע שולן, וועט די שמחה זיין
 פארפול.

— די אַראַבער פראַגע. ווען מיר זאָלן אָננעמען דעם אבסטראַקטן ישר און
 זיי צוריק אַריינלאָזן, וועט ווערן דער אמתער כאַאָס. די כרמים זייערע זענען
 פארדארט, די פּרדסים זענען נאָך אַ יאָר נישט באוואַסערן גאָר נישט ווערט.
 די הייזער זענען טיילווייז פאַרנומען און טיילווייז הרוב. עס איז אַ סך גרינגער
 צו באַזעצן די אַראַבער צווישן די אַראַבישע פעלקער, איידער זיי צו באַזעצן דאָ
 ביי אונדז.

— איר וועט אויף מיר נישט ברוגז זיין, אויב מיינע רייד וועלן קלינגען צו
 שאַרפלעך. איר האָט אָבער געזען וואָס פאַר אַ שווער לעבן מיר לעבן דאָ. ווען
 איר אין אַמעריקע וואָלט געוואָלט לעבן אזא שווער לעבן ווי מיר דאָ, וואָלט איר
 גרינג געקאָנט איבערבויען אייער אייגן לעבן ווי מיר האָבן דאָ געטון. איר האָט
 אָבער אויף דעם קיין כוח נישט. אלץ וואָס אייך סטייעט איז אַביסעלע כוח צו
 געבן געלט. זעט איר דעם תהום פון אַסימילאַציע און איר ווילט, אז מיר זאָלן
 אייך ראַטעווען. פאַר די יידישיסטן זאָלן מיר דאָ אויפלעבן יידיש, פאַר די פרומע
 — אויפלעבן פרומקייט, פאַר די עטיקער — אָנהאַלטן יידישע עטיק. מיר האָבן
 אונדזערע אייגענע דאגות. מיר דאַרפן זיך פאַרזיכערן סטראַטעגיש מיט אַ גרוי-
 סער באַפעלקערונג. מיר דאַרפן פאַרשטאַרקן אונדזער עקאָנאָמיע. מיר דאַרפן
 באַזעצן דאָס לאַנד. אַליין איז עס אונדז שווער. ווילן מיר אויסנוצן אייער כוח
 פאַר אונדז. ס'איז אַ פראַגע ווער וועמען עס וועט אויסנוצן. איך האַלט, אז מיר
 וועלן זיגן. ערשטנס, זענען מיר בעסער אָרגאַניזירט, און צווייטנס, זענען מיר
 גרייט אויף קרבנות. איר, אין גלות, זענט פאַרמשפּט צו זיין בלוזי באַמיסטיקונג
 פאַר מדינת-ישראל. ס'וועט אייך נישט העלפן.

מיר זענען געלעגן אויפן גראָז, לעבן אַ בלומען-בייט. אַנטקעגן אונדז, דורך
 די קוסטעס, האָט זיך געזען דער ליידיקער שטח פון טיפן זאַמד. גלייך ביים שאַך-
 סיי זענען געווען אָנגעלייגט גאַנצע קופעס אָפּגעשניטענע צווייגן און אויסגע-
 וואַרצלעטע קליינע ביימלעך. זיאַמע האָט מיר אָנגעוויזן:

— זעט, זיי פאַרנומען מיר זענען. אַט נעמט חולון. מיט עטלעכע קורצע
 יאָר צוריק איז דאָ געווען אַ וויסטעניש. זאַמד. זאַמד ווי ביים ברעג ים, וווּ אַ

מענטשלעכער פּרס האָט נישט באַטראָטן הונדערטער יאָרן. זענען מיר געקומען און האָבן אָפּגעקויפט די וויסמעניש פאַר גוט געלט. די אַראַבער האָבן גע-קוועטשט מיט די פּלייצעס: די יידן זענען משוגע געוואָרן. מיר האָבן אָבער גע-ווסט וואָס מיר טוען. מיר האָבן געוואָלט אַ גרויסן שטח פאַר פאַרשטעטלעך לעבן תּל-אביב. דאָ, אויף דעם זאַמד, האָבן מיר אויסגעבויט צוויי פאַרשטעט-לעך: חולון א' און חולון ב', און געמאַכט לעבן ברעגים אַ גאַנצע פאַרוויילונגס-קאָלאָניע. פאַר דער מלחמה זענען די זאַמדן געווען אַן אידעאַל אָרט אויסצו-פרוון היימיש-געמאַכט געווער.

— אָבער בויען אין ארץ-ישראל איז קיינמאַל נישט קיין גרינגער ענין. נאָכן אָפּזיין דאָ אַ פאַר יאָר האָבן מיר זיך אַרומגעזען, אַז זאַמד גיט זיך נישט אזוי גרינג אונטער צו ציוויליזאַציע. אונדזערע גערטנדלעך, אונדזערע ביימער און אונדזערע הייזער האָבן אָנגעהויבן פאַרשאַטן צו ווערן פון דעם זאַמד. האָבן מיר אָנגעהויבן פּלאַנצן פאַרקן. מיר האָבן אָבער אויסגעפונען, אַז עס איז נישט גרינג צו פאַרפּלאַנצן פאַרקן אויף זאַמד. איר פאַרפּלאַנצט יונגע ביימעלעך און איידער זיי וואַקסן אויס ווערן זיי פאַרשאַטן. האָבן מיר זיך אויסגעלערנט, אַז לעבן די יונגע ביימעלעך דאַרפן מיר אַריינגראָבן טויטע גראַבע צווייגן, כדי צו פאַרהיטן די יונגע ביימעלעך. דאָס קאָסט געלט און נעמט אַוועק צייט. מיר האָבן נישט קיין איבעריק געלט, און צייט דאַרפן מיר פאַר הונדערטער אַנדערע זאַכן. מיר האָבן אָבער געמוזט האָבן פאַרשטעטלעך צו תּל-אביב, איר פאַרשטייט?

יענע נאַכט זענען מיר געזעסן אויף דער וועראַנדע. נאָכן עסן איז דאָס יונגע פאַרל מיטן בחורל אַוועק זען אַ פּילם. מיר, די דריי אַלטע, זענען געבליבן זיצן און האָבן געשמעסט. מיר האָבן זיך דערמאַנט אַמאָליקע יאָרן: — געדענקסט, שלמה, אַ זומער בייטאָג אין וואַלד, טיף אין דובניק, האָבן מיר געמאַכט אַ ביידל פון צווייגן און מיר זענען דאָרטן אָפּגעלעגן אַ גאַנצן טאָג. מיר האָבן יענעם נאָכמיטאָג זיך אויסגעלערנט „מתי מדבר“ פון ביאָליקן אויף אויסנווייניק.

איך האָב זיך דערמאַנט און האָב אויף שפּאַס אָנגעהויבן ציטירן; איך האָב אָפּגעציטירט אַ דריי-פּיר שורות און זיך פאַרהאַקט. ביינוש האָט אויפּגע-כאַפט ווייטער, אָבער ער איז אויך געבליבן שטיין נאָך עטלעכע שורות. אַ יונגע שטים פון דעם שכנישן הויז האָט אָנגעהויבן ציטירן די ווייטערדיקע שורות. מיר האָבן זיך אַ וויילע צוגעהערט. דערנאָך האָט ביינוש אויסגערופן: — עי, זבולון, דו נאַרסט אונדז! דו לייענסט פון בוך!

דאָס יינגל איז אַרויס אויף זיין וועראַנדע, וואָס איז געווען אָפּגעטיילט פון אונדז אַ זעקס פּוס, און האָט ערנסט געזאָגט:

— איך קען עס אינגאנצן אויף אויסנווייניק. איר ווילט הערן?

— נה, איך גלויב דיר.

— אָבער דער אַמעריקאַנער — האָט דאָס יינגל אָנגעוויזן אויף מיר —
האָט ציטירט דאָס ליד ווי אַן אויסלענדער, ווי אַ גוי, וואָס האָט זיך אויסגע-
לערנט העברעאיש.

ביינאָש האָט זיך צעלאַכט:

— שוטה, ווען אַ גוי לערנט זיך אויס עברית, לערנט ער זיך אויס די
ריכטיקע הברה, אָבער אַ ייד, וואָס קען עברית פון געבוירן אָן, רעדט ער נישט
ווי אַ סאַברע.

דעם יינגלס רייד האָבן איבערגעהאַקט אונדזער פריילעכקייט. ס'איז גע-
ווען אַ וונדערלעכע לבנה-נאַכט. לינקס פון אונדז זענען געשטאַנען איינגע-
גראָבן אין זאַמד די טויטע אָפּגעהאַקטע צווייגן לעבן די יונגע ביימלעך, וואָס
האָבן אויסגעזען ווי הויכע דיקע גראָזן. רעכטס איז געלעגן אַ ים זאַמד, נאַקטע
אָן אַ פינטלעך, און האָט גענלאַנצט מיט זיין ווייסקייט אין דער נאַכט.
ביינאָש האָט גערעדט שטייל, גאָר נישט ווי זיין שטייגער:

— איך ווייס, ס'איז דיר דאָ זייער שווער. ס'איז דיר נישט גוט. דו ביסט
געקומען אין יידן-לאַנד און פילסט זיך נישט ווי אין דער היים. מען האַלט דיך
פאַר אַ שטיקל פּרעמדן. דיך, וואָס דו ביסט איינגעוואָרצלט אין יידישן לעבן,
רופט מען: גלות-ייד, אַמעריקאַנער ייד מיט אַ שלעכטן עברית-אַקצענט. מען
האַלט אין איין סטראַשען דיך מיט אַ היטלער. אָבער דו האָסט דאָך אַליין גע-
זאָגט, אַז מדינת-ישראל איז אַן איבערבאַך אין דער יידישער געשיכטע. דו
זעסט דאָ אַנדערע יידן, ווי די וואָס דו ביסט געוויינט צו זען. יידן איינגע-
וואָרצלטע אין אַן אייגענעם לאַנד, יידן, וואָס האַלטן אַ ביסל אין דער האַנט,
יידן וואָס פאַרלאָזן זיך נישט אויף חסדים, נישט אויפן חסד פון פעלקער און
נישט אויפן חסד פון געשיכטע, און נישט אויפן חסד פון גאָט, נאָר אויף זיך
אַליין. גלויב מיר, אָפט זענען מיר אויך אַ סך זאַכן נישט צום האַרצן. אָבער
פון ווען אָן דאַרף אַן עלטערער ייד זיין אינגאנצן צופרידן?

— יאָ, אַ פּאַלק ווערט געבוירן! ס'איז אַביסל מאָדנע און פריקער עס צו
זאָגן וועגן אונדז יידן. ס'איז אָבער פאַרט אמת. ס'זעט אויפקומען אינגאנצן
אַ ניי, אַנדערש יידיש פּאַלק. אַ סך ווענדט זיך אָן דיר און אָן דיין גלויבן אין
גלות. וועט אייך דאָרטן געלינגען ציען ווייטער דעם פּאַדעם פון אַלטער יידיש-
קייט, און וועלן די גויים נישט ווערן קיין גרעסערע רשעים ווי זיי זענען איצט,
וועט דאָס יונגע, נייע יידישע פּאַלק נישט זיין אזוי האַפּערדיק, חוצפהדיק און
אַנדערש. אויב אָבער אייך וועט עס נישט געלינגען — און איך, ווי אַן אַלטער

ציוניסט, גלויב נישט, אז עס וועט איך געלינגען מאכן דעם גלות אנדערש
 — זאג איך דיר: מאך שלום מיטן גורל. שריי נישט. עס וועט דיר נישט העלפן.
 שא, שטיף, א פאלק ווערט געבוירן!

איך האב זיך אויפגעשטעלט און אוועקגעלייגט מיין האנט אויף זיין אקסל,
 און געזאגט:

— דו ווייסט, ביינוש, דו האסט דאך אין דער יוגנט געשריבן לידער.
 אויף דער עלטער ביסטו גאר געוואָרן א מאטעמאטיקער. אבער דאך איז אין
 דיר געבליבן א לחלוות פון א פאָעט.

די יונגע חברה איז צוריקגעקומען פון דעם קינאָ. זיי האָבן געזען ווי מיר
 זיצן שטיף, און זיאמע האָט אָנגעהויבן שפּאַסן:

— זע נאָר, ווי די אלטע זיצן פאַרחלומט. מסתמא זיך דערמאָנט ווי זיי
 זענען געווען יונג און האָבן געהאַט פולע קעפּ האָר.

די באלעבאָסטע האָט סערווירט טיי. אזעלכע טעג און נעכט האָב איך
 פאַרבראַכט אין חולון.

צורניב א קוצו של יוד

מדינת ישראל איז א פרייע מדינה. אין די דריי חדשים, וואָס איך בין דאָרט געווען, בין איך געגאָנגען ווהין איך האָב געוואָלט, גערעדט וואָס איך האָב געוואָלט, געזאָגט דעות, ווען מען האָט מיך געפרעגט און ווען מען האָט מיך נישט געפרעגט, און קיינעם איז נישט איינגעפאלן מיר צו זאָגן: מישט זיך נישט, עס איז נישט אייער עסק, איר זענט א פרעמדער. אָפט האָב איך זיך געמאכט תמעוואטע און אַרײַן ווהין איך האָב נישט געטאָרט אַרײַנגיין, און מען האָט מיך נישט געפרעגט אויף קיין פאַספּאַרט. ס'איז דאָרט פּולקאַ-מענע פּרײַהײט פּון באַוועגונג און פּרעסע. דער בירגער איז באַלעבאָס. זײַנע רעכט זענען זעלבסטפאַרשטענדלעך. אָפט האָב איך געטראַכט, אַז די רעגירונג לאָזט שוין אָפט אָפּ צופיל די לײצעס. ס'איז דאָ אַזױפיל פּרײַהײט אין לאַנד, אַז מיר דוכט זיך, אַז ס'איז גרינג פאַר שונאים צו פאַרשטעלן זיך פאַר יודן און אָנטון גרויסע צרות. קײנער איז קײנעם נישט חושר, און אַלע טירן זענען אָפן און קײנע טױערן זענען נישט פאַרשלאָסן.

אָבער דער בירגער פון ישראל איז דווקא נישט קיין גלייכגילטיקער אָדער נאכלעסיקער מענטש ווען עס האַנדלִט זיך וועגן אירדיען, אמונות אָדער איר דעאָלאָגיעס. יעדער אײנער איז א פאַרטיי־מיטגליד און ער איז זיכער, אַז נאָר ער האָט דעם גאַנצן אמת אין קעשענע און נאָר זײַן פאַרטיי ווײסט ווי אַזוי צו לײזן אַלע שױערקײטן פון ישוב און גלות. אָפט זענען די גרענעצן צווישן די פאַרטייען זײער מוטשטושיקע, כמעט גאַרנישט קיין קאַנטיקע. דאָך האָט יעדע פאַרטיי איר טאַג־צײטונג, איר אָרנאַניזאַציע און וועט זיך בשום אופן

נישט פאראייניקן מיט קיינעם נישט, אפילו מיט דער פארטיי, וואָס האָט די זעלביקע אידעאָלאָגיע.

אין ביישפּיל: וויפּיל איך האָב זיך געמאַטערט צו וויסן דעם אונטערשיד צווישן דער מפ"ם און מפא"י האָב איך נישט געקאָנט אויסגעפונען דעם חידוש. ביידע זענען סאָציאַליסטיש, ביידע זענען סעקולאַר, ביידע זענען פאַר צנע, ביידע זענען קעגן אַרײַנגלאָזן צוריק די אַראַבער, ביידע אָרײַענטירן זיך אויף די קיבוצים, ביידע האָבן געקעמפט מיט אויסערגעוויינטלעכן מוט אין דער מלחמה און ביידע זענען לכתחילה געווען פאַר אַ בשותפותדיקער מיט אַרבעטערשאַפט מיט די אַראַבער. ביידע זענען איצט פאַר העברעאיש, ווי די נאַציאָנאַלע שפּראַך אין מדינת ישראל און אין גלות. וויכטיקער נאָך איז וואָס ביידע פּאַרטייען זענען צוזאַמענגעשטעלט פון דעם זעלביקן עלעמענט יידן — מזרח-אײראָפּעאישע יידן, וואָס האָבן זיך אויפגעהאָדעוועט אויפן סאָציאַליזם און אויף דער מאָדערנער יידישער און העברעאישער ליטעראַטור. די פירער פון ביידע פּאַרטייען זענען דערצױגן געוואָרן אין דער ישיבה און אויף דער אַרבעטער בירושה. דאָך זענען זיי אין אַפּאָזיציע איינע צו די אַנדערע.

מען זאָגט, אַז דער גרונט־פּרינציפּ, וואָס טײַלט זיי פונאַנדער איז וואָס די מפ"ם אָרײַענטירט זיך אויף סאָוועט רוסלאַנד און די מפא"י אויף מערב. אָבער דאָס איז אינגאַנצן נישט אמת. די מפ"מניקעס זענען נישט קיין סטאַליניסטן. זיי האַלטן, אַז דער קיבוץ איז דער גרעסטער פאַטש אין פנים דעם רוסישן קאָמוניזם. איך האָב זיי געהערט זאָגן ווידער און ווידער, אין וועלכן מפ"ם קיבוץ איך בין געווען, אַז אין סאָוועט רוסלאַנד איז סאָציאַליזם מיט אַ בייטש, וואָס איז קיין סאָציאַליזם ניט, אָבער אין מדינת ישראל איז דער קיבוץ אַ פּרױע סאָציאַליסטישע געזעלשאַפט, אַ מיטגליד קען פאַרלאָזן ווען ער וויל. און די מפא"יניקעס זענען נישט קיין קעגנער פון סאָוועט רוסלאַנד. אַט האָבן זיי געזוכט אַ הלוואה ביי די סאָוועטן. די רוסן האָבן אָבער אפילו נישט געענטפערט. די מפמניקעס ווייסן, אַז זיי וועלן האָבן דעמוזעלביקן מול מיט די סאָוועטן ווי די מפא"י האָט געהאַט. יעדער איינער ווייסט אין מדינת ישראל, אַז די סאָוועטן ווילן קיינמאָל נישט מיטאַרבעטן געמיינשאַפטלעך מיט קיינעם נישט. סאָוועט רוסלאַנד פּאָדערט אַ געהאָרכזאַמקייט אָן אַ תנאי. אויף דעם וועט קיינער נישט מסכים זיין אין מדינת ישראל, די מפמניקעס אויך נישט. בלויז די קאָמוניסטן וואַלטן געווען מרוצה אויף אַזאַ איינשטעל.

אבערהויפּט וואַרפט זיך אין די אויגן וואָס אי די מפא"י און אי די מפ"ם לעבן אויף אַנקל סעמס חשבון. איך רעד שוין ניט וועגן די מאַשינען און אַנדערע הצטרכות, וואָס ווערן געשיקט פון אַמעריקע אויפן חשבון פון דער הונדערט מיליאָניקער הלוואה, נאָר פשוט אַן די געלטער פון אַמעריקאַנער יידן

וואָלטן ביידע פּאַרטייען געווען באַנקראַט. די מ"פּ מיטגלידער קאָנען דאָך אפילו נישט אויסהאַלטן זייער אייגענע צייטונג. איך האָב נאָך דערווייל נישט געהערט, אַז די מ"פּ זאָל זיך אָפּזאָגן פון נעמען דאָס געלט פון דער קאַפיטאַל-ליסטישער אַמעריקע.

אַבער ווען איר לייענט די פּאַרטיי-פּרעסע מיינט איר, אַז נאָט ווייסט פאַר אַ תּהום עס ליגט צווישן מ"פּ און מ"פּא"י.

צען טאָג-צייטונגען אויף העברעאיש ווערן געדרוקט אין מדינת ישראל, אכט פון זיי זענען פּאַרטיי צייטונגען. מען דערלייגט צענדליקער טויזנטער פונטן צו דער פּרעסע. קיינעם פאַלט נישט איין, אַז עס איז אַ פאַרשווענדעניש פון געלט, צייט און מי, און די אַלע זאַכן האָבן געקאָנט פאַרטון ווערן אויף בעסערע זאַכן. די סיבה איז, וואָס יעדער ישראלי האַלט, אַז זיין פּאַרטיי איז אַ נויטווענדיקייט, פּרינציפּל גיט מען נישט אויף. יא, אָפט הערט איר אין לאַנד, אַז עס זענען דאָ צופיל פּאַרטייען אין ישוב, אָבער דער באַקלאַגער האָט טענות אַלץ צו דער אָפּאָזיציע: די איבעריקע פּאַרטייען טאָרן ניט זיין אזוי ענג-האַרציק. זיי דאַרפן זיך אויפלייזן און פאַרשמעלצן זיך מיט זיין פּאַרטיי, וואָס האָט די ריכטיקע לייזונג צו אַלע פּראָבלעמען און ווייסט ווי אזוי צו ברענגען די גאולה שלימה.

איך האַלט, אַז די קאָכעניש אין די פּאַרטייען און צוגעבונדנקייט צו איי-דעאָלאָגיעס און אידיען איז נישט קיין חסרון. יידן זענען נישט געקומען קיין ארץ-ישראל צו זוכן פּערזענלעכע מאַטעריעלע גליקן. די וואָס האָבן אזוינס גע-זוכט זענען געפאַרן אין די אַמעריקעס אָדער האָבן אימיגרירט קיין מערב איי-ראַפּע. די יידן, וואָס זענען געקומען אין דעם לאַנד פון די אבות זענען אויך נישט געקומען בלויז צו גרינדן אַ יידישע מלוכה. פאַר דעם צוועק זענען געווען פּאַסיקערע לענדער. דער סעקולאַרער מאָדערנער ציוניזם איז סוף-כל-סוף דאָך פאַרבונדן מיט דער משיח-אידיע, מיט דעם אידעאַל פון לעתיד לבוא, מיט אַ טרוים פון מלכות שדי אויף דער ערד. ווען מען קוקט זיך צו טיפּער צום ישוב זעט מען קלאַר, אַז יידן זענען געקומען צו גרינדן אַ מלוכה, וואָס זאָל זיין אַ מוסטער פאַר דער גאַנצער וועלט. עדות זענען די אַלע סאָציאַלע עקס-פּערימענטן; עדות זענען די צענדליקער טויזנטער אידעאָליסטן, וואָס האָבן אויפגעגעבן זייער פּערזענלעכן גליק צוליב דעם אויפּלעב פון פּאַלקס. ס'זענען דאָ גאָר ווייניק צווישן די תּושבים, וואָס האָבן ניט „געפּטרט“ אַ פּאַר יאָר אין אַ קיבוץ, אָדער אין אַ גרופּע וואָס האָט אויפגעגעבן איר גאַנצן פּערזענ-לעכן לעבן לטובת הכלל. אפילו ווען די גרופּע האָט כלומרשט געאַרבעט בלויז פאַר אייגענער חיונה, האָט דאָס פּאַלק געהאַט מער נוצן פון איר אַרבעט ווי די יחידים פון דער גרופּע.

אין מדינת ישראל יורעט, קאכט און זידט מיט צענדליקער סאָציאלע עקספּערִמענטן. אויבערפֿלעכלעך זעט אויס ווי יידן זענען געוואָרן פֿאַרהאַר-טעוועטע וועלט־מענטשן; זיי רעדן וויל־יונגעריש וועגן אומרעכט און נישט יושרדיקע מעשים. עס זענען דאָ יחידים וואָס גרויסן זיך מיט נישט־שיינע מע-שים און פֿאַרברעכנס, ווייל אזוי דאַרף זיין אַ נאַרמאַל פֿאַלק. אָבער אין תּוך איז עס נישט אמת. ווען איר וועט רעדן לאַנג גענוג מיט וועלכן ס'איז יידן אין מדינת ישראל וועט ער אייך צוגעבן, אז דאָס ייִדישע פֿאַלק האָט זיך נישט אָפּגעמאַטערט צוויי טויזנט יאָר, כדי צו דערגרייכן די גרויסע מדרגה פֿון אַ באַלאַקאַניש לענדל. מען רעדט דאָ נישט פֿון די פרומע יידן, וואָס האַלטן, אז ארץ־ישראל איז מחויב אַן אַנדער לעבן. נאָר אפילו אין די סעקולאַרע קיבוצים רייסט מען פֿון זיך פֿאַסן כדי צו דערגרייכן שלִימות. יעדעס עקאָנאָמישע פֿראַבלעם ווערט אויפֿגענומען נישט בלויז ווי פֿראַקטיש זי קאָן געלייזט ווערן, נאָר שטענדיק גיט מען אַכטונג, אז די לייזונג זאָל חלילה נישט פֿאַרלעצן קיין סאָציאַלן אָדער עטישן פֿרינציפּ.

דאָך קומט אויס שווער פֿאַר דעם דרויסנדיקן מענטשן צוצווען ווי צוליב אַ קוצו של יוד ווערן גאַנץ אָפט פֿאַרשווענדט געלט און צייט און שווערע פֿראַצע. איך האָב בייגעוויינט אַ שטרייט וועגן דערציאונג, אַ מחלוקת לשם שמים טאַקע, אָבער איך קאָן עס בשום אופן נישט באַרעכטיקן, וויפיל איך זאָל דעם ישוב נישט דן זיין לכה זכות.

אין מדינת ישראל זענען דאָ אָפיציעל דריי הויפּט־שול ריכטונגען: די בתי ספר כללים, די אַלגעמיינע פֿאַלקס־שול; זרם עובדים שול — די אַרבע-טער שטראם שול; און די אָרטאָדאָקסישע שולן. ביז נישט לאַנג צוריק, ביזן לעצטן סעפטעמבער 1949, האָבן די עלטערן געצאָלט שכר־לימוד און די שולן האָבן זיך געדאַרפט אַליין אויסהאַלטן. די אַלגעמיינע פֿאַלקס־שול האָט געהאַט ביז איצט מער תּלמידים ווי אַלע אַנדערע שול־ריכטונגען. אָבער לעצטן זומער האָט די כנסת אָנגענומען אַ שול־צוואנג געזעץ. זי האָט אָבער נישט געשאַפֿן ק י י א י י נ ה י י ט ל ע כ ע נ א צ י א נ א ל ע ש ו ל - ס י ס - ט ע ס , נאָר יעדע שול פֿון וועלכער ס'איז ריכטונג, אויב זי קאָן אַרײַנג-קריגן פינף און צוואַנציק קינדער קריגט שטיצע פֿון דער רעגירונג.

אין רעננה זענען געווען צוויי שולעס — די אַלגעמיינע פֿאַלקס־שול, וווּ עס האָבן זיך געלערנט קרוב צו פינף הונדערט קינדער און דער בית ספר פֿון די אָרטאָדאָקסן. דער בית ספר כללי איז די עלטסטע שול אין דער קאָלאָניע. זי האָט פֿאַרמאָגט אַ ווונדערבאַרן בנין מיט אַ פיינעם גאָרטן און פֿאַרק אין שפּיל־פּלאַץ און אַ גרויסע קיך און אַ פֿאַרזאַמלונגס־זאַל, אין קורצן באמת אַ

מוסטער שול. פארשטייט זיך אז אלע לערערס זענען גוטע סאציאליסטן און זענען מיטגלידער פון הסתדרות.

אין א שיינעם טאָג אין אויגוסט האָבן זיך באַוויזן מודעות אָנגעקלעפט אויף די פּלויטן פון רעננה, אז שבת וועט פּאַרקומען אַ גרויסע פּאַרזאַמלונג, וווּ פּאַרשטייער פון הסתדרות וועלן אַררעסירן, וועגן גרינדן אַ זרם-עובדים שולע — אַן אַרבעטער שולע.

אַ היפּשער עולם איז געקומען אויף דער פּאַרזאַמלונג. דער פּאַרשטייער פון הסתדרות האָט גערערט לאַנג און שיין. ער האָט באַטאָנט אַז די זרם עובדים שול גיט נישט נאָר אַ סאָציאַליסטישע דערציאונג די קינדער נאָר פּלאַנצט אין זיי איין ליבשאַפט צו אַרבעט און צו סאָציאַלער גערעכטיקייט. אויך לערנט זיך דאָס קינד ליב צו האָבן די קיבוצים און אוודאי און אוודאי ווערט איינ-געפּלאַנצט אין די הערצער פון די תּלמידים אַ פייערדיקער פּאַטריאָטיזם און דאָס קינד איז גרייט מקריב צו זיין זיך פאַר דעם פּאַטערלאַנד און פּאַרטיי-דיקן דעם ישוב מיט זיין בלוט. ועל כּולם לערנט מען דאָס קינד צו אונטער-שיידן צווישן אָרעם און רייך און מען גרייט אים צו ווי אַן אַרבעטער צו פאַר-טיידיקן זיין רעכט. ער האָט געענדיקט מיט אַ פּראַקטישן פּאַרשלאַנג: היות ווי די גרויסע מערהייט פון די קינדער וואָס באַזוכן דעם בית ספר כּללי זענען פון עלטערן, וואָס זענען מיטגלידער פון הסתדרות זאָלן די עלטערן חתמענען אַ פעטיציע, אַז זיי ווילן אַ זרם עובדים שולע און איבערנעמען דעם איצטיקן בית ספר אין רעננה און מאַכן פון אים אַ זרם עובדים בית ספר.

עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ הייסע דיסקוסיע. די טאַטעס און מאַמעס האָבן געטענהט אַז אויב זיי וואָלטן געוואָלט אַ זרם עובדים שולע וואָלטן זיי עס לאַנג געהאַט אין רעננה. ביז איצט איז דאָך דער בית ספר אויסגעהאַלטן געוואָרן פון שר-לימוד און שטיצע פון דער שטאַט קאַסע. ווער וואָלט זיי נישט גע-לאָזט גרינדן לכתחילה אַ זרם עובדים שולע? אָט האָבן די אָרטאָדאָקסן גע-גרינדעט אַן אייגענעם בית ספר. די מערהייט פון רעננה וויל נישט קיין פאַר-טיי-שולע. דער בית ספר כּללי גיט די קינדער אַ גוטע נאַציאָנאַלע דערציאונג און פּלאַנצט אין זיי איין אַ ליבשאַפט צו אַרבעט און אַ געפיל פאַר סאָציאַל-לער גערעכטיקייט. אַ גרויסע צאָל פון די גראַדואירטע געפינען זיך איצט אין קיבוצים, און מען האָט אויסגערעכנט אַ צעטל פון נעמען. פּאַרטיידיקן דאָס פּאַטערלאַנד? רעננה האָט צוגעטראָגן איר חלק קרבנות אָט פונקט ווי וועלכער ס'איז קיבוץ. און כּלל, וואָס הייסט איבערנעמען אַ גרייטן בית ספר, וואָס איז אויפגעבויט געוואָרן מיט אַזויפיל מי פון דער גאַנצער קאָאָניע? נישט גע-פּאַקט און נישט געמאַזלט און אַריינכאַפּן אַ בנין מיט פרייען באַדן, מיט אַ

נאָרטן, מיט אַ פאַרק און אַ פאַרטיקן וואַסער קוואַל. דאָס איז דאָך פשוטע
גזילה.

דער רעדנער האָט זיך געפילט ווי אַ קאָזאק הנגול. ער האָט געענטפערט
מיט שאַרפן מוסר: שעמען מעגן זיך די פאַרזאמלטע. אזוי רעדן עס סאָציאַל-
ליסטן, מיטגלידער פון הסתדרות? מיר דאַרפן אַן אמתן סאָציאַליסטישן בית
ספר, וווּ די קינדער וועלן פֿייערן דעם ערשטן מאַי און וועלן נישט דאַרפן זיצן
אויף דער זעלביקער באַנק וווּ די רייכע קינדער זיצן, למשל רוקחם קינדער!
מען איז אים נישט געבליבן שולדיק קיין ענטפער: קיינער האָט נישט גע-
צוונגען די קינדער צו באַזוכן די שולע דעם ערשטן מאַי. רייכע און אַרעמע
אויף דער זעלביקער באַנק? וווּ וועט איר דאָ, אין רעננה, געפינען קאָפיטאַ-
ליסטן? אַלע זענען דאָ קליינע פאַרמערס, מושבניקעס און אַרבעטער. יאָ אין
תל-אביב איז דאָ אַ רוקח, אָבער וואָס זענען זיי דאָ שולדיק? און סטייטש און
סטייטש צו וואָס זאָל מען צעברעכן אַ שולע וווּ עס לערנען זיך איבער פיר הונד-
דערט קינדער? ס'איז דאָ אַ גוטער שטאַב לערער, וואָס פירט אַן אַ מוסטער-
שולע, גרינדן נאָך אַ שולע וועט דאָך זיין אַ טאַפלטע הוצאה — מען וועט
דאַרפן אויפשטעלן נאָך אַ בנין, אַנשטעלן נאָך אַ מנהל-פרינציפאַל. וווּ איז דער
שכל הישר?

ס'איז געווען אמרו לאלהים — רעד צו דער וואַנט. די פאַרזאמלטע האָבן
אַנגענומען אַ רעזאָלוציע, אז רעננה נויטיקט זיך אין אַ זרם-עובדים שול און
מען האָט באַשטימט אַ קאָמיטעט צו קלייבן אונטערשריפטן.
אין איין וואָך צייט האָט דער קאָמיטעט געבראַכט העכער צוויי הונדערט
אונטערשריפטן. די קאָלאָניע האָט געקאָכט: וווּ האָבן זיי גענומען אזויפיל
חתימות?

אַ וואָך שפעטער האָט זיך באַוויזן אַ שטיקל נייע אין די צייטונגען: די
מייסטע חתימות זענען אַריינגעקראָגן געוואָרן דורך אָפנאַרעריי און אַ סך חתי-
מות זענען גאָר נישט געווען פון די טאַטעס נאָר פון די תלמידים. גאָר אַ גרוי-
סע צאָל חתימות זענען געווען פון תימנער יידן, וואָס זענען כמעט אַלע אָן
אויסנאַם אַרטאָדאָקסן. זיי שיקן זייערע קינדער אין דעם פרומען בית ספר און
בכלל וווינען זיי ווייט פון בית ספר כללי און זייערע יונגע קינדער וועלן גאָר
נישט קענען גיין אזא ווייטן מהלך. ווי אזוי האָט מען אַרויסגעקראָגן די חתי-
מות? פשוט מען איז געקומען צו זיי און זיי דערקלערט אז דאָס איז אַן אָפיר-
ציעלער דאָקומענט, אַ צושריפט פון דער רעגירונג. דער תימנער האַלט אז
דינאָ דמלכותא דינא, מען דאַרף פאַלגן מלוכה.
אָבער די זרם עובדימניקעס האָבן זיך נישט אונטערגעגעבן. זיי האָבן צו-
געגעבן, אז זיי האָבן נישט געקאָנטראָלירט די זאַמלונג פון די אונטערשריפטן.

אָבער וואָס האָט עס צו טון מיט דערעפענען אַ זרם־עובדים שול? זיי ווילן איצט שוין קאָנטראָלירן די זאַמלונג פון די התימות. זיי וועלן אוועקזעצן אַ קאָמיטעט אין „סיטי האָל“ — אין שטאָטראַט־בנין. נישקשה די פאַראינטע-דעסירטע אין אַן אַרבעטער־שולע וועלן קומען צו דעם קאָמיטעט זיך צו רע-גיסטרירן.

יא, זיי האָבן צונויפגעקליבן איבער הונדערט אויטענטישע אונטער-שריפטן. אין דער קאָלאָניע האָט זיך אָנגעהויבן אַ הייסער וויכוח: וווּ וועט זיין דער נייער בית ספר? די זרם עובדימניקעס האָבן געענטפערט, אַז מען וועט צעטיילן דעם בנין אויף צוויי: אויף דעם אונטערשטן שטאַק וועלן לער-נען די תלמידים פון בית ספר כללי, אויף דעם אויבערשטן שטאַק וועלן לער-נען די תלמידים פון דעם זרם עובדים בית ספר. וואָס וועט מען טון מיט די איבונגען, ס'איז דאָך דאָ נאָר איין אַטלעטישער פעלד? מילא מען וועט זיך שוין אַן עצה געבן.

איך בין אוועקגעפאַרן איידער די נייע שולע האָט זיך געעפנט, בין איך נישט קיין עד ראיה וועגן וואָס עס האָט זייער פאַסירט. אָבער אָט איז דער טעקסט פון אַ בריוו, וואָס איך האָב דערהאַלטן דעם 14טן פעברואַר 1950 פון רעננה, געשריבן פון אַ תלמיד פון בית הספר, מיין ברודערס יינגל:

„בית הספר של זרם העובדים נפתח ומספר תלמידיו שווה למספר תלמי-די בית הספר העממי (אם לא יותר). שני בתי הספר לומדים בבנין אחד, אלא שאחד לפני הצהרים ואחד אחרי הצהרים. על השולחנות שלומדים עליהם יש כתובות משני מינים כמו „בית ספר זרם העובדים“ או „בית־ספר עממי“. אבל בקרוב תפתר הבעיה עם בנות בית ספר חדש“ שלך, בן ציון.

דער טייטש דערפון: „דער בית ספר פון דעם זרם עובדים האָט זיך גע-עפנט און זיין צאָל תלמידים איז דער זעלביקער ווי די צאָל תלמידים פון בית ספר עממי (און אפשר נאָך מער). ביידע בתי ספר לערנען אין דעם זעלביקן בנין, נאָר איינער לערנט אינדערפרי און דער אנדערער נאָכמיטאָג. אויף די טישלעך, וואָס די תלמידים זיצן זענען פאַראַן צווייערליי אויפשריפטן: בית-ספר־זרם־עובדים“ אָדער „בית ספר עממי“. נאָר אינגיכן וועט די פּראָגע גע-לייזט ווערן און אַ נייער בנין וועט אויפגעשטעלט ווערן“.

צי אַזא פרינציפן שטייפקייט איז גוט פאַרן ישוב — זאָל דער לייענער אַליין משפטן.

פויעררים פון גליל און עמק

איך בין געגאנגען איבער די גאסן פון תל-אביב און א צוועק און א ציל. איך האָב געוואָלט איינזאָפן אין זיך דעם טומל, דעם רויש, די פריילעכקייט און קלאַנג פון דער אויסשליסלעך יידישער שטאָט. איך האָב געציילט די קאָפּ פּענ, די קיאָסקן פון צייטונגען, זשורנאַלן און לייכטער ליטעראַטור און די ביכער-געשעפטן. איך האָב געלייענט די אַפּישן אויף די קיילעכדיקע סלופּעס, וואָס זענען ספּעציעל אויפגעשטעלט געוואָרן פאַר דעם צוועק. איך האָב געדזוכט מיט ליכט אַ שענק, אַ באַר ווי מיר רופן עס אין אַמעריקע, און נישט געפונען. איך האָב געציילט און געחשבוּנט וויפיל יידן רעדן העברעאיש, וויפיל יידן רעדן יידיש און וויפיל יידן רעדן אַנדערע שפּראַכן.

ס'איז געווען אַ הייסער טאָג, אָבער די גאָסן זענען געווען פול און רוישיג און איך האָב געשפּאַצירט מיט די הענט אין די קעשענעס, געגאָנגען פאַמעלעך, נישט געאיילט זיך און געפרובירט נישט דורכצולאָזן די מינדסטע קלייניקייט. מיטאַמאָל האָב איך דערפילט אַ האַנט אויף מיין אַקסל און איך האָב דערהערט אַ פריידיקן אויסגעשריי: — הערט נאָר אַ מעשה! איך קלייב זיך צו פאָרן צו אייך קיין רעננה, ערשט אָט זענט איר! איר שפּאַצירט נאָר אַרום מיט די הענט אין די קעשענעס אין תל-אביב.

איך האָב זיך אַ קער געטון און דערזען חיימען פון אפּיקים, דער איינדיגער פאָרן קיבוץ ביי וועמען איך האָב פאַרבראַכט אַ סוף וואָך. איך האָב זיך אַרומגעכאַפט מיט אים און געפרעגט:

— צוליב וואָס האָט איר געוואָלט פאָרן קיין רעננה?

— יאָ, איר האָט שוין פאַרגעסן — האָט ער אַ מאַך געטון מיט דער

האנט — איך האָב דאָך מיט אייך אָפּגערעדט אין אפיקים, אַז איך וועל שיקן מיט אייך אַ מתנה צו מיין שוויגער קיין אמעריקע. האָב איך געקויפט אַ חנוכה מנורה, אַן אַנטיקל, זאָג איך אייך. נו, האָב איך געטראַכט צוצופאַרן קיין רעננה און אייך איבערגעבן די מנורה. ערשט איר זענט דאָ. האָט איר דאָך מיר פאַר-שפּאַרט די טרחה.

— וווּ איז די מנורה?

— ביי אונדז אין שוק פון תנובה (אין מאַרק פון קאָאָפּעראַטיוו) — האָט ער געענטפערט — קומט מיט מיר, וועט איר אין איין וועג זען דעם הויפט מאַרק פון תנובה און די איבעריקע לאַגער־שפיילכלערס. אמת טאַקע נישט אַזוי גרויס ווי ביי אייך אין ניריאָרק דער „פּוֹלֶטן סטריט מאַרקעט“, אָבער דאָך קאָן מען אונדזער פאַרמעגן נישט אַוועקמאַכן מיט דער האַנט. דערווייל וועט איר זען די פּאַרשטייער פון אַלע קיבוצים פון גליל, עמק הירדן און עמק יזרעאל. נאָכדעם אַז מיר וועלן פאַרטיק ווערן, וועלן מיר אַרײַן אין אַ מסעדה, אין אַ רעסטאָראַציע, כאַפּן אַ בײַס און אַ שמועס טון.

איך בין געגאַנגען מיט אים. היים איז געווען אָנגעלאָרן מיט פעק און פעקלעך. אויף דעם רעכטן אָרעם האָט ער געהאַלטן אַ לאַנגע גומענע קישקע, אַ קישקע מיט וועלכער מען באַוואַסערט אַ גאַרטן. איבערן אַסל איז ביי אים געווען אַריבערגעוואָרפן אַ פעקל דראָט צונויפגעדרײט ווי אַ רײף. אין דער רעכטער האַנט האָט ער געהאַלטן אַ פּלאַכן פעקל, קאַנטיק אַ מין סחורה, גע-וואַנט, קאַרט אָדער צײַג. אונטערן פּאַכווע האָט ער שטייף געהאַלטן אַ גרויסע ליאַלע.

איך האָב ביי אים געפרובירט צונעמען אַ פעקל, האָט ער עס נישט אַרויס-געלאָזטן פון דער האַנט.

— נישקשה, איך בין שוין צוגעוויינט צו שלעפּן פעקלעך — האָט ער מיר געענטפערט.

מיר זענען צוגעקומען צו אַ גאַס, וואָס איז באַשטאַנען אינגאַנצן פון לאַ-געריקראַמען. די גרעסטע לאַגער-קראַם איז געווען פון תנובה. מיר זענען אַהין אַרײַן. לעבן מיר איז געשטאַנען אַ טישל מיט אַ טעלעפּאָן, לעבן טישל איז גע-זעסן אַ יונגערמאַן שוואַרץ ווי קויל. ער האָט זיך באַגריסט מיט חיימען און היים האָט אַ שפּאַס געטון:

— ער איז דאָ דער איינציקער ייד וואָס רעדט נישט קיין יידיש, און ווען מיר ווילן עפעס זאָגן וואָס ער זאָל נישט פאַרשטיין, רעדן מיר צווישן זיך יידיש.

דער יונגערמאַן האָט אַ שמײכל געטון מיט אַ פּוֹלן מויל גרויסע, זײַסע צײַנער און געזאָגט:

— איך איצט מבין יידיש. לא ווי א גלות יהודי, אָבער מבין טוב.
חיים האָט אים א פאטש געטון אין פלייצע:

— וועסט נאָך ווערן א לייט און רעדן יידיש ווי אן אַמעריקאַנער „בויר-
טשיקל“ (יינגל). האָט דער קיבוץ טעלעפאָנירט? — האָט ער אים געפרעגט
אויף העברעאיש.

— לא, ניין, — האָט אים דער תימנער יונגערמאַן געענטפערט.
— אויב אזוי איז אונדז גוט, האָט חיים זיך געווענדט צו מיר, איך האָב
א גאַנצן האַלבן מאָג פריי.

ער איז צוגעגאַנגען צו א ווינקל פון לאַגער-קראָם און אויסגעלייגט זיינע
פעקלעך. אויף יעדן פעקל איז געווען אַנגעבונדן א האַרטער שטיקל קאַרטאָן
מיטן נאָמען פון קיבוץ. דער אַנטרייבער פון לאַסט-אויטאָמאָביל, וואָס וועט
נאָכמיטק אָפּפאַרן אין דעם קיבוץ וועט מיטנעמען די פעקלעך.

די פאַרשטייערס פון די קיבוצים האָבן אַנגעהויבן אַנקומען, יעדער איי-
נער איבערגעלאָדן מיט פעקלעך. דער יונגערמאַן ביים טיר האָט יעדן איינעם
אַנגערופן ביים ערשטן נאָמען און צו א סך פון זיי איבערגעגעבן אַנווייזונגען
פון זייערע קיבוצים.

ס'האָט זיך צוזאַמענגעקליבן א היפשע צאָל מענטשן. חיים האָט פונאַ-
דערגענומען א קליין פעקלעך און געוויזן דעם עולם דעם מנורה-לאָמפּ, וואָס
ער שיקט צו זיין שוויגער קיין אַמעריקע מיט אַט דעם אַמעריקאַנער.

ס'איז געווען גאָר א פיינער מנורה-לאָמפּ. איך האָב א פרעג געטון חיי-
מען:

— זאָגט נאָר מיר, ווי איך זע איז דער לאָמפּ ווערט אַרום זעקס פונט.
א היפשע מטבע פאַר א מתנה. נו, ר' חיים, ווו נעמט א קיבוצניק אזויפיל
געלט פאַר א מתנה?

חיים האָט א קוועטש געטון מיט די פלייצעס:

— ס'איז א מעשה אָן אן עק מיט אייך. וויפיל איך האָב מיט אייך גע-
רעדט אין אפיקים קאָנט איר נישט באַנעמען, אז דער קיבוץ איז נישט קיין
באַלעבאָס, וואָס האַלט אַרבעטער, און מעשה באַלעבאָס וויל ער אַרויסקוועטשן
פון זיי וויפיל ער קאָן נאָר.

דער קיבוץ איז א משפחה. א משפחה פאַרוואַרגט אירע מיטגלידער. מיין
פריי און איך זענען געווען אין אַמעריקע א פולן יאָר. מיין שוויגער און שוואַ-
גערס האָבן אונדז אויסגעהאַלטן מיט כל טוב. איצט האָבן מיר א געלעגנהייט
צו שיקן זיי א מתנה. נו, זענען מיר געקומען צום קיבוץ, צו דעם קאָמיטעט
וואָס האָט צו טון מיט די ענינים, און אים דערקלערט דעם ענין. האָבן מיר גע-

קראָגן גענוג געלט אויף אַ שיינער מתנה. דער קיבוץ איז מחויב צו געבן אויף אַזעלכע זאַכן, אָט ווי דער קיבוץ איז מחויב אויסצוהאַלטן געסט ווען זיי קומען צו אַ קיבוצניק.

איך האָב געהאַט נאָך עטלעכע פראַגעס. למשל, איך בין געווען זייער נייגעריק צו וויסן, אויב נישט אזאָ וויכטיקער מיטגליד ווי חיים וואָלט אויך געקראָגן אַ זעקס פונט אויף אַ מתנה. אָבער איך האָב זיך צוריקגעהאַלטן ווייל חברה איז געווען פארטיפט צו באַקוקן די שיינע מנורה, און איך האָב נישט געוואָלט שטערן. אַ קיבוצניק מיט אַ טשופרינע שוואַרצע האָר און אַ פּאַר גרוי-סע, בלויע אויגן האָט באַמערקט:

— אָרעמער חנוכה לאָמפּ, קיין ברכה וועט ער שוין נישט הערן.

חיים האָט שאַרף געענטפערט:

— קוק אים נאָר אָן! אַ נייער צדיק, ער מוז דווקא האָבן אַ ברכה צו די

חנוכה ליכטלעך.

חברה האָט זיך צעלאַכט און אָנגעהויבן אונטערצואויילן חיימען:

— נו, גענוג באלעמוטשעט, לאָמיר גיין עסן.

חיים האָט אָנגעהויבן צו פארפאָקן די חנוכה מנורה און געווענדט זיך צו

מיר:

— איר זענט מיין גאַסט און איר גייט מיט אונדז עסן. דער קיבוץ צאָלט.

מיר זענען אַרויס אין דעם ליכטיקן דרויסן. איך בין געבליבן שטיין אויף

די טרעפּ פון לאַנער-קראָם און נאָכגעקוקט זייער גאַנג. רואיסע, שווערע, גע-

מאַסטענע טריט. קיין זכר פון דער שטאַטישער נערוועזער רירעוודיקייט. איך

בין זיי נאָכגעגאַנגען און זיך צוגעהערט צו זייערע רייד. זיי האָבן גערעדט

וועגן דעם מקח פון וויינטרויבן, טאַמאַטן, גרינע פעפערלעך און קוקורווע.

נאָכדעם האָבן זיי געשמעקט וועגן וואַסער, וועגן אַקערן, לאַסט אויטאָמאָבילן,

בהמות און הינער-שטייגן.

מיר זענען פאַרביי עטלעכע פיינע קאפּעען. איך האָב געחלשט אַריינצו-

גיין אין אַ קילער געראמער קאפּע, אָבער זיי האָבן זיך נישט אָפּגעשטעלט

ביז מיר זענען צוגעקומען צו אַ רעסטאָראַציע, וואָס האָט פאַרנומען אַ לאַנגע

און שמאַלע קראָם. די גרויסע וויטרינע איז נישט געווען פאַרשטעלט מיט קיין

לייוונטענעם דעכל, דער אינעווייניק האָט אויסגעזען היים און פאַרשטיקט.

ס'איז געווען אַ מסעדה-רעסטאָראַציע, פון סוג אַלף, פון די ביליקסטע רעסטאָ-

ראַציעס.

דער באלעבאַס האָט צוזאַמענגערוקט דריי טישלעך און מיר האָבן זיך

אַרומגעזעצט אַרום דעם לאַנגגעמאַכטן טיש. זיי האָבן גוט דורכגעקוקט דאָס

צעטל פון עסן, זיך דורכגעערדט וועגן יעדן מאכל און דערנאָך באַשטעלט דעם

מאָלצייט. איך האָב באַשטעלט אַ סאנדוויטש און געפרוירענע קאווע. אַ קיר-
בוצניק האָט זיך אַ וויצל געטון:

— איר ווילט שפּאַרן אפּיקים אַ פּאַר פּיאַסטער?

איך האָב זיי דערקלערט אַז אין אַמעריקע עסט מען דעם הויפט מאָל-
צייט אין אָונט און בכלל ווי אזוי קאָן מען עסן אַ שווערן מאָלצייט אין אַזאַ
היץ? זיי האָבן זיך צעלאַכט:

— נישקשה, דערלאַנגט נאָר, ס'וועט אונדז נישט פאַרשאַדטן. וואָס מיינט

איר זענען מיר „ווייסע הענטלעך“?

מען האָט געגעסן שווייגנדיק. אָפּגעגעסן איז דער באַלעבאָס צוגעגאַנגען
און געפרעגט:

— וואָס הערט זיך וועגן פּוּדינג?

— מיר זענען זאַט האָט חברה געענטפערט.

— אָבער ס'איז היינט אַ טייל פון מאָלצייט, האָט דער באַלעבאָס גע-

זאָגט.

— נו, אַז עס קומט אונדז איז דערלאַנגט, האָט חברה געענטפערט, מירן

עס נישט איבערלאָזן.

ווען מען האָט געענדיקט דעם מאָלצייט, האָט דער באַלעבאָס דער-
לאַנגט דאָס רעכענונג. יעדער איינער האָט פאַרזיכטיק איבערגעקוקט די
ציפערן אויף זיין צעטל און פאַרגלייכט די מקחים פון דער רעכענונג
מיט די רעגירונגס-פּרייזן, וואָס זענען געווען אָפּגעדרוקט אויף אַ פּלאַקאַט,
וואָס איז געהאַנגען אויף דער וואַנט. נאָכדעם ווי יעדער איינער האָט פאַר זיך
צוזאַמענגערעכנט זיין חשבון, און אויסגעפונען אַז ס'איז נישט געווען קיין
טעות, האָבן זיי באַצאָלט.

דער באַלעבאָס האָט געשאַקלט מיטן קאָפּ און אויסגערופן מיט פאַרדרוס:

— נו, זאָל זיין אַז איר גלויבט מיר נישט. איך בין דאָך אַ קאַפיטאַליסט,

אַן עקספּלואַטאַטאָר. אָבער גיט צו, אַז איך האָב אַביסל שכל. איך ווייס דאָך

אַז מיט קיבוצניקעס הייבט מען זיך נישט אָן. איר היט דאָך די גאַנצע וועלט.

איר האָט דאָך, ווי אַלע ווייסן, מצפּון (געוויסן).

איינער פון די קיבוצניקעס האָט אַ בורטשע געטון צו זיך:

— עמעצער דאַרף דאָך היטן. ס'וועט קיינעם נישט שאַדטן צו וויסן, אַז

די וועלט איז נישט הפּקר.

איך האָב זיך צעזעגנט מיט דער חברה און חיים און איך זענען אַוועק

שפּאַצירן. מיר האָבן באַזוכט לאַנדסלייט און באַקאַנטע. שפּעט נאָך מיטיק

בין איך מיט אים אַריין אין אַ קאַפּע און מיר זענען געזעסן איבער אַ גלעזל

טיי און מיר האָבן פאַרבראַכט.

פארן געזעגענען זיך האָט ער מיך געפרעגט:

— נו, ווי געפעלן אייך אונדזערע קיבוצניקעס?

— איך האָב אים געענטפערט:

— איר ווייסט, היים, עס ווערט דערציילט אין אונדזער געשיכטע, אז אין דער צייט פון קאלעגולא, א קורצע צייט פארן צווייטן חורבן, האָט דער משוגע-נער צעזאָר באַפּוילן זיין פּראָקוראַטאָר אין ארץ ישראל, אז ער זאָל אַרײַנשטעלן זיין סטאַטוע, דעם קייסערס מירמלשטיינערנע געשטאַלט, אין בית המקדש. קאלעגולא האָט זיך דאָך געהאַלטן פאַר אַ גאָט. האָבן זיך אַ לאָז געטון פּויערים פון גליל און פון אַלע עקן פון ארץ ישראל צום פּראָקוראַטאָר אין עכו. טויזנטער און טויזנטער פּויערים האָבן פאַרלאָזן זייערע פעלדער אין מיטן שניט-צייט און באַלאַגערט דעם פּאַלאַץ פון רוימישן פּאַרשטייער און זיי האָבן אויסגעשריגן:

— טו מיט אונדז וואָס דו ווילסט. טויט אונדז אַלעמען, אָבער פאַרשוועך

נישט דעם בית המקדש!

— זע איך, אפשר גאָרנישט אין דער ווייטער צוקונפט, ווען עס וועט קומען צו אַ וויכטיקער אַנטשיידונג, וועט איר זיך באַווײַן, איר די יידישע פּויערים פון גליל, פון עמק הירדן און פון עמק יזרעאל. איר וועט אָנקומען מיט אייער זיכערן טראָט און אַנטשלאָסענער רואיקייט און איר וועט נישט צולאָזן צו קיין אומרעכט. ווי אונדזערע אור-עלמערן, וועט איר אויך אַוועקלייגן אייער שטעמפּל אויף דער וועלט-געשיכטע. איך זע איצט אין די קיבוצים די ערשטע אָנדייטן און סימנים: איר האָט אויף זיך גענומען כמעט אַן אַסקעטיש לעבן, אַמױניקסטן אָן מותרות. אייך איז געלונגען ווי אַ משפּחה מענטשן, באַפרייען זיך אַ היפש ביסל פון דער טאַג-טעגלעכער רוטין פון צו פאַרזאָרגן בלוז די אייגענע משפּחה. איר האָט אַוועקגעשטעלט אין צענטער פון אייער אייגענעם לעבן די אומה. ווען די אומה האָט זיך פאַרוואַנדלט אין מלוכה, ווילט איר אַ מלוכה, וואָס זאָל קאָנ-קרעטיזירן אייער תורה. ועל כולם האָט איר אָנגענומען דעם יושר פון די נבי-אים. אמת דער יושר איז געצילט דערווייל אויף אייגענע... אָבער דאָך שליסט איר אויס עקספּלאַטאַציע פון אייער עקאָנאָמישן לעבן. איך מײַן, אז דאָס אַליץ וואָס איר האָט געטון, איז אַ פּועל-יוצא פון אַ גרויסער סאָציאַלער רעפּאָרטינג-וועגונג. איר זענט געקומען קיין ארץ ישראל נישט בלוז צו געפינען פּערזענ-לעכן גליק און זיכערקייט; איך מײַן אז איר האָט געוואָלט אפילו מער ווי גרינדן אַן אייגענע יידישע מלוכה. איר זענט געקומען צו רעאַליזירן גאָטס קעניגרייך אויף דער ערד, ברענגען די גאולה שלימה פאַר דער גאַנצער וועלט, ווי אייערע פּאָטערס און זיידעס האָבן עס געחלומט אין דער צייט פון שיבת ציון. יא, — האָב איך אים נישט געלאָזט איבערשלאָגן די רייד, — איך ווײַס, איר לײַקנסט עס. איר האַלט זיך פאַר וועלטלעכע, פאַר כשרע מאַרקסיסטן. אָבער איך זאָג

אייד: איר נארט זיך. ביי אייך איז ליבא לפומא לא גלי — דאָס האַרץ אַנט-
פלעקט עס צומאָל נישט אַפילו צום מויל. ס'איז אַ סוד, וואָס איר האַלט פאַר
זיך. אָבער אייערע מעשים פאַראַטן אייך.

ער האָט מיך אַ ווילע שאַרף אָנגעקוקט, אַ לאַך געטון און מיר געענטפערט:
— ווען איך דערצייל אין קיבוץ, וואָס איר האָט מיר דאָ געזאָגט, וואָלט
מען אייך אויסגעלאַכט ווי אַ ראַמאַנטישן גלות-יידן. אָבער אין האַרצן זענען מיר
מסכים מיט אייך. אַנישט צו וואָס האָט זיך געלוינט דער גאַנצער עסק? וואָנט
דערן איבער דער וועלט צוויי טויזנט יאָר און דערנאָך קומען אַהער און דורכגיין
אַלע עינويי גהינום כדי צו ווערן פויערים? אָבער פאַר וועלט-גאולה האָט זיך אַלץ
געלוינט. נאָר ווי זאָגט איר? דאָס האַרץ אַנטפלעקט עס צומאָל נישט אַפילו
צום מויל. איר, ווי אַ גאַסט, האָט עס באַלד באַמערקט.

חיים, און דייעע הברים פויערים פון גליל און עמק, הלוואי זאָלן מיר נישט
אַנטוישט ווערן פון אייערע מעשים!

קאפיטל ניינצן

אז טרערן

פאר דעם מענטשן, וואָס האָט נישט געלעבט אין ארץ ישראל, אין דער צייט פון דער מלחמה קאָן זיך אויסדוקטן, אז דער גאַנצער קאמף צווישן די יידן און די זיבן אַראַבישע פעלקער, איז געווען נישט מער ווי אַ געפעכט צווישן קליינע אַרמיען אויף זייער אַ באַגרענעצטן שטח לאַנד. אָבער ווען מען באַזוכט מדינת ישראל אַפילו אויף אַ קורצער צייט, באַנעמט מען באַלד, אז דאָס איז געווען אַ טאַטאַלע מלחמה אין וועלכער ס'זענען געווען פאַרוויקלט די לעבנס פון קרוב דריי פערטל מיליאָן יידן. ווען די אַראַבער וואָלטן חלילה געזיגט, וואָלט דער גורל פון די יידן אין מדינת ישראל געווען דער זעלביקער ווי דער גורל פון די יידן אין אייראָפּע, אונטער היטלערס הערשאַפט.

דער נצחון פון די יידן איבער די אַראַבער איז געווען אזוי גרויס און די זעלבסטשטענדיקייט איז געקומען אזוי אומדערוואַרטעט, אז די יידן איז שווער זיך צוגעוויינען צום געדאַנק פון אַן אייגענער זעלבסטשטענדיקער מלוכה אָן אַן אַראַבישער מערהייט. זיי גלויבט זיך עס נישט. איך האָב עס געהערט זייער אָפט אין ישוב:

— אַט ערשט זענען געווען דאָ די ענגלענדער די גאַנצע באַלעבאַטיס און די וועגן זענען נישט געווען זיכער צוליב די ימחש-מוניקעס די אַראַבער, און אין געציילטע חדשים זענען מיר געוואָרן די באַלעבאַטיס איבער אונדזער אייגענעם גורל.

יידן פעלט נאָך דערפאַרונג אין הלכות מדינה. איך האָב בייגעוויינט אַ סך קאָמישע אינצידענטן אין מדינת ישראל. די פּקידים, באַאַמטע, וואָס זענען נישט

געווען קיין פקידים אונטער ענגלאַנדם הערשאַפט, באַנעמען נאָך נישט, אז זיי זענען טאַקע רעגירונגס-באַאָמטע און האָבן אויטאָריטעט.

עס פעלט דער רעגירונג דערפאַרונג און געניטקייט. דער מיליטערישער פאַר-ראַד, וואָס איז דורכגעפירט געוואָרן אין אויגוסט האָט געזאַלט פאַרקומען אין אָנהייב מאי, אָבער מען האָט אָפגעלייגט דעם פאַראַד נאָך דעם ווי ער האָט זיך אָנגעהויבן. ס'איז נישט געלונגען דער פּאָליציי, דער מיליטערישער און ציווי-לער, צו מאַכן אַ וועג צווישן די צוקוקער, פאַר די סאַלדאַטן צו פאַראַדירן מיט זייער געווער.

יידן זענען שטאַלץ מיט דער געווענענער זעלבסטשטענדיקייט און גרויסן זיך מיט דער אַרמיי, וואָס האָט געקעמפט אין דער מלחמה. אויף שריט און טריט וועט איר אָבער הערן ווי דער ייד וועט פאַרענדיקן מיט אַ זיפּץ זיין געשפרעך:
— הללואי דאַרף מען נישט אזא העלדישקייט.

ביי די מענטשן איז דאָ אַ געמיש פון דער אַלטער יידישער איינגעוואַרצל-טער אַנטיפּאַטיע צו יונים, רעגירונגס-באַאָמטע, און בכלל צו הערשער, און שטאַלץ מיט דער איינגענער מדינה און דרך-אָרץ פאַר אָפיציעלע מענטשן. אינטערעסאַנט איז וואָס דער מיליטערישער פאַראַד וואָס איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין אויגוסט איז אָפיציעל נישט געמאַכט געוואָרן גלאַט לשם באַווייזן די שטאַרקייט און צוגענדיטקייט פון דער אַרמיי. די רעגירונג האָט עס פאַר-בונדן מיט הערצלס און ביאַליקס יאַרצייטן און דאָס ברענגען פון הערצלס ביי-נער פון גלות אין דעם טאָג פון זעלבסטשטענדיקייט. דער מיליטערישער פאַראַד האָט אָבער סוף-כל-סוף אַלץ פאַרשלאַנגען. די רעדנער האָבן אין יענעם טאָג גע-רעדט בלויז וועגן דער אַרמיי און ביאַליקס יאַרצייט איז אָפּגעלייגט געוואָרן. דער צערעמאָניאַל אַרום הערצלס אַרון איז אויך פאַרגעקומען אַביסל שפעטער אין הודש. אין דער פרעסע פון מדינת ישראל זענען געווען שאַרפע אַרטיקלען וועגן דעם מיט-מאַש. מיר האָט זיך געדוכט אז דאָס איז נישט געטון געוואָרן פון צעטומלעניש, נאָר פשוט יידן האָבן ביי זיך לכתחילה נישט געקאַנט פּועלן צו אָרגאַניזירן אַ מיליטערישן פאַראַד גלאַט לשם פאַראַד, אָדער צו ווייזן די גרויסקייט און גבורה פון דער אַרמיי. זיי האָבן אָבער פאַרווכט דעם טעם פון אַ פאַראַד, אין עס איז זיי געפעלן געוואָרן.

אַ נומן ביישפּיל פון יידישער צוריקגעהאַלטנקייט בנוגע פאַטריאָטיזם האָבן איך געזען, ווען איך האָב בייגעוויינט אַ פאַטריאָטישע פייערונג אין רעננה. די קאַלאָניע האָט געמאַכט אַ פּלאַן אויפצושטעלן אַ דענקמאַל. אָבער מען האָט נישט גערופן דעם עולם גלאַט צו אַ פאַטריאָטישער פייערונג און ביי דער געלעגנהייט שאַפן די נויטיקע סומע, נאָר מען האָט פאַרבונדן די אַסיפה פאַרן דענקמאַל מיט דער קבורה פון הערצלס ביינער.

ווען מען האָט געבראַכט הערצלס ביינער קיין מדינת ישראל, האָט די רע- גירונג אַרויסגעלאָזט אַ רוף צו אַלע קאָלאָניעס, מושבים, קיבוצים און שטעטלעך פון לאַנד, אַז יעדער ישוב זאָל שיקן קיין ירושלים אַ דעלעגאַציע מיט אַ זעקעלע ערד. מיט דער ערד, גענומען פון אַלע ישובים אין לאַנד, וועט מען צודעקן דעם אַרון פון דעם טרוימער פון גאולה.

די קאָלאָניע רעננה האָט גערופן אַן אַסיפה פון אַלע אירע איינוווינער: „אין יענעם אַוונט וועט אויך זיין אַ הזכרה נאָך די געפאַלענע סאָלאַטן און מען וועט קלייבן באַשטייערונגען פאַרן דענקמאַל, אויך וועט מען דורכפירן אַ צערעמאָניע פון אָנפילן דאָס זעקעלע מיט ערד. דערצו וועט מען אויך באַשטימען די דעלע- גאַציע צו הערצלס קבורה, וואָס וועט פאַרקומען אין ירושלים.“

עס איז געקומען אַ היפשער עולם צום אַוונט, אָבער נישט קיין צו גרויסער. ס'איז געווען זייער אַ מאַדנע פאַטריאָטישע פייערונג. קיינער האָט זיך נישט גע- נומען די מי צוצוגרייטן אַ פּראָגראַם. עס קאָן גריילעך זיין, אַז קיינער האָט ניט געוויסט וואָס פאַר אַ פּראָגראַם צוצוגרייטן. עס זענען דאָרט געווען אונדזערע יידן וואָס זענען געקומען פון מזרח אייראָפּע, און ס'איז אפנים זיי נישט איינ- געפאַלן צו באַשטעלן אַ קאפּעליע צו שפילן פאַטריאָטישע לידער, אָדער אַ קינ- דערכבאַר, אָדער אַ צעמל רעדנער, מיט פאַטריאָטישע רעדעס. קיין פאַרשטייער פון קיין פאַרטייען זענען דאָרט נישט געווען, קיין הויכע רעגירונגס-באַאָמטע האָט מען אויך נישט געזען. דער סעקרעטאַר פון בית-ספר — פּאָלקס-שול — האָט זיך אויפגעשטעלט און מאַנאָטאָן אַנאָנסירט: — „אונדזער חשובער רב וועט רעדן מענינא דיומא“.

דער רב האָט זיך אויפגעשטעלט און געהאַלטן אַ דרשה, וואָס איז געווען אַ געמיש פון אַ מאַדערנער רעדע, אַביסל פּילפּול און מגידישקייט. איין געדאַנק איז מיר געבליבן אין זכרון. ער האָט געזאָגט אַז עס איז דאָ אַ מדרש, אַז די יידן אין צייט פון שיבת-ציון זענען געווען זינדיק און דערפאַר האָבן זיי נישט זוכה געווען צו באַזיגן דאָס לאַנד מיט דער שווערד. זיי זענען נישט געווען ראוי מלחמה צו האַלטן און גאָט האָט זיי דערפאַר צוגעשיקט אַ מלך חסד, וואָס האָט זיי געגעבן דאָס לאַנד אָן בלוט-פאַרגיסונג. אָבער אונדזער דור, ווי דער דור פון יהושע בן נון, שטייט אויף אַ הויכער מדרגה און האָט זוכה געווען צו באַזיגן דאָס לאַנד מיט דער שווערד.

עמיצער האָט מיר אַריינגעשושקעט אין אויער: — „אפילו אויב ס'איז דאָ אַזאַ צאצקעדיקער מדרש האָט ער עס נישט געדאַרפט ברענגען. שפיכות דמים איז שפיכות דמים“.

נאָך דער דרשה האָט זיך אויפגעשטעלט דער מנהל פון דעם בית הספר אין

דערקלערט, אז דאָס זעקעלע ערד וועט מען נעמען פון דער ערד אַרום דעם מוטער
 בוים, דער ערשטער בוים, וואָס איז געפלאַנצט געוואָרן אין רעננה.
 דער עולם האָט זיך אויסגעשטעלט אַרום דעם דיקן און פאַרצווייגטן בוים
 און דער רב האָט אָנגענומען אַביסל ערד מיט אַ לעפל און עס אַרײַנגעשאַטן אין
 זעקעלע, וואָס איז געמאַכט געוואָרן פון ווייס און בלויען טוך. נאָכדעם האָט ער
 אויסגערופן נעמען פון די עלטסטע אײַנוויינער פון רעננה. נאָך זיי האָט מען
 אויסגערופן די נעמען פון די טאַטעס און מאַמעס פון די געפאַלענע זעלנער. מען
 האָט יעדן אײַנעם געבעטן נישט אָנצונעמען קיין צופיל ערד אין לעפל, ווייל אַבלים
 זענען דאָ אַ סך און דאָס זעקעלע איז קליין. (אין רעננה זענען געפאַלן פּופּציק
 נפשות).

ווען מען האָט געענדיקט מיט דער ערד צערעמאָניע האָט זיך דער עולם
 געשטעלט אין אַ ריי און יעדער אײַנער האָט זיך פאַרשריבן פאַר זיין באַשטייער
 פאַרן מאָנומענט. דער בײַשטייערער האָט געקראָגן אַ געדרוקטע קבלה, וואָס האָט
 זיך געלײַענט אזוי: — „און דאָס זאָל זיין אַן עדות, אַ באַשטעטיקונג, אז דער
 און דער האָט בײַגעשטייערט די סומע, ווי אַ ציגל אויפצושטעלן אַן אַנדערע-מאָד
 נומענט צו די פּופּציק נפשות פון רעננה, וואָס זענען געפאַלן אין דער באַפּריי-
 אונגס מלחמה“. געהתמעט: „פאַרזיכערונגראַט און שטאַט פאַרוואַלטונג פון
 רעננה“.

אז מען האָט געענדיקט האָט מען זיך אויפגעשטעלט און געזונגען די התקוה.
 אין דעם געוויינלעכן געזאַנג פון עולם האָבן זיך באַלד אַרויסגעשײַלט שטימען
 אײַנגעזאָהט מיט טרערן און ציטער. איך האָב אַ וואָרף געטון מיט די אויגן, פון
 וואָנען די שטימען האָבן זיך געהערט און איך האָב געזען אַ גרופע פרויען שטייט
 אָפּגעזונדערט: די מאַמעס פון די געפאַלענע סאָלדאַטן האָבן געזונגען. דער סקאַר-
 באַווער ניגון האָט געקלונגען ווי איך וואָלט עס געהערט צום ערשטן מאל אין
 מיין לעבן. ווען די לעצטע צוויי שורות זענען איבערגעזערט געוואָרן:

להיות עם חפשי בארצנו
 בארץ ציון וירושלים.

שעם איך זיך נישט צו דערציילן, אז טרערן האָבן מיך אָנגעהויבן שטיקן.
 איך האָב זיך אָפּגעקערט אָן אַ זייט. ווען איך האָב נאָך דעם זינגען פאַרננבע-
 טערהייט אַ קוק געטון אויף די מאַמעס, האָב איך געזען אז זייערע אויגן זענען
 געווען טרוקן, נאָר זייערע ליפּן האָבן געציטערט.
 מען איז זיך צעגאַנגען שנעל און שטיל. איך בין געקומען צו מיין ברור
 דער, זיך אַוועקגעזעצט אויף דער וועראַנדע און געזעסן ביז טיף אין דער נאַכט
 און געטראַכט. ניין, די פאַטריאַטישע פּויערונג האָט נישט אָפּגעשפּיגלט דעם

הייסן צובונד פון די יידן צום לאַנד פון די אַכות. עפעס אַן אַנדייט האָב איך געהערט אין געזאַנג פון די מאַמעס, אָבער וואָס טראַכטן באַמת די עלטערן פון די געפאַלענע סאָלדאַטן? איך האָב צופעליק עס אויסגעפונען.

א פּאַר טעג איידער איך בין אָפּגעפאַרן פון מדינת ישראל איז אַרייַנגעקומען צו מיר אַ בחורל פון אַ יאָר פּופּצן מיט אַ צעטעלע אויף העברעאיש פון זיין מאַמען, וואָס וווינט נישט ווייט פון רמת גן. אין צעטעלע שרייבט זי מיר, אַז זי וויל איך זאָל זי קומען זען צוליב אַמאָליקע יאָרן. זי וויל איך זאָל אַ קוק טון אויף איר זון. זי קאָן זיך גאָר נישט פאַרשטעלן אַז שלוימקע (אַזוי האָט מען מיך גערופן אין מיין געבוירן שטעטל) זאָל זיין אין מדינת ישראל און נישט זען איר זון.

דער אונטערגעהתמעטער נאָמען איז מיר נישט געווען באַקאַנט און דאָס לשון פון צעטעלע „אַ קוק טון אויף איר זון“, „זיך נישט זען מיט איר זון“ איז מיר געווען קשה. איך בין אַרויס צו די הינער-שטייגן, וווּ מיין ברודער האָט געאַרבעט, און אים געוויזן דאָס צעטעלע. ער האָט מיר דערקלערט, אַז דאָס צעטעלע איז פון חנה דער געלער, אונדזערע אַ שכנה פון אַמאָליקן שטעטל. איך האָב זיך באַלד דערמאָנט ווער זי איז. זי איז געווען אַ יאָר צוויי עלטער פון מיר און איז געווען אַ הייסע, איבערגעגעבענע ציוניסטקע. דער טאַטע אירער איז געווען אַ גאַרבער. יאָ, האָט מיין ברודער געזאָגט, דאָס איז זי. ס'וואָלט געווען אַ גרויסע מצוה איך זאָל זיך דורכפאַרן צו איר זי זען. איר זון איז דערהרגעט געוואָרן. געווען זייער אַ געראַטענער בחור, אַ יאָר אַכצן. געווען אין פּאַלמאַך (פּלמ"ח) און ער איז אַרייַנגעפאַלן צו די אַראַבער אין די הענט און מען האָט אים דערנאָך געפונען אַ צעפּערטלטן. פאַרשטייט זיך, אַז מען האָט דעם קערפּער דער מאַמען נישט געוויזן, אָבער זי ווייסט דערפון. איך דאַרף זיין זייער פּאַרוזיכטיק ווען איך רעד צו איר; זינט דאָס יינגל איז גע-הרגעט געוואָרן איז זי נאָך אַלץ אַביסל צעמישט. דאָס צעטעלע האָט געבראַכט איר יינגערער יינגל הערשל צבי.

איך בין אַוועק מיטן בחורל. איך האָב זי געטראָפּן אין אַ שטיבל פון דריי צימערן, אַ טיפיש מושבניק שטיבל. זי איז געווען אויף דער וועראַנדע מיט צוויי שכנות. איך האָב זי באַלד דערקענט. די געלע האָר זענען נישט אינגאַנצן גרוי געוואָרן.

זי האָט מיר געגעבן די האַנט, אַ קער געטון זיך צו די שכנות און אין אַ רואיקן טאָן געזאָגט צו זיי: — „דאָס איז שלוימקע, ער איז געקומען אַזש פון אַמעריקע אַ קוק צו טון אויף מיין נתנען“. דערנאָך האָט זי געזאָגט צו מיר: „וויססט אים איצט זען, אָדער נאָכדעם ווי דו וועסט אָפעסן?“

איך האָב זיך געמאַכט תּמעוואַטע: — עסן וויל איך נישט. איך בין ניין-
גערק צו באַגעגענען דיין נתנען. וווּ איז ער?

— „קום, האָט זי אַ מאַך געטון מיט דער האַנט צו מיר, ער האָט אַ גאַנצן
צימער פאַר זיך. די חברים האָבן אים געשיקט בלומען פון גליל און ווייץ-זאַגן-
גען פון עמק הירדן, האָבן איך עס פאַר אים אוועקגעשטעלט“.

מיר איז געוואָרן אומהיימלעך און קאַלט פון אירע רייד און איך בין איר
נאַכגעגאַנגען מיט אַ שווער האַרץ. מיר זענען אַריין אין צימער. אויף אַ טישל
איז געשטאַנען אַ גרויס בילד אַריינגערעמלט אין אַ פיין געשניצטער ראַם. איך
האָב געקוקט אויפן בילד: נאָך גאָר אַ סינד, אויפן טישל לעבן בילד איז גע-
שטאַנען אַ וואַזע מיט פאַרטריקנטע בלומען, לעבן דער וואַזע איז געלעגן אַ
בינטל ווייץ-זאַגנען.

זי האָט מיר אָנגעוויזן מיט אַ פינגער אויף אַ ביכער שראַנק: „דאָס זענען
זיינע ביכער און זיינע זאַכן הענגען אין דער שאַפּע“.

זי האָט אַ לאַך געטון
שטיל: — „ער האָט ליב געהאַט צו פּוצן זיך ווי אַ מיידל, ער איז געווען גע-
ראַטן אין מיינן ברודער אהרן דוד. איך היט אָפּ זיינע קליידער, זיינע ביכער
און זיינע שיד. ווייסט, שלמה, איך האָב ליב אָפט צו זיצן דאָ און קוקן אויף
אים. ער איז אַלעמאַל געווען אַ שווייגער, אַז איך זיך דאָ און קוק אויף אים,
איז ער דאָך דאָ. פון זיינע קליידער שמעקט מיט אים“.

איך האָב פון איר נישט געקאַנט אַראַפּנעמען די אויגן. זי האָט גערעדט
מיט אַזאַ רואיקייט און געלאַסנקייט, אַז עס איז אויף מיר אָנגעפאַלן אַן אומד-
היימלעכקייט און אַ ציטערדיקע שרעק. איך האָב מורא געהאַט אַז עפעס אין
איר זאָל פּלוצים נישט פּלאַצן. איך האָב געטראַכט: מען מוז זי אַרויסנעמען
פון צימער. האָבן איך צו איר געזאָגט: — איך בין געוואָרן דורשטיק. קום, חנה,
גיב מיר אַ קאַלטן טרונק. וועסט מיר דערציילן וועגן אים זיצנדיק ביים טיש.
זי האָט אָנגעהויבן אַרויסצוגיין פון צימער און זי האָט געזאָגט צו מיר:
— „ס'וועט דיר נישט העלפן, איך וועל דיך נישט אָפּלאָזן ביז דו וועסט
עסן. אַ שיינע מעשה, קומען אַהער אַזש פון אַמעריקע אין אַוועק אַ הונגער-
קער“.

איך האָט געקויט געדולדיק מיינע ביסנס און זי האָט גערעדט: — „ער
איז געקומען צו מיר און האָט געזאָגט: — „מאַמע, איך בין אַריין אין פּלמ"ח“.
האָבן איך געזאָגט: דו ביסט דאָך קיין זיבעצן יאָר נאָך נישט אַלט. דאַרפסט
זיך נאָך לערנען. ענטפערט ער מיר: — „אווודאי דאַרף איך זיך לערנען, אָבער
אַז די אַראַבער וועלן געווינען וועט נישט זיין, וווּ זיך צו לערנען און עס וועט
נישט זיין ווער עס זאָל זיך לערנען. מיר וועלן אַריינגעטריבן ווערן אין ים
אַריין“.

פאַרשטייט, שלמה, ער האָט געהאַט אַן אַלטן קאַפּ אויף זיך. זאָג

איך צו אים: — אָבער דו ביסט פּאַרט צו יונג. טויגסט נישט פאַרן פּלמ"ח. ענטפערט ער מיר: — „דאָקטוירים האָבן מיך באַקוקט. זיי זאָגן אז איך טויג. זיי ווייסן בעסער.“ נו, זאָג איך צו אים: — „ווי אז אַן אומגליק וועט געשען מיט דיר? ענטפערט ער מיר ווי אַן אַלטער, זאָג איך דיר, האָט ער גערעדט, וועסט ליידן. מיר איז אויך נישט גוט צו שטאַרבן יונג.“ מיר האָבן אָפּגערעדט און געבליבן זיצן שווייגנדיקע. וואָס האָב איך אים געקאָנט זאָגן? ער מוז פּאָלגן טאַטע מאַמע? איך האָב דאָך אויך נישט געפּאָלגט טאַטע מאַמע. איך בין גע- קומען אַהער, אַנטלאָפּן פון אַ פאַרמעגלעכער היים, אָט אין דער וויסטעניש און געהאַט שטיינער, געליטן פון קדחות, און געגעסן מכות. האָב איך זיך נישט פאַרשריבן אין השומר און געווען אויף גאַנצע נעכט מיט פאַרווונדעטע חברים און אַליין אויך געהאַלטן אַ ביסל אין האַנט? איז ווי האָב איך אים געקאָנט דעות זאָגן? און ער איז דאָך מיינער אַ זון, ער וועט נישט פּאָלגן. אַן עקשן ווי איך. אין אַוונט, פאַרן אָפּפאַרן, זאָג איך צו אים, שוין נישט ווי אַן אַלטע ציור ניסטקע, נאָר ווי אַ צעקראַכענע מאַמע: אויף וועמען לאָזטו מיך איבער? ענט- פערט ער מיר שאַרף: — „וואָס זענען דאָס פאַר אַ רייד?“ איך זאָג דיר, ער האָט געהאַט אַ קאָפּ פון אַן אַלטן אויף זיינע פּלייצעס, — „האָסט דעם טאַטן און צבי בלייבט.“ צבי איז מײן יינגערער, אַ נאָמען נאָך מײן טאַטן הערש. זאָג איך ווייטער: — אַזוי יונג דאַרפסטו זיך נישט מקריב זיין. — ענטפערט ער:

— „טאַקע, איך בין יונג און ס'איז נישט גוט, אָבער וואָס ווילסטו, עמער צער אַנדערש זאָל פאַרגיסן בלוט, כדי עס זאָל זיין אַ מולדת (מוטערלאַנד) פאַר מיר? צבי בלייבט. ער וועט שוין אפשר זיך נישט דאַרפן שלאָגן. און דו וויין נישט, מאַמע, עס וועט נישט העלפן. אַ לאַנד פּאָדערט אַלעמאָל בלוט, טרערן און שווייס. איך זאָג דיר, ער האָט געהאַט אַ קאָפּ פון אַן אַלטן אויף די פּלייצעס. זאָגט ער צו מיר: יונגט גיט דאָס בלוט, דער טאַטע דעם שווייס און די מאַמע די טרערן. אַן טרערן קאָן מען אָבער אויסקומען. — ערשט שפּע- טער, זאָג איך דיר, האָב איך זיך געכאַפט, וויי צו מיינע יאָרן! מיר ביידע האָבן דאָך גערעדט ווי מיר וואָלטן געווען זיכער אז ער וועט נישט צוריק- קומען. איך האָב זיך געשלאַגן מיט די קולאַקעס אין קאָפּ: ווי רעדט עס אַ מאַמע צו איר קינד אַזעלכע רייד, איידער ער גייט אַוועק אין מלחמה? איך האָב דאָך אַנדערש געדאַרפט רעדן. אַנדערש. אָבער ווי אַזוי האָב איך געקאָנט אַנ- דערש רעדן, ווען איך האָב געוויסט און ער האָט אויך געוויסט אז ער וועט פּאַלן אין איינע פון די שלאַכטן? ווי אַזוי האָבן מיר עס געוויסט? זעסט דאָך. מיר האָבן געוויסט. אָבער אז מען וועט אים צעפּערטלען, דאָס האָב איך נישט

געוויסט. זיי האָבן מיר נישט געוויזן זיין קערפער, האָב איך עם באַלד פאַר-
שטאַנען. אָבער איך האָב נישט געוויינט. ער האָט דאָך מיר געזאָגט:
— „מאַמע, וויין נישט, עם וועט דיר נישט העלפן. אָן טרערן קאָן מען
אויסקומען“.

אָבער עם איז מיר נישט גוט. איך ווייס טאַקע, אז ערד מאַנט
בלוט, אַלעמאַל אזוי געווען, אָבער, אז דאָס בלוט וואָס די ערד זאַפט איין איז
דאָס בלוט פון דער קרוין פון דיין קאָפּ איז דיר נישט גוט. האָסט דאָך אַ
זון ווייסטו. אָבער וויינען נישט. אָן טרערן קאָן מען אויסקומען, האָט ער גע-
זאָגט, און ער איז געווען גערעכט. עם וועט נישט העלפן קיין טרערן ווייל מיר
זענען געקומען ירשענען אַ לאַנד. און איידער ערד זאַפט נישט איין דיין בלוט
איז די ערד נישט דיינע!

אין אַוונט בין איך געזעסן און גערעדט מיט מיין ברודער:
— ווען זי וואָלט געוויינט, געוואָרן היסטעריש, האָב איך געזאָגט, וואָלט מיר
געווען אַ סך גרינגער אויסצוויצן און אויסצוהערן איר שטראָם רייד. אָבער
אירע טרוקענע אויגן און שטילע רייד אירע, איר רואיקייט, האָבן מיך דערשי-
טערט. פאַרוואָס וויינט זי נישט?

— דער ישוב וויינט נישט, האָט געענטפערט מיין ברודער, מען טראָגט
דעם יאָך שווייגנדיק. מען האָט דאָך עם פרייוויליק גענומען אויף זיך. די זין
זענען נישט געפאַלן אויפן שלאַכטפעלד, ווייל די גוים האָבן זיך געשלאָגן צווישן
זיך, נאָר ווייל מיר האָבן געוואָלט ירשענען אַ לאַנד. ערד פאָדערט בלוט. ווייסן
מיר עם און מיר וויינען נישט. אזוי האָט עם געדאַרפט זיין. דער אומגליק איז
גרויס אין אַ סך הייזער, אָבער ס'איז אַלץ נישט קיין פאַרגלייך קעגן דעם
וואָס עם האָט געטראָפן מיט אונדזערע ברידער אונטער היטלערן. מיר האָבן
געקראָגן שכר פאַר אונדזער פאַרגאַסן בלוט. אן אייגן לאַנד. דאָס איז אַ טרייסט.

די טרוקענע אויגן פון די מאַמעס, וואָס האָבן געזונגען התקוה, די רייד
וואָס האָבן זיך נישט אינגאַנצן געקלעפט, פון דער אומגליקלעכער מאַמע און
מיין ברודערס רייד האָבן איצט געשאַפן פאַר מיר אַ גאַנץ בילד פון יידישן
איינגאַרטיקן פאַטריאַטיזם.

יידיש אין מדינת-ישראל

מען רעדט יידיש אין מדינת-ישראל. איך בין אונטערן איינדרוק, אז יידיש ווערט גערעדט אזוי פיל וויפיל עס ווערט גערעדט העברעאיש, און אפשר נאך מער. זיכער רעדט מען מער יידיש אויף דעם אויטאבוס פון תל-אביב קיין רעננה, ווי אויף די טראַליבוסן און אויטאבוסן פון אזעלכע יידישע געגנטן ווי בראנזוויל און איסט פלאטברוש.

מע שטערט אויך קיינעם נישט צו האַלטן לעקציעס אויף יידיש. איך האָב געהאַלטן פּאַרטראַגן אויף יידיש אין קיבוץ עין-חרוד און אין מושבי-עובדים נבעת ח"ן. א סך פון עולם האָבן נאָך דער לעקציע געשטעלט פּראַגעס אויף יידיש, אַנדערע אויף העברעאיש.

דאָך איז די מערכה פון יידיש אין מדינת-ישראל נישט קיין גוטע. איך האָב דאָרטן נישט באַגעגנט קיין איין יידן, וואָס זאָל האַלטן, אז יידיש דאַרף געלערנט ווערן אין די שולן, זאָל זיין אפילו אין די העכערע קלאַסן פון מיטל-שול. איך האָב נישט געפונען קיין איין יידן (און איך האָב געזוכט), וואָס זאָל נישט זיין שטאַלץ מיט דעם, וואָס דער יונגער דור, די סאַברעס, קאַנען נישט קיין יידיש, וואָס איז אַגב נישט אין גאַנצן אמת. פאַרשטייט זיך, די עטלעכע געציילטע פּראַפעסיאָנעלע יידישיסטן זענען דער אויסנאַם.

צו וואָס קאָן מען פאַרגלייכן דעם גורל פון יידיש אין מדינת-ישראל? צו דעם גורל פון אַן אַלטער קראַנקער פּראָווינציעלער מאַמע, וואָס רייכע, גע-בילדעטע און אַריסטאָקראַטישע קינדער האַלטן אויס. אוודאי קאָן מען זי נישט אַרויסוואַרפן אין גאַס, מ'וועט זי אפילו חלילה נישט פאַרשעמען. אָבער זי טאָר זיך נישט מישן אין דער באַלעבאַטישקייט. מ'זעט, אז זי זאָל זיך נישט

ווייז, ווען אין הויז זענען דאָ געהויבענע געסט. און אוודאי און אוודאי ברעכט נישט דער קאָפּ ביי די קינדער זי צו פארזאָרגן מיט אַ צוקונפט. אַן אַלטע קראַנקע מאַמע שטאַרבט דאָך סוף-כל-סוף. אָבער בעטן אויף איר דעם טויט בעט מען נישט.

ווי אין די אַלטע צייטן פון י. מ. דיק וויל מען אויסבעסערן די מאַניערן פון דער אַלטער מאַמע. אין די ביוראָס פון דער רעגירונג, אין קראַמען און בכלל ווען איר רעדט צו אַ „געבילדעטן“ מענטשן, רעדט מען צו איך האַלב „דאטש“ מיט פאַסעכן. געוויס שפּילט דאָ אַ ראָל די דייטשישע אימיגראַציע און, ביז אַ געוויסן גראַד, דער פאַסעכדיקער העברעאיש, אָבער קאָוונער יידן, ווילנער יידן האָבן צו מיר גערעדט „דאטש“, ביז איך האָב זיי אויפּמערקזאַם געמאַכט אויף זייער משונהדיקן לשון, אָדער ביז זיי האָבן זיך צעהיצט אין געשפרעך. דעמאָלט האָבן זיי אָנגעהויבן רעדן אַ זאַפטיקן געשמאַקן יידיש.

אין מדינת-ישראל גייען אַרויס טאַג-צייטונגען אין אַ סך לשונות. איך האָב געזען און געהאַלטן אין האַנט טאַג-צייטונגען אין פּויליש, דייטש, אונגאַר-ריש, רומעניש און ענגליש. קיין יידישע טאַג-צייטונג גייט נישט אַרויס.

אין אַמעריקע האָב איך געהערט, אַז די רעגירונג פון מדינת-ישראל האָט נישט געגעבן קיין דערלויבעניש פאַר אַ יידישער צייטונג. איך גלויב עס נישט. דער, וואָס איז געווען אין מדינת-ישראל בלוז אַ קורצע צייט, ווייסט, אַז אונטער דעם איצטיקן דעמאָקראַטישן רעזשים וואָלט די רעגירונג נישט געוואַנט צו טון אַזאַ זאַך. דער, וואָס וואָלט געבעטן אַ דערלויבעניש און נישט געקראַגן, וואָלט גרינג געקאַנט אויפהייבן אַ טומל, אַ ליאַרעם, און בלוז פאַר בושה אַליין וואָלט די רעגירונג געמוזט נאַכגעבן.

די פשוטסטע דערקלערונג אפּשר איז, אַז עס האָט זיך נישט געפונען אין דער איצטיקער מדינת-ישראל קיין יידישיסטישער ענטוואַסט און עקשן, וואָס זאָל האָבן די פּאָר צענדליק טויזנט פונט און עס וועלן אינוועסטירן אין אַרויס-געבן אַ יידישע טאַג-צייטונג. די אַטמאָספּערע איז דאָ אַזאַ, אַז קיינער האַלט נישט פון „זשאַרגאָן“ און קיינער איז נישט פאַראינטערעסירט צו פאַרשפּרייטן אַ יידישע טאַג-צייטונג, אָדער וועלכע ס'איז יידישע אויסגאַבע. דער אַרויס-געבער וואָלט געדאַרפט קעמפן קעגן דער עפנטלעכער מיינונג און קעגן דער אָנפירערשאַפט פון די קיבוצים און מושבי-עובדים, וואָס פאַרשפּרייטן די צייט-טונגען. אַזאַ קאַמף קאָן אויפהייבן נאָר אַ פּרינציפּיעלער איינגעעקשנטער יידיש-שיסט. האָט זיך נישט געפונען אַזאַ פאַרמעגלעכער יידישיסט אין איצטיקן ישראָל. נו, דאַרף אַזאַ צייטונג אַרויסגעבן אַ פאַרטיי. אָבער קיין פאַרטיי אין מדינת ישראל וועט נישט וואַגן אַרויסגעבן אַ טאַג-צייטונג אויף יידיש.

צוליב דעם, וואָס העברעאיש איז אָנגענומען ווי די נאַציאָנאַלע שפּראַך, איז דער גרעסטער טייל פון מיטליאָריקן דור אין מדינת-ישראל שפּראַכלעך שטום, און נישט קיין קליינער טייל פון דעם דור איז עס-הארציש. דער דור פון די ערשטע עליות, לאָמיר זאָגן ביז „גראבסקים עליה“, האָט אפילו געקאָנט העברעאיש. אָבער דאָך איז עס אַן אויסגעלערנטע שפּראַך. עס פעלט נאָטיר-לעכקייט אין דעם רעדן פון דעם מיטליאָריקן דור. ער רעדט העברעאיש אַט פונקט ווי אונדזער אימיגראַנטן-דור רעדט ענגליש. ווערט מען אין כעס, הייבט מען אָן רעדן יידיש. וויל מען אויסדריקן צאָרן, ליבשאפט, נוצט מען יידיש. רעכענען רעכנט מען אויף יידיש. ס'איז אַ היפש ביסל קאָמיש צוצוזען ווי מען רעכנט אויף יידיש. איר גייט אַרײַן אין אַן אויטאָבוס. פאַרשטייט זיך, דער שאַפער רעדט העברעאיש, סײַדן איר זוענדט זיך צו אים אויף יידיש. אָבער אויב איר גיט אים פאַפּיר-געלט און ער דאַרף אייך געבן אויסגאב, צײַלט ער אייך אין האַנט אַרײַן אויף יידיש.

ווי ווייט דער איצטיקער דור איז שטום, קאָן מען זען פון דער הומאָרלֶאָ-זיקייט פון די יידן אין מדינת-ישראל. די יונגט איז פול מיט הומאָר, אָבער דער מיטליאָריקער דור וויצלט זיך נישט. אין אויטאָבוס, אין גאַס ווערן אָנ-געפירט היציקע דעבאַטעס, אָבער קײנמאַל ווערן זיי נישט באַווירצט מיט אַ וויץ אָדער אַ ווערטל. דערצײַלט מען אַ וויץ, איז עס מײנסטנס אויף יידיש. איך בין גענאָגען איבער די גאַסן פון תל-אביב, ירושלים, חיפה, רעננה און האָב זיך צוגעהערט ווי דאָס פּאָלק רעדט. ווען עס קומט צו עפעס געדיכטס, הייבט מען אָן רעדן יידיש. אזוי אויך אין די קיבוצים.

איך געדענק אַ פרימאָרגן אין תל-אביב. פון מײן פענצטער האָב איך גע-הערט ווי אַ לאַסט-אויטאָמאָביל, אָנגעלאָדן מיט מעבל, איז צוגעפאָרן. דער אָנטרייבער און זײנע צוויי אַרויסהעלפער זענען אַראָפּ פון וואָגן און האָבן אָנ-געהויבן אויסצורעכענען ווי אזוי אַרויפצוטראָגן אַ שווערע שאַפע אויפן דריטן שטאָק. נאָך אַ קורצער באַראַטונג האָב איך געהערט אַז עס רודערט זיך. איך האָב אַרויסגעשטעקט דעם קאָפּ און כ'האָב דערזען, אַז זיי האָבן באַפעסטיקט אַ צי-רעדל און האָבן אָנגעהויבן אַרויפציען די שאַפע. איין אַרבעטער האָט גע-צויגן דעם שטריק, דער צווייטער האָט רעגולירט און דער דריטער האָט געהיט, אַז אַלץ זאָל גיין כשורה. מיטאַמאָל האָב איך דערהערט ווי דער אַרבעטער, וואָס האָט אַכטונג געגעבן אַז אַלץ זאָל צוגיין גלאַט האָט אָנגעהויבן שרײַען אויף אַ זאַפּטיקן בעסאַראַבער יידיש מיט „קאָמעצן“:

— אַ בראַנד דיר אין די קישקעס, מאַטעלע גנב, וואָס ווילסטו? דיין יפהפיה זאָל בלייבן אַ יונגע אַלמנהטשקע? טו זיך אַ טרייסל! פאַרויכטיק מיטן קנפּ:

— לאט, לאט (פאמעלעך, פאמעלעך)! לאפקעלעך האָט עס! פון ליים אויסגעקנאָטן!

דער אַרבעטער אונטן האָט אויך נישט געשוויגן און געענטפערט מיט אזעלכע פעפערדיקע ווערטער, אז מ'קאָן זיי נישט אַרויפברענגען אויף פאָר. אינטערעסאַנט איז אָבער, אז ווי נאָר די סכנה איז אַריבער, האָט מען ווידער אָנגעהויבן רעדן העברעאיש:

— ימינה! שמאלה! לאט, לאט! הכל בסדר! (רעכטס, לינקס, פאמעלעך, אַלץ אין אַרדענונג!)

אויב אָבער דער עולם, לאָמיר זאָגן ביז די שפעטע צוואנציקער יאָרן פון איצטיקן יאָרהונדערט, זענען געווען באַוווסטזיניקע ציוניסטן און העברעאישטן, זענען שפעטער געקומען סתם יידן, וואָס האָבן נישט געקאָנט רעדן קיין העברעאיש. דער עלעמענט איז געבליבן גאַנץ היפּשעלעך פאַרגרעבט. זיי האָבן זיך אויסגעלערנט העברעאיש רעדן, און אַ העברעאיש, וואָס איך וואָלט געזאָגט אַ „בייסיק העברעאיש“ (באַזישן), אָבער קיין בוך אָדער צייטונג קאָנען זיי נישט ליענען. לויט מײַן מיינונג, ליענט מען בכלל די פרעסע זייער אויבערפלעכ-לעך. זעלטן ווען איך האָב געהערט צווישן עמד דיסקוטירן אַן אַרטיקל אָדער ליד. און אורדאי און אורדאי נישט קיין בוך.

מיינע רייד וועלן אפשר קלינגען מאָדנע. מ'וועט מיך פרעגן: סטייטש? עס גייען אַרויס אין ישראל צען צייטונגען (ביז נישט לאַנג צוריק עלף העברעאישע צייטונגען. איין נאָכמיטאָג צייטונג האָט זיך מיט צוויי חדשים צוריק צוגעמאַכט) און זשורנאַלן פאַרפלייצן דעם מאַרק! און ביכער!

מ'דאַרף אָבער געדענקען, אז בלויז צוויי פון די מאָרגן-צייטונגען באַצאָלן זיך, און בלויז איינע פון די מאָרגן-צייטונגען ווערט אַרויסגעגעבן טיילווייז פון אַ פריוואַטן מענטשן. פון די דריי נאָכמיטאָג-צייטונגען זענען צוויי בלויז צונויפגעלייגטע פּראָקלאַמאַציעס, גוט רעדאַקטירט, אָבער טיפּישע בלוואַר-צייטונגען. די דריטע נאָכמיטאָג צייטונג ווערט אַרויסגעגעבן פון מפא"י.

אַלע צען צייטונגען האָבן אַ צירקולאַציע פון 150 טויזנט. די זיבן פּרי-מאָרגן-צייטונגען — אַכציק טויזנט און די דריי נאָכמיטאָג-צייטונגען — אַרום זעכסיג-זיבעציק טויזנט. ס'וואָלט געווען משיקאווע צו זען וויפיל צייטונגען וואָלטן אַרויס זעלבסטשטענדיק. ס'איז דאָך קיין חכמה נישט צו נוצן פאַרטיי-געלטער, וואָס מ'קלייבט איבער גאָר דער וועלט, און אַרויסגעבן צייטונגען. ערגער איז נאָך מיט זשורנאַלן. אַלע אָן אַן אויסנאַם ווערן אַרויסגעגעבן פון פאַרטייען. ווי מ'האַט מיר איבערגעגעבן, באַצאָלט זיך בלויז דער שבוען

מצויר (אילוסטרירטע וואָכנבלאַט). אַנדערע לייקענען עס אויך. ביכער זוערן אַרויסגעגעבן, מיט קליינע ארויסנאַמען, פון די פאַרטייען. עס וואָלט געווען ווייב־טיק צו וויסן, וויפיל ביכער און זשורנאַלן דער ישוב קאָן אַליין אַרויסגעבן, אָן דער הילף פון פאַרטיי־געלט.

דעם טאָן פון ישוב גיבן אונדזערע מזרח־אייראָפּעאישע יידן, יידיש־רעדנדיקע. די פירערשאַפט ליגט אויך ביי זיי אין די הענט. ביז נישט לאַנג צוריק זענען די אַרעינטאַלישע יידן געווען גאָר אַ קליינער מיעוט. עס וואָלט געווען אַ סך גרינגער אויסצולערנען אָט דעם מיעוט יידיש, איידער אויסצולערנען אַלעמען העברעאיש. ס'איז אויך נישט אמת, אַז די תימנער יידן קאָנען העברעאיש. זיי רעדן אַן אַראַבישן דיאַלעקט, און גאָר ווייניק פון זיי קאָנען העברעאיש, ווען זיי קומען אָן אין לאַנד. דעם אמתן שליסל, פאַרוואָס מען האָט אָנגענומען העברעאיש, האָט מיר געגעבן אַ ייד, מיט וועמען איך האָב דיסקוטירט. ער האָט מיר געזאָגט:

— ס'איז אמת, וואָס איר זאָגט, אָבער וועלכער ייד, וואָס קאָן נישט קיין זשאַרגאָן, וואָלט זיך גענומען די מי אויסצולערנען זשאַרגאָן?

די פאַראַכטונג צו יידיש נעמט זיך פון דעם, וואָס די, וואָס האָבן געבויט דאָס לאַנד, האָבן פיינט געהאַט דעם גלות און זענען אַנטלאָפן פון אים. זיי האָבן זיך נישט געוואָלט האַלטן ביי דער שפּראַך, וואָס איז צוגעוואַקסן צום גלות. זיי האָבן געוואָלט אַ טאַטאַלן איבערבראָך מיטן גלות, צוריק צום אַמאָל זיי זענען געווען גרייט אויף אַלערליי קרבנות און האָבן טאַקע געבראַכט קרבנות. זיי האָבן אויף זיך אויך גענומען טיילווייזע שטומקייט און שפּראַכלאָזי־קייט. די קינדער וועלן שוין קענען, און זיי קענען טאַקע. דערציילט איינער פון די ערשטע ציוניסטן:

— היינו צעירים ורצינו להתבטא פשוט, והעברית היתה זרה קצת, מנוממת, לא מתבטאת בדיוק. והילדים עוד היו תינוקות. זחלו בחול. התחבטנו, התחבטנו, ולבסוף החלטנו ק'צורטו (לעזאזל בעברית, אבל זה לא מבטא בדיוק). כשיגדלו והם יקבעו מה שיקבעו. אצלם תהי השפה חיה באמת, ואנחנו נמצא לנו פורקן כמה שאצלנו כפה ובלב (אלף, אויגוסט 1949).

— מיר זענען געווען יונג און האָבן זיך געוואָלט אויסדריקן, און דער העברעאיש איז געווען פרעמד, שטאַמלענדיק, נישט געקאָנט פּינקטלעך אויס־דריקן. און די קינדער זענען געווען עופעלעך, געפּויעט אין זאַמד. האָבן מיר זיך געצאָפּלט, געראַנגלט, און צום סוף באַשטימט „ק'טשאַרטו" — צום טיילו! ווען זיי וועלן אויסוואַקסן, וועלן זיי איינשטעלן וואָס זיי וועלן וועלן איינ־שטעלן. ביי זיי וועט די שפּראַך זיין אַ לעבעדיקע אויף אַן אמת. און אונדזער

דערלייזונג וועט באשטיין אין דעם, וואָס ביי אונדז איז אין האַרצן און אין מויל.

מיר דאַרפן פאַרשטיין, אז מען האָט געדאַרפט האָבן גבורה נישט נאָר אויסצוטריקענען זומפן און צו פאַרפלאַנצן וויסטענישן און צו זיין גרייט צו שטאַרבן פון מאַלאַריע, נאָר אז ס'איז פאַראַן גבורה און איבערמענטשלעכע עקשנות אין אויפלעבן אַ לשון. אויפלעבן אַ שפּראַך, און דערצו נאָך אָננעמען אַ נייע אויסשפּראַך, איז נישט קיין קלייניקייט. די אירלענדער מאַטערן זיך אויפצולעבן אירלענדיש אזוי לאַנג, ווי די יידן אין מדינת-ישראל ראַנגלען זיך מיט העברעאיש, און די אירלענדער איז נישט געלונגען אויפצולעבן זייער לשון. פאַר זיי האָט עס געדאַרפט זיין גרינגער, ווייל זיי האָבן דאָך אַ טייל פון פּאָלק, וואָס האָט קיינמאָל נישט אויפגעגעבן זיין שפּראַך. דאָך רעדט מען אין איר-לאַנד כמעט אויסשליסלעך ענגליש. זיי האָט געפּלעט די יידישע עקשנות. די וועלשער איז נאָך ווייניקער געלונגען ווי די אירלענדער. פאַרשטייט זיך, אז מענטשן, וואָס האָבן אַרויסגעוויזן אַזאַ עקשנות אויפצולעבן אַ שפּראַך, האָבן געמוזט אַנטוויקלען ביי זיך אַ געוויסע שנאה און פאַראַכטונג צו דער מוטער-שפּראַך יידיש. מיר קאָנען צו זיי קיין טענות נישט האָבן. ווי האָט מיר געזאָגט אַ לערער אין ישראל:

— איר יידישיסטן האָט טענות צו אונדז? איר דאַרפט באַגראַבן אייער פנים אין בלאַטע פון חרפה און בושה (אויף העברעאיש פאַלן אַרײַן מליצות אין מויל אפילו אין טאַג-טעגלעכע געשפּרעך). מיר האָבן זיך געמאַטערט און אויפגעלעבט אַ טויטע שפּראַך. מיר האָבן אַרײַנגעשטעלט אַ געקניצלעטע צונג אין מויל, און איר האָט אַרויסגעריסן אַ לעבעדיקע צונג פון מויל. אייך איז געווען גרינגער צו רעדן מיט אייערע קינדער יידיש ווי פאַר אונדז העברעאיש. אָבער איר האָט געבראַכן די צונג דווקא אויף ענגליש. מיר האָבן געזיגט מיט אונדזער עקשנות. נו, ווילט איר, אז מיר זאָלן וויינען אויף אייער דורכפאַל? ניין, מיר ווילן נישט קלאַנגן אויף אייער בראַך. נאָך מער, יידיש איז נאָך נישט טויט, דאַרפן מיר זיך היטן. אַמאָל האָבן מיר געבראַכן פענצטער אין דרום-קעריען פאַר דרוקן אַ יידישן זשורנאַל. איצט טוען מיר עס נישט, ווייל מיר זענען שוין זיכער מיט זיך. זאָלן אַרויס אַ פאַר זשורנאַלן לפנים וועגן. אָבער מיר זאָלן אַרויסגעבן אַ טאַג-צייטונג און לערנען יידיש אין די שולן? לאַ מיט אַ גרויסן אַלף. ווען יידיש וועט זיין אין גאַנצן טויט ווי אַ גערעדטע שפּראַך, אזוי ווי אַראַמייאיש, וועלן מיר זי לערנען און שטודירן אין אוניווערזיטעט. און אפילו אין מיטלשול.

דערפאר הנם מ'רעדט דאָ אַ סך יידיש, ווערט אין מדינת-ישראל כמעט נישט אַרויסגעגעבן קיין ביכער אויף יידיש. פאַראַיאָרן, ווי מען האָט מיר איר בערגגעבן, זענען אַרויס נישט מער ווי אַ צוויי-דריי ביכער לידער אויף יידיש אין מדינת-ישראל.

יא, ס'איז אפילו פאַראַן אַ יידישע פּראָגראַם אויף דער ראַדיו. אַ פּערטל נאָך צען אין אַוונט גיט מען איבער די טאַגניים אויף יידיש. דער אַנאַנסירער זאָגט פאַרן איבערגעבן די גיים:

— דאָס איז אַ פּראָגראַם פאַר דעם גלות.

יידישע פּאָלקס-לידער ווערן געזונגען אויף העברעאיש. נאָר איין מאָל אין די דריי חדשים, וואָס איך בין געווען אין ישראל, האָב איך געהערט אַ יידיש ליד: חזן גלאַדסטאַן איז געווען אויף אַ באַזוך אין לאַנד, האָט ער געזונגען אַ יידיש ליד.

מ'רעדט יידיש, מ'וויל אָבער נישט לייענען קיין יידיש. פאַראַן אין עט לעכע ביבליאָטעקן אַלטע יידישע ביכער, אָבער קיינער נעמט נישט אַרויס קיין בוך. און אוודאי און אוודאי קויפט מען ווייניק יידישע ביכער. איין ביישפּיל: לעבן מיין ברודערס הויז וווינט אַ ייד אַ קרעמער, נישט קיין אַרעמאַן. ער האָט ליב צו לייענען יידיש. חברים פון אַרגענטינע און אַמעריקע שיקן אים צו ביכער אויף יידיש. זאָגט ער צו מיר:

— אפשר האָט איר מיטגעבראַכט מיט זיך יעפרוויקנים „חשבון הנפשׁ“? איך האָב געהערט, אַז ס'איז זייער אַ גוט בוך, און איך וואָלט עס געוואָלט לייענען.

— פאַר איין פונט, דריי טאַלער — האָב איך אים געענטפּערט — קאָנט איר קריגן דאָס בוך. איך ווייס, אַז איר קאָנט זיך פאַרגינען דעם לוקסוס. דער ייד האָט מיר געענטפּערט:

— פאַר אַ פונט קאָן איך דאָך קויפן אַ פיין בוך אויף עברית.

דאָס איז די באַציאונג צו יידיש פון די ותיקים, וואָס זענען פּרינציפּיעלע העברעאישטן. די עולים, וואָס קומען איצט אָן, נעמען זיך נישט צום האַרצן וועגן דעם גורל פון יידיש. דאָס איז בכלל אַן עלעמענט, וואָס איז נישט איר בעריקס פאַראַינטערעסירט אין קולטורעלע ווערטן. די טראַגעדיע איז מיט דעם עלטערן דור, וואָס קומט קיין ישראל. איך וועל קיינמאָל נישט פאַרנעסן דעם אַלטיטשמן אין קיבוץ ריה:

דער פּראָטאָקאָליסעקערעטאַר, דער שוסטער-שרייבער פון קיבוץ, האָט מיר געזאָגט, אַז זיין טאַטע איז דאָ אין קיבוץ. ער איז נישט מער ווי צוויי יאָר אין

מדינת-ישראל. ער, דער זון, האָט אים אַריבערגעבראַכט פון דייטשלאַנד. דער אַלטער איז אַ מערקווירדיקער ייד. אויף דער עלטער האָט ער אָנגעהויבן אים-קלעפן פיגורן פון לייב. אים איז אָבער דאָ זייער אומעמיס. ער וועט זיך דער-פרייען מיט אַ יידישן שרייבער. ער וועט הערן אַ יידיש וואָרט.

איך בין אַוועק זען דעם יידן. באמת אַן אויסערגעוויינטלעכער טיפ. איך בין נישט קיין מבין אויף סקולפּטור, אָבער די פיגורן, וואָס ער האָט אויסגע-קלעפט, האָבן מיר אויסגעזען זייער קינסטלעריש געמאַכט.

ער האָט געוויינט אין אַ נישט שלעכטן צימער, אין אַ גוטן צריף, אויפן טיש זענען געלעגן עטלעכע נומערן פון דער דריי-מאַל-א-וואָך יידישער ציי-טונג, אַ פיר-זייטיק בלעטל, וואָס ווערט אַרויסגעגעבן פון די לינקע ציוניסטן, אַ באַנד שלום עליכם, אַ סידור, אַ באַנד פּרץ און מענדעלעס קליאַטשע. אַ מאָדנער אומעט איז געלעגן אויף דעם יידנס פנים. איך האָב אים געפרעגט: — נו, איצט דאַרפט איר דאָך זיין אין זיבעטן הימל. נאָך אַלע צרות זענט איר אין מדינת ישראל ביי אייער זון. וואָס פעלט אייך דאָ?

ער האָט שווער אַ זיפּץ געטון:

— אוודאי, אוודאי. מיר איז אָבער דאָ שווער צו לעבן, זייער שווער. אָפט קומט מיר אַרויף אַ שרעקלעכער געדאַנק: איז כדאי געווען זיך צו ראַטעווען? — וואָס איז, עס פעלט אייך דאָ עפעס?

— חלילה. מען האַלט מיך אויס בכבוד. און איך פאַרדין נאָך מיין שטיקל ברויט. איך בין אַ שניידער. קאָן נאָך אַרבעטן עטלעכע שעה אַ טאָג. אָבער אויף דער עלטער קריכן נאַרישע געדאַנקען אין קאָפּ. מ'טאָר טאַקע אַזוי נישט רעדן. מיר איז גוט, אָבער ווען איך קאָן זיין צווישן אַנדזערע יידן...

מער האָב איך פון אים נישט געקאָנט אַרויסקריגן. דעם אמתן זין פון זייער נע רייד האָב איך ערשט געכאַפט אין אַן אַנדער קיבוץ, אין עמק הירדן, ווען איך האָב זיך צוזאַמענגערעדט מיט אַן אונדזעריקן יידן.

דער ייד איז אַ ברוקלינער. ער איז געקומען אין קיבוץ צו זיינע זין. ער איז געווען אַ מיטגליד אין יידיש-נאַציאָנאַלן אַרבעטער פאַרבאַנד. ער איז אַ הייסער ציוניסט. ער איז געזעסן מיט מיר און האָט מיר איבערגעגעבן דעם ווונדער פון קיבוץ, די ניסים פון דער לעצטער מלחמה און די שיינקייט פון לעבן אין מדינת-ישראל. צום סוף האָט זיך ביי אים אַרויסגעריסן אַ טיפער זיפּץ:

— פאַר אונדזערן אַ יידן איז דאָ שווער צו לעבן. ווען איך דערהאַלט נישט דעם „יידישן קעמפער“ אַלע וואָך, וואָלט איך דאָ נישט אויסגעהאַלטן. איך האָב אויף אים אָנגעשטעלט אַ פאַר פאַרווונדערטע אויגן. ער האָט דערזען מיין איבערראַשונג און מיר דערקלערט:

— א ייד ווי איך איז צוגעווינט צו א יידישער צייטונג, צו א יידישן זשורנאל. דאָ קאָן איך קוים מיט צרות דורכקריכן די קעפלעך פון די צייטונג גען. בסוד זאָל עס בלייבן, מיט א סך פון די יינגערע פון מיר איז אויך דאָס זעלביקע. אין דער היים בין איך געגאנגען צו מיטינגען, זיך געהיצט, געהאט א דעה. דאָ בין איך א שטומער. פארשטייט מיך, מ'לאָזט מיך רעדן יידיש אויף די פאָרוואַמלונגען. אָבער ערשטנס, איז זייער נישט אנגענעם צו רעדן יידיש, ווען אַלע רעדן עברית. און צווייטנס, פארשטיי איך נישט אַלע מאָל וואָס זיי רעדן, איבערהויפט ווען די סאברעס רעדן. ביי זיי אין מויל קלינגט העברעאיש נישט ווי קיין יידיש לשון. גאָט זאָל מיך נישט שטרעפן פאר די רייד, זייער עברית קלינגט מער ווי איטאַליעניש. פאר אַזא יידן ווי איך וואָלט געווען בע-סער, ווען איך לעב אויס מינע יאָרן אין ברוקלין צווישן מינע חברים פון פאָרבאָנד. אָבער מינע קינדער זענען דאָ. וואָס טוט נישט א טאַטע, וואָס וויל זיין לעבן זיינע קינדער?

יידיש לעבט אין מדינת־ישראל, אָבער ס'איז א בעל־כרחו לעבן. קיינער וויל די שפראַך נישט און קיינער זאָרגט זיך נישט פאר איר. ווען מ'מוז, נוצן זי די פארטייען אויס, ווי אין דער צייט פון וואַלן. די מדינה האָט זי גענוצט אין דער צייט פון דער מלחמה, ווען מ'האָט געמוזט צושטעלן ליען־מאַטעריאַל פאר דער אַרמיי. אויך איצט נוצט זי די מדינה, ווען מ'דאַרף רעדן צו די עוֹלָים. אָבער מען האָט שוין מער נישט קיין מורא פאר יידיש. העברעאיש איז פעסט, טיף פאָרוואַרצלט אין לאַנד. אין גאַנץ מדינת־ישראל האָב איך נישט געהערט קיין אַגיטאַציע פאר העברעאיש. בלויז אין דער „יידישיסטישער“ צפת האָב איך געזען אַ שולדל אויף דער אויטאָבוס־סטאַנציע: „דבר עברית“. אָבער אפילו דאָרטן האָט מען מיר געענטפערט אויף יידיש, ווען איך האָב גערעדט צו זיי יידיש.

מוסר זאָגן עמעצן? נישטאָ וועמען. די, וואָס זענען געקומען בויען דאָס לאַנד, האָבן לכתחילה זיך אַריענטירט אויף העברעאיש. וואָס פאר א טענות קאָן מען איצט האָבן צו זיי? אָבער איך וויל, אַז עס זאָל ווערן קלאָר, אַז אַלע קלאַנגען, וואָס טראָגן זיך אַרום, אַז איצט איז דאָ אַ בעסערע באַציונג צו יידיש, זענען פאַלש.

דער ישוב ווייסט כמעט גאָרנישט, איך חזר איבער, כמעט גאָרנישט פון דער יידישער ליטעראַטור פון אַמעריקע און פון דער יידישער ליטעראַטור, וואָס האָט געבליט אין פּוילן, און פון די רעשטלעך אין סאָויעט רוסלאַנד. אונדזער רע גרעסטע גדולים קאָנען קומען אין מדינת־ישראל און קאָנען דורכגיין דעם ישוב אין דער לענג און אין דער ברייט מיט זייערע אייגענע נעמען, און כמעט

קיינער וועט נישט וויסן ווער זיי זענען. פארשטייט זיך, עס וועט טרעפן אמאָל, אז אַ ניי-אַריבערגעקומענער וועט דערקענען דעם נאָמען, אָדער עמעצער וועט זיי געדענקען פון אמאָל, אָבער מ'קאָן אָננעמען ווי אַ כּלל, אז וואָס לענגער איינער וווינט אין מדינת-ישראל, אַלץ לענגער האָט ער נישט געלייענט קיין יידיש בוך אָדער יידישע צייטונג. און נישט נאָר איז עס אזוי מיט עמך. מען האָט מיר איבערגעגעבן, אז די העברעאישע שרייבער האָבן שוין יאָרן נישט געעפנט קיין יידיש בוך. אָט ווי ביי אונדז אין אַמעריקע האָט זיך אמאָל, ביי די אַלטע מיטכילים, אָפגעשטעלט די העברעאישע ליטעראַטור מיט יל"גן אזוי האָט זיך אין מדינת ישראל אָפגעשטעלט פאַר יעדן איינעם די יידישע ליטע-ראַטור אין דעם טאָג, וואָס ער איז געקומען אין לאַנד.

דאָס איז די לאַגע. קיין טענות צו זיי קאָנען מיר נישט האָבן כל זמן די מערכה פון יידיש ביי אונדז אין אַמעריקע איז נישט קיין געהויבענע. ס'איז נאָריש צו דערוואַרטן, אז זיי זאָלן אויפלעבן יידיש אין מויל פון זייערע קינדער כל זמן דער לשון איז טויט אין מויל פון אונדזער יוגנט. ווען יידיש וועט ווערן אַ גרויסער קולטורעלער פאַקטאָר אין דער יידישער אַמעריקע, וועט אפשר (און איך זאָג: אפשר) אויך דאָרטן יידיש ווערן חשובער. מיר קאָנען אויף זיי ווירקן מיט מעשים, נישט מיט טענות.

דאָס איז די אמתע לאַגע, און לאַמיר זיך נישט נאָרן. זאָגן, אז איצט איז דאָרטן אַ בעסערע באַציאָונג צו יידיש איז נישט אמת. יידיש איז אַ נחות דרגא אין מדינת-ישראל. עס קאָן זיין, אז דאָס איז ווייל זי האָט נישט קיין בעסער-דע מערכה ביי אונדז און ביי אונדזערע קינדער.

נ א כ ב א מ ע ר ק ו נ ג . לעצטנס זענען אָנגעקומען באַשטעטיקונגען, אז די מלוכה גיט נישט קיין דערלויבעניש אויף אַ יידישער טאָג-צייטונג. אָבער אויף דריי מאָל אַ וואָך אַ צייר טונג ניט מען יאָ אַ דערלויבעניש. חזר איד איבער: אויב עס וואַלט זיך געפונען אַ פאַרקענטער יידישיסט, וואָס וואַלט געוואַלט איינשטעלן אַ פאַר צענדליק טויזנט פונט וואַלט ער די זעלביקע דריי מאָל אַ וואַכעדיק-צייטונג אַרויסגעגעבן דריי מאָל אין וואַר אין דער פרי און דריי מאָל אין וואַר נאָכמיטיק און עס וואַלט געווען אַ טאָג-צייטונג. העברעאישטן, אונטער די זעלביקע נישט גינסטיקע אומשטענדן, וואַלטן זיך אַן עצה געגעבן. ס'איז טרויעריק וואָס מען וואַלט געדאַרפט אַפנאַרן די שררות פון אַ יידישער מדינה. אָבער די שטעלונג פון דער יידישער מלוכה צו יידיש קאָן זיין אזאַ אַנטאָנאַניסטישע, ווייל די מלוכה ווייס, אז סיי די יידן אין גלות און סיי די יידן אין מדינת ישראל וויילן נישט קעמפן פאַר יידיש ווען העברעאיש פאַרנעמט איר אַרט.

שאלות און תשובות

אין תל-אביב איז דא א ספעציעלער קווארטאל, ווו עס וווינען פארטיי-פונקציאנארן און רעגירונגס-באאמטע. דאָרטן שטייען עטלעכע הייזער, איינע לעבן די אנדערע, ווו עס וווינען זשורנאליסטן, לערערס און שרייבערס. דירה-געלט איז דאָרטן ביליק. די הייזער זענען נישט לאַנג צוריק אויסגעבויט גע-וואָרן און פארמאָגן אלע מאָדערנע באַקוועמלעכקייטן.

אין דער קאָפּע פון תל-אביב, ווו איך האָב געגעסן, פלעג איך אָפּט באַ-געגענען א רעדאקטאָר פון א יידישער צייטשריפט. ער האָט מיך עטלעכע מאל איינגעלאָרן אים צו באַזוכן. סוף-כל-סוף האָב איך אים נישט געקאָנט אָפּוואָגן, און איך בין צו אים געקומען אין א נאָכמיטאָג.

ער האָט געוווינט אין שיינע דריי צימערן מיט א גרויסער וועראַנדע צום הויף. די צימערן, לויט אונדזער סטאַנדאַרד, זענען געווען קליין און זייער באַ-שיידן אויסגעמעבלירט. אָבער עס איז געווען אַ באַקוועמע דירה און מיט פּי-נעם געשמאַק אויסגעפּוצט.

איך האָב דאָרטן געטראָפּן נאָך צוויי זשורנאליסטן, איינגעלאָרן אויף מי-טאָג. באַלד נאָך מיטאָג זענען אַרויפגעקומען נאָך פינף שרייבערס: אַן אַמע-ריקאַנער יידישער שרייבער מיט אַ וועלט-נאָמען, אַ גרויסער קענער פון העב-רעאיש, אַ למדן, אַ תלמודישע אויטאָריטעט און ענציקלאָפּעדיסט. דער צוויי-טער איז געווען אַ פראַפּעסאָר פון געשיכטע אין העברעאישן אוניווערסיטעט, דער דריטער — אַ באַרימטער תנ"ך פאַרשער, און צוויי באַרימטע דערציילער. עס האָט זיך אַנטוויקלט אַ הייסע דיסקוסיע וועגן מינדתישראל, גלות, העברעאיש, יידיש, אַראַבישע פראַגעס, משיחיות און אַלע ברענענדיקע יידישע

פראגעס. כמעט אלע האָבן געלייענט דאָס בוך „יידן צווישן פעלקער“, און מיין קליין ספרל איז געווען די סיבה און דער סטימול פון דער דיסקוסיע. שפעטער איז די דיסקוסיע אַריבער די גרענעצן פון ספרל. איך גלויב, אז דער תוך פון יענעם וויכוח גיט איבער בעסער פון אלץ די טענות פון די קעגנער פון מדינת-ישראל און די ערלעכע תשובות פון די אָנהענגער פון מדינת-ישראל.

איך דערמאָן בכיוון נישט קיין נעמען, ווייל ערשטנס, איז דאָס געווען אַ פּריוואַטער וויכוח און איך האָב נישט קיין רעכט צו זאָגן דברים בשם אומרים. אויב זיי וואָלטן געוואָלט זיך אַרויסרעדן עפנטלעך, האָט יעדער פון זיי די צייטשריפט, וווּ ער קאָן שרייבן וואָס ער וויל. צווייטנס, קאָן איך נישט גאָר אַנטוירן די פינקטלעכקייט פון יעדנס רייד. איך גיב איבער דעם וויכוח ווי איך האָב אים אויפגענומען, ווי ער האָט אויף מיר געווירקט. עס קאָן גריילעך זיין, אז איך טייטש אַריין אין זייערע רייד מינע געדאַנקען. זיכער איז, אז אַ דער שאַרפער געשפרעך איז אַ טייל פון מינע איינדרוקן פון מדינת-ישראל, און גיט אַ סך-הכל פון מינע שטימונגען און שלוסן.

דער אַמעריקאַנער יידישער שרייבער האָט אָנגעהויבן און צוויי פון די איבעריקע האָבן דערנאָך אים אַרויסגעהאַלפן.

— איך האָב איבערגעלייענט „יידן צווישן פעלקער“. איך בין נישט מסכים מיט אייער שלוס. איר שרייבט: „אַ יידישע מלוכה אין ארץ-ישראל איז נישט מער ווי די באַפרייאונג פון אַ קליינעם טייל יידן פון פרעמדן שעבוד-מלכות. דאָס איז אַ הצלה פורחא און אַ גרויסע נחמה אין דער איצטיקער צייט פאַרן יידישן פּאָלק.“ ניין, איר זענט אומגערעכט. מדינת-ישראל איז נישט קיין הצלה-פורחא און נישט קיין טרייסט. עס איז אַן אוואַנטורע, וואָס קאָן פירן צו דער גרעסטער קאַטאַסטראָפּע. לאָמיר נעמען די פּראָבלעמען פון איצ-טיקן מדינת-ישראל איינע נאָך די אַנדערע.

— די אַראַבישע פּראַגע. אלע מלינען, אז די אַראַבער-פּראַגע איז שוין גע-לייזט געוואָרן. אויס אַראַבער און פּאַרטיק. אַנטלאָפן, אַרויסגעטריבן, און מדינת-ישראל איז אַראַבער-ריין. אויס אַראַבער-פּראַגע. איך זאָג אייד, אז די אַראַבער-פּראַגע איז נאָך מער פאַרשאַרפט געוואָרן. הונדערטער טויזנטער אַראַ-בער פליטים שטויען ביי אונדזערע גרענעצן. אין וועלכן יידישן ישוב איר וועט קומען, קאָנט איר אַרויף אויף דעם וואַסער-טורעם און זען אַראַבישע דערפער. דער שונא איז מיט דער האַנט צו דערלאַנגען. דערוואַרט איר, אז די אַנטלאָ-פּענע אַראַבער זאָלן שוין פאַרגעסן זייער היימלאַנד?

— מ'שרייט, אז די אַראַבער זענען אַנטלאָפן. מען אַנטלויפט נישט אומ-

זיסט פון אן אייגענער היים. אפשר האָט דאָ געשפּילט אַ גרויסע ראָל, „כי נפל פחד היהודים עליהם“? דיר יאסין איז נישט געווען קיין איזאָלירטער פּאַל. צווייטנס, אַז זיי זענען שוין יאָ אַנטלאָפּן, באַרעכטיקט עס דען די שיינע מע- שים, וואָס מיר האָבן אָפּגעטון צו זייער האָב און גוטס? איר אַלע, וואָס זענען דאָ געווען, ווייסט ווי די יידן האָבן זיך אויפגעפירט. נאָט אייך אַן עדות שוואַרץ אויף ווייס. משה סמיליאַנסקי שרייבט אין האַרץ פון יום ה' ד'אלול תש"ט:

„אַ מגפה פון „כאַפּן“ איז אָנגעפאַלן אויף אַלע בירגער. יחידים, קיבוצים, מענער, פרויען און קינדער — אַלע האָבן זיך אַ לאָז געטון צום רויב. טירן, פענצטער, ביישטידלעך, ציגל, דאכלקעס, די-באַלאַטן און טיילן פון מאַשי- נע... רואינירט הייזער, קאַליע געמאַכט מאַשינען, אַזוי זאָגן עדות די, וואָס האָבן געהאַט די אויפזיכט אַכטונג צו געבן אויף די פאַרלאָזענע ניטער. אַנדערע זאָגן, אַז די הענט פון די אפּטרופּסים זענען אויך נישט געווען ריין“.

— ס'איז פון נאַציאָנאַלן שטאַנדפּונקט נאַריש און מיר שפּילן זיך מיט פייער. די אַראַבער קאָנען זיך פאַרגינגען צו פאַרלירן נישט איין מלחמה. נאַר עטלעכע. זיי האָבן ווהיין צו אַנטלויפּן. מיר קאָנען זיך נישט פאַרגינגען צו פאַר- לירן אפילו איין שלאַכט. ווהיין וועלן מיר לויפּן?

— און די אַראַבער פאַרגעסן נישט! זיי ווילן אפילו נישט זיצן מיט אונדז אַרום איין טיש. אָט איז געווען אַ שמחה אין די צייטונגען: מצרים האָט איינ- געלאָרן די יידן צו דער אינטערנאַציאָנאַלער קאָנפּערענץ וועגן געזונט, וואָס דאַרף פאַרקומען אין אַלעקסאַנדריע. שוין היינט האָט עס דער אויסערן-מיניס- טער אָפּגעלייקנט. די דערקלערונג פאַרשאַטנט אַלע אונדזערע מיליטערישע נצחונות. מ'קאָן נישט לעבן צווישן שכנים, וואָס זענען פּערציק מאָל אין צאָל גרעסער פון אונדז, אין אייביקער שנאה.

— סכנה נומער צוויי: די גרינגשעצונג פו די יידן צו די אַראַבער. איר הערט ווי די זיגער רעדן וועגן די באַזיגטע: זיי זענען באַרבאַרן, פיזיש-שוואַך, מיליטעריש אומפעאיק, אונטערן יאָך פון פּריצים, עקאָנאָמיש הינטערשטע- ליק, קולטורעל אין זעכצנטן יאָרהונדערט, און וואָס נישט. זאָל זיין, אַז היינט איז עס אמת, וואָס איז אין גאַנצן נישט אמת. אָבער וואָס קאָן זיין אין צוואַנ- ציק, דרייסיק יאָר אַרום? אָט האָבן די יאַפּאַנעזער צעקלאַפּט רוסלאַנד מיט פּערציק יאָר צוריק. אָבער רוסלאַנד האָט דאָך געהאַט אַ באַפּעלקערונג דריי מאָל אַזויפיל די גרויס, און דאָס איז געווען דער אַנטשיידנדיקער פּאַקטאָר. עס קאָן דאָך אויך טרעפּן דאָ מיט די אַראַבער צוואַנציק יאָר שפּעטער.

— און איצט וועגן גייסטיקע ענינים. די מעשה יידיש. איך בין נישט קיין יידישיסט. אָבער קאָנען מיר זיך פאַרגינגען בידיים אָפּצוזאָגן זיך פון אַזאַ פּאָלקס-

פארמעגן? וואָס מױנט איר עפעס, אַ שפּראַך קאָן מען שאַפן איבער נאכט? עס וועט נעמען הונדערטער יאָרן ביז העברעאיש וועט קריגן די בייגזאַמקייט, ווייכקייט, רייכקייט און רעדעוודיקייט פון יידיש. איצט איז העברעאיש אַ סינ-טעטיש, ראַציאָנאַל-געמאַכט לשון. דער נאַציאָנאַלער פאַרלוסט דורך אַפּאָגן זיך פון אַ רעדעוודיקער שפּראַך קאָן נאָך איצט נישט אָפּגעשאַצט ווערן. ערשט דורות און דורות שפּעטער וועט מען באַנעמען דעם גרויסן פאַרלוסט.

— און דאָס אָננעמען די ספּרדישע אויסשפּראַך? טויזנטער יאָרן האָבן יידן געדאַוונט, געלערנט, געבענטשט און געזונגען אויף דער אשכנזישער אויס-שפּראַך. יעדער וואָרט האָט זיין אייגענע אינטאַנאַציע און אויסדרוק. וויפיל צער און עלנט עס ליגט אין דעם וואָרט „יתום“! פּלוצים האָט איר געמאַכט אַ ניי וואָרט „יאטאם“ — אַן אויסגעליידיקט וואָרט. און די נעמען! אברם איז אַ יידישער נאָמען. נאָך אברם אבינו. שרה — אַ נאָמען נאָך דער מוטער שרה. אָבער אַווראַם און סאַראַ זענען צוויי נישט-יידישע נעמען. נאָך די, וואָס האָבן זיך געוואַלט אָפּטרייסלען און אָפּרויסן זיך פון דעם גאַנצן יידישן עבר, האָבן געקאָנט אָננעמען די אַריענטאַלישע אויסשפּראַך.

— מדינת-ישראל איז נאָך קליין, סיי אין איכות און סיי אין כמות. וויי-ניק מענטשן אין פאַרגלייך מיטן גלות, און גייסטיק-אַרעם. דאָך פאַרמעסט זיך שוין מדינת-ישראל צו קריגן די העגעמאָניע אין יידישן לעבן. מ'קוקט דאָ מיט ביטול אויף כל תפוצות ישראל. נישט נאָר פאַרלייקנט מען דאָס גייסטיקע לעבן פון גרויסן קיבוץ יידן — אַמעריקע, נאָר מען האַלט אין סטראַשען אים מיט אונטערגאַנג. איר הערט אויף שריט און טריט: אויך ביי אייך אין אַמעריקע וועט קומען אַ היטלער, אַנטלויפט. שמעלט נישט אויף קיין אינסטיטוציעס, מאַכט זיך נישט נאַריש מיט קינדער-דערציאונג, ווייל אייער לעבן איז נישט זיכער. אַט היינט-מאָרגן וועט אויפשטיין אַ נייער היטלער און אייך אויסקור-לענען.

— וואָס פאַר אַ בייזע שמחה אויף אייך? פון וואַנען זענט איר אזוי זיכער, אַז אויב נאָך אַ היטלער וועט קומען און די יידן פון אַמעריקע וועלן אויסגע-ראַטן ווערן, וועט דער ישוב אין מדינת-ישראל געראַטעוועט ווערן? ס'איז דאָך אין איצטיקן אומגליק בלויז געווען אַ צופאַל, וואָס די רוסן האָבן נישט אָפּ-געשטעלט היטלערן ביי ביאַליסטאָק, און די ענגלענדער האָבן יאָ אָפּגעשטעלט די דייטשן ביי אַלאַמין. דער ישוב אין ארץ-ישראל האָט זיך דאָך נישט גע-ראַטעוועט מיט זיין אייגענעם כוח.

— און אַט דאָס סטראַשען אַמעריקאַנער יידן מיט אַ נייעם היטלער איז דירעקט פאַרבונדן מיט דער עולם פּראַגע. גייט איבער די בתי-עולים און אין די דערפער, וווּ די עולים האָבן זיך באַזעצט, און רעדט מיט זיי. איר וועט

הערן, אז מען האָט זיי צוגעזאָגט גאָלדענע בערג. מען האָט גאָר אַ גרויסן טייל, אפשר דעם גרעסטן טייל, פשוט אָפגענאַרט מיט צוזאַנגנען. מען איז געווען נישט איבערקלייבעריש, וועמען אַרויסצונעמען פון אַנדערע לענדער, הויז דייטשלאַנד, כדי עס זאָל געשאַפן ווערן אַ געזעלשאַפטלעכער דרוק. מען האָט פון רומעניע אַרויסגענומען טאַטע-מאַמע און געלאָזט די קינדער; אַרויסגענומען אַ סך קינדער און געלאָזט טאַטע-מאַמע.

— מילא, דעם מאָראַלישן און עקאָנאָמישן דרוק, וואָס מען האָט אויס-גענוצט אַרויסצונעמען די יידן פון די דייטשישע לאַגערן, קאָן מען נאָך אין אַ געוויסער מאָס באַרעכטיקן. אָבער אָט האָט מען אַרויסגענומען די יידן פון בול-גאַריע. די בולגאַרישע יידן האָבן נישט געליטן פון אַנטיסעמיטיזם. איז מען געקומען און מען האָט זיי אָנגעשראַקן מיט דער אָנקומענדיקער עקאָנאָמישער ענדערונג. זענען זיי אַנטלאָפן, ווייל זיי האָבן געמיינט, אז עס וואַרט אויף זיי אַ בעסער לאַנד. אין גרונט גענומען, איז עס אַ שרעקלעכער פּרעצעדענט. דאָס מיינט, אז יידן, וווּ זיי זענען, זענען נישט קיין איינגעוואַרצלטע. עס וואַרט אויף זיי ערגעץ אַ היימלאַנד. ביי דער ערשטער שוועריקייט קאָנען זיי אַנטלויפן. ווי קאָן מען מיט אזא געפיל בויען פּערמאַנענטע אינסטיטוציעס? ווי קאָן מען מיט אזא געפיל פון צייטווייליקער אָנגעהערדיקייט זיך איינוואַרצלען אין אַ לאַנד? אין ערשטן גלות, גלות בכל, האָט ירמיהו אָנגעזאָגט די גוים: „בוית הייזער און וווינט אין זיי. פלאַנצט גערטנער און עסט זייער פּרוכט. נעמט ווייבער און האָט מיט זיי זין און טעכטער. נעמט ווייבער פאַר אייערע זין, און גיט אויס אייערע טעכטער צו מענער און זאָלן זיי האָבן זין און טעכטער, און מערט אייך און ווערט נישט ווייניקער.“

— אָבער וואָס טוט איר? איר שרייט: אַ הימלער וועט אויף אייך קומען! בויט נישט קיין הייזער, ווייל מ'וועט זיי ביי אייך צונעמען! זאָלן אייערע קינדער דער דאָרטן נישט חתונה האָבן, און קיין קינדער זאָלן זיי נישט האָבן, ווייל מ'וועט אייך סוף-כל-סוף אויסהרגענען! ראַטעוועט זיך כל זמן ס'איז דאָ צייט! קומט אַהער צו אונדז באַצייטנס, ווען איר האָט נאָך אייערע פאַרמעגנס, און מ'לאָזט אייך אַרויס, אז נישט וועט איר קומען צו אונדז, ווען מ'וועט פאַר אייך דאַרפן אויפשטעלן בתי-עולים. קאָן אַ פּאָלק געדייען צווישן פעלקער מיט אזא קאטאסטראַפֿע-געפיל? מיר וועלן דאָך חלילה אָנשמעקן די גאַנצע וועלט מיט רשעות. מיר וועלן איינרעדן אפילו די בעסטע צווישן גוים, אז די אַנטי-סעמיטן זענען גערעכט: מיר זענען פּרעמדע אומעטום.

— איצט די פּראַגע פון אימיגראַציע. כל-זמן די אימיגראַציע קיין ארץ-ישראל איז געווען אַ קליינע און דער מאַטיוו איז געווען אַן אידעאָליסטישער,

האָבן די שוועריקייטן פון איינוואַרצלען זיך אין לאַנד נישט געשפּילט קיין ראָל. איצט, ווען ס'איז געוואָרן אַ מאַסן-אימיגראַציע, און נאָך נישט פון דעם אי-דעאַליסטישן מענטשן-מאַטעריאַל, וועלן זיך באַלד אָנהייבן די אמתע צרות פון צופאַסונג. קיין פּאָלק איז נישט געלונגען צו באַזעצן אַזאַ צאָל מענטשן אויפן לאַנד. קיין פּאָלק האָט נישט געקאָנט דערוועקן קיין פּיאַנערישקייט ביי אַזאַ גרויסער צאָל מענטשן. און דאָ איז אַ פּראַגע פון באַזעצן דעם נגב און אַנדערע וויסטע ערטער. קיין אינדוסטריע איז אין לאַנד נישטאָ, און עס זענען נישטאָ די רוי-מאַטעריאַלן צו אַנטוויקלען וועלכע ס'איז גרויסע אינדוסטריע. די מערק פון די שכנישע לענדער זענען געשלאָסן. וואָס וועט מען טון מיט די אַלע אימיר-גראַנטן, נאָך דעם ווי דער טומל וועט זיך איינשטילן? אַ פּאָלק קאָן דאָך נישט לעבן שטענדיק אויף צדקה.

— פאַר דעם גלות איז אויך אַ גרויסע סכנה אין דעם איצטיקן באַנעם פון ישראל, אַז יידיש פּאָלק דאַרף זיין איינהייטלעך, מעור אחד, ווי אַלע אַנדערע פעלקער, וואָס זיצן אויף זייער לאַנד, אַ מלוכה-פּאָלק. מיר זענען במשך פון צוויי טויזנט יאָר, און נאָך מער, נישט געווען קיין פּאָלק אין דעם אָנגע-נומענעם זין פון וואָרט. מיר זענען געווען צוגעבונדן צו אַן אבסטראַקציע, נישט צו קיין ערד. דאָס געמיינשאַפטלעכע צווישן באַזונדערע טיילן פון פּאָלק איז אָפט געווען מינימאַל. צווישן יחידים איז אָפט געווען אַ כמעט נישט קאָנטיקע געמיינשאַפטלעכע שייכות. וואָס פאַר אַ גייסטיקע בשותפותדיקייט איז געווען צווישן דעם פּראַנציוזישן יידישן פּילאָזאָף בערנסאָן און דעם אַלטן ליובאווי-טשער רבין? וואָס פאַר אַ געמיינשאַפטלעכקייט איז פאַראַן, למשל, צווישן אַ תימנער „חכם" און אַ סעקולאַרן יידישן יוניאָן-טוער אין ניו-יאָרק? דאָך האָט די וועלט זיי געהאַלטן פאַר יידן און זיי אַליין האָבן זיך געהאַלטן פאַר יידן. עפעס אַ דינער גייסטיקער פּאָדעם האָט זיי אַלעמען פאַרבונדן. אין דער הינ-זיכט איז פאַר יידן געווען זייער שווער צו ווערן אויס יידן. אָפט איז ער געבליבן אַ ייד צוליב זיינע גענאַטיוון, ווייל ער האָט זיך נישט דערקלערט אָפיציעל פאַר נישט קיין ייד.

— אָט דער דינער גייסטיקער פּאָדעם איז אָבער נישט גענוג שטאַרק צו האַלטן יידן איצט, ווען מיר ווערן אַ מלוכה-פּאָלק. אין לאַנד גופא קאָן מען דאָך נישט דערלאָזן קיין קאָנגלאַמעראַציע פון שבטים: תימנער און מאַראַקאַנער, וואָס רעדן אַראַביש; בולגאַרישע יידן, וואָס רעדן לאַדיניש; מזרח-איייראָפּעאיר-שע יידן, וואָס רעדן יידיש און קורדוסטאַנער יידן, וואָס רעדן אַ קאווקאַזער דיאַלעקט — באַזונדערע שבטים מיט זייערע מנהגים, און באַגריפן און באַזונ-דערע שפּראַכן. מ'מוז די אַלע פאַרשידענע יידן צונויפשמירן אין איין איינ-

הייטלעכער מאסע, וואָס זאָל האָבן מער אָדער ווייניקער איין פנים, א פאָלק ווי אלע פעלקער, מיט אַן אייגענער שפראַך, איינהייטלעכע מנהגים, צוגעבונדנדיקייט צו לאַנד־פּאָן און שפראַך. ווי באַלד דער באַגריף וועט איינגעבירגערט ווערן ביי אונדז דאָ, וועלן די גלות־יידן אויטאָמאטיש ווערן אויס יידן. דער עיקר פון אָנגעהעריקייט צום יידישן פאָלק איז געווען דאָס געפיל, אַז עפעס אַן אַכסטראַקציע פאַרבינדט יעדן איינעם פון אונדז מיט כנסת־ישראל. וועט אַט דאָס געפיל אָפגעטויט ווערן, דעמאָלט וועט דאָס יידישע פאָלק איינשרומפן און איינדראָן כמעט אויטאָמאטיש.

— דער רוקנביין פון ישוב זענען די קיבוצים. אַט די דעמאָקראַטישע קאָאָפּעראַטיוון קאָנען מיט זייער איינשמעל פון אמתער דעמאָקראַטישער עקאָ־נאָמישער און געזעלשאַפטלעכער גלייכקייט באַאיינפלוסן די וועלט. אָבער די הויפּט־חיסרונות פון די קיבוצים זענען, וואָס זיי זענען געבויט אויף נזירות און אויף אלגעמיינער פאַרלייקענונג פון יחידישן לעבן. נזירות און פאַרלייקע־נונג פון יחידישן לעבן איז געווען גאַנץ גוט צוגעפאַסט צו די אידעאָליסטן, וואָס זענען געקומען אַהער צו בויען אַ לאַנד און אויסלייזן דאָס יידישע פאָלק פון גלות. זיי זענען אָבער נישט צוגעפאַסט צו די נייע עולמים, וואָס זוכן גליק און אַ פול פערזענלעך לעבן נאָך יאָרן צוואַנג פון אַ קאָלעקטיוון צוזאַמענלעבן. וועט איר זאָגן, אַז בלית ברירה וועלן זיי מוזן ווערן קיבוצניקעס. ניין, איר קאָנט בויען אַ קיבוץ מיט ניינציק פראָצענט אידעאָליסטן און צען פראָצענט לית־ברירהניקעס, אָבער נישט מיט ניינציק פראָצענט לית־ברירהניקעס און צען פראָצענט אידעאָליסטן. מען האָט אַריינגעבראַכט אַ פּערטל מיליאָן יידן אָן אַ חשבון און אָן אַ פריערדיקער אויסרעכענונג, אָן אַ פּלאַן ווי זיי איינצואַרדענען און נישט טראַכטנדיק, אַז זיי זענען נישט צוגעפאַסט פאַר פּיאָנערישער אַגרי־קולטור־אַרבעט. מען האָט זיך פאַרלאָזט אויף גאָטס באַראָט און אויף דער שטי־צע פון אַמעריקאַנער יידן. יהיה בסדר — עס וועט זיין גוט, איז ביי אייך דאָס באַליבטסטע ווערטל. ניין, עס וועט נישט זיין בסדר, אין אָרדענונג. עס וועט אַוועק דער האָניק־חודש און עס וועט קומען דער טערמין צו צאָלן דאָס וועקסל.

— און נאָך איין עיקר זאָך. מדינה מוז זיין סעקולאַר. קיין מדינה קאָן זיך נישט אויפפירן צו ישרדיק. עס מוז זיין אַ מאָס רשעות צו שכנים. עס מוזן אָפט פאַרקוקט ווערן די עלעמענטאַרסטע רעגעלן פון יושר, צדק און גערעכ־טיקייט, ווען עס פאָדערן עס די אינטערעסן פון דער מדינה, אמתע צי פאַלשע אינטערעסן. הייליקייט און ישרדיקייט פון טאַג־טעגלעכן לעבן וועלן מוזן ווערן אַ פּריוואַט־זאַך אין מדינת־ישראל, ווי ביי אלע פעלקער. עס וועט געמאָלט זיין ביי יידן, ווי ביי גאָר דער וועלט, אַז עס וועט קומען אַ סאָלאַרט אין שול,

לאָזן זיין ביקס שטיין ביי דער טיר און אריין מתפלל זיין. רבנים וועלן רעדן וועגן גאָטס גערעכטיקייט אויף דעם שלאַכט־פעלד. ווי ביי די גוים, וועלן זיין געוויסע שעהן פון קדושה און גאָטס־גערעכטיקייט, אָבער דאָס טעגלעכע לעבן וועט אָנניין מיט זיין רשעות. שבתים און יום־טובים וועלן ווערן סעקולירט. נאָכן דאווענען וועט פסיכאָלאָגיש מעגלעך זיין צו גיין אויף יאָגד. די גרויס־קייט פון ייִדישקייט איז געווען דאָס, וואָס זי איז שטענדיק געווען קעגן קאָמ־פראַמיסלעכקייט. קאָנט איר זיך פאַרשטעלן ר' ישראל סאלאנטער אָדער דעם חפץ־חיים אין דער ראָל פון מיניסטאָרן? איצט, אין מלכות, וועט די גאַנצע הייליקייט פון ייִדישן לעבן ווערן נישט מער ווי אַ טפל צום סעקולארן לעבן. מיר וועלן ווערן ווי אַלע אנדערע קליינע פעלקער אין נאָענטן מזרח, אָדער אין די באלקאנען. האָבן מיר געוואַרט אויף אזא גאולה טויזנטער יאָרן? האָט עז זיך געלוינט? לאַ מינה ולא מקצתה.

איך וויל נישט פאַרטייטשן די לעצטע פיר ווערטער, ווייל אויף ייִדיש וועלן זיי קלינגען זייער שאַרף. אָבער נאָך שאַרפערע רייד ווי די, וואָס איך האָב געבראַכט, זענען אַרויסגעזאָגט געוואָרן. איך וויל, אז עס זאָל זיין קלאַר, אז זיי זענען נישט אַרויסגעזאָגט געוואָרן אין דעם סדר, וואָס איך האָב זיי געבראַכט. אויך זענען זיי נישט אַרויסגעזאָגט געוואָרן פון איין מענטשן אָן אָפּשטעל. איך האָב זיי נאָר אזוי אויסגעשטעלט, כדי עס זאָל אַרויסקומען קלאַר די קעגנערשאַפט. אויך וועלן זיין קלאַרער די תשובות אויף די אַלע האַרבע שאלות, ווען איך וועל זיי געבן בסדר, אָן אַן אָפּשטעל.

דער פראָפּעסאָר פון געשיכטע האָט גערעדט פריער און דערנאָך האָבן די אנדערע אַרויסגעהאַלפן:

— איר מיט אייערע טענות מאַכט דאָ איין גרונט־טעות. לויט אייערע רייד קומט אויס, אז ייִדיש לעבן האָט זיך גאָר נישט געענדערט אין די לעצטע הונדערט יאָר, און איר מאַכט זיך נישט וויסנדיק פון דער לעצטער קאטאָס־טראַפּע. נאָך אייערע רייד קומט אויס, אז יידן האָבן געלעבט רואיק, בשלום צווישן די גוים, און עס זענען געקומען עטלעכע משגענע ציוניסטן און האָבן באַשטימט ביי זיך צו פאַרכאַפן אַ לאַנד. ס'איז דאָך נישט געווען אזוי. דער איצטיקער טאַטאָלער איבערברוך אין ייִדישער געשיכטע איז דאָך געקומען צו ליב דעם צוזאַמענברוך פון ייִדישן גייסטיקן לעבן און צוליב די ריפּות פון די גוים.

— לאָמיר נעמען פריער פון אַלץ די אַראַבער־פראַגע. איר רעדט גלייך ווי איר וואָלט ערשט איצט אַנטדעקט, אז די יידן זענען געקומען קיין ארץ־ישׂראל צו באַזעצן דאָס לאַנד און ווערן די מערהייט. מיר האָבן עס קיינמאָל נישט גע־לייקנט. דאָס איז געווען די פראַגראַם פון די בילוצעס, פון די ערשטע חלוצים

און פון אחר-העמען אויך. מיר האָבן זיך אָבער קיינמאָל נישט געריכט, אז עס וועט זיך אויסלאָזן ווי עס איז איצט געשען.

— די ערשטע פיאַנערן אין לאַנד האָבן געוואָסט וואָס זיי האָבן געוואָלט. זיי האָבן געוואָלט איינגעמען דאָס לאַנד דורך קאָלאָניזאָציע. ש. בן-ציון, ווען ער שילדערט די ערשטע חלוצים, דערציילט ווי זיי האָבן געאַרבעט עבודת-פרך און געהונגערט, און דאָך געהאַט אַ ווייטן ציל פאַר די אויגן. די אָפגעריסענע, אָפגעשליסענע האַלב-הונגעריקע יידן האָבן אין די אָונטן געזונגען. וואָס האָבן זיי געזונגען?

על גדות הירדן ובשרון
שם מחנות ערביים חונים,
לנו תהי זאת הארץ
ואתה תהיה בין הבונים.

— הערט זיך גוט צו צו די ווערטער: „אויף די ברעגעס פון ירדן און אין שרון, דאָרטן רוען מחנות אַראַבער. צו אונדז וועט געהערן דאָס דאָזיקע לאַנד, און דו וועסט זיין צווישן די בויער.“ איר הערט: אפילו דאָס ליד פון „געצנדי-נער“ טשערניכאָוסקי זאָגט נישט: ואתה תהיה בין הכובשים — און דו וועסט זיין צווישן די באַזיגער. ניין, נאָר צווישן די בויער, איינגעמען דאָס לאַנד מיט אַרבעט.

— און יידן האָבן טאַקע געוואָלט דורכקומען מיט די אַראַבער. וועט איר זאָגן: די אַראַבער האָבן נישט געוואָלט די נייע שכנים, אָט ווי אויסטראַליע וויל נישט קיין נייע אימיגראַנטן, ווי קאַנאַדע האַלט דאָס לאַנד פאַר זיך? נו, פּרעג איך אייך, זענען אויסטראַליע און קאַנאַדע גערעכט צו לאָזן פּוסטעווען מיליאָנען דונאַם ערד, ווען אייראָפּע שטיקט זיך? די אומגערעכטע האַנדלונג פון די צוויי לענדער טאָר דאָך נישט אָנגענומען ווערן ווי אַן עטישער חוק.

— האָבן יידן אָפגעקויפט פאַר גוט געלט (וואָס קיין פּאָלק האָט עס נישט געטון) פּוסטע שטרעקעס לאַנד, בלאַטעס, זיי באַאַרבעט און געגרינדעט אייגע-נע דערפער און שטעטלעך. זיי האָבן גלייך פון אָנהויב איינגעפירט אין זייער ישוב אַן אייגענע רעגירונג בזעיר אנפין (מיניאַטור). זיי זענען נישט געקומען צו לעבן אין שכנות, נאָר זיי האָבן געוואָלט אַ גאַנץ יידיש לעבן, און זיי האָבן עס אויסגעפירט. נו, האָבן זיי געמיינט, אז זיי וועלן אויסקומען מיט די אַראַ-בער. פאַרשטייט זיך, אז זיי האָבן געהאַט אַן אַלטערנאַטיוון פּלאַן, טאַמער ניט דאַרפן זיי האָבן אַ יוגנט, וואָס זאָל זיך קאָנען פאַרטידיקן. האָט זיך אויסגע-לאָזט מיט אַ מלחמה, און די אַראַבער זענען אַנטלאָפן. מסכים, אז מיר האָבן זיי טיילווייז פאַרטריבן. איר וועט דאָך אָבער צוגעבן, אז מיר האָבן ביז דער לעצטער מינוט געוואָלט דורכקומען מיט זיי מיט גוטן. זיי אָבער זענען גווייב.

זיי האָבן געוואוסט וואָס זיי וואָלטן מיט אונדז געטון, ווען זיי זיגן. האָבן זיי אָנגענומען, אז מיר וועלן טון דאָס זעלביקע. זיי האָבן נישט געגלויבט אונדזערע הבטחות און זענען אַנטלאָפֿן. בדעיער זענען מיר צופרידן. סוף-כל-סוף האָבן מיר איצט אַ מדינה, וווּ עס וועט כמעט נישט זיין קיין מינאָריטעטן-פראַגע.

— צוריקנעמען די אַראַבער? וווּ וועלן מיר זיי אַהינטון? איר וועט אפשר אונדז הייסן צוריקשיקן די פֿליטים, פֿון וואַנען זיי זענען געקומען? די געשיכטע טוט אָפט אָפֿ אַזעלכע שפּיצלעך און קאָמפּליצירט ענינים אַזוי, אז קיין מענטש קאָן עס נישט פּונאָדערפּלאַנטערן. אונטער די איצטיקע אומשטענדן איז יושרדיק צו באַזעצן די אַראַבישע פֿליטים אין די אַראַבישע לענדער, און נישט אין מדינת-ישראל.

— איר טענהט, אז עס שמעקט מיט סכנה. אונדזער האַנדלונג קאָן געבן אַ פּרעצעדענט להבא. נו, קיינער קאָן נישט פֿאַרויסזאָגן, וואָס עס וועט זיין אַ דור אָדער צוויי שפּעטער. און בכלל, איך בעט אייך, דאַרפֿן דען די גויים האָבן פּרעצעדענטן צו שלאָגן יידן?

— איצט די פּראַגע וועגן יידיש. אמת, דאָס וואָס מיר האָבן זיך אָפּגע-זאָגט פֿון יידיש איז אַ נאַציאָנאַלער פּאַרלוסט. דאָס אָנגעמען דעם ספּרדישן דיאַלעקט איז אַ קאַפּריז. אָבער דאָס איז דאָך נישט געווען קיין פּאַרשווערונג פֿון אַ פֿאַר יחידים. יידן האָבן נישט קיין דרד-אַרץ פֿאַר יידיש. ס'איז אַ שאַד. אָבער ס'איז פֿאַרט אַזוי. דער טייל יידן, וואָס איז געקומען אַהער, האָט פֿאַר-בונדן דעם יידישן רענעסאַנס, תּחיה, מיט העברעאיש. דאָס פּאָלק האָט הפּנים מסכים געווען מיט אונדז. אַ סימן האָט איר, אז די יידן בכל תּפּוצות הגוֹלָה האָבן נישט אַרויסגעוויזן די זעלביקע עקשנות אויפּצוהאַלטן יידיש ווי מיר, דאָ, אין ארץ-ישראל, האָבן אַרויסגעוויזן אויפּצולעבן העברעאיש, וואָס איז אַ סך אַ שווערערע ענין. עס איז אויך אַ פּאַקט, אז דער העברעאישער לשון איז אַ גרויסער פּאַראייניקונגס-פּאַקטאַר צווישן די פּאַרשידענע יידישע „שבטים“ פֿון דער וועלט.

— בכלל, וואָס פֿאַר אַ טענות האָט איר צו אונדז? רייסט פּאַסן פֿון זיך אַליין. לעבט אויף יידיש אין דעם מויל פֿון אייערע קינדער. וואָלט דער נאַנט צער אַמעריקאַנער יידישער ישוב גערעדט יידיש, וואָלטן מיר געווען געצוונד-גען זיך צו רעכענען מיט אייך. אייערע קינדער רעדן דאָך ענגליש. אונדזערע קינדער, צי זיי וועלן רעדן העברעאיש, צי יידיש, וועלן זיך אַלץ איינס נישט קענען צוזאַמענרעדן מיט אייער אָפּגעפּרעמדטן יונגן דור.

— איר שרײַט, אז מיר סטראַשען אייך מיט אַ הימלערן. איר פּרעגט: וואָס פֿאַר אַ בייזע שמחה אויף אייך? פֿון וואַנען זענט איר זיכער, אז אויב נאָך

א היטלער וועט אויפקומען, וועלן די יידן פון אמעריקע אויסנערקטן ווערן און דער ישוב אין מדינת-ישראל וועט געראטעוועט ווערן? נו, איר פרעגט אָפּ די הויפט-עיקרים פון ציוניזם. סיי פינסקער, סיי הערצל זענען געקומען צום געדאַנק פון ציוניזם צוליב אַנטיסעמיטיזם. די בילדזעס זענען געקומען אַהער צוליב די פּאָנאַמען אין אַמאָליקן רוסלאַנד. כמעט אַלע איצטיקע איינווינער פון מדינת-ישראל, אפשר מיט נאָר אַ קליינער אויסנאַמע, זענען געקומען אַהער, ווייל זיי זענען אַנטלאָפּן פון רדיפות און רשעות. איר טענהט, אַז ביי אייך אין אמעריקע איז די לאַגע אַן אַנדערע. איר האָט אמתע דעמאָקראַטיע. מיר גלויבן אייך נישט. מיר מיינען, אַז די גוים האַלטן אייך נישט פאַר קיין אמתע בירגער. איר נאָרט זיך. ס'איז נישט וויכטיק, וואָס איר מיינט, אַז איר זענט גלייכע מוחסים דאָרטן מיט די גוים. מיר גלויבן באַמונה שלמה, אַז סוף-כֹּל־סוף וועט אייער סוף זיין ווי דער סוף פון אַלע יידישע קיבוצים פון דער וועלט — אונטערנאַנג. דער עצם פאַקט, וואָס איר זענט אַ באַדייטנדיקע מינאָריטעט וועט פאַרשטאַרקן די שנאה צו אייך. און טאָמער מאַכן מיר אַ טעות און איר זענט גערעכט? איז דאָך אַוודאי גוט. אָבער מיר שרעקן זיך. דאָס מעגן מיר. — בכלל, וואָלטן מיר געוואָלט, אַז איר זאָלט פאַרשטיין, אַז מדינת-ישראל איז טאַקע גאַולה, אָבער גאַולה געבראַכט פון סעקולאַריסטן. ס'איז אַ רעזואַ-לוציע אין יידישער געשיכטע. ס'קומט אויף אין גאַנצן אַ נייע יידישקייט און אַ ניי יידיש פּאָלק. וואָס שרייט איר אַזוי? ערשטנס, זענט איר אַליין סעקולאַריסטן, און צווייטנס, פאַרוואָס זאָל יידישקייט בלייבן סטאַטיש? די אומד שטענדן אויף דער וועלט זענען אַנדערע פון אַמאָל. יידן זענען אַנדערש ווי אַמאָל, איז די גאַולה אויך אַן אַנדערע.

— יא, מיר ווילן זיך איצט באַגרענעצן, מיר ווילן איינשרומפן די כנסת-ישראל און זי צובינדן צו אַ שטיקל ערד. ס'איז איצט אַזאַ צייט, וואָס מיר קאָנען נישט בלייבן אַ פּאָלק, ווען מיר זענען צעשפּרייט איבער נאָר דער וועלט. אַט ווי אַמאָל האָבן יידן דערפילט, אַז לאַנד איז נישט גוטיק כדי אויפצוהאַלטן זייער נייטיקע פיזיאָנאָמיע, אַזוי האָט איצט, גלויבן מיר, דאָס פּאָלק דער-פילט, אַז עס דאַרף צוריק האָבן אַ לאַנד, כדי צו בלייבן לעבן.

— זאָל זיין, אַז עס איז אַ ירידה. אַ נייטיקע ירידה. אָבער אַמאָל מוז מען אַביסל צווינדקן, כדי צו בלייבן לעבן, אַז מ'זאָל שפּעטער קאָנען שטייבן העכער. אָבער דער עיקר פון אַלע עיקרים איז: דערוואַרט נישט, אַז מיר זאָלן אויפהאַלטן אייער פּאַרמע פון יידישקייט. אויב איר ווילט אונדז אָפּפרעגן, פרעגט אונדז אָפּ מיט מעשים. אייערע חקירות וועלן ווירקן אויף אונדז זייער ווייניק. מיר זענען צו פאַרנומען מיט טאַג-טעגלעכע זאַרנן צו חקירען זיך איצט.

איך חזר איבער: די אלע טענות און ענטפערס, וואָס איך האָב דאָ גע-
 בראַכט, זענען נישט אַרויסגעזאָגט געוואָרן אויף אזאָ סיסטעמאַטישן אופן. אויך
 זענען די געדאַנקען אַרויסגעזאָגט געוואָרן מיט אַ סך מער חריפות און לומדות,
 ווי איך האָב זיי איבערגעגעבן. די הויפט-זאך, וואָס האָט מיך באַווירקט, איז
 געווען די ערנסטקייט, אָפּנהאַרציקייט און די ערלעכקייט פון ביידע צדדים. קוי-
 נער האָט קיינעם נישט גערופן אַסימילאַטאָר. קיינער האָט חלילה קיינעם נישט
 באַשולדיקט אין אומאויפריכטיקייט. יידן זענען געזעסן און האָבן דיסקוטירט
 דברים העומדים ברומו של עולם, און יעדנס האַרץ איז געווען פול מיט אהבת-
 ישראל, מיט ספקות און מיט אמונה. איך האָב גלייך, נאָך דעם זעלביקן אָוונט,
 פאַרשריבן דעם וויכוח. איך גלויב, אַז אין די רייד פון אַ סך פון זיי האָט זיך
 אָפּגעשפּיגלט דער אמתער געדאַנקען-גאַנג פון יידישן ישוב פון מדינת-ישראל,
 און די שטימונג פון גרויסע קרייזן אין תפוצות-הגולה.

קאפיטל צוויי און צוואנציק

צורים אין דער היים

איך בין אריין אין פאסט-ביוראָ צו שיקן א טעלעגראַמע, אז איך קום אַהיים. דער אָנגעשטעלטער האָט איבערגעלייענט דעם קורצן טעקסט און האָט זיך אַ קרים געטון:

— איר מעגט זיך שעמען. פון ישראל טעלעגראַפירט נישט אַ ייד צו זיינע קינדער „כ'קום אַהיים". איר קערט זיך בלויז אום צו אייער צייטווייליקן וווינ-אַרט. דאָ איז די היים פון יעדן יידן.

איך האָב נישט געענטפערט. איך האָב זיך מיט קיינעם נישט געוואָלט קריגן אין מיין לעצטן טאָג אין מדינת-ישראל.

מיר האָבן פאַרבראַכט אין ישראל וואָכן לענגער, ווי מיר האָבן אויסגע-רעכנט, און איך האָב געבענקט אַהיים. איך האָב געבענקט נאָך די קינדער, נאָך די אייגענע פיר ווינקלען. איך האָב שוין געוואָלט שלאָפן אין מיין אייגן בעט. איך האָב געבענקט נאָך די גאַסן פון ברוקלין, איך האָב געוואָלט אַ קוס טון אַױף מיין אַמעריקע. איז עס אמת, ווי זיי זאָגן דאָ, אז מיינע נישט-יידישע שכנים פון גאַס קוקן אויף מיר מיט פאַרבאָרגענער שנאה? איז עס אמת, אז די יידן פילן זיך נישט זיכער אויף די גאַסן פון ניריאָרק? זיי האָבן דאָ אזוי פיל אַרױנגערעדט אין מיר וועגן דער אוממעגלעכקייט פון יידן צו לעבן צווישן נישט-יידן, אז איך הייב שוין באַלד אָן זיי צו גלויבן. ווייניקסטנס, בין איך אַ היפש ביסל דערשראָקן.

מיר זענען געפאָרן צום לופט-פעלד. מיין ברודער און שוועגערין זיצן לעבן אונדז אומעטיקע, פאַרטראַכטע. איך כאַפ אַ באַהאַלטענעם קוק אויף מיין

ברודער: א מיטליאָריקער ייד. איך פרוווי אים צונויפפאָרן מיטן אַכטי-יאָריקן יינגעלע, וואָס איך האָב איבערגעלאָזט מיט אַכט און דרייסיק יאָר צוריק אין אמאָליקן רוסלאַנד, און עס פאָרט זיך נישט. איך בין דאָ געווען קרוב צו דריי חדשים, און מיר דאַכט זיך, אז איך האָב זיך נאָך נישט גוט דורכגעראַדט מיט אים. ווי אַ שאַטן זענען אַריבער די פינף און אַכציק טעג. יאָ, ווי דער מדרש זאָגט: ווי אַ שאַטן וואָס פליט פאַרביי, נישט ווי דער שאַטן פון אַ וואַנט, נאָר ווי דער שאַטן פון אַ פויגל, וואָס פליט פאַרביי.

מיין ברודער טוט אַ זיפץ:

— וועלן מיר זיך נאָך ווידער זען?

איך ענטפער נישט. איך לייג נאָר אַוועק מיין האַנט אויף זיין אַקסל. אָבער איך בין נישט טרויעריק. איך טראַכט איצט וועגן דער היים. איך וויל שוין דאָרט זיין. די פרייד פון פאָרן אַהיים שטייגט אַריבער דעם טרויער פון שוידן. זיך מיטן ברודער און שוועגערין. די טאַקסי פליט איבער דעם פלוין פון שרון. ס'איז אַ וואָלקנדיקער טאָג. עס הייבט אָן גיין אַ רעגן. מיין ברודער טוט אַ זאָג: — איך בין שוין אַכט און צוואַנציק יאָר אין אַרזי-ישראל און עס האָט נאָך קיינמאָל נישט גערעגנט אין חודש אלוּל. איצט רעגנט נאָר און די פעלדער קוקן אַינס נאָס און טרויעריק, ווי ביי מיר אויפן האַרצן.

מיין טעכטערל טוט אַ זאָג צו מיר מיט פרייד:

— שטעל זיך פאָר! אין קאַרגע צוויי טעג וועלן מיר זיין אין דער היים.

איך וואָלט געוואָלט אַ קוק טון ווי די ווענט פון שטוב זעען אויס.

מיין ברודער פּרעגט מיך:

— טאַקע אזוי שטאַרק בענקט איר נאָך אַמעריקע?

איך האָב אים געענטפערט:

— וואָס מיינסטו? מ'פאַרנעסט אַכט און דרייסיק יאָר לעבן אין אייגע

דריי חדשים?

מיין שוועגערין האָט געווישט די אַריגן:

— ס'וואָלט געווען גוט ווען דו בלייבסט דאָ, אין יידן-לאַנד.

איך האָב איר נישט געענטפערט. מיר האָבן אָפט אזוי לאַנג גערעדט

וועגן אַמעריקע און מדינת-ישראל. וואָס וועלן העלפן די דערקלערונגען אין די לעצטע מינוטן?

מיר האָבן געדאַרפט וואַרטן אַ צוויי שעה ביז דער עראָפּלאַן איז אָפּגע-

פלוין. די שעהן האָבן זיך געצויגן ווי פון פעך. ווען דער עראָפּלאַן האָט זיך געדירט פון אָרט האָב איך דערפילט אַ גרויסע דערלייכטערונג. איך האָב זיך

געמאכט באקוועם אויף מיין ווייכן שטול, אָנגעשפּאַרט דעם קאַפּ אין ווענטל
און בין באַלד אַרײַנגעפּאַלן אין אַ שלאָף, ווי נאָך אַ טיפּער צעטרייסלונג.

**

אַ גרויסע פּרייד איז מיך באַפּאַלן ווען מיר האָבן געלאַנדעט אין ניריאָרק,
און איך האָב דערזען די ליבע פּרוילעכע פּנימער פון מיינע קינדער, חברים
און פּריינט, וואָס זענען געקומען אויפן פּלי-פּעלד אונדז מקבל פנים זיין. מאָד-
נע זיס האָט געקלונגען דאָס ייִדיש לשון אין זייער מויל. באַקאַנט און היימיש
האָט מיר אויסגעזען די לאַנג-אויילענדער לאַנדשאַפט.

איך בין געלעגן אין מיין אייגן בעט און האָב זיך צוגעהערט צו דעם גע-
רודער פון די פּאַרטאַניקע שעהען. איך האָב זיך געפּילט רואיק און זיכער —
איך בין צוריק אין דער היים.

איך בין אויפגעשטאַנען פּרי און בין אַוועק און קאַבינעט. ס'איז נישט
איבערצוגעבן די וואַרעמקייט און דאָאיטייט, וואָס איך האָב דערפּילט, ווען איך
האָב דערזען דאָס באַקאַנטע מעבל, מיין שותף און מיינע קראַנקשוועסטער
אַלץ האָט אין מיר געזונגען: צוריק אין דער היים!

אַבער ביסלעכווייז, ביסלעכווייז האָט ארץ-ישראל אָנגעהויבן מיך פאַר-
פּאַלגן. אָט איז זונטיק אינדערפרי. איך בין געזעסן אויף דער גרינער באַנק לעבן
מיין הויז. די גאַס איז געווען פול מיט קינדער, וואָס האָבן געשפּילט באל.
קינדער פון זיי איז צו מיר נישט צוגעגאַנגען. ווען זיי האָבן מיך דערזען, האָבן
זיי מיך באַגריסט: האַי! און באַלד זיך פאַרטון אין זייער שפּילן. יאָ, דער
יתומים-צווילינג, אל און ריטשאַרד, וואָס האָדעוועט זיך ביי מיין שכן מעקריי-
ווי, איז צוגעקומען צו מיר בעטן קיי-גומי. איך האָב זיך געריכט אויף זיי און
געגעבן יעדן פון זיי אַ גאַנץ פעקעלע. אַל האָט קינדעריש אַ פּרעג געטון:

— וווּ ביסטו געווען אַ גאַנצן זומער?

עס האָט זיך ביי מיר אַרויסגעכאַפט:

— אין יידן-לאַנד.

איך האָב זיך געוונדערט, וואָס איך האָב נישט געזאָגט „אין פּאַלעס-
טינע“ אָדער אין „מדינת-ישראל“, נאָר „אין יידן-לאַנד“.

יידן-לאַנד, יידן-לאַנד. דאָרט איז אַנדערש. אָט זיץ איך שבת אויף דעם
ברוערס וועראַנדע. אַ גרופע יינגלעך, אָנגעפירט פון אַ יונג מיידל, לויפט פאַר-
ביי אין רעגומענטירטער אָרדענונג. זיי באַגריסן מיך אַלע אין איינעם: שלום!
און קוקן מיט דערוואַרטונג אויף דעם פּאַק צייטונגען און זשורנאַלן וואָס ליגט ביי

מיר אויפן טיש. שפעטער וועלן זיי צוקומען און זיך אָנהייבן ראָיען אין די אַלע צייטשריפטן. דערווייל זענען דאָ בלויז צוויי קינדער לעבן מיר, מיין ברור-דערס מיידעלע אביבה און דעם שכנס מיידעלע אילונה. זיי האָבן שוין איבער-געבלעטערט דעם „דבר לילדים“, דעם „המשמר לילדים“, „הצופה לילדים“ און די אנדערע קינדער-זשורנאַלן. זיי פראַקטיצירן אַ טאַנץ „מים“. זיי זינגען דאָס ליד וועגן וואַסער און באַגלייטן עס מיט אַ טאַנץ. מיין פרוי באַמערקט:

— איי, ווען מיר קאָנען זיי ברענגען אויף אַן אָונט אין אונדזער שלום עליכם שול. דער עולם וואָלט משוגע געוואָרן.

באַלד וועלן קומען די קינדער פון זייער „פעולה“. די אָנפירערין וועט קומען אויף אַ באַזוך צו מיין טאָכטער, זיי רעדן זיך גאַנץ גוט צוזאַמען. מיין טאָכטער רעדט יידיש און וואַרפט אַרײַן אַן ענגליש וואָרט, וואָס די סאַברעכע וועט באַלד געפינען פאַר דעם אַ העברעאישן אויסדרוק, און דאָס אַרץ-ישראל-דיק מיידל וועט רעדן העברעאיש און אַרײַנוואַרפן אַ יידיש וואָרט, וואָס מיין טאָכטער וועט וועלן געפינען דעם העברעאישן טײַטש. מיין טאָכטער וועט רעדן וועגן קיבוצים, און דאָס אַרץ-ישראלדיק מיידל וועט זיך נאָכפּרעגן וועגן אַמעריקע. אַביסל שפעטער וועלן אָנקומען די איבעריקע פון דער חברה לײענען די צײַטונגען און זשורנאַלן. עס וועט נישט לאַנג דויערן און זיי וועלן זיך אָנהייבן קריגן. דריי, פיר וועלן דווקא וועלן די זעלביקע צײַטונג אין דער זעלבי-קער צײַט. איך וועל דאַרפן שלום מאַכן צווישן זיי.

אַ באַל האָט אַ פלי געטון און זיך אָנגעקלאַפט אין דעם דראַקט, וואָס באַ-שיט די פענצטער פון מיין הויז. איך האָב זיך ווי אויפגעכאַפט און בין אַוועק שפּאַצירן.

איך האָב באַגעגנט מיין אַלטן פּאָליציי-מאַן פון אונדזער געגנט. ער האָט זיך מיט מיר אַרומגעכאַפט און אָנגעהויבן מיך אויספּרעגן וועגן מדינת-ישראל. עפעס גאָר אַן אנדער פּאָליציי-מאַן איז מיר אַרויף אויפן זינען. ס'איז געווען אין רעננה. איך בין געשטאַנען אין בוך-געשעפט. איך בין געקומען אָפּגעמען אַ בוך, וואָס איך האָב באַשטעלט. דער מוכר-ספרים האָט מיר געמאַכט אַ חניפהלע:

— איך האָב געבראַכט בלויז צוויי עקזעמפּלאַרן פון דעם „פירוש הגיוני לספר איוב“ פון אהרן קאמינקא. איינעם פאַר אייך און איינעם פאַר אונדזער תנ"ך-לערער פון מיטלשול. מילא, ער דאַרף דאָס בוך, ווייל היינטיג וועט ער לערנען מיט די קינדער איוב. אָבער איר האָט מסתמא טאַקע באמת ליב תנ"ך. אַ פּאָליציי-מאַן איז אַרײַן אין קראַם, אַ פּאָליציי-מאַן מיט אַ רעוואָלווער

און מיט אלע קלאַפּער-געצייג. ער האָט געפרעגט דעם מוכרספּרים צי ער האָט אַ באַנד ישעיה מיטן פּירוש פון ש. ש. גרדון. ס'איז ביי אים פאַרפאַלן געוואָרן דער ספר. איצט איז דער גאַנצער גאַנג תנ"ך ביי אים אַ צעבראַכענער.

דער מוכרספּרים האָט אים צוגעזאָגט, אַז ער וועט עס פאַר אים קוינן. דערווייל זאָל ער זיך באַקענען מיט אַ יידן פון אַמעריקע, וואָס האָט אויך ליב תנ"ך. דער פּאָליציימאַן האָט צוערשט גערעדט צו מיר העברעאיש, דערנאָך אַריבער אויף יידיש:

— נו, אַז איר קומט פון גלות און איר זענט פאַראינטערעסירט אין תנ"ך, זענט איר מסתמא דער אמתער קענער פון „שוואַרבע“. איז אדרבה, ווי פאַר-טייטשט איר פסוק י"ג אין קאפיטל ו' אין ישעיה? וויפיל איך האָב נישט נאָכ-געזוכט פירושים, קלעפט זיך נישט דער פסוק.

עס ווערט ערגער און ערגער. טאָג איין, טאָג אויס שטויסן זיך צוזאַמען די רעאַליטעטן פון דער היים מיט די פאַקטן פון מדינת-ישראל. אָט בין איך געקומען אין „סיטי-האַל“ פון ברוקלין, און באַלד קומט מיר אַרויף דער „בית המועצות“ פון רעננה. איך בין געגאַנגען זיך זען מיטן מעיאָר פון שטאָט. ער האָט מיך אויפגענומען מיט פרייד און גערעדט אַ זאַפטיקן יידיש. ער האָט זיך גאַנגעפרעגט אויף די לערערס פון די יידישע שולן. ער איז דאָ געווען אין אַמעריקע צענדליקער יאָרן. באַלד באַפּעלט ער זיין סעקרע-טאַרין אַפצורייניקן דעם שרייב-טיש און הייסט איר ברענגען טיי מכבד צו זיין די געסט. נאָכן טרינקען טיי האָט ער מיר געוויזן ווי מ'זעט גאַנץ רעננה דורך אַ פענצטער פון דריטן שטאָק. מיט שטאַלץ הייסט ער מיר אַרויסקוקן און באַ-טראַכטן די גרויסע חנוכה-מנורה, וואָס שטייט אויפן שפיץ טורעם פון „בית המועצות“. ער דערקלערט מיר:

— ווען מיר צינדן אָן חנוכה די מנורה, זעט מען זי צוועלף קילאָמעטער ווייט.

ס'זענען מיר נישט ניחא די יידישע שולן. איך פאַרגלייך די ענגע צימער-לעך, די אויבער-שטיבלעך מיט די שול-בנינים פון רעננה, עין-חרוד, גבעתיחן און אַנדערע ישובים אין מדינת-ישראל.

עס שלאָפט זיך נישט ביינאַכט. עס עגבערן אין קאָפּ צענדליקער פארוואָסן.

— פאַרוואָס האָבן זיי געקאָנט איבערברעכן זייער לעבן, און מיר האָבן אַלץ געוואָלט מאַכן אונדזער לעבן באַקוועמלעכער?

— פאַרוואָס יאָגן מיר זיך אזוי צו מאַכן אונדזערע קינדער פאַר קאַריע-ריסטן, און זיי יאָגן זיך, אַז זייערע קינדער זאָלן ווערן קיבוצניקעס, אַדער

משכ-עובדניקעס? מיר אלע, זיי און מיר, זענען דאך געקומען פון די זעלבי-
קע שטעטלעך, ווו מיר האָבן געקוקט מיט פאַראַכטונג אויף מענטשן, וואָס
האָבן אין זינען בלויו זייער קאַריערע?
עס עגכערט מיר אין קאָפּ:

— אַנטלויף. דו קאָנסט גרינג אָנקומען אין אַ קיבוץ. דו האָסט אַ פּראָ-
פעסיע אין האַנט, ביסט אַ גוטער מויל-כירורג און ביסט נאָך נישט צו אַלט. דו
וועסט לעבן צווישן יידן. וועסטו אָנהייבן רעדן העברעאיש. דער לשון איז דאָך
אַ יידיש לשון. אין זעקס חדשים וועסטו שרייבן העברעאיש אזוי גוט ווי יידיש
רעדן אוודאי און אוודאי. וועסט אַליין איבערזעצן דינע קינדער ביכער אויף
העברעאיש. ס'אַראַ טייערן לייען-עולם וועסטו קריגן!

אָבער דאָס מיינט דאָך אַנטלויפן, ווידער אַנטלויפן פון אַ היים, פון פּאָלק,
אַנטלויפן פון שוועריקייטן, ווידער עמיגרירן. און נאָך מער, איך וועל דאָך מיט
מיין אַנטלויפן צוגעבן, אַז עס איז נישטאָ קיין האָפענונג פאַר יידן מיט זייער
יידישקייט דאָ, אין אַמעריקע. איך בין נאָך נישט גרייט אויפצוגעבן אזוי גרינג
אַ פינף-מיליאָנין קיבוץ. און איך קאָן נישט אַרויסרייסן די יידישע צונג פון
מיין מויל.

אָבער מיר איז קלאָר, אַז מיר קאָנען נישט אָנגיין אזוי מיט אונדזער לעבן
דאָ, אין אַמעריקע. מיר קאָנען זיך נישט צופרידנשטעלן בלויו מיט אַ צונאָב
יידישקייט. אַזאַ יידישקייט איז אַ גרינגע יידישקייט, אָבער זייער שווער צו
טראָגן. מיר דאַרפן אָנהייבן לערנען זיך און דעם עולם, אַז מיר מוזן איבער-
ברעכן אונדזער לעבן, צופאַסן די אַלטע יידישקייט צו אונדזערע באַגריפן אין
גרינדן יידישע שטעטלעך דאָ. נו, האָט מען געפרוווט און מ'איז דורכגעפאַלן.
דאָס מיינט אָבער נישט, אַז מ'טאָר נישט פּרוּוו נאָך אַמאָל.

אווודאי איז איצט אַ סך שווערער אָנצוהייבן זיך איבערברעכן. מיר זענען
אַלע אַלטע לייט, און דער יונגער דור יידן איז אפילו נישט אַנטאָגאָניסטיש
צו אונדז. ער איז פרעמד. דאָך איז נאָך פאַראַן אַ גרויסער מיטליאָריקער דור
און אַ קליינע יוגנט.

איינ זאך דאַרף זיין קלאָר: וועט דער גלות אָנגיין מיט זיין נישט-שעפּע-
רישקייט, מיינט עס אַ טאָטאַלער איבערברוך אין יידישער געשיכטע. אַ ניי
יידיש פּאָלק וועט איצט אויפשטיין. אַ פּאָלק, וואָס וועט האָבן די אויסערלעכע
פאַרמע פון יידישקייט, אָבער אין תּוך וועט עס זיין אַ פּאָלק ווי אַלע פעלקער,
אַ קליין פעלקעלע אין גאַנצן מזרח. די, וואָס ווילן זיך באַנוגענען מיט דעם
לעתי-עתה און האָפּן, אַז דאָס איז נישט מער ער יעכור זעם, האָבן אַ גלייכן
וועג. די אָבער, וואָס ווילן נישט מסכים זיין, אַז דאָס יידישע פּאָלק זאָל איינ-

שרומפן, זאָל אומעטום אונטערגיין און בלייבן בלויז אין מדינת-ישראל, די דארפן פארשטיין, אז מיט א צוגאב-יידישקייט קענען זיי איצט נישט אָפּקומען. אָדער זיי וועלן איבערברעכן זייער לעבן און צוריק אויפבויען אן אייגנ-אַרטיקע יידישקייט אין תפוצות ישראל, אָדער אויב נישט דארפן זיי מסכים זיין צו קאָנצענטרירן אַלע כוחות אויף דעם אויפבוי פון מדינת-ישראל און אפילו פאַרנאַכלעסיקן אַלע היגע יידישע אינסטיטוציעס און יידיש לעבן. זיי דארפן אויפהאַלטן בלויז יענע אָרגאַניזאַציעס, וואָס האַלטן, אז מיר זענען בלויז באַ-מיסטיקונג פאַר מדינת-ישראל. קיין אַנדער אויסוועג איז נישטאָ, סיידן זיי ווילן זיך אַליין נאַרן און צעטומלען דעם עולם מיט פּוסטע רייד.

דאָס זענען האַרבע רייד. זיי ווערן אָבער נישט אַרויסגעזאָגט מיט אַ גרינג האַרץ. דאָס איז דער אמת ווי איך האָב אים געזען. מ'דאַרף זאָגן דעם אמת אפילו ווען עס טוט וויי זיך און אַלע נאָענטע און טייערע.

אֵינֶת אֵלֶּם :

5	אָרײַנפיר
9	ווער וואָלט עס געגלויבט
16	קינדער
23	טאַטאַלע מלחמה
32	עוֹלִים און תושבים
47	א טיול אין נגב
61	ירושלים
75	א מיליטערישער פּאַראַד און אַן הזכרה
81	ד"ר הערצל אין זיין אויסגעטרוימט לאַנד
90	כפר הגלה
101	א הכשרה-קיבוץ און א קינדער-דאָרף
107	צוויי קיבוצים אין שרון
119	אין עמק יזרעאל
135	דער באַרג גלבוע
147	אין עמק הירדן און גליל
160	אין א פרומען קיבוץ
173	שא, א פּאָלק ווערט געבוירן
183	צוליב א קוצו של יוד
190	פויערים פון גליל און עמק
197	אַן טרערן
205	יידיש אין מדינת-ישראל
215	שאלות און תשובות
227	צוריק אין דער היים

פון זעלבן מחבר דערשינענע ביכער:

איז פארלאג „מתנות“ ביים שלום עליכם פאלקאינסטיטוט — ניויארק:

שמערל נאר — 1931 דריטע אויפלאגע 1949
דאס קלוגע שניידערל, 1933 — צווייטע אויפלאגע 1949
קינדער יאָרן פון יידישע שרייבער, בוך איינס 1936, צווייטע אויפלאגע 1945
קינדער יאָרן פון יידישע שרייבער, בוך צוויי, 1945
ראבערטס ווענטורעס 1938
די העלדן פון כעלם — 1942
אין די טעג פון די נביאים — 1947
נביאים ראשונים, יהושע און שופטים פאר יוגנט — 1951

איז אנדערע פארלאגן:

ה. לייזויקס קינדער-יאָרן, פארלאג „נייע יידישע שול“, ווילנע 1938.
לייזויקס גולם — 1927, פארלאג „יידיש לעבן“.
חומש פאר קינדער לויט יהואש, „יהואש פארלאג געזעלשאַפט“ 1940
דריטע אויפלאגע 1949.
מעשות פון אנדתא פון חיים שוים און שלמה סימאן, 1936,
ארויסגעגעבן פון די מחברים.
יידן צווישן פעלקער, 1949, פארלאג „יידישע עטישע געזעלשאַפט“.

דער אדרעס פון מחבר:

Dr. SOLOMON SIMON,

215 EAST 43 St.,

Brooklyn, 3, N. Y.

Este libro se terminó de imprimir el
14 de septiembre, Año del Libertador
General San Martín, 1950, en los
Talleres Gráficos Julio Kaufman, calle
Corrientes 1976, Buenos Aires.